

Kristina Grinevičiūtė

DAKTARO DISERTACIJA

**TĖVŲ AR KITŲ VAIKO ATSTOVŲ
BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ
UŽ ŽIAURŲ ELGESĮ SU VAIKU**

**SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2016**

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Kristina Grinevičiūtė

TĖVŲ AR KITŲ VAIKO ATSTOVŲ
BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ ŽIAURŲ
ELGESĮ SU VAIKU

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2016

Daktaro disertacija rengta 2004–2008, 2015–2016 metais Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Daktaro disertacija ginama eksternu.

Mokslinis konsultantas:

prof. dr. Oleg Fedosiuk (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S)

TURINYS

IVADAS	4
TYRIMŲ APŽVALGA.....	12
DARBO METODOLOGIJA.....	16
I. TEISINIAI TĖVŲ ARBA KITŲ VAIKO ATSTOVŲ ŽIAURAS ELGESIO SU VAIKU KRIMINALIZAVIMO ASPEKTAI.....	18
1. Baudžiamosios vaiko teisių apsaugos nuo tėvų arba kitų vaiko atstovų ištakos	18
2. Vaiko teisių pažeidimų kriminalizavimo užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose apžvalga.....	25
3. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės.....	43
3.1. Vaikas kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė.....	45
3.2. Šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė	46
II. PIKтнаUDŽIAVIMAS TĖVŲ, GLOBĖJO, RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS KAIP NUSIKALSTAMA VEIKA.....	49
1. Piktnaudžiavimas kaip pavojinga veika	49
2. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis būdai	52
2.3. Fizinio gniuždymo samprata.....	52
2.3.1. Gniuždymo sampratos problema	52
2.3.2. Fizinio gniuždymo kvalifikavimas	55
2.3.2.1. Fizinės bausmės vaikams baudžiamasis teisinis vertinimas	59
2.3.2.2. Vyraujantių vaikų apsaugos nuo fizinį bausmių kryptys užsienio valstybių teisėje.....	63
2.3.2.3. Fizinį bausmių vertinimas Lietuvos teismų praktikoje.....	65
2.4. Psichinio gniuždymo samprata.....	69
2.5. Palikimas ilgą laiką be priežiūros.....	75
2.6. Panašaus žiauraus elgesio su vaiku samprata	77
3. Nusikaltimo subjekto nustatymo problemos.....	83
4. Tėvų, globėjų ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis kaltė.....	90
5. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis atskyrimas nuo panašių administracinės teisės pažeidimų	94
III. BAUDŽIAMIEJI TEISINIAI PADARINIAI UŽ PIKтнаUDŽIAVIMĄ TĖVŲ, GLOBĖJO AR RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS	101
1. Bausmės už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis.....	101
2. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo aspektai	112
IŠVADOS	119
PASIŪLYMAI	123
LITERATŪRA.....	124
PRIEDAS.....	144
SANTRAUKA	148

IVADAS

Mes dar nežinome, koks galėtų būti pasaulis, jei vaikai augtų nepatirdami prievartos, smurto, pažeminimo, įeigu suaugusieji juos gerbtų ir elgtųsi su jais kaip su svarbiais žmonėmis.

Alice Miller¹

Tyrimo problematika ir aktualumas. „Žmonija privalo duoti vaikui viską, ką ji turi geriausia“². Ši Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos preambulės nuostata tapo tarsi ker-tiniu akmeniu, ant kurio jau XX a. imta statyti vaiko teisių apsaugos sistemą. Deklaracijoje yra įtvirtinta, kad įstatymu ir kitomis priemonėmis vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai jo fizinei, protinei, dorovi-nei, dvasinei ir socialinei raidai, sveikatai nekenksmingu ir įprastu būdu, laisvės ir orumo sąlygomis [...]. Vaikas turi būti apsaugotas nuo visų formų netinkamo elgesio su juo, žiau-rumo ir išnaudojimo.

Žiaurus elgesys, kankinimai ir kitokie smurtiniai veiksmai yra uždrausti svarbiausiais žmo-gaus teisių apsaugai skirtais tarptautiniais dokumentais, tačiau žiaurus elgesys ir kitoks smurtas su vaikais išlieka aktuali socialinė problema. Europoje yra 118, 4 milijono vaikų iki penkiolikos metų³. Kasmet Europoje dėl žiaurus elgesio su vaikais numiršta 580 iki penkiolikos metų vaikų. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, nuo seksualinės prievartos nukenčia 18 milijonų vaikų iki aštuoniolikos metų; nuo fizinės prievartos – 44 milijonai vaikų iki aštuoniolikos metų; nuo psichinės prievartos – 55 milijonai vaikų iki aštuoniolikos metų. Tačiau statistikos duo-menys gali skirtis dėl šių duomenų fiksavimo ypatumų, be to, daugelis žiaurus elgesio atvejų nepatenka į vaiko teisių apsaugos institucijų akiratį⁴. Pasaulinė sveikatos organizacija nurodo, kad žiaurus elgesys kenkia visuomenės sveikatai, sukelia socialinių problemų, kurioms spręsti išleidžiama milijardai eurų⁵. Visose šalyse vis labiau suvokiami mastai to smurto, kurį vaikai patiria šeimose, institucijose ir bendruomenėse. Tik per pastaruosius keletą dešimtmečių buvo pripažinta, kaip plačiai paplitęs tėvų ir kitų globėjų sąmoningai vartojamas smurtas prieš vaikus⁶.

Smurto prieš vaikus problema neaplenkė ir Lietuvos. Literatūroje nurodoma, kad smur-tas prieš vaikus Lietuvoje plinta, nes didžioji dalis visuomenės pakanti smurtui; kaip rodo apklausos, nuo pusės iki dviejų trečdalių apklaustų tėvų smurtą – fizinį ar psichinį – laiko tinkama vaikų auklėjimo priemone; efektyvi vaiko apsauga nuo smurto Lietuvoje vis dar

1 Miller, A. *For Your Own Good: Hidden Cruelty in Child-Rearing and the Roots of Violence*. New York, 2002, p. 177.

2 Žr., pvz.: *Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai*. Vilnius, 2000, p. 110–111.

3 Population Reference Bureau. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.prb.org/DataFinder/Geography/Data.aspx?loc=412>>.

4 *European report on preventing child maltreatment (2013)*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Mal-treatment.pdf?ua=1>.

5 *Ibid.*

6 *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Vaiko_teisiu_konvencijos_igy-vendinimo_vadovas.pdf>.

nesutvarkyta⁷. *Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, apsvaistęs Lietuvos pateiktas ataskaitas, išreiškė* susirūpinimą dėl padažnėjusių prievartos prieš vaikus atvejų, ypač socialinės rizikos šeimose ir globos įstaigose; atkreipė dėmesį į aukštą smurto prieš vaikus tolerancijos lygį visuomenėje bei tai, jog vaikai, ypač gyvenantys globos įstaigose, neturi galimybių pranešti apie jų atžvilgiu naudojamą smurtą. Komitetas rekomendavo visų formų smurto prieš vaikus panaikinimą paversti prioritetu, teisiškai uždraudžiant visų formų smurtą prieš vaikus visose aplinkose, paragino valstybę įtvirtinti fizinių bausmių draudimą⁸.

Vaiko teisių apsaugos skyrių statistiniais duomenimis, 2013 m. 1 365 vaikai patyrė smurtą, o iš viso užfiksuoti 1 454 smurto atvejai prieš vaikus⁹. 2014 m. užfiksuoti 1 238 atvejai, kurių metu iš viso nukentėjo 1 192 vaikai¹⁰. 2015 m. užfiksuoti 1 669 atvejai, kurių metu iš viso nukentėjo 1 578 vaikai¹¹. Lyginant su 2014 metų duomenimis, smurto atvejų ir nukentėjusių vaikų skaičius per pastaruosius metus padidėjo. Skirtingas smurtą patyrusių vaikų (1 578) ir smurto atvejų prieš vaikus (1 669) skaičius rodo, kad yra atvejų, kai tie patys vaikai ne kartą arba periodiškai patiria smurtą. Per kelerius pastaruosius metus seksualinio smurto prieš vaikus atvejų skaičius padidėjo, fizinio smurto atvejų skaičius kasmet kinta (arba mažėja, arba didėja), o psichinio smurto atvejų gerokai padidėjo¹².

Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, kiekvienais metais daugiau kaip 2000 vaikų (2013 m. – 3041, 2014 m. – 2464, 2015 m. – 2165)¹³

7 *Teisinė vaiko apsauga nuo smurto: situacijos įvertinimas 2011-05-20*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01] < http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/Teisin%C4%97%20vaiko%20apsauga%20nuo%20smurto_Ivertinimas_2011_05_31.pdf>.

8 Committee on the Rights of the Child. Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September – 4 October 2013). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www.hrmi.lt/uploaded/Documents/CRC_C_LTU_CO_3-4_1.pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=Zmogaus_teisiu_Info-biuletinis:Jungtiniu_Tautu_Vaiko_teisiu_komiteto_isvados_Lietuvai>.

9 *Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://vaikoteises.lt/media/file/Statistika/smurto%20statistika2013%202.pdf>>.

10 *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 m. veiklos ataskaita*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-27]. < http://vaikoteises.lt/media/file/atas-kaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf>.

11 *Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.vaikoteises.lt/media/file/Statistika/smurtas2015%20-%20Copy%201.pdf>>.

12 *Ibid.*

13 Žr. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie nepilnamečius asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų ir nuo ko nukentėję (Forma VSDN-ITI)(5 psl.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. < http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201412_lt/f-iti-vsdn-201412.data.txt&ff=%3C%21--%7CITI-VSDN%7C5%7C--%3E&tt=Dumenys%20apie%20%C4%AFtariamus%20%28kaltinamus%29%20ir%20nukent%C4%97jusius%20nepilname%C4%8Dius%20%28Forma_VSDN-IT%C4%AE%29>; Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) (remiantis išankstiniais duomenimis) (Forma_50N-ITI) (1 psl.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <

nukenčia nuo įvairių nusikalstamų veikų, t. y. sveikatos sutrikdymų, seksualinės prievartos, vagysčių, plėšimų, transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimų ir t. t. Dažnai vaikai nukenčia nuo jiems artimų asmenų: nuo tėvų: 2013 m. – 855, 2014 m. – 628, 2015 m. – 496; nuo patėvių ar įtėvių: 2013 m. – 136, 2014 m. – 119, 2015 m. – 129; nuo globėjų (rūpintojų): 2013 m. – 20, 2014 m. – 7, 2015 m. – 7; nuo pedagogų: 2013 m. – 6, 2014 m. – 4, 2015 m. – 7¹⁴. Pavyzdžiui, vaikų, nukentėjusių dėl fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo (BK 140 straipsnis), 2013 m. buvo 1003, 2014 m. – 823, 2015 m. – 779. Vaikams fizinį skausmą ar nežymų sveikatos sutrikdymą sukėlė: tėvai: 2013 m. – 469, 2014 m. – 414, 2015 m. – 364; patėviai: 2013 m. – 114, 2014 m. – 103, 2015 m. – 104; įtėviai: 2013 m. – 7, 2014 m. – 3, 2015 m. – 8; globėjai (rūpintojai): 2013 m. – 19, 2014 m. – 7, 2015 m. – 4¹⁵.

Specialistai pastebi, kad Vaiko teisių apsaugos skyrių statistika skiriasi nuo Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenų, o tai galbūt rodo, jog Vaiko teisių apsaugos skyriai gavo informaciją ne apie visus smurtą patyrusius vaikus, nors šie atvejai buvo žinomi policijai¹⁶.

Teisiniu požiūriu pateikti skaičiai yra tik sausa statistika. Jeigu kiekvienas netinkamas elgesys, prievarta prieš vaiką, vaiko išnaudojimas sulauktų reikiamo dėmesio, šie skaičiai būtų gerokai didesni. Vertinant pateiktą statistiką derėtų atkreipti dėmesį į šių nusikalstamų

14 Žr. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie užregistruotus vaikų (iki 18m.), nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, kai vaikai nukentėjo nuo: tėvų, patėvių ar įtėvių, globėjų, artimų giminių, pedagogų, nepažįstamų. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <

15 Žr. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie nepilnamečius asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų ir nuo ko nukentėję (Forma_VSDN-ITI) (5 psl.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <

16 *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 m. veiklos ataskaita*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-27]. <http://vaikoteises.lt/media/file/atas-kaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf>.

veikų latentiskumą, į specialistų nenorą kištis į privačius, asmeninius reikalus, nes vis dar gajai nuostata, kad vaikų auklėjimas yra tik šeimos reikalas. Be to, visuomenėje toli gražu ne visada pasikliaunama vaikų pranešimais apie patirtą prievartą, išnaudojimą, manoma, kad šie dažnai išsigalvoja, keršija ir pan. Teisinėje literatūroje¹⁷ pažymima, kad nėra empirinio tyrimo, kuris parodytų tikrąjį nukentėjusių vaikų skaičių, tačiau pavieniai tyrimai¹⁸ rodo, kad vaikai nukenčia šeimoje, mokykloje, kur turėtų jaustis saugiausiai, kur būtų užtikrintos palankios aplinkybės jų raidai, visavertei socializacijai. Statistikos duomenys rodo, kad vaikai itin pažeidžiami Lietuvoje, pasižymi padidėjusiu viktimiškumu. Akivaizdu, kad vaikai dažniausiai negali savarankiškai apsiginti, laiku imtis apsaugojimo priemonių, neturi gyvenimiškos patirties, reikiamų įgūdžių, jų likimas yra suaugusiųjų (tėvų, globėjų ir kt.) rankose, o situacijos įvertinimas rodo, kad būtent jų artimieji tampa jų skriaudėjais¹⁹.

Aptarti aspektai parodo, kad smurto problema tiesiogiai susijusi su vaiko teisių apsaugos klausimais. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje²⁰ (toliau – Konstitucija) įtvirtino nepilnamečių vaikų ir šeimos apsaugos nuostatas. Konstitucijoje nustatyta, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (38 straipsnio 2 dalis), kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas (39 straipsnio 3 dalis). Iš šių konstitucinių nuostatų valstybei kyla pareiga imtis visų priemonių, kad būtų užtikrinta normali vaikų raida, sukurta veiksminga jų teisių gynimo ir apsaugos sistema. Atsakomybė už vaiko teisių pažeidimus numatyta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse²¹ bei Administracinių teisės pažeidimų kodekse²².

Ekonominiai, politiniai, teisiniai, socialiniai ir kiti procesai turėjo įtakos ir Lietuvos baudžiamosios teisės pokyčiams. Į specifinius šeimos ir vaikų interesus bei galimybę juos apginti baudžiamosios teisės priemonėmis atsižvelgta ir patvirtinant įstatymu Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą²³ (toliau ir BK). Baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje atsirado atskiras skyrius, numatantis baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus vaikui ir šeimai. Įstatymo leidėjas įtvirtino požiūrį, kad vaiko teisių pažeidimai yra aplinkybė, leidžianti kalbėti apie iš esmės naują nusikalstamų veikų rūšį. Minėtu įstatymu *inter alia* buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už naują nusikalstamą veiką, kuria kėsinamasi į vaiko neliečiamybę, sveiką vystymąsi ir kt., – tai piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis. Šiame kontekste susikerta vaiko ir tėvų bei juos atstojančių asmenų interesai: tėvų teisė auklėti, prižiūrėti vaikus, vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas ir pan. Įtvirtinta baudžiamoji

17 Uscila, R. Vaikų viktimizacija Lietuvoje. In *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Vilnius: Petro ofsetas, 2011, p. 73–96.

18 Žr. pvz.: Justickaja, S. Viktimizacija. In Justickaja, S., et al. *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2015, p. 134–151.

19 Uscila, R. *Viktimologijos pagrindai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2005, p. 43.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

21 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262 (su pakeitimais ir papildymais).

22 Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1 (su pakeitimais ir papildymais).

23 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais).

vaiko teisių apsauga nuo tėvų, globėjų, rūpintojų arba kitų vaiko atstovų kelia daug klausimų, pavyzdžiui, ar BK 163 straipsnyje įtvirtintas reguliavimas yra pakankamas, ar tinkamai kriminalizuotas tėvų ar kitų vaiko atstovų žiaurus elgesys su vaiku, ar kriminalizuotos visos žiauraus elgesio su vaiku formos, ar tinkamai apibrėžtos ir teisės taikytojui aiškios normos taikymo ribos, ar nėra per kriminalizavimo pavojaus, ar teismų praktika taikant BK 163 straipsnį yra vienoda, ar atitinka įstatymų leidėjo poziciją ir kita. Šiuo tyrimu siekiama išsamiai įvertinti tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamąją atsakomybę už žiaurų elgesį su vaiku kaip nusikalstamą veiką, įtvirtintą BK 163 straipsnyje²⁴. Darbe atskirai nėra nagrinėjamos nusikalstamos veikos žmogaus gyvybei, sveikatai, seksualinei neliečiamybei ir kt., kurios kriminalizuotos rūpinantis ne tik suaugusiųjų, bet ir vaiko apsauga. Šie klausimai (ir Lietuvoje) teisės literatūroje yra dažnai nagrinėjami²⁵, yra atlikta ir didelės apimties tyrimų²⁶. Išsamesniam tyrimui autorė pasirinko tik baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis, kuri teisės literatūroje iki šiol praktiškai nenagrinėta.

Tiriant piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo problematiką neapsiribota vien jo sudėties požymių turinio analize ir jų aiškinimo pozicijų suformulavimu. Darbe ieškota tokio pobūdžio nusikaltimo ištakų Lietuvos teisėje bei galimo jo ryšio užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Naujų diskusinių klausimų sukėlė ir naujas teisinis reguliavimas, kai šalia tradicinių nusikalstamų veikų, kurios pagal savo pobūdį gali būti padaromos ir prieš vaiką, reglamentuota iš esmės nauja nusikalstamų veikų rūšis, ginanti pažeistus vaiko ir šeimos interesus. Tai lėmė būtinumą įvertinti nustatytą teisinį reguliavimą, išsamiai atsakant, kas yra laikoma vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo ginama vertybė. Darbe tiriama ypač opi socialinė ir teisinė problema – fizinį bausmių taikymas vaikams. Tyrinėti subjekto nustatymo probleminiai as-

24 Autorė norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad tyrime nesiekiama išsamiai išanalizuoti visų žiauraus elgesio su vaiku išraiškos formų. Žiaurus elgesys yra itin platus turinio sąvoka (plačiau šio disertacinio tyrimo II dalies 2 skyriuje bei minėto skyriaus 2.4. poskyryje), o jos turinio ribos nulemtos sąvokos vartojimo konteksto (pavyzdžiui, konkrečios nusikalstamos veikos sudėties). Žiaurus elgesys su vaiku arba jo atitinkamos formos yra ne vienos nusikalstamos veikos sudėties elementas, kuris įtvirtintas tiesiogiai arba konkretizuojamas per atskirą išraiškos formą (pvz., fizinį smurtą ar pan.). Dėl ribotos disertacijos apimties joje analizuojamas BK 163 straipsnis, kuriame tekstine išraiška įtvirtintas žiauraus elgesio požymis, konkretizuojamas žiauraus elgesio objektas – vaikas bei subjektas – tėvas (motina) ar kitas vaiko atstovas. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis (BK 163 straipsnis) sudėties kontekste *žiaurus elgesys* suvokiamas gana plačiai ir siejamas su įvairiomis išraiškos formomis: tiek su fizine, tiek su psichine prievarta, tiek su kitokio žiauraus pobūdžio elgesiu. Toks teisinis reguliavimas nulemia, kad kitos nusikalstamos veikos tyrime detalai neanalizuojamos.

25 Žr., pvz.: Abramavičius, A.; Švedas, G. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*. 2008, 66 (1): 8–18; Mickevičius, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitiktis Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisės aspektai. *Teisė*. 2005, 54: 122–133 ir kt.

26 Žr., pvz.: Milinis, A. *Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011; Aliukonienė, R. *Sunkus sveikatos sutrikdymas: teorinės ir praktinės kvalifikavimo problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007; Žekas, T. *Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011 ir kt.

pektai, ypač akcentuojant, kas gali būti laikoma kitu teisėtu vaiko atstovu. Aptariama asmens kaltės nustatymo problematika. Darbe ieškota piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo atskyrimo nuo panašaus pobūdžio administracinės teisės pažeidimų takoskyros kriterijų, įvertinti baudžiamieji teisiniai padariniai už nusikaltimo padarymą.

Darbo naujumas ir tyrimų rezultatų reikšmė. Sąlygos analizuoti nusikalstamas veikas prieš vaiką ir šeimą nacionaliniu lygiu buvo sudarytos įsigaliojus 2000 m. BK, kuriame *inter alia* kriminalizuota nauja nusikalstama veika – piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis. Tokios nusikalstamos veikos kriminalizavimas sukėlė baudžiamojo įstatymo taikymo problemų, nes ši veika kriminalizuota *sui generis* ir nebelaikoma kitų veikų sudedamąja dalimi. Reikia pripažinti, kad praėjus daugiau kaip dešimčiai metų nuo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo nebuvo visapusiškesnių diskusijų apie teisinės problemas, susijusias su BK 163 straipsnio aiškinimu, teisinio reguliavimo veiksmingumo nustatymu, todėl toks tyrimas yra aktualus. Juo labiau, kad teismų praktika šios kategorijos bylose yra gana chaotiška, dažni atvejai, kai piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis atvejai neatpažįstami arba nusikaltimo sudėties požymiai inkriminuojami be tvirtesnio teorinio pagrindo. Be abejo, tokiai situacijai formuotis sąlygas sudaro ir nepakankama veikos analizė doktrinos lygmeniu, mokslinių diskusijų trūkumas.

Šio darbo mokslinis naujumas yra tai, kad pirmą kartą Lietuvoje disertacijos lygiu išsamiai išnagrinėtas piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimas. Darbe atskleisti dar nenagrinėti šios nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektai, apžvelgtos veikos inkriminavimo problemos, suformuluoti atskyrimo nuo panašių administracinės teisės pažeidimų kriterijai, įvertintas nusikaltimo baudžiamumas. Tyrimas grindžiamas teismų praktika. Apibendrinus teismų praktiką, iškeltos konkrečios kvalifikavimo problemos ir pateikti galimi jų sprendimo variantai. Be to, darbe pateikiama užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų apžvalga, kuri iliustruojama įdomesne teismų praktika, padedančia atskleisti probleminius aspektus.

Disertacinis tyrimas padės formuoti bendrą tėvų, globėjų (rūpintojų) ar kitų vaiko atstovų baudžiamosios atsakomybės už žiaurų elgesį su vaiku koncepciją, atskleis nusikaltimo sudėties požymius, bus naudingas teismų praktikai bei padės įstatymų leidėjui tobulinti baudžiamąjį įstatymą. Tyrimo medžiaga taip pat pravers teisę studijuojantiems studentams, besigilinantiems į baudžiamosios teisės problemas. Šis darbas suteikia galimybę jo pagrindu tęsti mokslinius tyrimus vaiko teisių apsaugos tema.

Disertacijos tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas – tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku kaip nusikalstama veika, įtvirtinta BK 163 straipsnyje, šios nusikalstamos veikos sudėtis, požymiai ir baudžiamojo teisinio vertinimo problemos. Mokslinis tyrimas atliktas dviem kryptim. Pirmą, analizuoti šios nusikaltimo sudėties teoriniai pagrindai. Antra, vertintos Baudžiamojo kodekso nuostatos ir jų pagrindu besiklostanti teismų praktika, kurios analizė leido atskleisti ir suformuluoti kai kurias teorines nuostatas.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Disertacinio darbo tikslas – kompleksškai ir kritiškai išanalizuoti BK 163 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimo sudėtį, įvertinti jos taikymą teismų praktikoje, taip pat identifikuoti esamus teisinio reguliavimo ir praktinio teisės normų taikymo trūkumus, pasiūlyti jų šalinimo būdus.

Disertacinio darbo uždaviniai:

1. retrospektyviai pažvelgus į vaiko teisių apsaugos kryptis, išsiaiškinti, kaip atsirado tėvų, globėjo (rūpintojo) arba kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku;
2. apžvelgiant užsienio valstybių patirtį nagrinėjamo nusikaltimo kontekste, atskleisti esminius panašių nusikalstamų veikų sudėčių probleminius aspektus;
3. išanalizuoti pagrindinius piktnaudžiavimo tėvų, globėjo (rūpintojo) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis požymius, nustatyti teisinio reguliavimo ar sudėties požymio aiškinimo trūkumus, pateikti galimas tobulinimo ar šios veikos požymio aiškinimo kryptis;
4. atriboti piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimą nuo panašių administracinės teisės pažeidimų;
5. įvertinti BK 163 straipsnio sankcijoje numatytas bausmes bei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo aspektus;
6. suformuoti pasiūlymus įstatymų leidėjui dėl piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikalstamos veikos tobulinimo bei su juo susijusių problemų sprendimu.

Ginamieji disertacinio tyrimo teiginiai:

1. Tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų vaiko atstovų žiauraus elgesio su vaiku kaip nusikaltimo kriminalizavimas atitinka šiuolaikinės tarptautinės baudžiamosios politikos nuostatas skirti daugiau dėmesio vaiko teisių apsaugai.
2. Nusikalstamos veikos vaikui ir šeimai, numatytos BK XXIII skyriuje, kelia grėsmę vaiko teisėms ir yra susijusios su įvairiais vaiko teisių pažeidimais. Šeimos baudžiamoji teisinė apsauga yra išvestinė iš vaiko teisių.
3. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėties požymiai suformuluoti neinformatyviai, todėl reikalauja tam tikrų teisinių žingsnių sukonkretinant jos požymius:
  - 3.1. BK 163 straipsnyje numatytos veikos – piktnaudžiavimo turinys sunkiai paaiškinamas ir nerodo didesnio pavojaus, būtino nusikalstamos veikos sudėčiai formuluoti. Siūlytina šį požymį panaikinti.
  - 3.2. Suformuluotas gniuždymo požymis yra abstraktus ir daugialypis, todėl reikėtų vadovautis baudžiamojoje teisėje žinoma fizinės ir psichinės prievartos koncepcija. Siūlytina šį požymį koreguoti.
  - 3.3. Nusikaltimo subjekto požymiai yra nepakankamai informatyvūs, siūlytina patikslinti, kad tai yra tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas asmuo, kuris turi pareigą auklėti ar prižiūrėti vaiką, arba asmuo, nuo kurio vaikas materialiai ar kitaip priklausomas.
  - 3.4. BK 163 straipsnį reikėtų papildyti nauja dalimi, numatančia juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę.
4. Baudžiamojo įstatymo tekstas baudžiamosios ir administracinės atsakomybių taikymo klausimo iki galo neišsprendžia, nes kai kurios jame įtvirtintos sąvokos nepakankamai aiškos ir gali būti įvairiai interpretuojamos.

5. Įstatymo leidėjo nustatytas baudžiamumas už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis teisingas ir proporcingas.
6. Tėvus, globėjus ar rūpintojus arba kitus vaiko atstovus galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiu vaiku bei pagal laidavimą.

TYRIMŲ APŽVALGA

Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku kaip nusikalstama veika, įtvirtinta BK 163 straipsnyje, Lietuvos baudžiamajoje teisėje disertaciniu lygiu dar nebuvo tiriama. Apskritai specialiai šio nusikaltimo problematikai skirtų lietuviškų mokslinių darbų nėra, išskyrus autorės publikacijas. Glaustas teorinis šio nusikaltimo aiškinimas yra išdėstyta tik dviejuose lietuviškuose veikaluose: Baudžiamojo kodekso komentare²⁷ bei 2013 m. išleistame baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovyje²⁸. Tai paskatino šį tyrimą, išgryninant ir suformuluojant tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų vaiko atstovų atsakomybės už žiaurų elgesį koncepciją.

Pagrindinis tyrimo šaltinis yra 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymu²⁹ patvirtintas ir 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *inter alia* kriminalizuojantis veiką – piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis (BK 163 straipsnis). Disertacinis tyrimas taip pat remiasi Konstitucijos, Civilinio kodekso, kitų įstatymų, taip pat kitų valstybių teisės aktų normų analize disertacinio tyrimo kontekste.

Teorinis šio darbo pagrindas yra ir Lietuvos bei kitų šalių mokslininkų baudžiamosios teisės, civilinės teisės, kriminologijos ir kitų mokslinių tyrimų metodologijos sričių darbai.

Galima konstatuoti, kad piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo (BK 163 straipsnis) klausimams Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje dėmesio skiriama nedaug. Tačiau kai kurie šioje disertacijoje nagrinėjami klausimai yra tyrinėti mūsų šalies ir užsienio mokslininkų darbuose: O. Fedosiuk³⁰, R. Marcinauskaitė³¹ nemažai dėmesio skyrė psichinės prievartos problemoms, paminėtinas G. Sakalausko ir L. Ušėlės straipsnis³², kuriame iš dalies analizuojami fizinį bausmių vaikams taikymo teisiniai aspektai, V. Mikelėnas nagrinėjo šeimos kaip vertybės sampratą, tėvų valdžios turinį³³, A. Vaišvila, S. Arlauskas, E. Jarašiūnas ir kt. – šeimos sąvokos probleminius aspektus³⁴, G. Sagatys ir kt. – vaiko ir jo teisių sampratą³⁵, R. Uscila, S. Justickaja ir kt. – vaikus kaip

27 Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99–212 straipsniai). Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.

28 Žr., pvz.: Milinis, A., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2013, p. 228.

29 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

30 Fedosiuk, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamajoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001. 21(13): 101–115.

31 Šukytė, J.; Marcinauskaitė, R. Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(2): 685–695.

32 Sakalauskas, G.; Ušėlė, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2007, 2(56): 7–54.

33 Mikelėnas, V. Trečioji civilinio kodekso knyga „Šeimos teisė“. *Teisės problemos*. 1998, 2, 11; Mikelėnas, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.

34 Vaišvila, A. „Kitos šeimos formos“ arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(3): 953–972; Arlauskas, S. Santuokos ir šeimos atskyrimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo šviesoje. Mokslinės konferencijos „Iššūkiai konstitucinėms vertybėms šiandien“ medžiaga, 2011. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www3.lrs.lt/docs2/CRLRJITC.PDF>>; Jarašiūnas, E. *Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-04-egidijus-jarasiunas-seimos-koncepcijos-pagrindai-1992-m-lietuvos-respublikos-konstitucijoje/69895>>.

35 Sagatys, G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

nusikalstamų veikų aukas³⁶, R. Ažubalytė, A. Drakšienė, R. Drakšas, L. Pakštaitis ir kt. – nepilnamečio ir jo teisių apsaugą baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese³⁷, S. Zaksaitė, I. Michailovič – smurtą artimoje aplinkoje³⁸, S. Bikelis, V. Bielinis – tyčinės kaltės aspektus³⁹, V. Pavilonis, E. Bieliūnas, T. Girdenis – nusikalstamų veikų daugeto klausimus⁴⁰, D. Soloveičikas, R. Drakšas ir kt. – juridinių asmenų atsakomybės problematiką⁴¹, V. Piesliakas, V. Pavilonis, G. Švedas, G. Šulija, T. Mackevičius, S. Bikelis, A. Drakšienė, G. Sakalauskas, A. Čepas ir kt. bausmių skyrimo, atskirų bausmių klausimus⁴², A. Baranskaitė, R. Ažubalytė, I. Michailovič, O. Fedosiuk ir kt. – įvairius atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektus⁴³.

Kadangi galiojantis tiriamo nusikaltimo reglamentavimas Lietuvoje pasižymi didele specifika ir iš esmės yra unikalus, užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų darbai buvo skirti tik atskiriems disertacinio tyrimo elementams nagrinėti. Atskirai reiktų paminėti fizinių bausmių kaip netinkamo vaiko elgesio korekcijos nagrinėjimo problemą. Fizinių bausmių taikymo priežastys ir pasekmės yra aktuali mokslinių tyrimų tema tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Lietuvoje požiūrio į fizinės bausmės tyrimus yra atlikę R. Jusienė⁴⁴; D. Ma-

36 Uscila, R. *supra* note 16; Justickaja, S. *et al. supra* note 17.

37 Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso, kuriame dalyvauja nepilnamečiai, teisinės ir faktinės diferenciacijos prielaidos ir iš jų kylantys reikalavimai. In Ancelis, P., *et al. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrias, 2009, p. 61–104; Pakštaitis, L. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo bei taikymo problemos. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98): 13–19; Drakšienė, A.; Drakšas, R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008.

38 Zaksaitė, S. Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje. In Beliušienė, L., *et al.* Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 55–69; Michailovič, I. Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai. *Teisė*. 2012, 82: 26–40.

39 Bikelis, S. *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*: daktaro disertacija. Vilnius, 2007; Bielinis, A. Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*. 2007, 3(57): 62–85.

40 Pavilonis, V.; Bieliūnas, E. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugumai ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai*. Vilnius. 1984; Girdenis, T. Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2010.

41 Soloveičikas, D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Justitia, 2006; Drakšas, R. Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas? *Jurisprudencija*. 2011, 18(4): 1501–1517.

42 Pavilonis, V. Baudžiamosios politikos pagrindai (2). *Justitia*. 1996, 4; Švedas, G. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003; Piesliakas, V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113); Šulija, G. *Baudos bausmės ir jos skyrimo problemos: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004; Mackevičius, T.; Rakštelis, M. Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas. *Jurisprudencija*. 2010, 4(122): 261–277; Bikelis, S. *Baudžiamosios politikos orientavimas į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybes*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <http://www.teise.org/docs/empty/Bikelis_2011.pdf>; Drakšienė, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*. 2006, 61: 42–56; Čepas, A.; Sakalauskas, G. Ar prasminga arešto bausmė? *Teisės problemos*. 2009, 4 (66): 5–30.

43 Žr., pvz.: Ažubalytė, R. Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija*. 2006 (1); Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius, 2007; Michailovič, I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007; Fedosiuk, O. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinsius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą*. In *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2014, p. 27–42.

44 Jusienė, R. Fizinių bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys. *Socialinis darbas*. 2006. 5(1): 63–71.

jauskienė ir J. Paulauskienė⁴⁵ bei kt. Iš fizinės bausmės klausimais rašiusių užsienio autorių galima išskirti L. P. Edwards, M. A. Straus, B. Samueli, S. H. Bitensky, Sch. Rhona, H. Trish, A. Noak, G. Roellecke, J. Wessels, K. Kühl ir kitus⁴⁶.

Nemažą įtaką tyrimui turėjo šias problemas tyrinėjusių Vokietijos (H. Tröndle, T. Fisher, Th. Hillenkamp, K. Bussman, C. Roxin, M. Riemer, M. Coester, W. Mitch, S. Neuheuser, Ch. Geisler ir kt. atliktos analizės⁴⁷), anglų, amerikiečių, kanadiečių ir žydų (K. J. Johnson, D. A. Pollard, T. Ezer, M. Carter darbai⁴⁸), taip pat Šveicarijos (G. Statenwerth, N. Ryser⁴⁹)

---

45 Majauskienė, D.; Paulauskienė, J. Suaugusiųjų požiūris į fizinės bausmės kaip į pedagoginę elgesio korekcijos priemonę. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:j.04~2007-ISSN_1392-5644.N_4_67.PG_49-55/DS.002.0.01.ARTIC>.

46 Žr., pvz.: Edwards, L. P. Corporal Punishment and the Legal System. *Santa Clara Law Review*. 1996, 36; Straus, Murray A. *Beating the Devil out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children*, 2nd Edition. New Brunswick. 2000; Shmueli, B. The Influence of the UN Convention on the Rights of the Child on Corporal Punishment – A Comparative Look. *Oregon Review of International Law*. 2008, 10; Bitensky, S. H. Spare the Rod, embrace human rights: International Law's Mandate Against All Corporal Punishment of children. *Whittier Law Review*. 1999, 21: 147–161; Rhona, Sch. „Three years on”: An analysis of the delegalization of psychical punishment of children by the Israeli courts. *The International Journal of Children's Rights*. 2003, 11: 235–256; Trish, H. Corporal Punishment and Rules of Reason. *The Journal of Contemporary Legal Issues*. 2007, 16: 111–114; Noak, A. Zur Abschaffung des elterlichen Züchtigungsrechts aus strafrechtlicher Sicht. *Juristische Rundschau*. 2002, 10: 402–408; Roellecke, G. Keine Hiebe – und die Liebe? – Zur Gewalt als Erziehungsmittel. *NJW*. 1999, 5: 337–338; Wessels, J.; Beulke, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Die Straftat und ihr Aufbau. 32., neubearbeitete Auflage. Verlag C.F. Müller, 2002, p. 122–123; Kühl, K. *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 5., neu bearb. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2005, p. 26–272.

47 Žr., pvz.: Tröndle, H.; Fischer, T. *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 51. Aufl. München: C.H. Beck, 2003; Wessels, J.; Hillenkamp, Th. *Strafrecht Besonderer Teil I: Straftaten gegen Persönlichkeits- und Gemeinschaftswerte*. 32. neubearbeitete Auflage. Verlag C.F. Müller. 2008; Bussmann, K. D. Das Recht auf gewaltfreie Erziehung aus juristischer und empirischer Sicht. *FPR*. 2002, 7; Roxin, C. Die strafrechtliche Beurteilung der elterlichen Züchtigung, *JuS*. 2004, 3: 177–180; Riemer, M. Zur Auswirkung des Gewaltverbots in der Erziehung nach § 1631 Abs. 2 BGB auf das Strafrecht. *FPR*. 2006, 10; Coester, M. Körperliche und seelische Gewalt gegen Kinder in familienrechtlicher Sicht. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <http://www.glueckliche-familie-ev.de/wp-content/uploads/2011/03/3-50a_2006_09_Coester.pdf>; Mitsch, W. Die Untreue – Keine Angst vor StGB § 266! *JuS*. 2011, 97: 99; Neuheuser, S. Die Strafbarkeit von Eltern minderjähriger Mehrfachstraftäter wegen Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht (§ 171 StGB). *NStZ*, 2000, 4: 174–179; Geisler, Ch. *Die strafrechtliche Behandlung von Eltern minderjähriger Täter. Dissertation*. Göttingen, 2003.

48 Žr., pvz.: Johnson, K. K. Crime or Punishment: The Parental Corporal Punishment Defense - Reasonable and Necessary, or Excused Abuse? *University of Illinois Law Review*. 1998, 2: 413–487; Pollard, D. Banning Child Corporal Punishment. *Tulane Law Review*. 2003, 77: 575–657; Ezer, T. Children's Rights in Israel: An End to Corporal Punishment? *Oregon Review of International Law*. 2003, 5: 139–214; Carter, M. Corporal punishment and prosecutorial discretion in Canada. *The International Journal of Children's Rights*, 2004, 12: 41–70.

49 Žr., pvz.: Stratenwerth, G. *Schweizerisches Strafrecht. Besonderer Teil II: Straftaten gegen Gemeininteressen*. 5 Aufl. Bern: Verlag Stämpfli, 2000; Ryser, N. Grenzen der elterlichen Freiheit Zur Zulässigkeit der körperlichen Züchtigung zu Erziehungszwecken. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-01]. <http://www.rwi.uzh.ch/lehreforschung/alphabetisch/wohlers/team/ryser/Ryser_Grenzen_der_elterlichen_Freiheit_APARIUZ_2008.pdf>.

Lenkijos (A. Ratajczak, A. Tobis, J. Bryk, O. Sitarz, A. Marek, S. Waltos ir kt.⁵⁰) bei Rusijos (N. S. Tagancev, J. E. Pudovochkin, O. M. Shaganova, R. D. Sharapov, O. V. Pristanskaja, N. V. Gul, A. V. Malko, N. I. Vetrov, A. Rarog ir kt.⁵¹) baudžiamosios teisės mokslininkų darbai.

---

50   Žr., pvz.: Ratajczak, A. *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego (zagadnienia wybrane)*, Warszawa: Wydaw. Prawnicze PWN, 1990; Tobis, A. *Główne przestępstwa przeciwko rodzinie*. Poznań, 1980; Bryk, J. *Przestępstwo znęcania się: studium prawokarne i kryminologiczne*. Szczytno, 2003; Sitarz, O. *Ochrona praw dziecka w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*. Katowice, 2004; *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221. Pod redakcją A. Wąska, R. Zawłockiego. Wydawnictwo C.H. Beck, 2010.

51   Žr., pvz.: *Ugolovnoe ulozhenie 22 marta 1903 g. s motivami, izvlechennymi iz objasnitelnoj zapiski redakcionnoj komissi, predstavlenija ministerstva Justicii v Gosudarstvennyj Sovet i zhurnalov – osobogo soveshhanija*. [et al.] [Criminal Statute, 22nd day of March 1903: with the motives taken from an explanatory note of the editorial commission, representation of the Ministry of Justice in the State Advice and magazines – special meeting]. Po izdaniyam N. S. Taganceva. Riga: Leta, 1922; Pudovochkin, Ju. E. *Otvetstvennost za prestuplenija protiv nesovershennoletnik po Rossijskomu ugovornomu pravu* [Responsibility for crimes against minors under Russian criminal law]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2002; Shaganova, O. M. *Ugolovnaya otvetstvennost za neispolnenie obyazannostej po vospitaniyu nesovershennoletnego*. [Responsibility for Failure to Discharge the Duties of Bringing up a Minor]. Dissertacija. Barnaul, 2014; Sharapov, R. D. *Fizicheskoe nasilie v ugovornom prave* [Physical abuse in criminal law]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2001; Pristanskaja, O. V. *Primenenie ugovorno-pravovykh norm, napravlenykh protiv zhestokogo obrashhenija s nesovershennoletnimi*. *Zhurnal possijskogo prava*. [Journal of Russian Law]. 2001, 8: 112–122; Gul, N. V. *Ugolovnaya otvetstvennost za neispolnenie obyazannostej po vospitaniyu nesovershennoletnego*. *Zhurnal possijskogo prava*. [Journal of Russian Law]. 2005, 3:159–163; Malko, A. V. *Subektivnoe pravo i zakonnyj interes. Pravovedenie*. [Jurisprudence]. 2000, 3: 36; Vetrov, N. I. *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chast*. [Criminal Law. The special part]. Moskva: Zakon i pravo, 2002; Rarog, A. *Kvalifikacija prestuplenij po subektivnym priznakam*. [Qualification of crimes on subjective characteristics]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2003.

DARBO METODOLOGIJA

Siekiant disertacinio tyrimo tikslų, taikyti sisteminės analizės, loginės analizės, lyginamasis, istorinis, lingvistinis, dokumentų analizės ir kiti moksliniai tyrimo metodai.

Vienas iš plačiausiai šiame darbe taikytų metodų – *sisteminės analizės metodas*, kuris leido tyrimo objektą nagrinėti kaip sistemos dalį. Šis metodas leido atskleisti piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis nusikaltimo vietą ir ryšį su kitomis nusikalstamomis veikomis. Sisteminės analizės metodu analizuoti nusikaltimo atribojimo nuo panašių administracinių teisės pažeidimų klausimai. Sisteminės analizės metodas sudarė galimybes analizuoti veikos sudėties požymių tarpusavio ryšį.

Darbe plačiai taikyti *istorinis ir lyginamasis metodai* suteikė autorei ypač daug galimybių identifikuojant pagrindines darbo problemas, ieškant jų sprendimų bei vertinant šių sprendimų įgyvendinimo galimybes praktinėje teisėsaugos institucijų veikloje. *Istorinio tyrimo metodo* taikymas padėjo nustatyti vaiko teisių apsaugos raidos momentus, suprasti vaiko teisių atsiradimą nulėmusias sąlygas, įvykius, kontekstus, įvertinti istorinio konteksto nulemtus vaiko teisių baudžiamosios teisinės apsaugos pokyčius. Šis metodas leido giliau pažvelgti į tiriamą problemą, padėjo suvokti teisinio reguliavimo evoliuciją ir įvertinti analizuojamos teisės normos reikalingumą. Taikant *lyginamąjį metodą* nagrinėjamos mokslininkų nuomonės, teisės aktai, teismų praktika. Lyginamasis metodas padėjo atskleisti skirtingose šalyse galiojančius požiūrius į vaiko teisių baudžiamąją teisinę apsaugą. Lyginimas, kaip panaši teisės norma suvokiama ir taikoma svetur, leido pateikti nacionalinės teisės taikymo rekomendacijų bei pateikti teisės aiškinimo sprendimo būdų.

Lingvistinis metodas padėjo atskleisti įvairių sąvokų reikšmes, jų turinį, tarpusavio ryšius. Įsitikinta, kad nemaža dalis baudžiamosios teisės sąvokų pasižymi specifiniu teisiniu turiniu, kuris menkai siejasi su kasdienės kalbos ar kitų mokslų vartojamų analogiškų sąvokų reikšmėmis. Lingvistiniu metodu perteikta piktnaudžiavimo, gniuždymo, žiauraus elgesio ir kitų sąvokų prasmė bei reikšmė.

Darbe pagrindinis dėmesys iš esmės skirtas *loginės analizės metodui*⁵², kuris pasitelktas tiriant teisės aktus, specialiąją literatūrą, darant apibendrinimus ir išvadas. Šiuo metodu tiriami piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėties požymiai, taikymo pagrindai ir teisiniai padariniai. Šis metodas taikytas ir analizuojant teismų praktiką.

Analogijos metodas taikytas siekiant suvokti atskirų nusikalstamos veikos požymių sampratą ir turinį. Šiuo metodu tirtas fizinės baudsmės, fizinio gniuždymo skirtumas ir panašumas su fiziniu smurtu, taip pat psichinio gniuždymo atitiktis psichinei prievartai.

Pagrindinis tyrime taikytas empirinis duomenų rinkimo metodas yra *dokumentų analizė*. Dokumentų analizė buvo taikoma tiriant įvairius rašytinius duomenų šaltinius: Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktus bei tarptautinės teisės šaltinius, teismų praktiką, monografijas, straipsnius, vadovėlius ir kitus mokslo darbus. Pasakytina, kad tyrime nebuvo orientuojamasi į teismų praktikos analizės kiekybinius rodiklius (statistinė bylų analizė ir

52 Loginis metodas nėra sisteminio ar lyginamojo aiškinimo sinonimas – jis laikomas atskiru, savarankišku metodu. Žr., pvz.: Mackuvienė, E. Loginis metodas teisėje: sampratos problema. *Teisė*. 2010, 77: 133,134.

pan.). Siekta atlikti kokybinį teismų praktikos tyrimą, iš peržiūrėtų 2005–2016 metų bylų, vadovaujantis prisotinimo principu, atrenkant ir detaliai analizuojant tas bylas, kurios geriausiai iliustruoja ir (ar) labiausiai susiję su mokslinio tyrimo problematika (kritinės imties sudarymo būdas), bei atrinkti pagal jose nagrinėjamų klausimų pobūdį (tikslinės imties sudarymo būdas) (atrinktos atitinkamai 89 bylos). Pagrindiniu šaltiniu tapo apeliacinės ir pirmosios instancijos teismų nutartys (nuosprendžiai) baudžiamosiose bylose, apibendrinant besiklostančią teismų praktiką, išryškinant kylančias nusikaltimo inkriminavimo problemas. Be to, darbe panaudota konstitucinė ir administracinė jurisprudencija. Tyrime analizuotos ne tik Lietuvos, bet ir pasirinktų užsienio valstybių (Vokietijos, Rusijos, Izraelio, Lenkijos) teismuose nagrinėtos bylos, leidusios iškelti kai kuriuos Lietuvoje dar nepasitaikiusius probleminius aspektus.

Nemažą reikšmę moksliniam tyrimui turėjo dar vienas empirinis (kokybinis) tyrimo metodas – *ekspertų interviu*. Tyrimo imtis nebuvo iš anksto nustatyta, todėl apklausiant ekspertus taikyta tikslinė ir sniego gniūžtės atranka⁵³, siekiant apklausti įvairius ekspertus pagal jų veiklą. Tyrimo metu apklausti keturi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjai – mokslininkai (mokslinio darbo stažas ne mažesnis kaip dvylika metų), penki socialinių mokslų (teisės krypties) daktarai, dirbantys mokslinį darbą (mokslinis stažas ne mažesnis kaip penkeri metai), paskelbę įvairių publikacijų baudžiamosios teisės, kriminologijos ar vaiko teisių aspektais, bei du vaiko teisių apsaugos specialistai – teisininkai, turintys gana didelę praktinio vaiko teisių pažeidimų, jų apsaugos darbo patirtį. Tyrimas buvo baigtas, kai nebebuvo gaunama naujų ar prieštaraujančių duomenų, tai yra buvo pasiektas teorinis prisotinimas. Pusiaus struktūruoto interviu metu buvo pateikta dešimt atvirųjų klausimų (1 priedas), kai kuriais atvejais buvo paaiškinama klausimo esmė, paklausama papildomai tyrėjui aktualiais aspektais, paliekama galimybė pačiam ekspertui papildyti interviu. Tyrimo metu buvo gautas visų ekspertų žodinis sutikimas dalyvauti interviu. Interviu yra anonimiškas, todėl ekspertai yra užkoduoti suteikiant atitinkamus skaičius, tačiau patys žodžių autoriai galėtų identifikuoti savo išsakytas mintis (ekspertų kalba yra netaisyta). Atsižvelgiant į tyrimo dalyvių valią, duomenys surinkti išsakytas mintis fiksuojant raštu (penki atvejai), darant interviu įrašą bei jį transkribuojant (du atvejai), kai kurie ekspertai į klausimus atsakė raštu (keturi atvejai). Ekspertų nuomonės ir mintys panaudoti visame darbe, atsižvelgiant į konkrečius nagrinėjamos problemos aspektus. Darbe nėra cituojami ištisiniai interviu, o naudojamos tik jų ištraukos arba pateikiama jų analizė. Visi interviu duomenys saugomi šio darbo autorės.

---

53 Tikslinė atranka, kai tiriamųjų grupė formuojama priklausomai nuo tyrėjo tikslų, o sniego gniūžtės, kai iš pradžių parenkama (surandama) nedaug asmenų, pasižyminčių tam tikromis savybėmis, kurie nurodo kitus, turinčius analogiškų savybių. Žr., pvz.: Gaižauskaitė, I; Mikėnė, S. *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. p. 38.

I. TEISINIAI TĖVŲ ARBA KITŲ VAIKO ATSTOVŲ ŽIAURAUŠ ELGESIO SU VAIKU KRIMINALIZAVIMO ASPEKTAI

1. BAUDŽIAMOSIOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS NUO TĖVŲ ARBA KITŲ VAIKO ATSTOVŲ IŠTAKOS

Šiandieniniame pasaulyje sunku įsivaizduoti tuos laikus, kai tėvai turėjo absoliučią valdžią, kuri apėmė patį vaiko asmenį. Romėnų teisėje *pater familias* priklausė vaiko gyvenimas, jis sprendė, palikti gimusį kūdikį gyventi, nužudyti ar išmesti. Tėvas turėjo teisę parduoti savo vaikus į vergiją. Jam priklausė neribota jų gyvybės ir mirties teisė⁵⁴.

Per amžius tėvų valdžios turinys gerokai pasikeitė. Vaikai tapo savarankiškais teisių subjektais, turinčiais tokias pačias teises į gyvybę, sveikatą, orumą ir kt., kaip ir suaugusieji. Istoriškai vaikai kaip atskira visuomenės grupė pradėti traktuoti tik XVIII amžiuje. Šiuos pokyčius lėmė ekonominiai procesai ir industrializacija. Tuo laikotarpiu plačiai paplito vaikų darbas fabrikuose, kur darbo sąlygos buvo ypač kenksmingos. XIX a. viduryje visuomenė išreiškia nepasitenkinimą ir kritiką dėl vaikų darbo, atkreipdama dėmesį, jog valstybė privalo įsikišti ir vaikai turi būti apsaugoti nuo tokio išnaudojimo. Pirmas pasiūlymas apsaugoti vaiko teises buvo pateiktas Jungtinėje Karalystėje 1819 metais. Iniciatorius buvo R. Owen, jis pasiūlė nuostatą, draudžiančią mažiems vaikams dirbti kasyklose, fabrikuose ir žemės ūkyje. Nuostata įtvirtinta 1908 m. Vaikų įstatyme. Tuo pačiu metu vaiko teisių klausimai pasirodė ir kitų Europos valstybių įstatymuose (Prancūzijoje, Vengrijoje, Belgijoje)⁵⁵.

Esminis požiūrio į vaiką pokytis įvyko po dviejų pasaulinių karų. Pirmojo pasaulinio karo žiaurumas paskatino atsisąjūdinti vaikus, likusius be globos. 1919 m. Didžiojoje Britanijoje mokytoja Eglantyne Jebb įkūrė organizaciją „Gelbėkit vaikus“. Pasak jos, „pasaulio vaikams labai reikia apsaugos, nes jie labiausiai kenčia nuo trumparegiškos politikos, mūsų politinių klaidų ir karų“⁵⁶, „mes turime reikalauti tam tikrų teisių vaikams ir siekti, kad jos būtų pripažintos visame pasaulyje“⁵⁷. Jos dėka 1924 m. Tautų Sąjunga priėmė Vaiko teisių deklaraciją (dar žinomą kaip Ženevos deklaracija), kurioje buvo įtvirtinta nuostata, kad „žmonija privalo duoti vaikui viską, ką ji turi geriausia“⁵⁸.

Po Antrojo pasaulinio karo minėta nuostata tapo 1959 m. priimtoms Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos⁵⁹ pagrindu bei įtvirtinta 1989 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje Vaiko teisių konvencijoje. Didžiausią įtaką šiuolaikinei vaiko teisių

54 Žr., pvz.: *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 172.

55 Žr., pvz.: Fass, P. A Historical Context for the United Nations Convention on the Rights of the Child. *The ANNALS. The Child as Citizen*. 2011, 633: 17–29; Kowalska-Ehrlich, B. Ochrona dziecka w świetle Konwencji Praw Dziecka i w prawie polskim. *Prawa i wolności człowieka*, red. A. Rzepliński. Warszawa: CODN, 1993; ir kt.

56 Šalaševičiūtė, R. Žmogaus teisių dieniai artėjant: vaiko teisės ir prietarais pagrįstos baimės. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=142759&p_k=1 >.

57 Land, H. *Children, families, states, and changing citizenship*. Blackwell Publishing, 2004, p. 60–61.

58 1924 Geneva Declaration of the Rights of the Child. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>>.

59 Žr., pvz.: *Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai*. Vilnius, 2000, p. 110–111.

koncepcijai padarė Vaiko teisių konvencija⁶⁰, įtvirtinusi civilinių, ekonominių, socialinių ir kitokio pobūdžio vaiko teisių, kurias valstybės dalyvės įsipareigojo gerbti ir garantuoti kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai. Tai svarbiausias vaiko teises ginantis tarptautinis dokumentas, kuriame įtvirtintas pamatinis – vaiko interesų viršenybės principas. Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios socialinio aprūpinimo įstaigos, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai.

XX a. būdingas padidėjęs tarptautinės bendruomenės dėmesys vaiko teisių apsaugai (kaip ir apskritai žmogaus teisių apsaugai). XX a. antrojoje pusėje priimti tarptautiniai susitarimai dėl prekybos vaikais⁶¹, kelio seksualiniam vaikų išnaudojimui užkirtimo⁶², vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose⁶³, vaiko teisių įgyvendinimo⁶⁴, nesantuokinių vaikų teisinio statuso⁶⁵, vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje⁶⁶, nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinų veiksmų tokiam darbui panaikinti⁶⁷, jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (1996 m. Hagos konvencija)⁶⁸, nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos (Havanos taisyklės)⁶⁹ ir t. t.

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublika tapo Europos Sąjungos valstybe nare, todėl Lietuvoje pradėjo galioti Europos Sąjungos teisė. Atitinkamai vaiko teisių apsaugai skiria dėmesio ir Europos Sąjungos institucijos, pavyzdžiui, buvo priimta: 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (2001/220/TVR)⁷⁰, 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR)⁷¹, 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR)⁷², 2011 m. gruodžio 13 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR⁷³, Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. gairės dėl vaiko interesus atitinkančio

60 *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.

61 *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2166.

62 *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5727, 126-5734.

63 *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5734.

64 Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://elibrary.lt/resursai/NPLC/istatymai/Europos%20konvencija.pdf>>.

65 *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 60-1404.

66 *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 101-2546.

67 *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2161.

68 *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 91(1)-4125.

69 Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20nepilnameciu.pdf>.

70 *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2011, p. 126.

71 Abramavičius, A., et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centas, 2005, p. 341–348.

72 *Ibid.*, p. 327–336.

73 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32011L0036>>.

teisingumo⁷⁴ ir kt. Šeimos santykiams reguliuoti buvo priimtas atskiras 2003 m. lapkričio mėn. 27 d. Tarybos reglamentas Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo (toliau – reglamentas „Briuselis II bis“)⁷⁵, taip pat 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje⁷⁶ ir kt. Reikia paminėti, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje⁷⁷ konsoliduoti žmogaus teisių apsaugos standartai, įtvirtinti daugelyje iki Chartijos egzistavusių teisės šaltinių, apibendrinant juos atskirame dokumente. Chartijos 24 straipsnis, parengtas remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, garantuoja teisę į vaiko gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą, teisę reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem savo tėvais, jei tai neprieštarauja vaiko interesams, teisę laisvai reikšti savo nuomonę, teisę būti išklausytam pagal jo amžių, brandą. Šiame Chartijos straipsnyje kodifikuotas geriausių vaiko interesų viršenybės principas.

Vaiko teisių apsaugos raida sudarė prielaidas pastebėti ir spręsti vaiko pažeidžiamumo problemą. Kaip minėta, vienas iš pirmųjų tarptautinių žmogaus teisių dokumentų, kuriame skelbiamas būtinumas garantuoti valstybėms ypatingą vaikų apsaugą nuo visų formų netinkamo elgesio su jais, žiaurumo, išnaudojimo, prekybos ir kt., yra Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. Šias nuostatas dar labiau išplėtojo Vaiko teisių konvencija, kurios 19 straipsnio 1 dalis nurodo, kad valstybės dalyvės įpareigos imtis visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, „siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens“. Pagal Vaiko teisių konvencijos 37 straipsnio a punktą „valstybės dalyvės privalo užtikrinti, kad nė vienas vaikas nepatirtų kankinimų ar kitokio žiauraus, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio ar bausmių“⁷⁸. Šios Konvencijos nuostatos skirtos apginti vaiką nuo įvairių žiauraus elgesio formų, patiriamų *inter alia* jo artimiausioje, šeimos aplinkoje. Vaiko teisių komitetas yra nurodęs, kad Konvencija reikalauja peržiūrėti įstatymus, kad nebelyktų nebaudžiamo jokios rūšies smurto prieš vaikus, taip pat reikalauja, kad vaikų kankinimas arba kitoks žiaurus, nežmoniškas arba žeminantis elgesys būtų baudžiamas pagal nacionalinius baudžiamuosius įstatymus⁷⁹. Komitetas ragina vienareikšmiškai už-

74 Europos Tarybos Ministrų Komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www3.lrs.lt/docs2/RCKZKRWRE.PDF>>.

75 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44241>.

76 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/mo_documents_lt.htm>.

77 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>>.

78 Visiškas žiauraus, nežmoniško ar žeminančio orumą elgesio arba bausmių uždraudimas, įtvirtintas Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (5 straipsnis), Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (7 straipsnis), Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (3 straipsnis), Konvencijoje prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, vienodai taikomas ir visiems vaikams.

79 *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Vaiko_teisiu_konvencijos_igyvendinimo_vadovas.pdf>.

drausti visas fizines bausmes šeimoje, kitose globos įstaigose, mokyklose ir baudžiamojoje sistemoje, nes fizinės bausmės, taikomos asmenims, įskaitant vaikus, gali būti pripažintos žiauriomis, nežmoniškomis arba žeminančiomis bausmėmis ar net kankinimu⁸⁰.

Lietuva, ratifikuodama Vaiko teisių konvenciją, įsipareigojo vykdyti jos keliamus reikalavimus, todėl valstybei atsirado pareiga ne tik nustatyti vaiko teisių turinį, bet ir užtikrinti jų teisinę apsaugą. Užtikrindamas vaiko teisių apsaugą, įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje įtvirtino atskirą nusikalstamų veikų rūšį – nusikalstamas veikas vaikui ir šeimai (BK XXIII skyrius⁸¹). Įstatymo leidėjas iki tol eklektiškai įvairiuose Kodekso skirsniuose išdėstytus nusikaltimus vaikui sugrupavo pagal saugomą vertybę⁸². Vaiko teisių apsauga įtvirtinta tiesiogiai, t. y. nesutapatinama su kitomis įstatymo saugomomis vertybėmis (pvz., visuomenės saugumu ar pan.). Šios vertybės apsauga leidžia tiksliau suvokti BK XXIII skyriuje esančių nusikalstamų veikų prigimtį ir kalbėti apie įvairius vaiko teisių pažeidimo aspektus.

Taip pat šalia tradicinių nusikalstamų veikų įstatymų leidėjas įtvirtino naują nusikalstamą veiką – piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis (BK 163 straipsnis). Vaiko teisių apsaugos konvencijoje numatyta valstybių pareiga apginti vaiką nuo žiauraus ar kito elgesio, kurį jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens (19 straipsnio 1 dalis, 37 straipsnio a punktas ir kt.). Įstatymų leidėjas adaptuotą nuostatą perkėlė į Lietuvos nacionalinę teisę. BK 163 straipsnis teigia:

Tas, kas piktnaudžiavo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką, palikdamas jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgdamasis su vaiku, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

Šis nusikaltimas neturi gilių teisinių šaknų ir istorinės raidos. Paminėtina, kad Lietuvos baudžiamojoje teisėje toks nusikaltimas nebuvo žinomas. Galima pažymėti, kad 1903 m. Baudžiamojo statuto (šis įstatymas galiojo Lietuvoje 1918–1940 m.) XIX skyriuje „Nusikalstamieji darbai, liečią šeimos teises“ buvo įtvirtintas draudimas tėvams, globėjams, rūpintojams arba nepilnamečių prižiūrinčiam žmogui žiauriai elgtis su nepilnamečiu, kuriam nesukako septyniolikos metų, jei nepadarytas labai sunkus ar sunkus kūno sužalojimas, ar tokį asmenį versti elgetauti ar daryti kitą nedorą darbą, arba atiduoti jį kam tokiu tikslu, arba naudoti piktam tėvų ar globėjų, rūpintojų valdžią, verčiant susituokti 21 metų nesukusį žmogų, jei santuoka įvyko (420, 422 straipsniai)⁸³.

Baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą tėvų valdžia pagal Baudžiamojo statuto 420 straipsnį kildavo tik tuo atveju, jei nebūdavo kitų nusikalstamų veikų, kuriomis kė-

80 Ibid.

81 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

82 Baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės yra vienas iš pagrindinių objektyviųjų požymių, apibūdinamas per tai, į ką kėsinamasi nusikalstama veika ir kam, ją padarius, yra sukeliami ar gali kilti žalos grėsmė. Vertybė yra svarbi teisėkūros procese, kai giminingos nusikalstamos veikos sisteminamos į atskiras rūšis (grupes).

83 Žr., pvz.: *Baudžiamasis statusas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934, p. 337–338.

sinamasi į tokias vertybes kaip gyvybę, sveikatą, laisvę, turtą, požymių. Žiauraus elgesio požymiai buvo aiškinami kaip tyčinis pakartotinio fizinio ar psichinio skausmo sukėlimas vaikui. Žiaurus elgesys paprastai pasireiškia taikant namines auklėjamąsias priemones, kai kaltininkas piktnaudžiauja jomis, naudodamas didelį jų kiekį, labai dažnai arba vartodamas priemones, sukeliančias beprasmes kančias. Tokiu žiauriu elgesiu laikytini ilgi, nuvarginamai dažni ir skausmingi plakimai rykštėmis, jų laikymas išėjimo arba šaltose vietose, kur, ilgai būdami, vaikai skaudžiai kenčia, nuolatinis vaiko baudymas badavimu ir kitos panašios bausmės. Bet koks kankinantis elgesys, kurio nepateisina auklėjimo tikslai ir kuris daromas su noru priversti vaiką kentėti, gali būti laikomas žiauriu elgesiu.

Kadangi tėvai turi pareigą teikti gerą ir sąžiningą auklėjimą ir sutelkti visą dėmesį į vaikų dorovinį ugdymą, tai tokios pareigos pažeidimas, kai vaikai elgetauja ar nedorai gyvena, pagal Baudžiamąjį statutą taip pat baudžiama. Piktnaudžiavimas tėvų, globėjų, rūpintojų valdžia buvo suprantamas kaip vertimo priemonė, kuri gali pasireikšti tiek fizine, tiek psichine prievarta.

Pažymėtina, kad šiuo atveju subjektu laikytini tėvai, kurie turi faktinę valdžią vaikams, o tėvais laikomi: teisėta ar neteisėta motina ir teisėtas tėvas, įskaitant tėvą, įteisinusį vaiką po gimimo. Baudžiamoji atsakomybė numatyta asmenims, turintiems tėvų valdžią civilinių įstatymų pagrindu. Paminėtina, kad pagal Civilinių įstatymų sąvadą tėvų valdžia vaikams atsirasdavo teisėtai gimus, įteisinus ar įsivaikinus vaiką. Tėvų valdžia neįteisintiems ar ne santuokoje gimusiems vaikams priklausė motinai⁸⁴. Baudžiamajame statute nurodoma, kad savo teisėmis piktnaudžiauti gali ir kiti asmenys, turintys faktinę valdžią globoti ir prižiūrėti mažametį, neatsižvelgiant į tai, ar valdžia atsirado iš įstatymo, sandorio arba vienašalių pareigų, t. y. asmuo yra globėjas (rūpintojas), auklėtojas, šeimininkas ir kt.⁸⁵

Tarybinė baudžiamoji teisė vaiko teisių apsaugą užtikrino civilinėmis ir administracinėmis teisinėmis priemonėmis. 1969 m. Santuokos ir šeimos kodekso 71 straipsnis reglamentavo tai, jog iš tėvų ar iš vieno jų gali būti atimamos tėvystės teisės, jeigu nustatoma, kad jie vengia vykdyti savo pareigą auklėti vaikus arba piktnaudžiauja savo tėvystės teisėmis, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu, antisovuomenišku elgesiu, taip pat jeigu tėvai yra chroniški alkoholikai arba narkomanai. Tėvystės teisės atimamos teismine tvarka. Į tėvystės teisių atėmimą buvo žiūrima kaip į sankciją tėvams, kuria siekiama ir nubausti tėvus už visuomenei žalingus jų veiksmus vaikų atžvilgiu. Šis požiūris suponuotas to meto ideologijos, kad vaikas laikytinas ne šeimai, bet visuomenei priklausančiu asmeniu ir bet kuriuo atveju valstybė visapusiškai pasirūpins vaiku⁸⁶.

Tuo metu galiojantys įstatymai tėvams arba juos atstojantiems asmenims, kurie piktybiškai nevykdo pareigos auklėti ir mokyti vaikus, numatė administracinę atsakomybę (1984 m. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 straipsnis). Pažeidimas užtrau-

84 Žr., pvz.: *Svod zakonov grazhdanskikh po sostojaniju na 1911 g.* [Civil laws as of 1911]. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-24]. <<http://civil-law.narod.ru/wist/szg/szg111.html>>.

85 Žr., pvz.: *Ugolovnoe ulozhenie 22 marta 1903 g. s motivami, izvlechennymi iz objasnitelnoj zapiski redakcionnoj komissi, predstavlenija ministerstva Justicii v Gosudarstvennyj Sovet i zhurnalov – osobogo soveshhanija* [et al.] [Criminal Statute, 22nd day of March 1903: with the motives taken from an explanatory note of the editorial commission, representation of the Ministry of Justice in the State Advice and magazines – special meeting]. Pod izdanijam N. S. Taganceva. Riga: Leta, 1922.

86 Žr., pvz.: Rasimavičius, R. *Tarybinė šeimos teisė*. Vilnius: Mintis, 1981, p. 24, 137–140.

kė įspėjimą arba baudą iki 30 rublių. Literatūroje mokslininkai pripažino, kad civilinė ir administracinė atsakomybė tėvams yra per švelni ir nėra pakankamai efektyvi priemonė kovojant su netinkamu tėvų elgesiu. Baudžiamosios atsakomybės įvedimas tėvams, piktybiškai vengiantiems auklėti vaikus, būtinas⁸⁷.

Tiesa, 1961 m. BK buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą globėjo arba rūpintojo pareigomis (149 straipsnis). Šis nusikaltimas priskirtas nusikaltimams asmeninei piliečių nuosavybei. Objektiviai veika pasireiškė alternatyviomis veikomis: globos (rūpybos) panaudojimu savanaudiškais tikslais ar globotinio (rūpintojo) palikimu ilgą laiką be priežiūros arba globotinio (rūpintojo) turto pasisavinimu. Naudojimas globos (rūpybos) savanaudiškais tikslais buvo suprantamas kaip rūpinimasis savo asmeniniais interesais, turtinės naudos gavimas ryšium su pareigų ėjimu (pvz., užimant globotinio gyvenamąjį plotą, naudojimasis jo turtu ar pan.). Palikimas be priežiūros ar reikiamos pagalbos yra tada, kai nesirūpinama globotinio (rūpintinio) auklėjimu, mokymu, sveikata, jis paliekamas vienas be priežiūros išvykus į komandiruotę, nesuteikiama reikalinga pagalba ligos, sužeidimo atveju, neduodama pinigų, būtinų pragyvenimui ir t. t. Turto pasisavinimas yra tada, kai globėjas (rūpintojas) suvartoja savo reikalams turtą, kurį, sąžiningai elgdamasis, turėtų atiduoti globotiniui (rūpintojui) suvartoti, t. y. neteisėtai to turto užvaldymas. Įdomu tai, kad nusikaltimas galėjo pasireikšti tiek tyčia, tiek neatsargumu. Kaip nurodoma, globos (rūpybos) naudojimas savanaudiškais tikslais ir globėjo (rūpintojo) pasisavinimas jam įtikėto turto padaromas, esant tiesioginei tyčiai. Globotinio (rūpintinio) palikimas be priežiūros ir reikiamos pagalbos nesuteikimas gali būti padaromas, esant tyčiai ir neat-sargumui. Reglamentuota ir kvalifikuota piktnaudžiavimo globėjo (rūpintojo) pareigomis, kai padaroma žymi žala. Žymi žala apėmė ne tik turtinę, bet ir fizinę bei moralinę žalą⁸⁸. Ši norma neteko galios pagal 1994 m. liepos 19 d. įstatymą Nr. I-551⁸⁹ ir ilgą laiką specialios normos, numatančios atsakomybę už asmenų piktnaudžiavimą vaiko teisėmis ir pareigo-mis, BK nebuvo.

Klausimas dėl tėvų atsakomybės už piktybišką vengimą vykdyti auklėjimo ir mokymo pareigas įtvirtinimo Lietuvos teisėje buvo keliamas dar iki nepriklausomybės atkūrimo. V. Pavilonis siūlė pasinaudoti tuometinės Vokietijos Demokratinės Respublikos BK 142 straipsnio patirtimi šioje srityje⁹⁰. Vėliau buvo teiktas ne vienas BK papildymo atitinkamu straipsniu, numatančiu atsakomybę už fizinį smurtą prieš vaiką, projektas⁹¹. Tačiau tik 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis. Tai neabejotinai teigiamas žingsnis, atspindintis tarp-tautinės baudžiamosios politikos ir vaiko teises ginančių tarptautinių teisės aktų nuostatas.

87 Žr., pvz.: Pavilonis, V. *Jei paauglys nusikalto*. Vilnius: Mintis, 1987, p. 58–59.

88 Žr., pvz.: Klimka, A.; Apanavičius, M.; Misiūnas, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė*. Vilnius: Mintis, 1974, p. 164–165.

89 Neteko galios nuo 1995 m. sausio 1 d. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 60-1182.

90 Pavilonis, V. *supra* note 84.

91 Žr., pvz.: Baudžiamosios kodekso papildymo įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-12]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=70265>; Baudžiamosios kodekso papildymo 125¹ straipsniu įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-12]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=129858&p_query=baud%FEiamosio%20kodekso&pr_tr2=2> .

Istorinė nusikaltimo analizė leidžia padaryti išvadą, kad šio nusikaltimo ištakos – 1903 m. Baudžiamojo statuto 420 ir 422 straipsniai. Jo atsiradimą paskatino humanistinės tendencijos ir siekis riboti tėvų valdžią vaikams, numatant baudžiamąsias teises priemonę už piktnaudžiavimą teisėmis ir pareigomis ir žiaurų elgesį su vaiku. Tarybinėje baudžiamojoje teisėje nusikaltimas buvo suprantamas siauriau, numatė tik globėjo ar rūpintojo atsakomybę ir ją siejo su globos (rūpybos) panaudojimu savanaudiškais tikslais, globotinio (rūpintojo) palikimu ilgą laiką be priežiūros arba globotinio (rūpintojo) turto pasisavinimu. Šis nusikaltimas buvo priskirtas prie turtinių nusikaltimų, tačiau reglamentuota nusikaltimo sudėtis leidžia daryti išvadą, kad nusikaltimas nukreiptas ne tik į nuosavybės teises, bet ir žmogaus interesų pažeidimą, nes papildoma saugoma vertybė yra sveikata. Tėvai, nevykdantys ar netinkamai vykdančys savo pareigas, atsakydavo pagal civilinius ar administracinius įstatymus: už vaikų interesų pažeidimą iš tėvų galėjo būti atimamos tėvystės teisės arba skiriama administracinė nuobauda. Nacionalinio įstatymų leidėjo pozicija įtvirtinti šį nusikaltimą atitinka šiuolaikinės tarptautinės baudžiamosios politikos nuostatas skirti daugiau dėmesio vaiko teisių apsaugai.

2. VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ KRIMINALIZAVIMO UŽSIENIO VALSTYBIŲ BAUDŽIAMUOSIUOSE ĮSTATYMUOSE APŽVALGA

Lietuvos baudžiamajame kodekse įtvirtinta piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėtis neturi tiesioginio analogo užsienio valstybių teisėje. Tačiau užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje, nors ir skirtingai dėl baudžiamosios teisinės sistemos ypatumų, vienokiu ar kitokiu būdu sprendžiami vaiko teisių pažeidimo baudžiamumo klausimai.

Užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose kai kurių nusikaltimų sudėtyse taip pat vartojami terminai, artimi piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėties požymiams, t. y. piktnaudžiavimas teisėmis ir pareigomis, pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas, kankinimas, žiaurus elgesys, vaiko palikimas, nepriežiūra ir t. t. Pasirinktų valstybių analizė parodė, kad dažniausiai atskirai reglamentuojamos dvi savarakiškos ir specialios nusikaltimų sudėties, kurių esminiai požymiai – vaiko nepriežiūra ir / ar vaiko palikimas, ir vaiko kankinimas ir / ar žiaurus elgesys su juo, yra artimiausios BK 163 straipsnyje numatyti veikai, todėl šiame skyriuje jas ir aptarsime.

Trumpai paminėtina, kad pagal pasirinktą reguliavimą Europos valstybės galima sanctykinai suskirstyti į keturias grupes: nuo valstybių, kurios itin siaurai reglamentuoja vaiko teisių pažeidimus (iš esmės numato bendras sveikatos sutrikdymo sudėtis) iki valstybių, kurios labai plačiai reglamentuoja vaiko teisių pažeidimus⁹². **Pirmojoje grupėje** būtų valstybės (pvz., Švedija⁹³, Suomija⁹⁴, Olandija⁹⁵, Gruzija⁹⁶, Portugalija⁹⁷, Rumunija⁹⁸ ir kt.), kurios konstruoja tik bendras sveikatos sutrikdymo sudėtis. Minėtose valstybėse BK nekri-

92 Baudžiamosios teisės teorijoje galima sutikti ir kitokių nuomonių. Pavyzdžiui, nurodoma, kad užsienio valstybės sąlyginai galima sugrupuoti pagal nusikaltimo sudėties objektyvųjį požymį – veiką į penkias grupes. Pagal pateiktą klasifikaciją, pirmajai grupei priklausytų Lenkijos, Danijos, Latvijos ir Baltarusijos BK, kuriuose numatyta baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku, antrajai grupei priskiriamas Bulgarijos, Ispanijos ir Ukrainos BK, kuriuose nusikaltimu pripažįstama pareigos auklėti vaiką nevykdymas, be žiauraus elgesio, trečiajai grupei priskirtinas Norvegijos BK, kur žiaurus elgesys yra tik vienas iš pareigos nevykdymo būdų, ketvirtajai grupei priskirti Šveicarijos, Prancūzijos ir Vokietijos BK, kuriuose baudžiamoji atsakomybė numatyta arba už žiaurų elgesį su vaiku, arba už pareigos auklėti nevykdymą. Penktai grupei priskirtini Kirgizijos, Kazachstano, Tadžikistano, Turkmėnijos ir Lietuvos BK, kuriuose pareigos auklėti vaiką nevykdymas susietas su žiauru elgesiu. Penktajai grupei priklausytų ir Rusijos BK. Plačiau žr.: Shaganova, O. M. *Ugolovnaya otvetstvennost za neispolnenie obyazannostej po vospitaniyu nesovershennoletnego*. [Responsibility for Failure to Discharge the Duties of Bringing up a Minor]. Dissertacija. Barnaul, 2014, p. 48–65.

93 Criminal code of the Kingdom of Sweden (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

94 Criminal code of the Republic of Finland (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

95 Criminal Code of the Kingdom of Norway (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

96 Criminal code of the Republic of Georgia (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

97 Criminal Code of Portugal (Portuguese version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://icpovad.tripod.com/crimen.html>>.

98 Criminal Code of the Republic of Romania (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

minalizuoja vaiko teisių pažeidimo kaip *delictum sui generis*, t. y. vaiko teisių vykdymas neleistinomis priemonėmis neturi atskiros teisinės reikšmės ir gali būti pripažintas nusikaltimu, jeigu atitinka kokio nors įprasto nusikaltimo požymius (kūno sužalojimo, grasinimo ar pan.). Štai Švedijos BK⁹⁹ II dalies (Apie nusikaltimus) 3 skyriuje (Nusikaltimai gyvybei ir sveikatai) pateikta sveikatos sutrikdymo definicija stebina savo lakoniškumu. Remiantis šio kodekso II dalies 3 skyriaus 5 straipsniu, asmuo, kuris sukelia kūno sužalojimą, ligą ar skausmą kitam asmeniui arba sukelia bejėgiškumą ar panašią būklę, baudžiamas laisvės atėmimu iki dvejų metų. Jeigu nusikaltimas mažareikšmis, baudžiama bauda arba laisvės atėmimu iki šešių mėnesių. Įdomu tai, kad baudžiamasis įstatymas nepateikia kriterijų, leidžiančių atriboti paprastą sveikatos sutrikdymą nuo sunkaus. Švedijos BK kodekso II dalies 3 skyriaus 6 straipsnis, reglamentuojantis sunkų sveikatos sutrikdymą, nurodo tik bausmės dydį, t. y. kai nusikaltimas, numatytas minėtame BK 5 straipsnyje, yra laikomas sunkiu, bausmė už sunkų kūno sužalojimą turi būti laisvės atėmimas nuo vienerių iki dešimties metų. Tiesa, Švedijos BK kaip kvalifikuojančią aplinkybę išskiria artimus esamus ar buvusius kaltininko santykius su nukentėjusiuoju (BK II dalies 4 skyriaus 4 a straipsnis). Šios kvalifikuojančios aplinkybės buvimas daro įtaką bausmės dydžiui, t. y. gali būti skiriamas laisvės atėmimas nuo šešių mėnesių iki šešerių metų.

Reikia paminėti, kad Švedijoje draudžiama vaikams taikyti kūno bausmes ir kitus žeminančius metodus. Tokių metodų taikymas yra baudžiamas pagal BK II dalies 3 skyriaus 5 straipsnį kaip už skausmo ar pan. sukėlimą.

Įdomu tai, kad Švedija, kaip ir Gruzija, Suomija, Portugalija, baudžiamuosiuose kodeksuose turi atskirus skyrius (pvz., Švedijos BK II dalies 7 skyrius), reglamentuojančius nusikaltimus šeimai ir vaikui, tačiau įstatymų leidėjas nei vaiko nepriežiūros, nei žiauraus elgesio su jais nekriminalizuoja kaip atskirų pavojingų veikų.

Antroje grupėje būtų valstybės (pavyzdžiui, Belgija¹⁰⁰, Ispanija¹⁰¹, Prancūzija¹⁰² ir kt.), kurių įstatymai atskirai nuo prievartos ir jos sukeliamų padarinių (sveikatos sutrikdymo, skausmo sukėlimo) kaip atskirą nusikalstamą veiką vaikui įtvirtina vaiko nepriežiūrą ir / ar vaiko palikimą. Pagal Prancūzijos BK II knygos (Nusikaltimai ir nusižengimai žmogui) II antraštinės dalies (Veikos prieš asmenį) VII skyriaus (Veikos prieš nepilnamečių ir šeimą) V sekcijoje (Pavojus nepilnamečiams) numatyta vaiko iki penkiolikos metų palikimo nusikalstama veika (BK 227-15 straipsnis). Nusikaltimo dispozicija formuojama taip: maisto ar globos (rūpybos) atėmimas, sukeliantis pavojų nepilnamečio iki 15 metų sveikatai, padarytas įstatyminio, biologinio tėvo arba įtėvio arba bet kurio kito asmens, įgyvendinančio tėvų valdžią arba turinčio autoritetą nepilnamečio atžvilgiu. Baudžiama laisvės atėmimu septyneriems metams ir 100 000 eurų bauda.

Baudžiamojo atsakomybė numatyta ir už atitinkamų pareigų vaikui nevykdymą. Jeigu tėvas ar motina be pateisinamos priežasties vengia vykdyti savo teises pareigas ir

99 Criminal code of the Kingdom of Sweden (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

100 Criminal Code of the Kingdom of Belgium (French version). interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>. .

101 Criminal Code of the Kingdom of Spain (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

102 Criminal Code of the French Republic (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

tai kelia grėsmę nepilnamečio vaiko sveikatai, saugumui, dorovei ar auklėjimui, kaltininkas baudžiamas laisvės atėmimu dvejiems metams ir 30 000 eurų bauda (BK II knygos II antraštinės dalies VII skyriaus V sekcijos 227-17 straipsnis). Tėvai ar kitas asmuo, įgyvendinantis *de jure* ar *de facto* tėvų valdžią, be svarbios priežasties neregistruojantis vaiko į švietimo instituciją, po oficialaus akademijos inspektoriaus išpėjimo baudžiamas laisvės atėmimo bausme šešiams mėnesiams ir 7 500 eurų bauda (BK II knygos II antraštinės dalies VII skyriaus V sekcijos 227-17-1 straipsnis).

Prancūzijos BK numato, kad nusikaltimų, numatytų BK 227-15–227-17-1 straipsniuose, subjektu laiko ne tik fizinį asmenį, bet ir juridinį asmenį (BK 227-17-2 straipsnis). Šį faktą pagrindžia Prancūzijos baudžiamojo kodekso I knygos (Bendrosios nuostatos) II antraštinės dalies (Apie baudžiamąją atsakomybę) I skyriaus (Bendrosios nuostatos) 121-2 straipsnis, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė juridiniam asmeniui (išskyrus valstybę). Juridiniams asmenims atsakomybė gali būti taikoma tada, kai teisės pažeidimą padaro juridinio asmens atstovai arba valdymo organai veikdami juridinio asmens vardu ir jo naudai (BK I knygos II antraštinės dalies I skyriaus 121-2 straipsnio 3 dalis).

Trečioje grupėje būtų valstybės (pavyzdžiui, Norvegija¹⁰³, Rusija¹⁰⁴, Albanija¹⁰⁵, Latvija¹⁰⁶ ir kt.), kurios, be sveikatos sutrikdymo nusikaltimo sudėčių, baudžiamajame įstatyme įtvirtina specialias žiauraus elgesio ir / ar kankinimo sudėtis. Rusijos BK VII skirsnio (Nusikaltimai asmeniui) XX skyriuje (Nusikaltimai prieš nepilnamečius) reglamentuota baudžiamoji atsakomybė už pareigos auklėti nepilnamečius nevykdymą ar netinkamą vykdymą. BK 156 straipsnis numato, kad tėvai ar kiti asmenys, kurie turi pareigą auklėti nepilnamečius, taip pat pedagogai arba kiti švietimo, auklėjimo, gydymo arba kitų įstaigų darbuotojai, turintys pareigą prižiūrėti nepilnamečius, kurie netinkamai vykdo ar nevykdo šių pareigų, jeigu veikia pasireiškia žiauriu elgesiu su nepilnamečiu, baudžiami bauda iki 100 000 rublių arba atlyginimo ar kitų pajamų išskaitymu iki vienerių metų, arba privalomaisiais darbais iki 220 valandų arba pataisos darbais iki dvejų metų, arba laisvės atėmimu iki trejų su atėmimu teisės dirbti tam tikrą darbą arba verstis tam tikra veikla iki penkerių metų arba be jos.

Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkai kritikuoja šią normą dėl jos netinkamos konstrukcijos, apsunkinančios šios normos atribojimą nuo kitų panašių veikų (sveikatos sutrikdymo ir kt.)¹⁰⁷. Objektivių požymių konstrukcijos ypatumai reikalauja kiekvieno-

103 Criminal code of the Kingdom of Norway (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

104 Uголовный кодекс Российской Федерации. [Criminal Code of the Russian Federation]. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <http://base.garant.ru/10108000/21/#block_2020>.

105 Criminal code of the Republic of Albania (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

106 Criminal Law of the Republic of Latvia (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

107 Žr., pvz.: Pudovochkin, Ju. E. *Otvetstvennost za prestuplenija protiv nesovershennoletnik po Rossijskomu ugovnomu pravu* [Responsibility for crimes against minors under Russian criminal law]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2002; Pristanskaja, O. V. *Primenenie ugovolno-pravovykh norm, napravlenykh protiv zhestokogo obrashhenija s nesovershennoletnimi. Zhurnal possijskogo prava*. [Journal of Russian Law]. 2001, 8: 112–122; Gul, N. V. *Ugovlnaya otvetstvennost za neispolnenie obyazannostej po vospitaniyu nesovershennoletnego. Zhurnal possijskogo prava*. [Journal of Russian Law]. 2005, 3: 159–163.

je byloje įrodyti du būtinius požymius: pareigos auklėti vaiką nevykdymą (ar netinkamą vykdymą) ir žiaurų elgesį su vaiku. Terminas „žiaurus elgesys“ paliktas teisinių praktikai ir mokslui, tačiau praktikoje kyla daug šio požymio įrodinėjimo problemų.

Nusikaltimo, reglamentuoto Rusijos BK 156 straipsnyje, padarymo būdas gali sudaryti savarankišką nusikaltimą (BK 105 straipsnis (nužudymas), BK 111, 112, 115 straipsniai (tyčinis sunkus, apysunkis ar lengvas sveikatos sutrikdymas), BK 116 straipsnis (sumušimas), BK 117 straipsnis (kankinimas), BK 125 straipsnis (palikimas pavojuje), BK 131–135 straipsniai (pasikėsinimas į seksualinę neliečiamybę)). Baudžiamosios teisės mokslininkų nuomonės išsiskiria dėl to, kaip reikėtų kvalifikuoti veiką, jei sukeliami padariniai vaiko sveikatai. Vyraujanti nuomonė yra tokia, kad žiauriai elgiantis su vaiku ir sukėlus atitinkamo sunkumo sveikatos sutrikdymą, veikos kvalifikuojamos iš sutapties (Rusijos BK 156 ir BK 111, 112, 115 arba 117 straipsnis)¹⁰⁸. Nors BK 117 straipsnio 2 dalis numato pavojingesnę veiką, tačiau visiškai neapima BK 156 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo sudėties: skirtingas saugomas objektas ir reglamentuotas specialus subjektas¹⁰⁹. Teismų praktikoje BK 156 ir BK 117 straipsniai inkriminuojami kartu. Pavyzdžiui, *sutuoktiniai savo nepilnamečiui vaikui taikė nepateisinamas priemonės mokymosi rezultatams pagerinti. Jeigu sūnus mokykloje gaudavo dvejetą ar trejetą, jam neleisdavo miegoti, t. y. nakties metu jis turėdavo ruošti pamokas. Už šį nusižengimą tėvas periodiškai mušdavo lazda per kulnus, o motina šlepete per galvą arba tapydavo už plaukų. Už nepažangų mokymąsi sūnus likdavo be pusryčių arba pietų. Teismas tėvų veiksmus kvalifikavo pagal Rusijos BK 117 straipsnio 2 dalį ir BK 156 straipsnį*¹¹⁰.

Kai kurių žiauraus elgesio formų Rusijos BK 156 straipsnis gali neapimti. Tas pats pasakytina apie atvejus, kai dėl žiauraus elgesio vaikas numiršta. Tokiu atveju veika, be BK 156 straipsnio, turi būti kvalifikuojama pagal BK 105 straipsnio atitinkamą dalį¹¹¹. Pavyzdžiui, *baudžiamojoje byloje nustatyta, kad kaltinamieji – vaiko motina T. R ir jos sugyventinis V. P. nuo 2009 m. sąmoningai neduodavo maisto V. R., taip pat buvo nurodę kitiems vaikams jo neteikti. Siekdami, kad V. R. nevalgytų slapta, kaltinamieji uždarydavo nukentėjusįjį kambaryje ir pririšdavo prie lovos arba uždarydavo rūsyje. Kaltinamiesiems turėjo būti akivaizdu, kad nukentėjusysis sparčiai liesėja ir silpsta, dėl to negalėjo vaikščioti. Neatsižvelgdami į tai jie tęsė savo veiksmus: nuo visų slėpė namuose esantį vaiką, iš poliklinikos paėmė vaiko sveikatos kortelę, melavo gydytojams, mokytojams, socialiniams darbuotojams, kad vaikas gyvena pas biologinį tėvą. Tokie veiksmai tęsėsi iki paskutinės mažamečio gyvenimo dienos. Kaltinamoji suvokė, kad dėl vaiko amžiaus, materialinės ir kitokios priklausomybės vaikas negali pasipriešinti, išsikviesti pagalbos, todėl suprato, jog vaikas yra bejėgiškos būklės. Didelį žiaurumą parodo veikos padarymo būdas: maisto neteikimas ilgą laiką sukėlė vaikui kančias ir skausmą. Teismas konstatavo, kad aplinkybė, jog kaltinamoji iškvietė greitąją pagalbą, negali būti*

108 *Polnyj kurs ugovnogo pravo*. Tom II [A full course of criminal law]. Pod. red. Korobeeva, A. I. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2008, p. 673; Shaganova, O. M., *supra* note 89, p. 98.

109 *Ugovnoe pravo. Osobennaja chast*. [Criminal Law. The special part]. Pod. red. Ignatova, A. N.; Kraskova, Ju. A. Moskva, 1998, p. 174.

110 Žr., pvz.: Omsko rajono apylinkės teismo 2001 m. sprendimas byloje Nr. 1-1611.

111 Žr., pvz.: *Kommentarij k ugovnomu kodeksu Rossijskoj Federacij c postatejnymi materialami i sudebnoj praktikoj* [Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation with itemized materials and jurisprudence]. Pod red. S. I. Nikulina. Moskva, 2001, p. 460.

laikoma savanorišku atsisakymu pabaigti nusikaltimą. Nusikaltimas jau buvo baigtas, nes nukentėjusįjį buvo ištikusi klinikinė mirtis. Suteikta medicinos pagalba rezultatų jau nedavė.

Be to, vaiko motina T. R. nevykdė motinos pareigų, t. y. ji atėmė galimybę vaikui lankyti medicinos ir auklėjimo įstaigas, meluodama nesuteikė galimybės specialistams vaiką lankyti namuose, tuo pažeisdama vaiko normalų vystymąsi, traumuojama jo psichiką. Nuo rugsėjo mėnesio nesiėmė jokių priemonių, kad vaikas lankytų mokyklą, priešingai, slėpė vaiko buvimo vietą. Bute, kuriame gyveno šeima, nebuvo sudarytos sąlygos vaiko mokymuisi. Pati kaltinamoji tokio pobūdžio veikla neužsiėmė. Ji nevykdė pediatro nurodymų dėl būtinumo apžiūrėti vaiko sveikatą esant tikimybei užsikrėsti tuberkulioze nuo sugyventinio. Taip ji suvokė, kad savo veiksmais pažeidžia vaiko interesus. Kaltinamoji suvokė, kad su vaiku elgiasi žiauriai ir sukelia jam psichines kančias, nes jam nebuvo suteikta kvalifikuota medicinos pagalba, tai nulėmė užsikrėtimą tuberkulioze. T. R. buvo nuteista pagal Rusijos BK 105 straipsnio 2 dalies v, d, ž papunkčius (už tyčinį bejėgiškos būklės vaiko nužudymą itin žiauriai, padarytą grupės asmenų), ir BK 156 straipsnį¹¹².

Tokį požiūrį galima pastebėti analizuojant ir kitas bylas. Pavyzdžiui, kaltininkas buvo nuteistas pagal Rusijos BK 156 straipsnį, BK 30 straipsnio 3 dalį ir BK 105 straipsnio 2 dalies v ir d punktus (pasikėsینimas nužudyti mažametį itin žiauriai) ir kitus straipsnius dėl to, kad ilgą laikotarpį žiauriai kankino savo mažametį sūnų. Nustatyti keli atvejai, kad kaltininkas vaikui verkiant šiam užkimšdavo burną nosine ar kojine, nuolat jį purtydavo ir kratydavo, mušdavo, vieną kartą valandą laikė uždaręs vonioje visiškoje tamsoje. 2003 m. lapkričio 23 d. sumušęs sūnų, jis nusinešė jį į laiptinę ir žemyn galva numetė į šiukšlių vamzdį. Tuo metu lauke buvo 20 laipsnių šalčio¹¹³.

Rusijos BK 156 straipsnyje yra įtvirtinta formali nusikaltimo sudėtis, numatanti baudžiamąją atsakomybę už tėvų ir kitų asmenų pareigų nevykdymą, tačiau ši sudėtis visiškai nenumato jokių padarinių, todėl visi šio elgesio padariniai turi būti kvalifikuojami atskirai, kaip nusikaltimų sutaptis¹¹⁴. Taigi, jeigu dėl ilgalaikio tėvo veikimo (neveikimo) vaikas miršta, mirties sukėlimas kvalifikuojamas atskirai. Kaip matysime toliau, Lietuvos teismų praktika tokias situacijas kvalifikuoja tik kaip tyčinį nužudymą, nes nužudymas vertinamas kaip sudėtinė nusikalstama veika, kuri apima visus piktnaudžiavimo tėvų at kitų vaiko atstovo teisėmis ir pareigomis nusikaltimo sudėties požymius.

Jeigu nevykdant auklėjimo pareigos sukeliamas neatsargus sveikatos sutrikdymas vaikui, tai kvalifikuojama tik pagal BK 156 straipsnį. Tačiau neatsargus gyvybės atėmimas kvalifikuojamas iš sutapties pagal Rusijos BK 156 ir 109 straipsnius¹¹⁵.

112 Žr., pvz.: Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 26 d. nutartis byloje Nr. 44-010-31. Šį sprendimą žr. interaktyviai: <<http://www.supcourt.ru/#>>.

113 Žr., pvz.: Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 18 d. nutartis byloje Nr. 53-004-95. Šį sprendimą žr. interaktyviai: <<http://www.supcourt.ru/#>>.

114 Žr., pvz.: Shaganova, O. M. *supra* note 89, p. 115 ir kt.

115 Žr., pvz.: *Kommentarij k ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii c postatejnymi materialami i sudebnoj praktikoj*. [Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation with itemized materials and jurisprudence]. Pod red. S. I. Nikulina. Moskva, 2001, p. 460; Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 7 d. nutartis byloje Nr. 51-009-15. Sprendimą žr. interaktyviai: <<http://www.supcourt.ru/#>>.

Dauguma Rusijos mokslininkų mano, kad subjektyviai kaltę gali pasireikšti tik tiesiogine tyčia¹¹⁶. Subjektas supranta, kad pažeidžia teisinę pareigą auklėti nepilnametį, kad su juo žiauriai elgiasi, ir nori taip elgtis. Kai kurie autoriai, nagrinėdami šios nusikaltimo sudėties kaltės klausimus, laiko, kad veika gali būti padaroma netiesiogine tyčia¹¹⁷. Esant netiesioginei tyčiai, asmuo suvokia, kad netinkamai vykdo auklėjimo pareigas ir tinkamai neprižiūri vaiko, numano, kad jo veikimas (neveikimas) yra žiaurus, bet tam yra abejingas. Praktikoje pasitaiko daug tokių atvejų, kai tėvai tiesiog „pamiršta“ savo pareigas, palieka vienus be priežiūros vaikus ir pan. Tačiau šis požiūris apie netiesioginę tyčią neturi didelio palaikymo, kadangi Rusijos baudžiamojoje teisėje vyrauja nuomonė, kad formaliomis sudėtimis aprašyti nusikaltimai gali būti padaromi tik tiesiogine tyčia¹¹⁸. Dar viena grupė autorių mano, kad kai vaiko sveikatai sukeliama padariniai, tai kaltę padarinių atžvilgiu gali pasireikšti ir neatsargia forma¹¹⁹. Tai yra neatmetama mišrios kaltės forma.

Ketvirtoje grupėje būtų valstybės (Vokietija¹²⁰, Šveicarija¹²¹, Austrija¹²², Lenkija¹²³ ir kt.), kurios pasirinkę reglamentavimo modelį, kai, be bendrų sveikatos sutrikdymo sudėčių, konstruoja tiek vaiko nepriežiūros, tiek žiauraus elgesio nusikaltimų sudėtis. Šioms valstybėms būdingas platesnis požiūris į žalos padarymo vaikui galimas formas, todėl toliau detaliau bus aptariamas būtent šių valstybių teisinis reguliavimas.

Galiojantis Vokietijos BK¹²⁴ įtvirtina ir bendrą pareigos auklėti ir rūpintis pažeidimą, žinomą kaip *Verletzung der Fürsorge – oder Erziehungspflicht* (BK XII skyriaus (Nusikaltamos veikos prieš civilinį statusą, santuoką ir šeimą) 171 straipsnis) ir kūno sužalojimus, tarp kurių reglamentuotas paprastas tyčinis kūno sužalojimas, žinomas kaip *Körperverletzung* (BK XVII skyriaus (Kūno sužalojimai) 223 straipsnis), ir žiaurus elgesys su globotiniais, žinomas kaip *Mißhandlung von Schutzbefohlenen* (BK XVII skyriaus 225 straipsnis). Tyčinis kūno sužalojimas gali pasireikšti žiauriu elgesiu (vok. *körperliche Mißhandlung*) arba žalos sveikatai padarymu (vok. *Gesundheitsschädigung*). Žiaurus elgesys – bet koks substanciją pažeidžiantis poveikis, taip pat bet koks netinkamas elgesys, dėl kurio pada-

116 Žr., pvz.: *Ugolovnoe pravo Rossii. Osobennaja chast.* [Criminal Law of Russia. The special part]. Pod red. L. L. Kruglikova. Moskva, 1999, p. 186; Gul, N. V. *supra* note 105, p. 162; Shaganova, O. M. *supra* note 89, p. 115 ir kt.

117 *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chast.* [Criminal Law. The special part]. Pod red. A. N. Ignatova, Ju. A. Krasikova, Moskva, 1998, p. 174.

118 Žr., pvz.: Rarog, A. *Kvalifikacija prestupenij po subektivnym priznakam.* [Qualification of crimes on subjective characteristics]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2003, p. 87, 97, 98.

119 Žr., pvz.: Vetrov, N. I. *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chast.* [Criminal Law. The special part]. Moskva: zakon i pravo, 2002. p. 125; *Kommentarij k ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii c postatejnymi materialami i sudebnaj praktikoj* [Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation with itemized materials and jurisprudence]. Pod red. S. I. Nikulina. Moskva, 2001, p. 460.

120 Criminal Code of the Federal Republic of Germany (*German version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

121 Criminal Code of the Swiss Confederation (*English version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

122 Criminal Code of the Republic of Austria (*German version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

123 Criminal Code of the Republic Poland. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

124 Criminal Code of the Federal Republic of Germany (*German version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

romas esminis neigiamas poveikis aukos kūno fizinei būsenai ir neliečiamybei. Žiaurus elgesys apibūdinamas kaip kiekvienas blogas elgesys, kuriuo kūno neliečiamybė ir gera fizinė būklė pažeidžiama daugiau nei truputį. Pažeidimas daugiau nei truputį būtų, jei jis sukeltų, pavyzdžiui, miego sutrikimus, išsiblaškymą, dėmesio nesukaupimą, širdies veiklos sutrikimus, žaizdų padarymą, dantų pašalinimą, kūno audinių ar organų netekimą, kontūziją, defloraciją ir pan.¹²⁵ Sveikatos sutrikdymas – normalios fizinės būklės pažeidimas, sukeliantis fizinės ar psichologinės patologinės, somatinės organizmo būklės, pavyzdžiui, užkrėtimas liga ir kt. Teismų praktikoje ne kartą konstatuota, kad psichinis poveikis gali sukelti patologinės būklės, tačiau visais atvejais tai turi būti pakenkiama somatinei, t. y. fizinei, būklei. Vien tik psichinio skausmo sukėlimas neatitinka požymio „sveikatos sutrikdymas“, nes tai nėra jokia liga¹²⁶. Pavyzdžiui, kūno sužalojimu nelaikyta stiprus dvasinis išgyvenimas ir nuolatinis baimės jausmo jutimas dėl to, kad tėvas nužudė motiną ir grasino nužudyti nukentėjusiąsias (dukras)¹²⁷.

Vokietijos BK 223 straipsnis numato tyčinį elgesį. Tyčia – tai elgesio forma, noras įvykdyti įstatyme įtvirtintą veikos sudėtį, suvokiant visas objektyvias veikos aplinkybes. Tyčinio kūno sužalojimo atveju kaltininkas turi žinoti ar neabejotinai numatyti kūno sužalojimą kaip savo elgesio rezultatą. Tuo tarpu netiesioginės tyčios atveju kaltininkas turi suvokti kūno sužalojimo galimybę ir būti su juo susitaikęs. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tyčios formos Lietuvos ir Vokietijos baudžiamojoje teisėje iš esmės skiriasi, nes tiek valinio, tiek ir intelektualinio momento turiniai yra skirtingi¹²⁸.

Už paprastą kūno sužalojimą baudžiama laisvės atėmimu nuo penkerių metų arba bauda. Pasikėsinimas taip pat baudžiamas.

Pagal Vokietijos BK 225 straipsnį baudžiamas kiekvienas, kuris kankina arba šiurkščiai žiauriai elgiasi su asmenimis iki aštuoniolikos metų amžiaus arba su bejėgiškos būklės dėl fizinio neįgalumo ar ligos asmenimis, pavestais jam globoti (rūpintis), priklausančiais jo namų ūkiui, paliktiems atsakingų asmenų jo priežiūrai, priklausantiems tarnybiškai ar dėl darbo santykių, arba kiekvienas, kuris, norėdamas pakenkti, neatlieka pareigos juos prižiūrėti ir padaro žalos jų sveikatai. Baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki dešimties metų. Pasikėsinimas taip pat baudžiamas. Veiką kvalifikuoja sunkių padarinių sukėlimas, tokių kaip žmogaus žūtis arba sunkus sveikatos sutrikdymas, žymus fizinio ar emocinio vystimosi pablogėjimas. Padarius kvalifikuotą veiką minimali laisvės atėmimo bausmė vieneri metai.

Literatūroje kyla diskusijų¹²⁹ dėl Vokietijos BK 225 straipsnio vietos kūno sužalojimų skyriuje. Pagal anksčiau galiojusį reguliavimą, panaši norma buvo laikoma kvalifikuota

125 Žr. pvz.: Schmidt, R.; Priebe, K. *Strafrecht - Besonderer Teil I. Straftaten gegen die Person und die Allgemeinheit*. 4. Auflage. 2005, p. 86.

126 Žr., pvz.: Schmidt, R.; Priebe, K. *Ibid.*, p. 84; Wessels, J.; Hillenkamp, Th. *Strafrecht Besonderer Teil I: Straftaten gegen Persönlichkeits- und Gemeinschaftswerte*. 32, neurbearbeitete Auflage. Verlag C.F. Müller. 2008, Hardtung, B. Die Körperverletzungsdelikte. *JuS*. 2008, 1060–1065 ir kt.

127 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1996-11-05 sprendimas byloje 4 StR 490/96 (LG Saarbrücken). Šio sprendimo analizę žr.: *NStZ*, 1997: 123–124.

128 Žr., pvz.: Bielinis, A. Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*. 2007, 3(57): 62–85.

129 Žr., pvz.: Schmidt, R.; Priebe, K. *supra* note 123, p. 84; Wessels, J.; Hillenkamp, Th. *supra* note 124; Hardtung, B. Die Körperverletzungsdelikte. *JuS*. 2008, 10: 864, 865 ir kt.

kūno sužalojimo nusikalstamos veikos sudėtimi. Šiuo metu BK 225 straipsnis yra laikomas savarankišku baudžiamosios teisės pažeidimu, jis nepriklauso nuo pagrindinio BK 223 straipsnio pažeidimo. BK 225 straipsnyje įtvirtinta nusikaltimo sudėtis savarankiška, nes numato žalingos veikos turinį, išsiskiriantį specifiniais požymiais: psichinio skausmo, kaip atskiros nusikalstamos veikos, reglamentavimu bei ypatingais kaltininko santykiais su auka. BK 223 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos požymiai apsiriboja tik fiziniu žiauriu elgesiu.

Veika pasireiškia kankinimu (vok. *Quälen*) arba šiurkščiu žiauriu elgesiu (vok. *rohe Mißhandlung*), arba žalos sveikatai padarymu piktybiškai neatliekant pareigos (vok. *böswillige Vernachlässigung der Fürsorgepflichten*). Kankinimas suprantamas kaip ilgo arba pasikartojančio fizinio ar psichinio skausmo sukėlimas. Veika gali pasireikšti įvairiai, tačiau jai būdingas nuolatinis pasikartojimas. Kankinimas nereikalauja piktybiškumo. Veika gali būti padaroma ir neveikimu, pavyzdžiui, medicinos pagalbos nesuteikimas¹³⁰.

Šiurkštus žiaurus elgesys egzistuoja tada, kai kaltininkas yra abejingas vaiko kančioms. Tačiau nejautrumas vertinamas ne tik kaip kaltininko bruožas, bet ir pagal objektyvias aplinkybes, pavyzdžiui, masiški smūgiai kumščiu į galvą ir vaiko kūną, vaiko spardymas, plaukų rovimas, burnos prikimšimas sausa duona¹³¹. Šiurkštumo žiauriai elgiantis atveju kaltininko vidinės nuostatos atsiskleidžia per pačios veikos, kuria kėsিনamasi į kūno neliečiamybę, pobūdį ir sunkumą¹³².

Piktybinis pareigos rūpintis nevykdymas, kuris gali sukelti sveikatos sutrikdymą, yra tikras neveikimas. Piktybiškumas yra labai smerktinas motyvas. Pavyzdžiui, piktybišku nerūpinimu laikomi atvejai, kai vaikas marinamas badu.

Teisinėje literatūroje taip pat vyksta diskusija dėl galimybės padaryti BK 225 straipsnyje numatytą nusikaltimą neveikimu. Pagal Vokietijos baudžiamosios teisės teoriją¹³³, esant tam tikroms sąlygoms padarinių neišvengimas prilygsta padarinių padarymui aktyviu veiksmu. Vokietijos BK 13 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad neveikiantysis, jog išvengtų padarinių kaip nusikaltimo sudėties požymio, pagal šį įstatymą baudžiamas tik tada, kai yra teisiškai atsakingas už tokių padarinių padarymo išvengimą ir kai neveikimas prilygsta esminio teisinio šio veikimo požymio aktyviam padarymui. Vokietijos baudžiamasis įstatymas leidžia bausti asmenis, kurie neveikia tada, kai galėtų sukliudyti atsirasti padariniams. Dėl ypatingos pareigos – užtikrinti, kad veikos sudėties padarinių neatsirastų, jis užima vadinamąją garanto poziciją. Vadinas, nieko nedarydamas asmuo padaro tikrąjį veikimo nusikaltimą. Įdomi ir teismų praktika šiuo klausimu. Pavyzdžiui:

Kaltinamieji – biologiniai mergaitės, gim. 2000-11-13, tėvai buvo kaltinami pagal § 225. Nustatyta, kad 2000-12-25 gydytojas, apžiūrėjęs vaiką, pastebėjo lengvą patinimą kairėje kojoje.

130 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1995-06-12 sprendimas byloje 2 StR 465/95 (LG Köln). Šio sprendimo analizę žr.: *Mißhandlung von Schutzbefohlenen durch Quälen*. NSTZ-RR, 1996. 197–198.

131 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 2006-12-07 sprendimas byloje 2 StR 470/06 (LG Köln). Šio sprendimo analizę žr.: Verkürzt in BGH NSTZ, 2007, p. 720

132 Žr., pvz.: Schmidt, R.; Priebe, K. *supra note* 123, p. 84; Wessels, J.; Hillenkamp, Th. *supra note* 124; Hardtung, B. Die Körperverletzungsdelikte. *JuS*. 2008, 1060–1065 ir kt.

133 Žr., pvz.: Wessels, J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 229–244.

2001-01-10 kaltinamieji pakartotinai apsilankė pas gydytoją, kuris nustatė mėlynės nuo pirštų galų vaiko veide ir krūtinės srityje. Gydytojas išreiškė įtarimus dėl žiauraus elgesio su vaiku. Po to karto kaltinamieji pakeitė gydytoją ir pas jį apsilankė 2001-01-15. Gydytojas, apžiūrėjęs vaiką, nustatė 1–3 cm ilgio žaizdas kaklo sityje, kraujosruvas ir įbrėžimus smakro srityje ir apatiname žandikaulyje, kelis sumušimus krūtinės ląstos kairėje pusėje. Be to, gydytojas nustatė vienos dviejų dienų liežuvio pavadėlio pažeidimus, kurie gali atsirasti, kai vaikui maitinant į burną per šiuurkščiai stumiamas šaukštas ar buteliukas. 2001-01-22 nustatytos naujos kraujosruvos kaktose ir „nesveikas sustorėjimas“ kairėje kojoje, kuris leido daryti prielaidą apie uždara lūžį. Tą pačią dieną mergaitė buvo paguldyta į ligoninę dėl gyvybei pavojingos būklės. Be sumušimų, mėlynių ant veido, kaklo, krūtinės, nustatyta dešinės pusės šonkaulių lūžiai, padaryti prieš 8–10 dienas, abiejų blauzdikaulių lūžiai, padaryti prieš 3–4 savaites, ir vieno savaitės senumo kairės rankos dilbio lūžimas. Mergaitėi nustatytas tinklainės kraujavimas, kuris yra tipiškas sukrėsto vaiko sindromas, taip pat išangės ir makšties plyšimas¹³⁴.

Byloje nebuvo nustatyta, kuris iš tėvų veikė aktyviai. Teismas pakartojo, kad kankinimas – ilgalaikio ir pasikartojančio skausmo sukėlimas, kuris paprastai įgyvendinamas per kelis veiksmus. Šiuurkštumas žiauriai elgiantis atsiskleidžia per kaltininko vidines nuostatas, per jo beširdiškumą ir reakciją į aukos kančias. Esant nusikaltimui, padarytam neveikimu, pasyvus nusikaltėlis užima garanto poziciją. Šiuo atveju tėvai užėmė garanto poziciją. Jiems keliama aukščiausi reikalavimai dėl vaiko fizinės neliečiamybės, nes šiuo atveju auka dviejų mėnesių amžiaus, visiškai bejėgis ir negalintis apsiginti. Kaltininkai aktyviai veikti turėjo po tos dienos, kai sužinojo apie blogą elgesį. Vaiko motina apie tai sužinojo tiek po sausio 10 d., tiek po sausio 15 d. vizitų pas gydytoją. Į gydytojo suteiktą informaciją tėvai nereagavo, jie ją ignoravo. Dar rimtesni sužalojimai vaikui buvo nustatyti sausio 22 d. vizito metu. Sausio 10 d. vizito metu nustatytos mėlynės dar nėra pagrindas konstatuoti 225 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos buvimo, tačiau vėlesnių vizitų metu diagnozuotos kraujosruvos veide ir krūtinėje rodo poveikį jautrioms kūno vietoms. Abu kaltinamieji žinojo atitinkamą laiko tarpą apie žiaurų elgesį su vaiku. Kiekvienas iš tėvų žinojo apie naudojamą smurtą ir turėjo pareigą apsaugoti vaiką nuo jo.

Speciali kūno sužalojimo norma, žinoma kaip *Körperverletzung im Amt*, yra reglamentuota Vokietijos BK XXX skyriaus (Tarnybininės (pareiginės) nusikalstamos veikos) 340 straipsnyje (kūno sužalojimas tarnyboje). Šia norma saugoma žmogaus kūno neliečiamybė, papildomai – tinkamas valstybės tarnybos pareigų atlikimas. Valstybė netenka pasitikėjimo, kai valstybės tarnautojai padaro kūno sužalojimus tarnyboje. Tai yra speciali, kvalifikuota kūno sužalojimo norma. Didesnį veikos pavojingumą lemia tai, kad piktnaudžiaujama tarnybiniais įgaliojimais. Pagal BK 340 straipsnį baudžiama laisvės atėmimu nuo trijų mėnesių iki penkerių metų. Palyginimui galima priminti, jog už paprastą kūno sužalojimą numatyta laisvės atėmimo iki penkerių metų bausmė arba bauda. Tačiau BK 340 straipsnyje reglamentuota išimtis, jog už lengvesnius atvejus gali būti taikomas laisvės atėmimas iki penkerių metų arba bauda.

Šiuo atveju kaltininkas yra specialus subjektas – valstybės tarnautojas. Vokietijoje valstybės tarnyba ir atitinkamai subjektas suvokiamas tradiciškai – kaip asmuo, dirbantis

134 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 2003-07-03 sprendimas byloje 4 StR 190/03. Šio sprendimo analizę žr.: *Misshandlung eines Kleinkindes durch die Eltern*. NStZ, 2004, 94.

valstybės aparate. Valstybės tarnautojo samprata pateikta BK Bendrosios dalies I skyriaus (Baudžiamasis įstatymas) II antraštinės dalies (Terminologija) 11 straipsnyje. Įstatyme pabrėžiama, kad pareigūnais ar tarnautojais laikomi visi asmenys (nepriklausomai nuo jų darbo vietos), kurie atlieka bet kokias funkcijas, kaip nors susijusias su viešuoju administravimu (Vokietijos BK 11 straipsnio 2 dalies c punktas ir 4 dalies b punktas). Pagal Vokietijos baudžiamąjį kodeksą šios nusikalstamos veikos subjektas yra valstybės pareigūnai ir jais nesantys asmenys, kurie tiesiogiai susiję su viešosios tarnybos atlikimu.

Ši norma būtų taikoma tais atvejais, kai mokytojas, pedagogas, auklėtojas taiko fizinės bausmės vaikams. Teismų praktikoje konstatuota, kad auklėtojas neturi teisės fiziškai bausiti auklėjimo tikslais nei pagal įstatymą, nei pagal paprotinę teisę. Anksčiau paprotinės teisės pagrindu teisė bausti auklėjant buvo pripažįstama pradinių, pagrindinių mokyklų bei gimnazijų mokytojams. Tačiau pažiūros šiuo klausimu pasikeitė. Tokios teisinės nuostatos, paremtos paprotine teise, dabar negalioja. Mokytojas turi teisę ir pareigą auklėti mokinius, tačiau, be fizinės bausmės, egzistuoja kitos auklėjimo priemonės, pavyzdžiui, pašalinimas ir kt. Tėvų teisė auklėti negali būti perduodama kitiems asmenims, tačiau esant ypatingiems globos ir auklėjimo santykiams šių teisių vykdymas gali būti perduotas (pvz., mokytojams). Perduotos tretiesiems asmenims auklėjimo pareigos įgauna kitokį turinį. Principas yra toks – tretieji asmenys neturi teisės bausti svetimų vaikų (esant tam tikroms aplinkybėms tai gali būti daroma pagal būtinąsias ginties ar būtinąjo reikalingumo taisykles)¹³⁵.

Kaip minėta, Vokietijos baudžiamieji įstatymai taip pat numato bendrą pareigos auklėti ir rūpintis pažeidimą (vok. *Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht*) (BK 171 straipsnis). Tas, kas šiurkščiai pažeidė pareigą rūpintis (globoti) ar auklėti asmenį iki šešiolikos metų ir dėl to sukėlė pavojų to asmens psichiniam ar fiziniam vystymuisi, arba sudarė sąlygas to asmens kriminaliniam gyvenimui ar prostitutcijai, baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų arba bauda.

Šios normos ištakos Vokietijos baudžiamojoje teisėje siekia XX a. pradžią. Tuo metu buvo atkreiptas mokslininkų dėmesys į vaikų nepriežiūrą ir jo sukeltą pavojų ir žalą vaikams. Atsirado poreikis bausti už vaikų nepriežiūrą bei blogą elgesį su jais. 1911 m. kriminalizuotas teisinės pareigos auklėti ar išlaikyti pažeidimas, jei auka patenka dėl to į pavojų arba blogą padėtį arba privalo pragyventi iš kitų išteklių. Baudžiama laisvės atėmimu iki šešių mėnesių. Laikui bėgant norma buvo keista, tačiau tėvų pareigos pažeidimas nebuvo dekriminalizuotas¹³⁶.

Šiuo metu Vokietijoje galiojantis baudžiamasis įstatymas saugoja fizinį ir psichinį asmenų iki šešiolikos metų vystymąsi. Valstybė siekia garantuoti minimalią pedagoginę įtaką vaikams. Kaltininkas – asmuo, turintis pareigą rūpintis ir auklėti vaiką. Šio straipsnio prasme tai abstrakti, bendra pareiga. Rūpinimosi pareiga – užtikrinti normalų fizinį vystymąsi. Auklėjimas reikalauja teisingo poveikio vaiko fiziniam ir psichiniam vystymuisi. Šios pareigos išplaukia iš Civilinio kodekso nuostatų. Kaltininkui pareigos gali atsirasti iš įstatymo, sandorio arba faktinės padėties. Kaltininku gali būti ne tik tėvai, bet ir kiti asme-

135 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1958-07-01 sprendimas byloje 1 StR 326/56. Šio sprendimo analizę žr.: Recht zur körperlichen Zuchtigung. NJW, 1958, 35.

136 Žr., pvz.: Geisler, Ch. Die strafrechtliche Behandlung von Eltern minderjähriger Täter. Dissertation. Göttingen, 2003, p. 7.

nys, pavyzdžiui, seneliai, kurie prisiima atsakomybę už vaiką. Faktinės pareigos prigimtis nepriklauso nuo trukmės. Kiekvienas iš tėvų turi garantuoti vaikui vystymąsi ir formuoti jo moralines-dorovines pažiūras, gyvenimo tikslus. Tėvai turi apsaugoti vaikus nuo neigiamos įtakos, pavyzdžiui, nusikaltimų, narkotikų ir kt.

Atsakomybėn traukiami asmenys, pažeidę savo pareigą rūpintis ir / ar auklėti vaiką. Normos taikymo atveju kaltininkas turi įrodyti, kad jis ėmėsi reikalingų auklėjimo priemonių. Baudžiamoji atsakomybė kyla ne tik tais atvejais, kai kaltininkas nieko nedaro, bet ir tais, kai jis naudoja netinkamas priemones. Pareigų pažeidimas turi būti šiurkštus. Šiurkštus pareigos pažeidimas nustatomas pagal subjektyvius (pvz., neatsakingumas, individualios galimybės ir pan.) ir objektyvius (pvz., trukmė, sunkumas, dažnumas ir kt.) kriterijus. Poelgis gali būti sistemingas arba vienkartinis, nors dėl to kyla nemažai diskusijų mokslinėje literatūroje¹³⁷. Kiekvienu konkrečiu atveju nustatomas konkrečios pareigos pažeidimas.

Pareigų pažeidimas turi kelti pavojų fiziniam ir / ar psichiniam vaiko vystymuisi. Baudžiamoji atsakomybė kyla ne tik už kraštutines sąlygas, pavyzdžiui, gyvenimą arklidėse, rūsiuose ir pan., bet ir sunkius susirgimus, spiritinių gėrimų davimą, įtraukimą į narkomaniją, ilgalaikę fizinę nepriežiūrą arba didelius sportinius krūvius ir t. t. Psichinis grasinimas pasireiškia ilgalaikiu uždarymu patalpoje, užsiėmimų mokykloje praleidimu ir kt.¹³⁸ Teismų praktikoje pareigos auklėti ir rūpintis pažeidimu pripažinti atvejai, kai vaikas sunkiai fiziškai kankinamas¹³⁹, pakartotinis ir didelio kiekio alkoholio davimas trylikamečiui¹⁴⁰, kūdikio palikimas žinomai nesusivaldančiam ir ūmiam partneriui¹⁴¹ ir kt.

Kaip kontrastą dėl vaiko teisių apsaugos Lietuvos teismų praktikai galima pateikti bylą iš Vokietijos teismų praktikos. *Motina buvo kaltinama pareigos rūpintis (globoti) ar auklėti pažeidimu (pagal tuo metu galiojusį BK 170d straipsnį) ir seksualine prievarta prieš vaiką (pagal tuo metu galiojusį BK 176 straipsnį). Byloje nustatyta, kad motina daug kartų (mažiausiai trys atvejai) lytiškai santykiavo ir oraliniu būdu tenkino lytinę aistrą su pažįstamu vyru penkiametės dukros akivaizdoje. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad BK 170d straipsnis apima tuos atvejus, kai tėvai lytiškai santykiauja su partneriu vaiko akivaizdoje. Motina, atlikdama tokius veiksmus, pirmiausia šiurkščiai pažeidžia pareigą rūpintis vaiku ir taip sukelia pavojų jo psichiniam vystymuisi. Motina nuteista pagal BK 170d straipsnį¹⁴².*

Įdomu, kad Lietuvoje buvo panaši byla, kurioje buvo priimtas iš esmės kitoks sprendimas.

137 Žr., pvz.: Rinio, S. C. Strafrechtliche Konsequenzen und ordnungsrechtliche Maßnahmen gegen Eltern von Schulschwänzern. *FPR*. 2007, 12: 467–470; Neuheuser, S. Die Strafbarkeit von Eltern minderjähriger Mehrfachstraftäter wegen Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht (§ 171 StGB). *NStZ*. 2000, 4: 174–179 ir kt.

138 Žr., pvz.: Neuheuser, S. *supra* note 135; Geisler, Ch. *supra* note 134, p. 7.

139 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 2005-10-19 sprendimas byloje 2 StR 98/05 (LG Trier). Šio sprendimo analizę žr.: *NStZ-RR*. 2006, 42.

140 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1952-04-30 sprendimas byloje 3 StR 1213/51 (LG Düsseldorf). Šio sprendimo analizę žr.: *BGHSt*. 8: 348–351.

141 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1982-04-20 sprendimas byloje 1 StR 50/82 (LG Passau). Šio sprendimo analizę žr.: *NStZ*. 1982, 328–329.

142 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1994-12-07 sprendimas byloje 2 StR 370/94 (LG Trier). Šio sprendimo analizę žr.: Verletzung der Fürsorge- und Erziehungspflicht. *NStZ*. 1995, 4.

R. K. nuteistas už tai, kad laikotarpiu nuo 2007 m. birželio mėnesio iki 2008 m. birželio mėnesio sistemingai atliko veiksmus, tvirkinančius mažametę V. L., o būtent, naktimis tame pačiame kambaryje lytiškai santykiaudamas su nukentėjusiosios motina R. D., žadindavo nukentėjusiąją, kad ši stebėtų ir girdėtų lytinį aktą bei, vartodamas vulgarius pasakymus ir pavadinimus, pasakojo mažametei apie lytinius santykius tarp vyro ir moters. Šiais veiksmais R. K. padarė nusikaltimą, numatytą BK 153 straipsnyje (R. K., be kitų nusikaltamų veikų, nuteistas ir pagal BK 150 straipsnio 4 dalį bei BK 22 straipsnio 1 dalį ir 149 straipsnio 4 dalį – aut. pastaba)¹⁴³.

Nesunku pastebėti, kad mergaitės motinos veiksmai šioje situacijoje liko neįvertinti. Iš teismo motyvų matyti, kad ikiteisminis tyrimas byloje pradėtas ne nukentėjusiosios motinos, o atskirai gyvenančio tėvo V. L. iniciatyva. Mergaitės motina parodymais patvirtino, kad jai buvo kilę įtarimų, jog jos dukra girdi, kaip ji mylisi su R. K., nes jis savo jausmus reikšdavo labai garsiai. Taip pat parodė, kad dukra jai vėliau pasakojo apie tai, jog R. K. ją žadindavo, kad ji matytų ir girdėtų lytinį aktą. Atlikta teismo psichologinė-psichiatriinė ekspertizė patvirtino, kad mažametės žinios apie intymius santykius pagal amžių išsamios ir tai galima paaiškinti tuo, jog ne savo valia buvo mamos ir jos sugyventinio lytinių santykių liudininkė, juolab kad pagal savo amžių ir turimas žinias ji negali visapusiškai suvokti lytinių santykių esmės. Teismų sprendimų motyvai patvirtina, kad tokie veiksmai (tiek nuteistojo, tiek motinos) sukėlė pavojų psichiniam vystymuisi – ankstyvą domėjimąsi seksualiniais santykiais ir kt. Autorės nuomone, šiuo atveju turėjo būti sprendžiamas ir motinos baudžiamosios atsakomybės klausimas pagal BK 163 straipsnį.

Vokietijos baudžiamasis įstatymas, be kitų psichinės prievartos atmainų, numato ir tokį pavojingą elgesį, kai sudaromos sąlygos kriminaliniam gyvenimui ar paskatina užsiimti prostitucija. Kriminalinis gyvenimas suprantamas kaip gyvenimas, kurio metu daromi nusikaltimai, pažeidžiantys svarbiausias vertybes. Tai konstatuoti neužtenka raginimo, pavyzdžiui, pavogti, vertimas ir blogas elgesys turi būti nuolatinis. Paskatinimas užsiimti prostitucija – toks poveikis, kai, pavyzdžiui, nepilnametė atsiduoda visiems vyrams iš eilės.

Analogiškas doktrinas įtvirtina ir Austrijos BK¹⁴⁴, kriminalizuodamas tiek pareigos auklėti ir rūpintis pažeidimą (vok. *Vernachlässigung Pflege, Erziehung oder Beaufsichtigung*, BK Specialiosios dalies IX skyriaus (Nusikaltimai santuokai ir šeimai) 199 straipsnis), tiek ir kvalifikuotas kūno sužalojimo sudėtis: kankinimą ar nepilnamečių, jaunimo ir bejėgiškos būklės asmenų nepriežiūrą (*Quälen oder Vernachlässigung unmündiger, jüngerer oder wehrloser Personen*, BK Specialiosios dalies I skyriaus (Nusikaltimai žmogaus gyvybei ir sveikatai) 92 straipsnis) bei piktnaudžiavimą (*Überanstrengung unmündiger, jüngerer oder schonungsbedürftiger Personen*, BK Specialiosios dalies I skyriaus 93 straipsnis). Pažymėtina, kad pareigos auklėti ir rūpintis pažeidimo nusikaltimo subjektas yra specialus, t. y. tik asmuo, turintis pareigą pagal įstatymą. Tai gali būti tėvai, įtėviai, globėjai (rūpintojai), vaikų namų auklėtojai, bet ne auklė. Pareiga gali būti pažeista tyčia ar neatsargiai, tačiau dėl jos pažeidimo turi kilti padariniai – vaikas yra fiziškai ar socialiai neprižiūretas. Pavyz-

143 Lietuvos Auksčiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-651/2010); Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-305/2010).

144 Criminal Code of the Republic of Austria (German version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

džiui, kaltininkas nieko nedraudžia vaikui: leidžia vartoti alkoholį ir narkotikus, žiūrėti pornofilmus, nesirūpina vaiko higiena arba nesuteikia reikalingos medicinos pagalbos ir pan. Tokia veika baudžiama laisvės atėmimu iki šešių mėnesių arba bauda. Jeigu tokia veika sukelia žala vaiko vystymuisi, nusikaltimas kvalifikuojamas pagal BK 92 straipsnį, kaip kvalifikuotas kūno sužalojimas¹⁴⁵.

Austrijos BK 92 straipsnyje reglamentuoto nusikaltimo subjektas suprantamas plačiau, tai ne tik asmenys, turintys pareigas pagal įstatymą prižiūrėti ir auklėti vaiką. Objektiviai veika pasireiškia kankinimu (vok. *Quälen*) arba nepriežiūra (vok. *Vernachlässigen*). Kankinimas – tai fizinį ar psichinį kančių sukėlimas. Pavyzdžiui, tėvas savo vaiką nakčiai pririša prie stalo arba užrakina valandai dėžėje. Nepriežiūra – tai neveikimas, kai asmuo susilaiko nuo veiksmų, kuriuos privalo atlikti. Nepriežiūra gali būti padaroma tyčia ir neat-sargiai. Tačiau už nepriežiūrą baudžiama tik tuo atveju, kai pareiga buvo pažeista šurkščiai bei sukėlė fizinės ar psichinės sveikatos sutrikimą. Sveikatos sutrikimas konstatuojamas, kai liga tęsiasi ilgiau kaip keturiolika dienų. Pavyzdžiui, tėvai nepaisydami akivaizdžios grėsmės vaiko sveikatai nenuveda pas gydytoją. Tačiau, jeigu jie tai padaro dėl tikėjimo, jog šiuo atveju dar gydytojo pagalbos nereikia, tai negalima kalbėti apie šurkštų pareigos pažeidimą. Tokiu atveju galima svarstyti galimybę dėl veikos atitikties BK 88 straipsniui (Neatsargus kūno sužalojimas (vok. *Fahrlässige Körperverletzung*)). Jeigu kaltininko veika sukelia sunkius padarinius, numatytus BK 85 straipsnyje (kai asmuo netenka regėjimo, kalbos, klausos arba vaisingumo, arba kitaip sunkiai sužalojamas arba buvo nepataisomai subjaurotas kūnas, arba sukėlė dideles kančias, asmuo tapo neįgalus, prarado profesinį darbingumą) asmuo baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki penkerių metų. BK 92 straipsnis apima lengvesnius sveikatos sutrikdymus ir papildomai pagal BK 83 straipsnį (tyčinis kūno sužalojimas) nekvalifikuojama¹⁴⁶.

Austrijos BK 93 straipsnis reglamentuoja baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą, kai specialus subjektas sąmoningai ar dėl neatsargumo pažeidžia savo pareigą prižiūrėti ar globoti vaiką ir jeigu dėl to sukelia nukentėjusiajam mirtį, sunkų sveikatos sutrikdymą arba tokios žalos grėsmę. Literatūroje išsakoma nuomonė, kad ne visais atvejais turėtų būti taikomas šis straipsnis. Pavyzdžiui, tėvas pasiima vaiką į sunkią kelionę po kalnus, kurios metu vaikas miršta nuo išsekimo. Tai, kad tėvas netinkamai atlieka savo pareigas ir neįvertina vaiko jėgų, gali būti pagrindas taikyti BK 80 straipsnį (Neatsargus gyvybės atėmimas (vok. *Fahrlässige Tötung*)).

Panašus reguliavimas įtvirtintas ir Šveicarijos BK¹⁴⁷, kur kriminalizuojamas tiek bendras pareigos auklėti ir rūpintis pažeidimas, žinomas kaip *Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht* (BK II knygos (Specialiosios nuostatos) VI antraštinės dalies (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai šeimai) 219 straipsnis), tiek ir kūno sužalojimai: paprastas kūno sužalojimas, žinomas kaip *Einfache Körperverletzung* (BK II knygos (Specialiosios nuostatos) I antraštinės dalies (Nusikaltimai gyvybei ir sveikatai) 123 straipsnis) ir fizi-

145 Žr., pvz., Bertel, Ch.; Schwaighofer, K. *Österreichisches Strafrecht Besonderer Teil II* (§§ 169 bis 321 StGB). Wien, NewYork: Springer, 2010, p. 56–57.

146 Žr., pvz., Bertel, Ch.; Schwaighofer, K. *Österreichisches Strafrecht Besonderer Teil I* (§§ 75 bis 168e StGB). Wien, NewYork: Springer, 2010, p. 57–59.

147 Criminal Code of the Swiss Confederation (1937, amended 2014) (*English version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

nio smurto naudojimas, žinomas kaip *Tätlichkeiten* (BK II knygos I antraštinės dalies 126 straipsnis). Šveicarijos BK 219 straipsnis reglamentuoja, kad tas, kas pažeidė savo pareigas auklėti ir prižiūrėti nepilnametį arba nerūpestingai (aplaidžiai) elgiasi su juo ir tuo sukelia jo fiziniam ar dvasiniam vystymuisi grėsmę, baudžiamas laisvės atėmimu. Jeigu asmuo veikė neatsargiai, tai vietoj laisvės atėmimo bausmės gali būti skiriama bauda. Atkreiptinas dėmesys, kad objektyviai pavojinga veika pasireiškia tik pareigos pažeidimu, t. y. nereikalaujama žiauraus elgesio su vaiku. Taip pat ši veika gali būti padaroma dėl neatsargumo.

Kaip paprastas kūno sužalojimas kvalifikuojami tie atvejai, kai pakenkiama žmogaus kūnui ar sveikatai, tačiau nesukeliami padariniai, numatyti sunkaus kūno sužalojimo atveju (vok. *Schwere Körperverletzung* (Šveicarijos BK II knygos I antraštinės dalies 122 straipsnis)). Tyčinis kūno sužalojimas ar sveikatos sutrikdymas vaikui, kuris negali apsiginti ar yra kaltininko globojamas arba prižiūrimas, kvalifikuojamas pagal BK 123 straipsnio 2 dalį. Įstatymų leidėjas šioje normoje numato išskirtinę vaikų apsaugą, kadangi įtvirtina baudžiamąjį persekiojimą *ex officio*, t. y. šiuo atveju nereikalingas nukentėjusio pareiškimas. Už paprastą kūno sužalojimą baudžiama laisvės atėmimo bausme, neviršijančia 3 metų, arba bauda.

Fizinio smurto panaudojimas, kai nesukeliama didelė žala, kvalifikuojama pagal Šveicarijos BK 126 straipsnį (vok. *Tätlichkeiten*). *Tätlichkeit* – fizinis poveikis žmogui, kuris nesukelia kūno sužalojimo ar sveikatos sutrikdymo. BK 126 straipsnio (*Tätlichkeiten*) 2 dalis taip pat įtvirtina baudžiamąjį persekiojimą *ex officio*, kai kaltininkas pakartotinai panaudoja fizinį smurtą prieš vaiką, kuris negali apsiginti ar yra jo globojamas ar prižiūrimas. Už šią veiką baudžiama areštu arba bauda.

Esant tokiam sudėtingam reglamentavimui, teorijoje keliamos nusikalstamų veikų, numatytų Šveicarijos BK 123, 126 ir 219 straipsniuose, atribojimo problemos¹⁴⁸. BK 219 straipsnis iš esmės saugoja tas pačias vertybes, kaip ir numatantis nusikalstamas veikas gyvybei ir sveikatai. Ne kiekvienas pareigos pažeidimas gali būti pakankamas BK 123 straipsnio 2 daliai ar BK 126 straipsnio 2 daliai. Šveicarijos BK 219 straipsnyje numatyta veika yra nusikalstama veika ir tais atvejais, kai ji padaryta dėl neatsargumo. Veika, padaryta tiek tyčia, tiek dėl neatsargumo, baudžiama vienodai. Jeigu pavojinga veika turi ir kūno sužalojimo, ir minėtos nusikalstamos veikos požymių, BK 219 papildomai kvalifikuojamas tik tuo atveju, kai pažeidimas yra nepakartotinis. Šveicarijos BK 219 straipsnyje kalbama apie konkretų pažeidimą, kuris sukelia grėsmę fiziniam ar psichiniam nepilnamečio vystymuisi. Pažeidimas turi būti atitinkamo pavojingumo žiaurus elgesys ar nepriežiūra.

Lenkijos baudžiamieji įstatymai¹⁴⁹ numato specialią kankinimo nusikaltimo sudėtį, žinomą kaip *znęcania się* (BK XXVI skyriaus (Nusikaltimai šeimai ir globai) 207 straipsnis). Lenkijoje kova su brutaliu elgesiu šeimoje pradėta jau XIX a. 1818 m. baudžiamasis kodeksas reglamentavo baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą, t. y. globėjo, sutuok-

148 Žr., pvz., Stratenwerth, G. *Schweizerisches Strafrecht. Besonderer Teil II: Straftaten gegen Gemeininteressen*. 5 Aufl. Bern: Verlag Stämpfli, 2000, p. 29–31; Ryser, N. Grenzen der elterlichen Freiheit Zur Zulässigkeit der körperlichen Züchtigung zu Erziehungszwecken. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-01]. <http://www.rwi.uzh.ch/lehreforschung/alphabetisch/wohlers/team/ryser/Ryser_Grenzen_der_elterlichen_Freiheit_APARIUZ_2008.pdf>.

149 Criminal Code of the Republic Poland. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislation-line.org/documents/section/criminal-codes>>.

tinio, mokytojo, šeimininko, amatininko, profesionalo ir prekybininko taikytas namines drausminimo priemonės. Minėto kodekso projektas taip pat numatė atsakomybę už tėvų taikytas drausminimo priemones savo vaikams, tačiau norma neįsigaliojo¹⁵⁰. Literatūroje nurodoma, kad dabar galiojančios normos ištakos yra Vokietijos baudžiamojoje teisėje, būtent tuo metu galiojusioje 223a/2 straipsnyje, reglamentavusioje atsakomybę už žiaurų ar blogą elgesį. Lenkijos įstatymų leidėjas perėmė šią normą, tačiau įnešė ir tam tikrų pakeitimų: šį nusikaltimą reglamentavo ne kūno sužalojimų skyriuje, o nusikaltimų šeimai, globai ir jaunimui skyriuje. Mokslininkų nuomone, šis nusikaltimas savo pobūdžiu skiriasi nuo kūno neliečiamybės pažeidimo, nes šio nusikaltimo padarymui nėra reikalingas žalos kūnui padarymas. Nusikaltimu pažeidžiami sugyvenimo principai šeimoje, tai kenkia vaikų protiniam, fiziniam ir moraliniam vystymuisi. Pagarba ir šeimos narių solidarumas turi įtakos vaikų asmenybės formavimuisi, požiūriui į santykius ir pan.

Dabar galiojančio Lenkijos BK¹⁵¹ XXVI skyriaus 207 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta atsakomybė asmeniui, kuris fiziškai ar psichiškai kankina artimuosius arba kitus asmenis, nuolat ar laikinai priklausomus nuo kaltininko, arba mažamečius arba bejėgiškos būklės asmenis dėl jų fizinio ar psichinio bejėgiškumo. Asmuo baudžiamas laisvės atėmimu nuo 3 mėnesių iki 5 metų. 2 dalis numato kvalifikuotą nusikalstamos veikos sudėtį, kai veika, susijusi su ypatingu žiaurumu. Baudžiama laisvės atėmimu nuo 1 metų ir 10 metų. Itin kvalifikuota sudėtis įtvirtinta straipsnio 3 dalyje, kurioje numatyta, kad straipsnio 1 ir 2 dalyje numatytos veikos, kurios privedė prie savižudybės, baudžiamos laisvės atėmimu nuo 2 metų iki 12 metų.

Šiuo atveju įstatymų leidėjas nori apsaugoti teisingą šeimos ir globos (rūpybos) funkcionavimą, t. y. tinkamą vaiko auklėjimą. Tačiau šios nusikalstamos veikos vertybė yra daug platesnė, kadangi apsaugos reikalauja ne tik artimiausi kaltininkui asmenys, bet ir mažamečiai arba bejėgiškos būklės asmenys, kurie dėl savo fizinės ar psichinės būklės negali pasipriešinti kaltininkui. Šių asmenų atžvilgiu papildomai nereikalaujama, kad juos siėtų su kaltininku, šeimyninis, teisinis arba globos ar kt. ryšys. Taip pat nukentėjusiuoju gali būti kitas asmuo, kurį su kaltininku sieja nuolatiniai ar laikini priklausomybės santykiai.

Terminas „kankinimas“ (lenk. *znęcania się*) suprantamas kaip veikimas ar neveikimas, susijęs su sąmoningu pasikartojančiu ar vienkartinio fizinio skausmo ir psichinės kančios sukėlimu¹⁵².

Fizinis kankinimas (lenk. *znęcanie fizyczne*) – tai tam tikrą laiką trunkantys arba pasikartojantys veiksmai, sukeliantys fizines kančias, neigiamai veikiančias žmogaus organizmą¹⁵³. Fizinis kankinimas nebūtinai turi sukelti sveikatos sutrikdymą ar pažeisti kūno neliečiamybę. Kankinimu pripažįstami veiksmai, kurie sudaro sąlygas kilti tokioms kančioms. Fizinio kankinimo laikoma, pavyzdžiui: mušimas, smūgių sudavimas, stūmimas, smauginas

150 Žr. daugiau: Ratajczak, A. *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego (zagadnienia wybrane)*, Warszawa: Wydaw. Prawnicze PWN, 1980, p. 115–151.

151 Criminal Code of the Republic Poland. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislation-line.org/documents/section/criminal-codes>>.

152 Žr. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėtinės teisėjų kolegijos 1976-06-09 sprendimas VI KZP 13/75, OSNKW 1976. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <http://www.boz.org.pl/wp/kalisz/wytyczne_sn_1976.pdf>.

153 Žr.: Ratajczak, A. *supra* note 148, p. 218.

ir kiti skausmo sukėlimo būdai (kojų surišimas, vandens liejimas, cigaretės užgesinimas, plaukų rovimas, rankų sukimas, klūpėjimas ant žirnių, poveikis karštu ar šaltu, vertimas vartoti alkoholį ir pan). Šiai veikai taip pat priskiriamas marinimas badu ir aukos kūno nušaldymas¹⁵⁴. Pripažįstama, kad vertinant, ar buvo sukeltas fizinis skausmas, lemiamą reikšmę turi ne nukentėjusiojo suvokimas, o objektyvios veikos aplinkybės¹⁵⁵.

Psichinis kankinimas (*znęcanie psychiczne*) – tai psichinių kančių sukėlimas. Tokia veika pirmiausia nukreipta į psichinę žmogaus sveikatą, jo gerą savijautą. Psichiniu kankinimu laikoma nukentėjusiojo įžeidinėjimas, žeminimas, pašėpimas, išjuokimas, gąsdinimas, priekabiavimas ir kt. Tam tikromis aplinkybėmis psichiniu kankinimu gali būti laikomas nukentėjusiojo fiziologinių poreikių nepatenkinimas, netinkamų gyvenimo sąlygų sudarymas ir kt.

Kankinimas yra daugiafunkcė nusikalstama veika. Kaltininko veika gali pasireikšti keltu veiksmy, iš kurių kiekvienas atliktas veiksmas gali sudaryti atskirą nusikaltimą, pavyzdžiui, laisvės atėmimas, grasinimas, įžeidimas, asmens kūno neliečiamybės pažeidimas ir kt., ir tik tai kartu nagrinėjami šie nusikaltimai sudaro tokią nusikalstamą veiką kaip gniuždymas. Fizinis ar psichinis gniuždymas yra vertinamoji samprata, dėl kurios daugiausia kyla diskusijų mokslininkų darbuose.

Skirtumas tarp fizinio arba psichinio kankinimo ir kvalifikuotos sudėties – ypatingo žiaurumo – priklauso nuo aukai sukeliama skausmo intensyvumo; sąmoningas fizinio ar psichinio skausmo sukėlimas yra didesnis už skausmą, apibūdintą pagrindinėje sudėtyje. Kaltininko veikimas pasižymi išskirtiniu veikimo būdu, t. y. drastiškumu, šiurkštumu, negailestingumu, sukeliančiu nukentėjusiajam fizinį skausmą.

Baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje neabejojama, kad veika gali būti padaroma tiesiogine tyčia. Literatūroje aprašomi Lenkijos Aukščiausiojo Teismo sprendimai, kuriuose teismas yra konstatavęs, kad kankinimas savo esme reiškia norą sukelti skausmą, o ne tik susitaikymą su tokiu savo elgesio pobūdžiu. Kankinimas yra daugiau nei siekis sukelti skausmą (fizinį ar psichinį), priešpriešinti save ar pažeminti, paniekinti nukentėjusįjį. Siekis yra sukelti ypatingą negalavimą piktnaudžiaujant savo galiomis. Todėl susitaikymas su tokio pobūdžio veika yra nepakankamas išvada dėl kankinimo nusikaltimo sudėties buvimo¹⁵⁶.

Pagrindinė nusikaltimo sudėtis nereikalauja specialaus tikslo ir motyvo nustatymo, t. y. kad kaltininkas veiktų su tam tikru nusistatymu. Lenkijos BK 207 straipsnio 2 dalis reikalauja ypatingo žiaurumo. Tačiau pats požymis kankinimas nesiejamas su specialiu tikslu ar motyvu. Visada atsižvelgiama, ar veika objektyviai galėjo sukelti skausmą arba blogą savijautą.

Tačiau kai kurie mokslininkai išsako nuomonę, jog veika gali pasireikšti ir netiesiogine tyčia¹⁵⁷. Pavyzdžiui, kaltininkas, turėdamas pareigą prižiūrėti sergantį žmogų, jo prašomas nepaduoda vandens, nes tingi naktį keltis, nors supranta, jog vandens nepadavimas sergančiajam, kuris negali pats pasirūpinti savimi, yra kankinimas, nes sukelia skausmą. Tai-

154 Žr.: Tobis, A. *Głowne przestępstwa przeciwko rodzinie*. Poznań, 1980, p. 42.

155 Žr.: *Kodeks Karny. Część szczególna*. Pod red. Zolla, A. Kraków, 1999, p. 612–613.

156 Žr., pvz.: Bryk, J. *Przestępstwo znęcania się: studium prawokarne i kryminologiczne*. Szczecin, 2003, p. 87.

157 Žr., pvz.: Ratajczak, A. *supra note* 148, p. 143–144.

gi, kaltininkas susitaiko su tokia veika. Panaši situacija susidaro tuo atveju, kai tėvai taiko vaikams fizines bausmes. Tiesioginis tokios veikos tikslas yra vaiko auklėjimas, siekis vaiką priversti paklusti ir vykdyti tėvų nurodymus. Tėvai veikos atžvilgiu yra abejingi, nors su ja ir susitaiko (sąmoningai leidžia).

Kaip minėta, kankinimo nusikaltimo pagrindinėje sudėtyje nurodyti tokie požymiai, kurie patys vieni gali sudaryti kitus nusikaltimus: (sunkus sveikatos sutrikdymas (BK XIX skyriaus (Nusikaltimai gyvybei ir sveikatai) 156 straipsnis), sveikatos sutrikdymas (BK XIX skyriaus 157 straipsnis), grasinimas (BK XXIII skyriaus (Nusikaltimai laisvei) 190 straipsnis), veiksmų laisvės varžymas (BK XXIII skyriaus 191 straipsnis), įžeidimas (BK XXVII skyriaus (Nusikaltimai garbei ir kūno neliečiamybei) 216 straipsnis), kūno neliečiamybės pažeidimas (BK XXVII skyriaus 217 straipsnis), turto sunaikinimas ar sugadinimas (BK XXXV skyriaus (Nusikaltimai nuosavybei) 288 straipsnis). Literatūroje keliamas klausimas, ar pakanka veiką kvalifikuoti kaip kankinimą, ar kartu reikia taikyti kitas normas, o gal pakanka tik kitos normos, o kankinimo norma netaikytina. Teisingas veikos kvalifikavimas priklauso nuo konkrečios situacijos ir koku būdu pasireiškė kankinimas, ar tai buvo fizinis ar psichinis. Paprastai manoma, kad Lenkijos BK XXVI skyriaus 207 straipsnis apima tokias veikas kaip sveikatos sutrikdymas.

Psichinio kankinimo atveju nusikaltimo sudėtis visiškai apima psichinės prievartos (BK 190, 191 straipsniai), įžeidimo (BK 216 straipsnis), kūno neliečiamybės pažeidimo (BK 217 straipsnis), turto naikinimo (BK 288 straipsnis) atvejus, kurie galėtų sudaryti mažiau pavojingo nusikaltimo sudėtį. Fizinio kankinimo atveju, kai veika susijusi su sveikatos sutrikdymu (BK 156 arba 157 straipsnis), kankinimas yra tik fragmentas sudėtinio nusikaltimo, už kurį numatyta griežtesnė sankcija. Tačiau priklausomai nuo konkrečių aplinkybių gali sudaryti sutaptį su BK 207 straipsnio 1 dalimi arba gali būti kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas pagal BK 156 arba 157 straipsnį¹⁵⁸.

Įdomiai sprendžiamas klausimas dėl kankinimo ir nužudymo (Lenkijos BK XIX skyriaus 148 straipsnis) sutapties. Neatmetama galimybė, kad šios nusikalstamos veikos gali sudaryti sutaptį, kai kaltininkas pirmiausia fiziškai ar psichiškai kankino nukentėjusįjį, o galiausiai – nužudė. Tai aiškinama tuo, jog pirminis nusikaltimas sukėlė padarinius – mirtį, kurie aiškiai kilo iš kankinimo veikos.

Paminėtina, kad Lenkijos BK reglamentuoja ir atsakomybę už vaiko palikimą (lenk. *porzucenia*). Tas, kas turi pareigą rūpintis mažamečiu, jaunesniu nei 15 metų, bejėgiškos būklės asmeniu dėl jo fizinės ir psichinės būklės, palieka tokį asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu nuo 1 iki 3 metų (BK XXVI skyriaus (Nusikaltimai šeimai ir globai) 210 straipsnis).

Objektyviai veika pasireiškia vengimu vykdyti pareigą rūpintis asmeniu iki 15 metų arba bejėgiškos būklės asmeniu. Veiką gali atlikti tik specialus subjektas, turintis pareigas, kurios kyla iš įstatymo (pvz., tėvų ir vaikų santykiai), teismo sprendimo (pvz., globėjas), atliekamų funkcijų (pvz., slaugytoja), taip pat iš sandorių bei faktiškai susiklosčiusių santykių (pvz., sergančio vaiko prižiūrėtoja, kaimynė, ekskursijos vadovas ir pan.). Nusikaltimo sudėtis formali, todėl kvalifikuojant veiką neturi įtakos, ar nukentėjusiajam grėsė pavojus.

158 Žr., pvz., *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221. Pod redakcją A. Wąska, R. Zawłockiego. Wydawnictwo C.H. Beck, 2010, p. 376, 1040–1041.

Tai trunkamoji veika, tačiau kvalifikavimui įtakos neturi, kiek laiko nukentėjusysis buvo paliktas. Veika laikoma baigta nuo pasišalinimo momento¹⁵⁹. Vaiko palikimo nusikaltimas suvokiamas skirtingai nei Lietuvos BK 163 straipsnyje. Pavyzdžiui, literatūroje pateiktas pavyzdys iš teismų praktikos, kad asmuo vaiką palieka ligoninėje dėl gydymo, tačiau baigus gydymą jo nepasiima iš ligoninės, nesidomi jo likimu. Tokia situacija nelaikytina vaiko palikimu. Palikimas kaip nusikaltimas yra susietas su rūpinimosi nutraukimu neužtikrinant kitų asmenų priežiūros, t. y. palikimas likimo valiai. Nukentėjusiojo likimas priklauso tik nuo jo sumanumo ar kitų susiklosčiusių aplinkybių¹⁶⁰. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad nusikaltimas gali būti padaromas tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia. Netiesioginės tyčios atveju kaltininkas turi suvokti savo pareigas ir tai, kad nukentėjusysis paliekamas be globos ir priežiūros, ir su tuo susitaikyti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tyčios formos Lietuvos ir Lenkijos baudžiamojose teisėse iš esmės skiriasi.

Išanalizavus kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose reglamentuotas nusikalstamas veikas vaiko teisėms galima teigti, kad piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis normos reglamentavimas Lietuvoje, lyginant su kitų Europos valstybių įstatymų panašiomis normomis, nėra nesiskiria ir, manytina, kyla iš objektyvaus vaiko teisių apsaugos poreikio. Kita vertus, egzistuojantis įvairus požiūris rodo ne tikulyginimo sunkumus, bet taip pat ir kvalifikavimo problemas, atskleidžia nenagrinėtus veikų sudėties požymių aspektus, atskyrimo nuo kitų nusikalstamų veikų problemas ir jų sprendimo variantus. Neturėtų kelti nuostabos, kad tam tikrais atvejais vienos ar kitos kvalifikavimo problemos sprendimo būdas priklauso nuo to, kokios valstybės atstovas jį pateikia.

---

159 Žr., pvz.: Ratajczak, A., *supra* note 148, p. 212–213.

160 Žr., pvz.: *Kodeks karny*, *supra* note 156, p. 376, 1272–1273.

3. VAIKAS IR ŠEIMA KAIP BAUDŽIAMOJO ĮSTATYMO SAUGOMOS VERTYBĖS¹⁶¹

Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėtis pateikta BK XXIII skyriuje, numatančiame baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus vaikui ir šeimai.

Prieš detaliau aptariant šį aspektą paminėtina, kad šeimos (o tiksliau šeimos gyvenimo gerbimas) ir vaiko apsauga, numatyta įvairiuose tarptautiniuose teisės aktuose¹⁶². Konstitucijos 38 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtintas bendras principas, kad valstybė privalo užtikrinti šeimos ir vaikystės apsaugą. Šios Konstitucijoje numatytos principinės nuostatos turinys yra išplėtotas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje¹⁶³. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalių nuostatos išreiškia valstybės įsipareigojimą įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta, kad šeima, taip pat motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos ir saugomos. Iš Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalies kyla valstybės pareiga įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo inter alia būtų sudarytos prielaidos šeimai tinkamai funkcionuoti, būtų stiprinami šeimos santykiai, ginamos šeimos narių teisės ir teisėti interesai. [...] Tėvų ir vaikų santykiai daugeliu atžvilgių yra ypatingi, jų ryšiai – konstituciškai vertingi [...], todėl įstatymų leidėjas turi diskreciją asmenims, kurie kėsina į savo šeimos narių gyvybę, sveikatą, nustatyti griežtą baudžiamąją atsakomybę, kuri būtų diferencijuota atsižvelgiant inter alia į tokio kėsinosi pavojingumą“.

Konstitucijos 39 straipsnio 3 dalis nustato, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama, kad „ši Konstitucijos nuostata reiškia,

161 Ši dalis parengta autorės publikuoto straipsnio, žr. Grinevičiūtė, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojų įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98): 81–88, pagrindu, kuris buvo išspausdintas, siekiant paskelbti pagrindines disertacinio tyrimo mintis.

162 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje teigiama, kad „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiama jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“ (šios nuostatos taikymo praktika rodo, kad vaikas yra pilnavertis šeimos gyvenimo dalyvis nuo pat jo gimimo momento, todėl naudojasi Konvencijos 8 straipsnio suteikiama apsauga); Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 23 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė ir ji turi teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą“, 24 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „kiekvienas vaikas be jokios diskriminacijos dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, tautinės ar socialinės kilmės, turitinės padėties ar jo gimimo turi teisę į tokias apsaugos priemones, kurių reikia jam, kaip nepilnamečiui, ir kurias turi teikti šeima, visuomenė ir valstybė“ ir kt.

163 Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojų kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 36/2009-20/2010-4/2011-9/2011). *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 64-3246; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (bylos Nr. 21/2008). *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.

kad nepilnamečių vaikų¹⁶⁴ teisėms turi būti garantuojama pakankama ir efektyvi jų teisių ir teisėtų interesų apsauga, taip pat ir tai, kad įstatymų leidėjas, kitos valstybinės institucijos, teisės aktais reglamentuodamos nepilnamečių būklę, reguliuodamos kitus santykius, turi paisyti nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų¹⁶⁵.

Įstatymų leidėjui pagal Konstituciją kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris stiprintų šeimos santykius, užtikrintų šeimos, kaip konstitucinės vertybės, pirminio visuomenės vieneto, kuris geriausiai užtikrina kokybišką kartų kaitą, apsaugą nuo jai kylančių grėsmių. Reguluojant šeimos klausimus reikia matyti ne tik dabartį, bet ir ateitį. Todėl suprantamas dėmesys, skiriamas šeimoje esančiam vaikui, kitaip sakant, ateičiai¹⁶⁶. Iš Konstitucijos kyla pareiga reguliuojant šeimos santykius visados prioritetą teikti vaiko teisėms. Tai esminis Konstitucijos akcentas¹⁶⁷.

Ypatinga vaiko apsauga susijusi su didesniu vaiko pažeidžiamumu ir priklausymu nuo suaugusiųjų valios, taip pat siekiant užtikrinti sėkmingą vaiko raidą kaip visos visuomenės ateitį. Vaiko teisių ir interesų apsauga apima teisės aktuose įtvirtintas priemones bei jų įgyvendinimą, siekiant išsaugoti esamas socialiai reikšmingų vaiko poreikių tenkinimo galimybes, sudaryti sąlygas tolesnei jų plėtrai ir užkirsti kelią vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimams. Šiuo aspektu vertinant Lietuvos BK specialiosios dalies nuostatas, matyti, kad įstatymų leidėjas pasirinko poziciją sustiprinti baudžiamąją teisinę vaikų ir šeimos apsaugą ir numatyti specialias normas. Vadovaujantis BK XXIII skyriaus pavadinimu, BK 163 straipsnio saugoma vertybe laikoma vaikas ir šeima. Vis dėlto būtina pažymėti, kad sąvokos „vaikas“ ir „šeima“ nepakankamai išsamiai atskleidžia tikrąjį šio nusikaltimo vertybę, apie kurias darbe bus kalbama atskirai.

164 Tarptautiniuose ir nacionaliniuose aktuose, skirtuose vaiko teisių apsaugai, paprastai yra vartojamas terminas „vaikas“. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, baudžiamuosiuose, baudžiamojo proceso ir kituose įstatymuose yra vartojami ir kiti terminai „nepilnametis“, „nepilnametis vaikas“, kurie reiškia asmenį iki 18 metų. Šiame darbe bus vartojama vaiko samprata ir vaiku suprantamas žmogus, neturintis 18 metų. Plačiau darbe taip pat neanalizuojama bendra vaiko sampratos problematika. Apie bendrą vaiko sampratą žr., pvz.: Sagatys, G., *supra* note 33, p. 20–39; nepilnamečio kaip nusikalstamos veikos subjekto ir nepilnamečio nukentėjusiojo sampratą žr., pvz.: Drakšienė, A.; Drakšas, R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 35–42; nepilnamečio (vaiko) kaip proceso dalyvio amžių žr., pvz.: Ažubalytė, R. Nepilnamečio apklausa baudžiamajame procese. In Kurapka, V. E., et al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. Mokslų studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 162–165; vaiko sampratą neteisėtuose sandoriuose žr., pvz.: Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 93; vaiką kaip baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę žr., pvz.: Grinevičiūtė, K. *supra* note 159 ir kt.

165 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 23/98). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 49-1424.

166 Jarašiūnas, E. *Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-04-egidijus-jarasiunas-seimos-koncepcijos-pagrindai-1992-m-lietuvos-respublikos-konstitucijoje/69895>>.

167 *Ibid*.

3.1. Vaikas kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė

Pamatinis vaiko teisių apsaugos principas, įtvirtintas tarptautinėje¹⁶⁸ ir nacionalinėje¹⁶⁹ teisėje, yra vaiko interesų viršenybės principas (kiti lietuviški atitikmenys: vaiko interesų pirmumo, geriausių vaiko interesų apsaugos, vaiko gerovė). Vaiko teisių konvencijos¹⁷⁰ 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Vaiko interesų viršenybės principas mokslinėje literatūroje¹⁷¹ yra vertinamas nevienareikšmiškai, ypač dėl šio principo neapibrėžtumo ir taikymo praktikoje.

Vaiko interesai yra plati ir vertinamoji sąvoka, kuri apima praktiškai visas gyvenimo sritis. Būtent dėl šios priežasties paprastai yra vengiama pateikti vaiko intereso apibrėžimą, paliekant teisę šią sąvoką aiškinti *teismų praktikai*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad vaiko interesus nulemia vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės, raida, jam turi būti suteikta galimybė turėti savo aplinką (tiek fizine, tiek socialine prasme), kurioje jis galėtų būti, užsiimti savo vystymuisi reikalingais dalykais, todėl kiekvienu atveju sprendžiant dėl vaiko interesų turi būti įvertinama reikšmingų faktų visuma. Nustatant vaiko interesų turinį, reikia atsižvelgti į objektyvius kriterijus, visų pirma įvertinti vaiko poreikius¹⁷². Kaip matyti teismų praktikoje, kaip ir teisės moksle, dominuojanti yra intereso (arba poreikio) teorija, pagal kurią asmuo turi tokią subjektinę teisę, kuri užtikrina jo interesus (poreikius)¹⁷³. Pabrėžtina, kad interesas (arba poreikis) yra subjektinės teisės substantyvus elementas, t. y. reiškinys, dėl kurio formuojasi teisiniai santykiai¹⁷⁴.

Vaiko interesai (poreikiai) negali būti traktuojami kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės, nes vaiko interesai yra vaiko teisių pagrindas. Vaiko interesai iš esmės atlieka abstraktaus vertybinio pagrindo vaidmenį, užtikrinant vaiko teisių apsaugą, todėl vaiko interesai traktuojami kaip vaiko teisių visuma. Kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias

168 Žr., Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnis, 1996 m. Hagos konvencijos preambulė ir Tarybos reglamento „Briuselis II bis“ preambulės 12–13 punktai ir kt.

169 Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad „visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus“. Civilinio Kodekso 3.3 str. nustato, kad reglamentuojant šeimos santykius turi būti remiamasi ir „prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu“. Detalus teisės aktų sąrašas pateikiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrimų“. *Teismų praktika*. 17.

170 *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.

171 Žr., pvz.: Sagatys, G., *supra* note 33, p. 141–142; Jackson, E. Conception and the Irrelevance of the Welfare Principle. *The Modern Law Review*. 2002, 65 (2): 176–203 ir kt.

172 Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-444/2014).

173 Plačiau: Spruogis, E. Dar kartą apie subjektnes teises: subjektnių teisių sampratos, jų santykio su objektine teise bei prigimties problemos. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2): 561–574; Spruogis, E. Socialinės asmens teisės ir jų konstitucionalizacija Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2004, 59(51): 5–15.

174 Plačiau: Spruogis, E. *Jurisprudencija*. 2011, *supra* note 171.

teisės įgyvendinti konkrečioje situacijoje¹⁷⁵. Vaiko interesų viršenybės principas – tai plačios apimties nuostata, nurodanti būdą, kaip turi būti realizuojamos visos vaiko teisės¹⁷⁶. Baudžiamuoju įstatymu saugomos vaiko teisės, kurios yra pažeidžiamos nusikalstamomis veikomis. Reikia paminėti, kad Baudžiamajame kodekse saugomų vaiko teisių iš tikrųjų neįmanoma labai tiksliai sukonkretinti, nes vaiko teisės yra susiję tarpusavyje, papildo viena kitą; vienos teisės pažeidimas savaime reiškia kitos teisės pažeidimą. Piktnaudžiaujant tėvų, globėjo, rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis gali būti pažeidžiama vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, ir / ar vaiko teisė būti auklėjamam, ir / ar teisė į asmens neliečiamybę, ir / ar teisė į sveiką vystymąsi ir t. t.

Reikia pripažinti, kad baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė yra vaiko teisės, o ne vaiko interesas. Vaiko interesas – tai vaiko teisių pagrindas.

3.2. Šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė

Kaip minėta, Konstitucijos 38 straipsnyje pripažįstama, jog „šeima – tai visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugoja ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“. Šeimos, kaip konstitucinės vertybės, statuso pripažinimas suponuoja valstybės pareigą saugoti šeimą.

Keičiantis visuomenės vertybiniais kriterijams, keičiasi ir valstybės reakcija į tam tikrų vertybių, susijusių su šeima, apsaugą baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis. Pavyzdžiui, dar XX a. buvo griežtai baudžiama už svetimavimą, homoseksualinius santykius ir pan.

Šeimos baudžiamąją teisinę apsaugą palaikė daugelis skirtingų laikų ir įvairių šalių baudžiamosios teisės specialistų. Žymusis N. S. Tagancevas rašė, kad „šeima, būdama būtina sugyvenimo sąlyga, privalo būti saugoma valstybės visose jos sferose. Ši apsauga reikalinga visuomenės interesų labui [...]“¹⁷⁷. Tuo laiku, XIX a. – XX a. pr., santuoka buvo laikoma neišvengiamu ir nepanaikinamu institutu, ekonominių problemų sureguliuavimo priemone. Santuoka grindžiama šeima buvo laikoma savaime suprantama kategorija. Šeimos pagrindas – santuoka, sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu, todėl valstybė gynė šeimą, kai asmuo buvo verčiamas sudaryti santuoką prievarta, apgaule, pasinaudojant bejėgiška asmens būkle ir kt. Taip pat buvo ginamos dorovinės-religinės nuostatos, pavyzdžiui, monogamijos principas, draudžiama kraujomaiša, svetimavimas ir t. t.

Santuoka grindžiamą šeimą gynė ir Lietuvoje galioję Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamieji įstatymai. Valstybė skatino rimtą požiūrį į santuoką ir siekė apsaugoti šeimos, kaip vienos iš svarbiausių visuomeninių institucijų, kūrimo pagrindus. Įstatymai numatė baudžiamąją atsakomybę už nuslėpimą aplinkybių, kliudančių susituokti, ar melagingų žinių suteikimą civilinės metrikacijos institucijoms (LTSR BK 217

175 Lietuvos Aukščiausiasis Teismo senato 1999-12-31 nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“.

176 Juškevičius, J. Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste. *Bažnytinė teisė ir bažnyčios socialinis mokymas*. 2007, 21(49): 105–119.

177 *Ugolovnoe ulozhenie 22 marta 1903 g. s motivami, izvlechennymi iz objasnitelnoj zapiski redakcionnoj komissi, predstavlenija ministerstva Justicii v Gosudarstvennyj Sovet i zhurnalov – osobogo soveshaniya* [et al.] [Criminal Statute, 22nd day of March 1903: with the motives taken from an explanatory note of the editorial commission, representation of the Ministry of Justice in the State Advice and magazines – special meeting]. Pod izdaniem N. S. Taganceva. Riga: Leta, 1922, p. 839.

straipsnis). Baudžiama, kai asmuo nuslepia, kad jis yra kitoje santuokoje, kai santuoka sudaroma tarp giminaičių ir t. t.

Šiuolaikinėje modernioje visuomenėje šeima išlieka viena iš svarbiausių institucijų, tačiau šeimos samprata yra gerokai pakitusi, todėl nebegalime kalbėti, kad santuoka yra vienintelis šeimos modelis. Pagal konstitucinę jurisprudenciją, šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto. Konstitucinio Teismo 2011-09-28 nutarime¹⁷⁸ pabrėžta santuokos svarba, tačiau kartu pažymėta, jog pagal Konstituciją yra saugomos ir ginamos kitokios nei santuokos pagrindu sudarytos šeimos, *inter alia* santuokos nesudariusių vyro ir moters bendras gyvenimas, kuris grindžiamas nuolatiniais emocinio prieraišumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos, bendro vaikų auklėjimo ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, kurie yra konstitucinių motinystės, tėvystės ir vaikystės institutų pagrindas¹⁷⁹.

Šiuolaikinėje visuomenėje susiformavo naujos šeimos formos (vienos lyties šeimos; kohabitacijoje gyvenančios poros; nuotolio šeimos, t. y. kai vyras ir moteris gyvena atskirai, tačiau save laiko pora, ir pan.), kurios transformavo šeimos sampratą. Šeimos institucija kinta, ji nebe tokia, kokia buvo anksčiau, todėl negalima teigti, jog tik santuokos pagrindu suformuota šeima yra saugoma vertybė. Akivaizdu, kad būtent atsižvelgus į visuomeninius procesus buvo išplėtotą konstitucinę doktriną, pagal kurią šeimos samprata išaiškinta per šeimos santykių turinio elementus, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi.

Paminėtina, kad baudžiamosiomis poveikio priemonėmis ginami ne visi santykiai šeimoje, o tik tie, kurie reikšmingi visuomenei. Socialiniai, kultūriniai, politiniai, ekonominiai ir kt. pokyčiai lėmė valstybės požiūrį į santuokos baudžiamąją teisinę apsaugą. Galima paminėti, kad, pavyzdžiui, pagal Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės III Statutą vyras, susituokęs antrąkart, buvo baudžiamas mirties bausme. Tokia pati bausmė laukė už savižudybę¹⁸⁰. Šiuo metu santuokos sudarymo tvarkos pažeidimai turi alternatyvias poveikio priemones civilinėje teisėje, pavyzdžiui, bet kokia prievarta, fizinis ar psichinis smurtas, grasinimai, privertę asmenį sudaryti santuoką, arba kitokie valios trūkumai, dėl kurių santuokos sudarymas nebuvo adekvati tikrųjų asmenų ketinimų išraiška, yra pagrindas reikalausti pripažinti santuoką negaliojančia (CK 3.40 straipsnio 1–2 d.). Santuoka taip pat gali būti pripažinta negaliojančia, kai ji sudaryta tarp artimų giminaičių (CK 3.17 straipsnis), kai pažeistas monogamijos principas (CK 3.16 straipsnis) ir kt. Naujajame Baudžiamajame kodekse pagrįstai įstatymų leidėjas atsisakė baudžiamosios atsakomybės už civilinės

178 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 21/2008). *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.

179 Šis Konstitucinio Teismo nutarimas mokslinėje literatūroje buvo kritikuojamas, žr., pvz.: Vaišvila, A. „Kitos šeimos formos“ arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiros asmens subjektyvumo. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(3): 953–972; Arlauskas, S. Santuokos ir šeimos atskyrimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo šviesoje. Mokslinės konferencijos „Iššūkiai konstitucinėms vertybėms šiandien“ medžiaga, 2011. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www3.lrs.lt/docs2/CRLRJITC.PDF>>.

180 Žr., pvz.: Andriulis, V. *Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 50–51.

metrikacijos įstatymų (tarp jų – ir monogamijos principo) pažeidimus. Paminėtina, kad kai kurie autoriai tokį valstybės žingsnį kritikuoja teigdami, kad monogamijos principas yra viešosios tvarkos elementas, ir keista, kad į viešosios tvarkos pažeidimą reaguoja tik privatinė teisė. Valstybės nereagavimas į monogamijos ar kitų pagrindinių šeimos teisės principų pažeidimą baudžiamosios teisės priemonėmis gali būti supastas kaip netiesioginis tokių veiksmų skatinimas¹⁸¹. Autorės nuomone, santuoka – tai civilinė sutartis, ir jos sudarymo bei vykdymo kontrolei pakanka civilinės teisės nuostatų.

Iš BK XXIII skyriuje reglamentuotų nusikalstamų veikų analizės galima daryti išvadą, kad baudžiamuoju įstatymu siekiama apsaugoti ne pačią šeimą *per se*, o tik įtvirtinti atskirų asmenų teisių apsaugą. Nėra BK nusikalstamos veikos, pažeidžiančios tik šeimos, kaip socialinio instituto, interesus. Plačiąja prasme, bet kuri nusikalstama veika, pavyzdžiui, nužudymas, gali pažeisti šeimos interesus, ar tai būtų nukentėjusiojo šeima, jo artimieji, ar kalininko. Apie šeimos apsaugą *per se* galima būtų kalbėti, jei BK būtų reglamentuotos tokios veikos kaip bigamija, incestas ar kt. Baudžiamuoju įstatymu saugoma ne pati šeima kaip socialinis institutas, o nustatyta šeimos narių apsauga ir globa. Įtvirtintos šeimos apsaugos tikslas sureguliuoti šeimos santykius taip, kad būtų užtikrinta bendrai gyvenančių asmenų tarpusavio atsakomybė, tinkamas pareigų vykdymas, vaikų gerovė ir jų teisių apsauga.

Atitinkamai jau yra formuojama ir teismų praktika, kurioje pabrėžiama, kad baudžiamasis įstatymas gina šeimą per žmogaus (vaiko) interesų prizmę. Baudžiamasis įstatymas draudžia bet kokias veikas, kuriomis kėsinamasi į įstatymu garantuotas vaiko, jo tėvų ar globėjų (įstaigų) teises ir teisėtus interesus. Pavyzdžiui, *nuteistoji neteisėtai savavališkai paimdama vaiką iš kūdikių namų ir perkeldama savo nuožiūra į kitą vietą, globėjui nežinomą, akivaizdžiai pažeidė teisėtus ir mažamečio vaiko (būti nuolat globojamam tam įgalioto globėjo), ir globėjo (netrukdomai įgyvendinti įstatymo nustatytą pareigą apsaugoti mažamečio teisėtus interesus) interesus*¹⁸².

Šeimos samprata negali būti suvokiama atsietai nuo vaiko ir jo teisių. Galima teigti, kad šeimos baudžiamoji teisinė apsauga yra išvestinė iš vaiko teisių. Baudžiamasis įstatymas gina šeimą per žmogaus interesų prizmę, o ne kaip atskirą socialinį institutą. Visos nusikalstamos veikos BK XXIII skyriuje skirtos vaiko apsaugai, todėl šeimos sąvoka yra perteklinė ir jos galima būtų atsisakyti.

181 Mikelėnas, V. *Šeimos teisė*, supra note 31, p. 63.

182 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-7-127/2008).

II. PIKTNAUDŽIAVIMAS TĖVŲ, GLOBĖJO, RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS KAIP NUSIKALSTAMA VEIKA

1. PIKTNAUDŽIAVIMAS KAIP PAVOJINGA VEIKA

„Piktnaudžiauti“ dabartinėje lietuvių kalboje reiškia „naudotis kuo piktam, neleistinai naudotis turimomis teisėmis, einamomis pareigomis“¹⁸³. Teisės terminijoje ši sąvoka dažnai vartojama, kada kalbama apie netinkamus subjekto veiksmus, t. y. kai fizinis arba juridinis asmuo turimomis teisėmis naudojasi nesąžiningai, siekdamas patenkinti savo interesus.

Piktnaudžiavimo terminas nėra naujas baudžiamojose teisėse. Lietuvos baudžiamieji įstatymai piktnaudžiavimą kriminalizuoja dviem būdais: kaip atskirą nusikalstama veiką (*delicta sui generis*), pavyzdžiui, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais (BK 123 straipsnis), piktnaudžiavimas (BK 228 straipsnis), arba kaip veikos padarymo būdą, pavyzdžiui, sukčiavimas (BK 182 straipsnis), kalinio išlaisvinimas (BK 240 straipsnis). Ši teisinė sąvoka keičia savo reikšmę priklausomai nuo nusikalstamos veikos turinio, todėl vienos šios sąvokos definicijos nėra.

BK 163 straipsnyje piktnaudžiavimas teisėmis ar pareigomis įtvirtintas kaip *delicta sui generis*, tačiau ji susieta su būtinumu įrodyti jos panaudojimo būdą. Piktnaudžiavimas BK 163 straipsnyje kriminalizuotas tik iš dalies, t. y. pats savaime piktnaudžiavimas nėra nusikalstamas. Šiuo atveju baudžiamoji atsakomybė numatyta tik už įstatymo leidėjo požiūriu pavojingiausias piktnaudžiavimo priemones: fizinį gniuždymą, psichinį gniuždymą, palikimą ilgą laiką be priežiūros ir panašų žiaurų elgesį su vaiku. Įstatymo leidėjo pozicijos atramos taškas pagrįstas, nes baudžiamasis teisinis draudimas ir atitinkamos bausmės nustatymas yra *ultima ratio*. Pats piktnaudžiavimas teisėmis ir pareigomis yra civilinės atsakomybės taikymo pagrindas (pvz., CK 3.180 straipsnis), todėl nesukelia baudžiamosios atsakomybės. Kita vertus, pavartota terminologija yra pernelyg abstrakti ir palieka per daug interpretavimo laisvės, nes veikos būdų pavojingumas nėra akivaizdus ir reikalauja atitinkamo aiškinimo ir vadovavimosi teisės principais.

Piktnaudžiavimo definicijų teisinėje literatūroje yra nemažai: piktnaudžiavimas – tai savo teisės ir pareigos įgyvendinimas tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeidžia ar varžo kitų asmenų teises ar įstatymo saugomus interesus ar daro žalą kitiems asmenims arba prieštarauja subjektinės teisės prigimčiai¹⁸⁴; kai asmenys, turėdami teises ir pareigas vaikams, jomis naudojasi netinkamai priešingai vaiko interesams, jomis prisidengdami pažeidžia vaiko asmens neliečiamybę ir laisvę, daro žalą vaiko psichiniam ir socialiniam vystymuisi¹⁸⁵; įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas priešingai atitinkamiems interesams¹⁸⁶; pasitikė-

183 Žr., pvz.: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 555.

184 Žr., pvz.: Bakanas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 67.

185 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al. *supra* note 25, p. 222–223.

186 Žr., pvz.: Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir vešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apžvalga.

jimo naudojimas piktam¹⁸⁷, neteisingas teisinės valdžios panaudojimas¹⁸⁸, neteisėtas teisių įgyvendinimas¹⁸⁹, teisių įgyvendinimas pažeidžiant pareigas¹⁹⁰, veiksmai, prieštaraujantys interesams¹⁹¹, naudojimasis teise ne pagal jos paskirtį¹⁹² ir kt. Iš tokių apibrėžimų ryškėja, kad piktnaudžiavimo sąvoka parodo teisių ir pareigų įgyvendinimo pobūdį. Piktnaudžiavimo sąvokoje svarbūs du kriterijai: teisinė galimybė ir teisinis leidimas.

Piktnaudžiavimui priskiriama tokia veika (veikimas ir neveikimas), kurią kaltininkas gali padaryti tik dėl egzistuojančių santykių su auka. Specifinis Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtintos piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis normos bruožas yra ypatingas kaltininko santykis su vaiku (jis vaiko atžvilgiu turi teises ir pareigas). Galima teigti, kad piktnaudžiavimas – tai sąmoningas neteisėtas vaiko padėties išnaudojimas. Kaltininkas turi galimybę dėl savo užimamos padėties spręsti ir nulemti vaiko likimą. Vaikas neturi realaus ar jam priimtino pasirinkimo, kaip tik pasiduoti tam piktnaudžiavimui.

Kalbant apie piktnaudžiavimą teisėmis ir pareigomis, neišvengiamai paliečiamas subjekto klausimas. Šiame teisiniame santykiyje svarbus asmens (kaltininko) statusas. Vaiko vystymosi raidoje dalyvauja daug subjektų. Tėvai (globėjai, rūpintojai) suprasdami, kad pagrindinė jų pareiga yra vaikų auklėjimas, dalinasi šia atsakomybe su kitais, svarbiais auklėjant vaikus, žmonėmis: seneliais, auklėtojais, mokytojais, sveikatos priežiūros specialistais ir pan. Baudžiamajai teisei svarbios teisės ir pareigos vaikui gali atsirasti iš įstatymo, sutarties, anksčiau padarytų veiksmų ir artimų tarpusavio santykių. Diskusijos kyla dėl faktiškai prisiimtų pareigų, pavyzdžiui, kai gydytojas apsiima gydyti, auklė įsipareigoja prižiūrėti vaikus, ekskursijos vadovas privalo atlikti savo funkcijas ir pan. Lemiamą reikšmę asmens, turinčio pareigą, padėčiai pagrįsti tokiais atvejais turi ne sutartinių įsipareigojimų galiojimas civiline teisine prasme, o tai, ar faktiškai prisiimamos atitinkamos pareigos. Pavyzdžiui, tėvai vaiką palieka kaimynės priežiūrai, todėl tarp jų atsiranda pasitikėjimo santykiai, kad kaimynė užtikrins vaiko teises.

Tam tikrais atvejais vaiko globėju (rūpintoju) tampa juridinis asmuo, pavyzdžiui, šeima, tačiau tiesiogiai su vaiku bendrauja darbuotojai. Tokie asmenys, vykdydami savo darbinės ar tarnybines pareigas, savo darbo vietoje ir pagal savo kompetenciją privalo užtikrinti vaiko teises. Tinkamas pareigų vykdymas negali būti užtikrintas neprisiimant atsakomybės už jų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Vaiką prižiūrinti institucija ir jos darbuotojai yra

187 Žr., pvz.: *Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo tribunoalo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.

188 Žr., pvz.: Tröndle, H.; Fischer, T. *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 51. Aufl. München: C.H. Beck, 2003, p. 1761.

189 Žr., pvz.: *Ibid.*, p. 2176.

190 Žr., pvz.: Mitsch, W. Die Untreue – Keine Angst vor StGB § 266! *JuS*. 2011, 97: 99.

191 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 133; Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. 2 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 295.

192 Žr., pvz.: Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 144. A. Vaišvila nurodo, kad teisė ir pareiga viena be kitos neegzistuoja. Negali nei vienas asmuo naudotis teisėmis, nevykdant atitinkamų pareigų. Teise galima ir nepasinaudoti, o pareigos atsisakyti negalima. Vadovaujantis tokiomis nuostatomis, galima daryti išvadą, jog baudžiamajame įstatyme įtvirtintas požymis „piktnaudžiavimas tėvų [...] teisėmis ir pareigomis“ jau pats savaime yra prieštaringas, nes asmuo gali piktnaudžiauti teise, bet ne pareiga, nes pareigą jis privalo vykdyti. Iš esmės galima kalbėti apie pareigos nevykdymą ar netinkamą vykdymą.

atsakingi už vaiką, kol vaikas yra ar turi būti jų žinioje. Plačiau apie subjekto problematiką bus kalbama kitame disertacijos skyriuje.

Kaip minėta, aiškinant piktnaudžiavimo sąvoką svarbu nustatyti tai, kad subjektas viršija teisinius leidimus. Subjektas sukuria tokius teisinius padarinius, kurie viršija tai, kas jam leista. Auklėti, prižiūrėti, rūpintis ir išlaikyti vaikus yra civilinės teisinės pareigos. Atidžiau pažvelgus aiškėja, kad konkrečios tvarkos ir taisyklių, kaip reikia auklėti, rūpintis, ugdyti, prižiūrėti ir kt. vaikus, nėra. Teisė nereglamentuoja, kaip tėvai ir kiti subjektai turi auklėti, ugdyti vaikus (pvz., į kokią mokyklą leisti, ar mokyti religijos ir pan.). Šių teisių santykių tiesiog neįmanoma sureguliuoti tvarkomis. Įstatymo leidėjo pozicija sukuria prielaidas ginčams, nes neaišku, ką reikia įrodyti. Daugeliu atvejų tėvai ar kiti vaiko atstovai jokios naudos nesiekia, tiesiog smurtauja ar neprižiūri vaikų, už tai žodis „piktnaudžiavimas“ jiems iš viso netinka. Manytina, baudžiamojo įstatymo norma turėtų vengti sąvokų, kurių atskleidimas toks sudėtingas. Vadovaujantis legalumo principu iš baudžiamosios teisės normos turinio turėtų būti aišku, kokia teise piktnaudžiuojama, kokių įstatymų reikalavimų nesilaikoma ir kokios vaikų teisės pažeidžiamos. Požymio „piktnaudžiavimas“ turinys turi būti lengvai nustatomas, bet ne reikalauti studijuoti teisės aktus, reguliuojančius šeimos teisinius santykius, vaiko auklėjimo aspektus. Numatytas baudžiamasis draudimas (piktnaudžiavimas teisėmis ir pareigomis) įgauna konkretumą per veikos padarymo būdą. Baudžiamajame įstatyme nurodyta, ko negali daryti subjektas (naudoti fizinio smurto, psichinės prievartos, palikti ilgą laiką be priežiūros, žiauriai elgtis). Piktnaudžiavimo riba apibrėžiama per pavojingus veikimo būdus, kurie rodo teisių ir pareigų įgyvendinimo kriminalinį pobūdį. Įvairūs piktnaudžiavimo atvejai, nesusiję su šių būdų taikymu, gali užtraukti civilinę ar administracinę atsakomybę.

Manytina, kad piktnaudžiavimo, kaip veikos, būtų tikslinga iš viso atsisakyti. Piktnaudžiavimas – netinkamas terminas, kuris neturi specifinio aiškaus turinio, todėl gali būti netinkamai interpretuojamas ir neteisingai taikomas. Be to, piktnaudžiavimas nenusako veikos esmės. Siūlytina šį požymį iš normos pašalinti, kaip baudžiamumo kriterijų paliekant tik žiauraus elgesio formas, kurios gerai nustato nusikalstamo elgesio ribas.

2. PIKTNAUDŽIAVIMO TĖVŲ, GLOBĖJO AR RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS BŪDAI¹⁹³

Piktnaudžiavimas teisėmis ir pareigomis užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 163 straipsnį tik tada, jei ši veika padaroma: a) *fiziškai gniuždant vaiką*, b) *psichiškai gniuždant vaiką*, c) *paliekant vaiką ilgą laiką be priežiūros* ar d) *panašiai žiauriai elgiantis su vaiku*. Šie BK 163 straipsnio požymiai numatyti kaip alternatyvūs, todėl nusikaltimo sudėčiai pakanka bent vieno iš jų.

Išanalizavus teismų praktiką galima daryti išvadą, kad teismai vengia detaliai nurodyti veikos padarymo būdą, o tiesiog cituoja visą nusikaltimo sudėtį. Autorės nuomone, tikslus inkriminuojamos veikos būdo įvardijimas ir argumentacija nuosprendyje yra būtinas dalykas, nes grindžia nusikaltimo sudėties buvimą, be to, padeda tinkamai įvertinti veikos pavojingumą ir paskirti bausmę.

Kaip jau minėta, piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis nusikaltimo sudėtyje nurodomos keturios alternatyvios piktnaudžiavimo formos, iš jų viena universali – visus kitus būdus apimanti panašaus žiauraus elgesio sąvoka. Galima teigti, kad įstatyme įvardinti piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis būdai atspindi skirtingas žiauraus elgesio formas (fizinį smurtą; psichinę prievartą; nepriežiūrą ir kt.). Pavyzdžiui, fizinis smurtas gali psichiškai gniuždyti vaiką. Vaikai, kurie yra nepriežiūrimi, patiria tiek fizinį, tiek psichinį skausmą. Akivaizdu, kad šių požymių įtraukimas į sudėtį nekeičia jos esmės, o turi pagalbinę, aiškinamąją reikšmę, rodo įstatymo leidėjo norą pabrėžti egzistuojančias žiauraus elgesio su vaiku formas ir kartu paskatinti teisėsaugos institucijas tokiais atvejais drąsiau inkriminuoti BK 163 straipsnį.

Išvardinti keturi pagrindiniai veikos padarymo būdai tarpusavyje yra susiję ir apibūdina veiksmus ar neveikimą, kurie sukelia fizinės ir /ar psichinės kančias.

2.3. Fizinio gniuždymo samprata

2.3.1. Gniuždymo sampratos problema

Įstatymo leidėjas, apibrėždamas piktnaudžiavimo požymius, nurodė fizinės ir psichinės prievartos formą – *gniuždymą*. Šis terminas BK buvo pavartotas pirmą kartą sukonstravus naują, būtent nagrinėjamą nusikaltimo sudėtį. BK nėra jokios kitos normos su šuo požymiu. Vertindami gniuždymo sampratą, vargu ar rasime panašių normų baudžiamosios teisės istorijoje ir šiuolaikiniuose užsienio šalių įstatymuose. Neteisėtas poveikis aukai dažniausiai įvardijamas tiesiogiai fiziniu smurtu ar psichine prievarta.

Atlikto tyrimo metu keli ekspertai priešingai pasisakė dėl gniuždymo, pavyzdžiui, 1 ekspertas teigė, kad „BK 163 straipsnyje neturi būti vartojamos naujos ir neaiškos sąvokos

193 Ši dalis parengta autorės publikuotų straipsnių, žr.: Grinevičiūtė, K. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 107–113; Fizinės bausmės vaikams: baudžiamasis teisinis vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(2): 721–736, pagrindu, kurie buvo išspausdinti, siekiant paskelbti pagrindines disertacinio tyrimo mintis.

kaip gniuždymas. Gniuždymas – nevykęs požymis“. 7 ekspertas nurodė, kad „gniuždymas neblogai apibrėžtas, nes parodo veikos intensyvumą ir pavojingumą vaiko raidai“.

Kas laikytina gniuždymu, įstatyme nekonkretizuota, o tai paliko tam tikrą šio požymio interpretavimo laisvę. Remiantis lingvistiniu aiškinimu, termino „gniuždymas“ turinys atskleidžiamas vartojant sinonimus „kniubti“, „smukti“, nurodoma, kad „žmogus gniužta, kai nebegali panešti naštos“¹⁹⁴. Lingvistiškai „gniuždymas“ siejamas su poveikiu aukai, tai aukos veikimas taip, kad šiam skaudėtų, kad jis pasijaustų menkavertis, būtų pažemintas, jaustų baimę ir pan. Tai tokio pobūdžio prievartinė veika, susijusi su fiziniu ir psichiniu poveikiu, kai yra sudaromos sąlygos, slopinančios, žlugdančios nukentėjusiojo asmenybę.

Gniuždymo terminas yra labai platus, daugialypis, todėl mokslininkai jo ribas siaurina per nukentėjusiojo arba veikos ypatumus, taip pat kaltininko tikslus. Mokslininkai komentuodami šį požymį nurodo veikos ilgalaikiškumą, sistemingumą, savitikslingumą arba nukreiptumą į kaltininko ar trečiųjų asmenų interesų patenkinimą¹⁹⁵. Papildomai nurodomas veikos kartotinumumas ir periodiškumas¹⁹⁶. Iš esmės gniuždymas suprantamas kaip sistemin-gas prievartos naudojimas¹⁹⁷.

Doktrinoje ir teismų praktikoje „sistemingumo“ požymis yra siejamas su trim ar daugiau pasikartojančių veikų¹⁹⁸. Vadovaujantis šiomis mokslininkų nuostatomis, nusikaltimo sudėtis formuojama iš daugiaepizodžio elgesio, kuris gali susidaryti iš labai skirtingų aktų ir /ar gali nusakyti tiek pavienį nusikaltimą, tiek jų daugetą arba net administracinius teisės pažeidimus. Šis mokslininkų požiūris leidžia daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas reglamentuoja piktnaudžiavimą fiziškai ar psichiškai gniuždant ne tiek dėl siekiamos padaryti žalos, kiek dėl kaltininko nuostatos atkakliai tęsti žalą darančią veiką. Sistemingumas, pirmiausia, suprantamas iš kiekybinės pusės – pagal veikų skaičių, o antra, svarbu ir kaltininko elgesys, nekintanti jo antivisuomeninė vertybinė orientacija, kuri šias veikas vienija į visumą¹⁹⁹.

Reikia pasakyti, kad taip apibrėžtas gniuždymas siaurina neteisėto fizinio ir psichinio poveikio ribas. Autorės nuomone, šio veikos būdo pavojingumas nepriklauso nuo sistemingumo ir tai negali būti pagrindas kvalifikuojant veiką. Šie požymiai apibūdina kaltininko asmenybę, o ne padarytos veikos pavojingumą, ir gali būti įvertinti skiriant bausmę. Įstatymų leidėjas baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą teisėmis ir pareigomis nustatė dėl padidintos vaiko teisių apsaugos, nes dėl veikos padarymo gali atsirasti labai žalingi padariniai vaikui.

194 Žr. pvz.: Žodynas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/g/gniuži>>.

195 Žr. pvz.: Abramavičius, A., et al., *supra* note 25, p. 223.

196 Žr. pvz.: Milinis, A., et al., *supra* note 26, p. 228.

197 Žr. pvz.: Fedosiuk, O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai vaikui ir šeimai (BK 156–164 str.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/.../Nusik_vaikui_seimai.ppt>; Šukytė, J.; Marcinauskaitė, R. *supra* note 29.

198 Žr. pvz.: Abramavičius, A., et al., *supra* note 25, p. 154; Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 198–199; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-542/2011).

199 Žr., pvz.: Pavilonis, V.; Bieliūnas, E. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugetui ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai*. Vilnius, 1984, p. 62.

Teismų praktikoje nustatyta atvejų, kai kaltininkas realizuoja BK 163 straipsnyje numatytą veiką, net ir nenustačius sistemingo požymio. Pavyzdžiui, *P. B. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis fiziškai ir psichiškai gniuždydamas vaiką, t. y. namuose konfliktavo su šeimos nariais (žmona ir dukromis) nepilnametės dukros J. B. akivaizdoje bei tęsdamas savo veiksmus panaudojo prieš dukrą J. B. fizinį smurtą, rankšluosčiu smaugdamas kaklą, verždamas juosmens srityje, tuo padarydamas nežymų sveikatos sutrikdymą*²⁰⁰. Šiuo atveju nustatytos dvi savarankiškos veikos, t. y. 2005-04-06 konfliktavo su šeimos nariais ir taip psichiškai gniuždė nukentėjusiąją J. B. 2005-04-19 panaudojo J. B. atžvilgiu fizinį smurtą, tuo padarydamas nežymų sveikatos sutrikdymą. Iš esmės nemanytina, kad piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis nusikaltimo sudėties nustatymui reikėtų kelti papildomą sistemingo įrodinėjimo reikalavimą. Šis reikalavimas nekeliamas įstatymo, todėl jo nereikėtų kelti ir teorijoje. Sistemingo požymis yra už BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėties ribų.

Gniuždymas gali pasireikšti tiek tęstiniais veiksmais, tiek ir vienkartinio poelgiu. Pavyzdžiui, įsivaizduokime, kad tėvas nudegina vaiką pildamas verdantį vandenį ant vaiko, tėvai priverčia vaiką suvalgyti nuo grindų jo išvemtus pusryčius arba už blogus pažymius uždaro vaiką drėgname ir tamsiame rūsyje. Tokie vienkartiniai veiksmai visiškai atitinka BK 163 straipsnyje įtvirtintus požymius. Interviu metu 2 ekspertas nurodė, kad „*gniuždymas gali būti ne tik sistemingas, tai gali būti vienas kartas, bet smurtas turi būti intensyvus*“. 4 ekspertas taip pat sakė, kad „*baudžiamąją atsakomybę gali sukelti ir vienkartinis poelgis. Pavyzdžiui, uždarymas vaiko į patalpą ir nuėjimas galąsti peilio*“.

Aiškinant gniuždymo terminą svarbiausia yra tai, kad poveikis taikomas vaikui, kuris negali arba neturi galimybės pasipriešinti kaltininkui. Vaikai įvairiai reaguoja į prieš juos nukreiptus neteisėtus veiksmus. Pavyzdžiui, tyrimais nustatyta, kad 2–5 metų vaikai yra labai jautrūs skausmui ar kūno sužalojimui. Šio amžiaus vaikams skausmas sukelia baimę ir stresą, nes jų savo kūno suvokimas dar nėra galutinai susiformavęs. Dažnai sukeltą skausmą lydi nerimas, baimė, gėda, kaltė, netikrumas, nežinomybė, dirglumas, sumažėjęs pasitikėjimas savimi ir kt.²⁰¹ Gniuždymas vertinamas per poveikį, per grėsmę vaikui. Vaikas po poveikio turi tapti ne toks, koks buvo (jautrus, baimingas, kompleksuotas, susirgti depresija, būti pažemintas ir pan.). Gniuždymo samprata iš esmės parodo, kad neteisėtas poveikis yra nukreiptas į vaiką, kuris yra silpnesnis ir pažeidžiamesnis nei suaugęs asmuo. Nusikaltimo pavojingumas pasireiškia per galimai kilsiančias pasekmes vaikui, jo raidai.

Reikia konstatuoti, kad gniuždymo požymio įtvirtinimas Baudžiamajame kodekse yra abejotinas, dviprasmiškas, sukelia neaiškumų dėl to, ką reikia įrodyti, todėl siūlytina šio požymio atsisakyti, vietoj fizinio ar psichinio gniuždymo vartoti tiesiog baudžiamojoje teisėje naudojamas fizinio smurto ir psichinės prievartos sampratas. Baudžiamojo teisė neturėtų kurti naujos gniuždymo teorijos, o vadovautis žinoma fizinio smurto ir psichinės prievartos koncepcija.

200 Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-033-749/2006).

201 Žr., pvz.: Lesinskienė, S.; Karalienė, V. *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2008, p. 45

2.3.2. Fizinio gniuždymo kvalifikavimas

Teisinėje literatūroje fizinis gniuždymas apibrėžiamas kaip ilgalaikis ir sistemingas fizinis smurtas²⁰². Kaip jau minėta anksčiau, fizinis gniuždymas ir yra fizinis smurtas. Fizinio smurto yra įvardijamos pavojingos bei priešingos teisei prieš nukentėjusiojo valią realizuojamos veikos, kuriomis yra kėsinamasi į jo fizinį neliečiamumą, sužalojant jo kūną arba / ir pažeidžiant vidaus organų normalų funkcionavimą (mirtis, tam tikro masto sveikatos sutrikdymai, fizinės kančios, bejėgiška būklė ir kt.). Ši prievartinė veika pirmiausia yra nukreipta į nukentėjusiojo organizmą (kūną) kaip autonominę biologinę struktūrą.

Fizinis smurtas gali pasireikšti labai įvairiai: tai gali būti vaiko mušimas, pastūmimas, purtymas, užgulimas, rankų užlaužimas, prispaudimas, smauginimas, įvairių daiktų metymas ir t. t. Išanalizuota teismų praktika rodo, kad teismai dažniausiai teisingai supranta šį požymį ir pagrįstai inkriminuoja jį kaltininkams. Reikia pažymėti, kad fizinės bausmės taip pat laikomos fizinio gniuždymu. Pavyzdžiui, *I. N. nuteista pagal BK 163 straipsnį dėl to, kad piktnaudžiavo globėjos teise, fiziškai ir psichiškai gniuždė šeimoje globojamus vaikus, taikydama jiems fizinės bausmės, tyčia versdama mažamečius A. P., S. M. ir A. M. kaip bausmę klūpėti ilgą laiką, o klūpant laikyti iškeltą į viršų kėdę, ir tuo sukeldama nukentėjusiesiems S. M., A. M. ir A. P. fizinį skausmą bei padarydama nukentėjusiesiems nežymų sveikatos sutrikdymą dėl poodinių kraujosruvų abiejų kelių sąnarių priekiniuose paviršiuose*²⁰³.

Fizinio smurto naudojimas piktnaudžiavimo tėvų, globėjų ar rūpintojų arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis atveju bus ir tada, kai tokiais veiksmais ribojama nukentėjusiojo laisvė (prispaudimas prie sienos, laikymas už rankų, surišimas, apglėbimas, įstūmimas, uždarymas į atskirą patalpą ir pan.). Pavyzdžiui, *S. I. D. pripažinta kalta pagal BK 163 straipsnį dėl to, kad globodama nepilnametį vaikaitį už kojų virve pririštą prie spintos ir užrakintą palikdavo vieną namuose, surištą už rankų buvo pakabinusi ant durų, buvo panardinusi galvą vonioje su vandeniu, mušė į įvairias kūno vietas bei grasino*²⁰⁴.

Laisvės atėmimas, susijęs su tiesioginiu poveikiu nukentėjusiojo kūnui (surišimas, burnos užčiaupimas, įstūmimas ir pan.), traktuojamas kaip fizinis smurtas. Laisvės atėmimas, nesusijęs su kūno neliečiamybės pažeidimu (pvz., užrakinimas kambaryje), gali būti traktuojamas kaip kita žiauraus elgesio forma.

Problemiškas yra ir kai kurių kitų smurto apraiškų vertinimas. Nors analizuojant teismų praktiką tokių atvejų nerasta, tačiau literatūroje teko skaityti apie tai, kai tėvai slopina arba užmigdo vaikus naudodami medikamentus arba narkotines ar kitas medžiagas ne dėl vaiko sveikatos. Manytina, kad tokio pobūdžio veiksmai vertintini kaip fizinis smurtas. Tokios medžiagos daro kenksmingą poveikį nukentėjusiojo vidaus organams (smegenims, nervinei sistemai ir pan.) bei normaliam jų fiziologiniam funkcionavimui ir gali sukelti nusikalstamus padarinius: įvairaus masto sveikatos sutrikdymus ar nukentėjusiojo mirtį ir pan. Pagal poveikio mechanizmo specifiką tai priskiriama fiziniam smurtui.

202 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al. *supra* note 25, p. 223.

203 Žr., pvz.: Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-93-238/2014) ir kt.

204 Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2006 m. birželio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-094-643/2006).

Piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis fiziškai gniuždant sudėtis konkuruoja su kitomis nusikaltimų sudėtimis, kuriose numatyta atsakomybė už atskirus fizinio smurto naudojimo veiksmus. Teisinėje literatūroje nėra vienareikšmio atsakymo, kaip kvalifikuoti veikas, jei dėl panaudoto fizinio smurto vaikui padaromas nesunkus ar nežymus sveikatos sutrikdymas ar sukeliamas fizinis skausmas (BK 138 straipsnis, 140 straipsnis), neteisėtai atimama laisvė (BK 146 straipsnio 2 dalis) arba sukeliami sunkesni padariniai – atimama gyvybė arba sunkiai sutrikdoma sveikata.

Vieni mokslininkai nurodo, kad fizinis vaiko gniuždymas apima tokius padarinius kaip fizinio skausmo sukėlimą ir nežymų sveikatos sutrikdymą. Tuo tarpu tokiais veiksmais sukelus tam tikrus padarinius (neteisėtai atėmus laisvę, sunkiai sutrikdžius sveikatą, atėmus gyvybę ir pan.), priklausomai nuo kaltininko kaltės formos, veiksmai ar padariniai kvalifikuojami kaip tam tikras kitas nusikaltimas, o BK 163 straipsnis neinkriminuojamas²⁰⁵.

Kiti mokslininkai pritaria nuomonei, kad nesunkus ar nežymus sveikatos sutrikdymas ar fizinio skausmo sukėlimas atskirai nekvalifikuojamas, juos apima BK 163 straipsnio sudėtis. Tačiau jeigu veiksmais, kuriais išreiškiamas žiaurumas vaiko atžvilgiu, padaromi kiti nusikaltimai (gyvybei, sveikatai, seksualiniam neliečiamumui ir t. t.), jų normos taikomos kartu su BK 163 straipsniu kaip idealioji nusikaltimų sutaptis²⁰⁶.

Treti mokslininkai argumentuoja, kad jeigu asmuo piktnaudžiaudamas teisėmis ir pareigomis padaro kitą nusikaltimą (gyvybei, sveikatai, seksualiniam neliečiamumui ir t. t.), veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis²⁰⁷.

Teismų praktika taip pat prieštaringa. Apžvelgti teismų sprendimai baudžiamosiose bylose leidžia daryti išvadą, kad dauguma fizinio smurto naudojimo atvejų yra kvalifikuojami pagal sukeltus padarinius.

*V. K. nuteistas pagal BK 140 straipsnio 1 dalį ir 140 straipsnio 2 dalį už tai, kad suėmęs rankomis nepilnametę dukrai S. K. už kaklo ir smaugdamas ją sukėlė jai fizinį skausmą, be to, tuo pačiu metu ir toje pačioje vietoje, vieną kartą spyrė koja savo mažamečiui sūnui G. K. į dešinį šoną ir sukėlė jam fizinį skausmą*²⁰⁸.

Iš esmės analogiškoje byloje priimtas kitoks sprendimas.

*P. B. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis fiziškai ir psichiškai gniuždydamas vaiką, t. y. namuose konfliktavo su šeimos nariais (žmona ir dukromis) nepilnametės dukros J. B. akivaizdoje bei tęsdamas savo veiksmus panaudojo prieš dukrą J. B. fizinį smurtą, rankšluosčiu smaugdamas kaklą, verždamas juosmens srityje, tuo padarydamas nežymų sveikatos sutrikdymą*²⁰⁹.

Kritikuotina reikėtų laikyti mokslininkų nuomonę, pagal kurią piktnaudžiavimas (BK 163 str.) savyje apima BK 138, 140 straipsniuose numatytą nesunkaus ar nežymaus sveikatos sutrikdymo padarymą arba fizinio skausmo sukėlimą. Ši mokslininkų nuomonė

205 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al. *supra* note 25, p. 223.

206 Žr., pvz.: Milinis, A., et al. *supra* note 26, p. 228.

207 Žr., pvz.: Fedosiuk, O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai vaikui ir šeimai (BK 156–164 str.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <www.mru.lt/mru_lt_dokumentai/.../Nusik_vaikui_seimai.ppt>.

208 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-592/2007).

209 Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-033-749/2006).

yra grindžiama visumos ir dalies normų konkurencija. Esant baudžiamosios teisės normų konkurencijai, kai viena veika atitinka dvi normas, yra sprendžiamas klausimas dėl vienos iš konkuruojančių normų parinkimo. Ir parenkama ta norma, kuri tiksliausiai atitinka padarytos visuomenei pavojingos veikos socialinę ir juridinę prigimtį²¹⁰. Kartu yra pastebima, kad jei „dalies“ norma numato sunkesnę atsakomybę nei „visumos“ norma, tai padaryta veika turi būti kvalifikuojama kaip abiejų normų sutaptis. Šiuo atveju laikoma, kad visuma yra BK 163 straipsnis, o dalis – BK 138, 140 straipsniai. Tokia išvada daroma palyginus sankcijoje numatytas bausmes. BK 163 straipsnio sankcijoje griežčiausia nustatyta bausmė – laisvės atėmimas iki penkerių metų, o BK 138 straipsnio 1 dalies sankcijoje nustatyta griežčiausia bausmė – laisvės atėmimas iki trejų metų; 138 straipsnio 2 dalyje – iki penkerių metų; 140 straipsnio 1 dalyje – laisvės atėmimas iki vienerių metų; 140 straipsnio 2 ir 3 dalyse – iki dvejų metų. Iš to daroma išvada, kad BK 163 straipsnyje numatytas nusikaltimas (visuma) yra pavojingesnė veika nei BK 138 ir 140 straipsniuose numatyti nusikaltimai (dalys), todėl veika turi būti kvalifikuota tik pagal BK 163 straipsnį, o jos kvalifikavimas dar ir pagal BK 138, 140 straipsnio atitinkamas dalis yra perteklinis.

Teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad lyginant nusikalstamų veikų sankcijas, reikia atsižvelgti ne tik į maksimalų bausmės dydį, bet ir į sankcijų griežtumą²¹¹. Lyginant sankcijas, akivaizdu, kad numatytos laisvės atėmimo bausmės sankcija už piktnaudžiavimą yra griežtesnė nei BK 138 ir 140 straipsniuose. Tačiau BK 138 straipsnio 1 dalyje ir 140 straipsnio 1 ir 2 dalyje nenumatyta galimybė paskirti baudą, o vadovaujantis BK 163 straipsniu tai galima padaryti; BK 138 straipsnio 2 dalyje visiškai nenumatytos alternatyvios bausmės, o tik laisvės atėmimo bausmė. Iš to galima daryti išvadą, kad tais atvejais, kai piktnaudžiaujant yra padaroma ir BK 138, 140 straipsniuose numatytos veikos, baudžiant tik pagal BK 163 straipsnį, yra nepagrįstai švelninama kaltininko teisinė padėtis, nes teismui paliekama galimybė skirti švelnesnes (alternatyvias) bausmes, nei jos numatytos BK 138 ir 140 straipsniuose.

Teismams tokius klausimus spręsti nelengva ir skirtinga praktika lemia skirtingą veikų baudžiamumo klausimo išsprendimą. Jau minėtuose pavyzdžiuose teismas V. K. už fizinio skausmo sukėlimą vaikams (iš kurių vienas mažametis) pagal BK 140 straipsnio 1 dalį ir 140 straipsnio 2 dalį paskyrė subendrintą bausmę – laisvės atėmimą vieneriems metams ir devyniems mėnesiams²¹², o P. B. už BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo padarymą, kai nepilnametei dukrai buvo sukeltas nežymus sveikatos sutrikdymas, paskyrė 1750 Lt (506,84 Eur – aut. pastaba) baudą²¹³. Įstatymų leidėjui neatsižvelgus į šių veikų sąryšį sukurta situacija, kai piktnaudžiavimas tėvo, globėjo ar rūpintojo, arba kito teisėto vaiko atstovo teisėmis ir pareigomis gali būti baudžiamas žymiai švelniau nei fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas, nors BK 140 straipsnyje numatyta nusikalstama veika yra nesunkus nusikaltimas, o BK 163 straipsnyje numatyta veika – apysunkis nusikaltimas. Toks teisinis

210 Žr., pvz.: Pavilonis, V.; Bieliūnas, E. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugetui ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai*. Vilnius, 1984, p. 11.

211 Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugėtas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*: daktaro disertacija. Vilnius, 2010, p. 73.

212 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-592/2007).

213 Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-033-749/2006).

reguliavimas parodo nusikalstamų veikų disbalansą, nes tam tikrais atvejais didesnio pavojingumo veika (BK 163 straipsnis) tampa privilegijuota nusikalstamos veikos sudėtimi.

Autorės nuomone, BK 138 ir / ar 140 straipsnių BK 163 straipsnis neapima, todėl veikos turėtų būti kvalifikuojamos iš sutapties, kaip idealioji šių nusikaltimų sutaptis. Tokių nusikalstamos veikos baudžiamojo teisinio vertinimo pavyzdžių galima rasti nors ir negausioje teismų praktikoje. Pavyzdžiui, *M. M. pripažintas kaltu pagal BK 140 straipsnio 3 dalį ir BK 163 straipsnį dėl to, kad vaikui pavogus pinigų dvi dienas panaudojo fizinę smurtą ir grasinimus. Tokiu būdu fiziškai ir psichiškai gniuždydamas vaiką, 27 trauminius poveikius, mažamečiui sūnui padarė daugybines poodines kraujosruvas įvairiose kūno vietose, o tai vertinama kaip nežymus sveikatos sutrikdymas*²¹⁴. Toks kvalifikavimas pateiktas ir kituose teismų sprendimuose²¹⁵.

Kritikuotina reikėtų laikyti ir mokslininkų nuomonę, pagal kurią sukėlus sunkius padarinius (sunkiai sutrikdžius sveikatą, atėmus gyvybę ir pan.), priklausomai nuo kaltininko kaltės formos, veiksmai ar padariniai kvalifikuojami kaip tam tikras kitas nusikaltimas, o BK 163 straipsnis neinkriminuojamas²¹⁶. Ši mokslininkų nuomonė yra grindžiama visumos ir dalies normų konkurencija, kurioje visuma yra BK 129, 132, 138 straipsniai, o dalis – BK 163 straipsnis. Piktinaudžiavimas teisėmis ir pareigomis, sukėlęs, pirmiausia, atitinkamus sveikatos sutrikdymus, o galiausiai, – mirtį, yra vienas nusikaltimas, nes žmogaus gyvybė, kaip saugoma vertybė, apima ir sveikatą, kaip sveikatos sutrikdymo objektą, ir vaiko teisę į gyvybę, į sveikatą, į kūno neliečiamybę, kaip piktinaudžiavimo teisėmis ir pareigomis objektą. Čia ne sutaptis, o tik normų konkurencija, kur nužudymas apima visą padarinių kompleksą. Tokiomis nuostatomis vadovaujasi ir teismai. Pavyzdžiui:

*V. V. nuteistas pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 1 ir 3 punktus už tai, kad trijų mėnesių sūnui J. V. pradėjęs verkti, paėmęs už pažastų, sudavė ranka vieną kartą į dešinės pusės galvos šoninį paviršių; tada nunešė kūdikį į vonią, pakišo po tekančio šalto vandens srove (kurio temperatūra tuo metu galėjo būti 11° C); taip palaikė vaiką apie 5–10 minučių laiko; kūdikiui besimuistant, šis išsprūdo iš V. V. rankos ir nukritęs atsitrenkė į metalinės vonios dugną ir dėl to pakaušio srityje atsirado sužalojimai. Po viso to jis nunešė vaiką į kambarį, aprengė, paguldė į vežimėlį ir paliko, išeidamas į barą. Teismas nustatė, kad vaiko mirties priežastis – galvos smegenų sužalojimas dėl trauminio poveikio į galvos dešinę pusę*²¹⁷.

Iš esmės teismas paliko atvirą klausimą, ar ilgai trunkantis žiaurus elgesys su vaiku, dėl kurio ir įvyko jo mirtis, sutampa su nužudymu visa apimtimi. Kaip tyčinis nužudymas kvalifikuotas tik vienas veiksmas, tiesiogiai turėjęs įtakos padariniams – smūgis į galvą, t. y. smegenų sumušimas, kuris ir sukėlė vaiko mirtį. Autorė nesutinka su nuomone, kad nužudymas, susijęs su kitu nusikaltimu kaip sudedamąja gyvybės atėmimo dalimi, apima kitus nusikaltimus. Įstatymų leidėjas numatė tam tikrą pavojingą elgesį kaip nusikaltimą

214 Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-2740-655/2014).

215 Žr., pvz.: Šakių rajono apylinkės teismo 2015 m. birželio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-48-443/2015); Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-778-493/2015); Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-828-337/2012) ir kt.

216 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al. *supra* note 25, p. 223.

217 Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-43/2006).

(šiuo atveju piktnaudžiavimą teisėmis ir pareigomis fiziškai gniuždant), todėl kaltininko veikimas ar neveikimas turi būti įvertintas visapusiškai, pagal skirtingas BK normas. Šiuo atveju teismas kaip pavojingos veikos neįvertino nei vaiko laikymo po šalta vandens srove, nei sužaloto vaiko palikimo, nei pagalbos jam nesuteikimo.

Panašios situacijos pasitaiko ir kvalifikuojant veiką tik pagal BK 135 straipsnį kaip sunkų sveikatos sutrikdymą. Pavyzdžiui, *Kauno apygardos teismas 2009 m. kovo 30 d. nuosprendžiu R. J. nuteisė pagal BK 135 straipsnio 2 dalies 2 ir 3 punktus. Specialistų išvadose buvo nustatyta, kad vaiko sužalojimų visuma būdinga „sukręsto vaiko“ sindromui ir galėjo susidaryti ne vienkartinį vaiką purtant, apglėbiant bei suspaudus krūtinę ir rankas arba paėmus už kairės rankos ir kairės šlaunies ir numetant kairiuoju šonu ant plokštumos. Skirtingas poodinių kraujosruvų „amžius“ (3–5 dienų) rodo ir kartotinį smurtavimą. Sukręsto vaiko sindromas su skeleto kaulų lūžiais ir galvos smegenų pažeidimu yra sunkus sveikatos sutrikdymas, o šiuo atveju sukeltas realus pavojus vaiko gyvybei, nes vaikas buvo gydomas reanimacijos skyriuje taikant dirbtinę plaučių ventiliaciją²¹⁸*. Šiuo atveju taip pat liko neįvertintas kartotinis smurtavimas prieš vaiką bei pavojus vaiko gyvybei.

BK 163 straipsnyje numatyta sudėtis formali, t. y. visiškai nenumato jokių padarinių, todėl visi šio elgesio padariniai turi būti kvalifikuojami atskirai. Autorės nuomone, nužudymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas piktnaudžiavimo metu priklausomai nuo nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymo laiko kvalifikuojamas kaip nusikaltimų idealioji ar realioji sutaptis pagal atitinkamą BK 129, 138 straipsnių dalį ir BK 163 straipsnį. Tas pats pasakytina ir apie seksualinę prievartą, naudojamą piktnaudžiavimo metu (BK 149–153 straipsniai). Šių veiksmų BK 163 straipsnis negali apimti. Šiuo atveju nusikalstamos veikos, saugančios vaiko teises, kaip papildomą baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę (BK 138 ir 129 straipsniai), sankcijos yra didesnės nei pagrindinės veikos (BK 163 straipsnis), todėl turime nusikalstamų veikų daugėtą. Analogiška situacija išžaginimo, seksualinio prievartavimo ir kt. atvejais.

Atkreiptinas dėmesys, kad „fizinio smurto panaudojimas“, kaip pagrindinės normos požymis, gali apimti tik tas smurto pasekmes, kurios, kaip ir fizinis smurtas, yra padaromos tyčia. Pritartina pozicijai²¹⁹, pagal kurią fizinio smurto padariniai, sukelti neatsargiai, kvalifikuojami atskirai, kaip idealioji nusikalstamų veikų sutaptis. Jeigu dėl piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis vaikas netenka gyvybės, sunkiai ar nesunkiai sutrikdoma jo sveikata, veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptis (pagal BK 163 straipsnį ir BK 132, 137 arba 139 straipsnio atitinkamas dalis).

2.3.2.1. Fizinės bausmės vaikams baudžiamasis teisinis vertinimas

Baudžiamojoje teisėje nuo romėnų laikų nusikalstamas poveikis kitam žmogui skirstomas į dvi rūšis: fizinę (lot. *vis absoluta*) ir psichinę (lot. *vis compulsiva*) prievartą. Pastarosiomis sąvokomis operuojama ir baudžiamojoje teisėje. Literatūroje šalia fizinio smurto

218 Kauno apygardos teismo 2009 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-89-290/2009).

219 Mancev, N. I.; Sharapov, R. D. Osnovy kvalifikacii slozhnykh nasilstvennykh prestuplenij po sovokupnosti ugolovno-pravovykh norm i pri ikh konkurencii. *Pravovedenie* [Jurisprudence]. 2005, 4: 70–71.

sampratos vartojami ir kiti terminai, žymintys fizinį poveikį vaikui: fizinė bausmė, pliaukštelėjimas, antausis ir pan. Baudžiamajame įstatyme, įtvirtinančiame nusikalstamų veikų sudėtis, šis terminas nevartojamas. Atsižvelgiant į tai „fizinės bausmės“ sąvoka reikalauja atskiros paaiškinimo.

Bausmė baudžiamojoje teisėje suprantama kaip valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Bausmės samprata vartojama ir kitose mokslo šakose. Pavyzdžiui, bausmė psichologijoje suprantama kaip elgesio korekcijos priemonė²²⁰. Kaip pažymima, visoms bausmių aspektų sampratoms bendra tai, kad bausmė yra reakcija į netinkamą elgesį, bausme nesiekama sukelti fizinio arba dvasinio skausmo, išskyrus to, kas susiję su pačiu bausmės pobūdžiu ir sąlygomis. Visais aspektais bausme siektinas vienas tikslas – nubaustojų elgesio korekcija²²¹. Vaiko elgesio koregavimas taip pat vadinamas bausme. Literatūroje nurodoma, kad Lietuva yra viena iš valstybių, kurioje fizinės ir kitos žeminančios bausmės šeimoje vis dar yra pateisinamos ir plačiai taikomos. Pavienių tyrimų duomenimis, daugiau nei pusė apklaustų tėvų nuomone, fizinės bausmės neturėtų būti naudojamos, bet yra situacijų, kai jos yra pateisinamos, nors tik 3 proc. jų mano, jog fizinės bausmės yra viena iš vaiko auklėjimo priemonių²²².

Civiliniame kodekse numatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti ir prižiūrėti savo vaikus²²³. Auklėjimas yra nuolatinis ir kryptingas poveikis vaiko sąmonei. Teisė auklėti vaiką ir atsakomybė už tai leidžia tėvams imtis priemonių, reikalingų šiam tikslui pasiekti. Reikėtų paminėti, kad ilgą laiką fizinės ir žeminančios vaiko orumą bausmės buvo laikomos veiksmingais auklėjimo metodais. Buvo susiformavusi nuostata, kad šios bausmės turi būti taikomos ne tik už netinkamą elgesį, bet ir už prastus mokymosi rezultatus. Laikytasi nuomonės, jog geriausiai tinka fizinės bausmės, ir praktikoje jų taikyta ganėtinai daug: tampymai už ausies, mušimas kumščiu, drožimas per galvą ar veidą, plakimas rykštėmis ir t. t.²²⁴

Vėliau imta abejoti ar net smerkti tokias bausmes kaip auklėjimo metodą. Fizinį bausmių taikymas yra plačiai psichologų, sociologų, pedagogų ir kitų mokslininkų diskutuojamas klausimas. Modernus požiūris yra tas, kad fizinės bausmės turi būti uždraustos dėl jų sukeliamos fizinės ir psichinės žalos, jų neveiksmingumo. Dauguma pasaulio valstybių fizinės bausmės leidžia, kol jos yra saikingos ir protingos. 16-a valstybių pasaulyje (daugiausia Europoje) viena ar kita forma uždraudusios fizinės bausmės²²⁵. Lietuvos įstatymuose nėra aiškiai išreikšta pozicija dėl to, ar tėvų taikomos fizinės bausmės vaikams yra pateisinamas dalykas, ar ne.

220 Kuklianskis, S.; Gimelstein, R.; Justickis, V. Psichologinė bausmės samprata. *Socialinis darbas*. 2005, 4(2): 50–59.

221 *Ibid.*

222 Fizinį bausmių vaikams taikymas Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Vilnius, 2012. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://gelbvaik.lt/wp-content/uploads/2013/04/Fiziniu-bausmiu-vaikams-Lietuvoje-tyrimas-2012.pdf>>.

223 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262. 3. 155 str. 2 d., 3.165 str. 1 d.

224 Žr., pvz.: Ališauskienė, R.; Ušeckienė, L. Skatinimo ir bausmių sampratos raida Lietuvos pedagogikoje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-03]. <www.cceol.com>.

225 Žr., pvz.: Sakalauskas, G.; Ūselė, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2007, 2(56): 7–54; Shmueli, B. The Influence of the United Nations Convention on the Rights of the Child on Corporal Punishment – A Comparative Look. *Oregon Review of International Law*. 2008, 10: 189–242.

Literatūroje pažymima, kad fizinė bausmė vaikui – tam tikros fizinio skausmo formos pritaikymas kaip atsakas į netinkamą vaiko elgesį²²⁶. Fizinė bausmė pripažįstamas tėvų ar mokytojų sudavimas auklėjant vaiką, dažniausiai pasireiškiantis lengvu smūgiu į galūnes ar sėdmenis – pliaukštelėjimas, tapšnojimas, antausis, smūgis, – kadangi vaikas blogai elgėsi arba neįvykdė jų norų ar paliepiimų ir nepripažino jų autoriteto²²⁷. Kiti autoriai pabrėžia, kad tai – fizinės jėgos panaudojimas, sukeliantis vaikui skausmą arba nemalonius pojūčius, bet ne sužalojimus ar sužeidimus, siekiant koreguoti ir kontroliuoti jo elgesį²²⁸. Kaip matyti, formuluojant fizinės bausmės sampratą esminė reikšmė neretai suteikiama fizinės jėgos intensyvumui, sukeliamiems padariniams ir jėgos panaudojimo tikslams. Mokslininkai dažnai šiuos elementus išryškina siekdami parodyti fizinės bausmės skirtumą nuo fizinio smurto. Literatūroje galima rasti mokslininkų samprotavimų, kad „lengvas smūgis“, „lengva bausmė vaikui“ arba „lengvas poveikis, kuris simbolizuoja tik nepritarimą“ nėra fizinis smurtas²²⁹.

Fizinė bausmė glaudžiai susijusi su fizinio smurto samprata. Fizinio smurto apibrėžimų teisinėje literatūroje yra daug ir visi jie panašūs. Autorės nuomone, fizinio smurto esmę gerai atskleidė Rusijos mokslininkas R. D. Šarapovas, teigdamas, kad fizinis smurtas – pavojingas, neteisėtas, tyčinis poveikis kito žmogaus organizmui, kuris atliekamas prieš asmens valią arba be jo sutikimo bei galintis pasireikšti žmogaus audinių ar organų anatominio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, judėjimo laisvės apribojimu²³⁰. Pateikta fizinio smurto samprata yra tinkamiausia, nes apima visus padarinius, į kuriuos gali būti nukreiptas fizinis smurtas: gyvybės atėmimą, sveikatos sutrikdymą, skausmo ar kitokių fizinių kančių sukėlimą, laisvės atėmimą ar bejėgiškumo būklės sukėlimą.

Fizinės bausmės sampratos ir draudžiamumo neįtvirtinimas įstatyme labai komplikuoja nusikaltimo, kurio metu panaudojamas fizinis smurtas, ir fizinės bausmės atribojimo klausimą. Tai atlikto tyrimo – interviu metu – patvirtino ne vienas ekspertas. 4 ekspertas teigė, kad „fizinės bausmės termino nėra. Baudžiamajame teisėje apibrėžiamas fizinis smurtas ir jis taip suprantamas šios nusikalstamos veikos kontekste. [...] Ne pavadinimas lemia, ar tai fizinė bausmė. Svarbu, koks fizinis poveikis patenka į baudžiamosios teisės jurisdikciją“. 10 ekspertas taip pat pritarė, kad „sunkumų kyla, nes nėra bendro sutarimo, kas yra fizinė bausmė, t. y. koks šios sąvokos apibrėžimas. [...] reikia aiškiai apibrėžti sąvokas ir nustatyti atsakomybes“.

Apklaustų ekspertų nuomonės išsiskyrė dėl klausimo, kas skiria fizinę bausmę nuo fizinio smurto. 9, 10, 11 ekspertai neįžvelgė skirtumų. 5, 6, 7 ekspertai teigė, kad fizinė bausmė

226 Žr., pvz.: American Academy of Pediatrics, Committee on Psychological Aspects of Child and Family Health. *Guidance for Effective Discipline*. 1998. 10 Pediatrics, p. 723, 725.

227 Žr., pvz.: Shmueli, B. The Influence of the UN Convention on the Rights of the Child on Corporal Punishment – A Comparative Look. *Oregon Review of International Law*. 2008, 10: 189. Shmueli, B. Who's Afraid of Banning Corporal Punishment? A Comparative View on Current and Desirable Models. *Penn State International Law Review*. 2007, 26: 57–137.

228 Žr., pvz.: Edwards, L. P. Corporal Punishment and the Legal System. *Santa Clara Law Review*. 1996, 36: 983; Straus, Murray A. *Beating the Devil out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children*, 2nd Editon. New Brunswick, 2000, p. 4.

229 Žr., pvz., Bamberger; Roth; Veit. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 3, §§ 1297–2385, EGBGB. München: Verlag C.H. Beck, 2003, § 1631.

230 Žr., pvz., Sharapov, R. D. *Fizicheskoe nasilie v ugovnom prave*. [Physical abuse in criminal law]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2001, p. 290.

suponuoja poveikio teisėtumą. 6 ekspertas detalizavo, kad „fizinę bausmę nuo smurto skiria trys dalykai: 1) auklėjimo tikslas; 2) auklėjimo subjektas (tėvai, globėjai, rūpintojai); 3) proporcingumas“. 7 ekspertas taip pat nurodė, kad „fizinėje bausmėje atrastinas pedagoginis veiksmas, vaiko sutramdymas“. 1, 2, 3, 4, ekspertai teigė, kad fizinė bausmė gali atitikti fizinio smurto sampratą, gali – neatitikti. 1 ekspertas nurodė, kad „šios sąvokos neturi griežtos takoskyros. Fizinės bausmės ir fizinio smurto sampratos susikerta tam tikra dalimi. Fizinis smurtas iš esmės yra padariniai. Fizinis skausmas yra minimalus padarinys. Fizinio smurto riba yra stipraus fizinio skausmo sukėlimas“. 4 ekspertas pritarė tokiai nuomonei: „fizinė bausmė neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, kai nesiekia fizinio smurto intensyvumo [...] BK 140 straipsnis numato fizinio skausmo sukėlimą, kiti straipsniai dar sunkesnius sveikatos sutrikdymus. Fizinio skausmo sukėlimas jau kriterijus“. Panašios nuomonės laikėsi ir 3 ekspertas: „fizinės bausmės riba bus peržengta, kai naudojamas fizinis smurtas, kurio metu vaikas žalojamas“.

Fizinė bausmė gali pasireikšti kaip fizinis smurtas, tai yra gali būti taikomas vaikui fizinis poveikis suduodant smūgius, kratant, purtant, pastumiant, užgulant, smaigiant, duriant, mėtant kokius nors daiktus ir t. t. Fizinė bausmė gali sutapti su fiziniu smurtu priklausomai nuo poveikio stiprumo, intensyvumo bei kilusių padarinių. Fizinė bausmė sutampa su fiziniu smurtu ta dalimi, kai sukeliamas fizinis skausmas. Mokslinėje literatūroje pažymėta, kad nepakanka formalaus konstatavimo, kad yra sukeltas fizinis skausmas. Baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma tik tuo atveju, kai asmens elgesio neteisėtumas siekia būtiną baudžiamosios atsakomybės taikymui pavojingumo laipsnį. Sukelto skausmo intensyvumas ir stiprumas, taip pat skausmo keliamas pavojus konkretaus žmogaus sveikatai ar gyvybei yra baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijai²³¹. Taikant baudžiamąją atsakomybę už fizinės bausmės naudojimą reikia protingai nustatyti šios veikos baudžiamumo ribas, nepamiršti, kad baudžiamoji atsakomybė yra *ultima ratio* priemonė.

Ekspertų nuomone, fizinės bausmės, kurios vadinamos „lengvomis“ ir „nežalingomis“ („tekšnojimas“, „pliaukšėjimas“), galėtų būti vertinamos, pirmiausia, kaip administracinės teisės pažeidimas (1, 4, 7, 11 ekspertas). Kaip nurodė 2 ekspertas, „pliaukštelėjimas netoleruojamas, tačiau tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Kriminalizuoti yra tik pavojingiausi atvejai. Vienos emocijos pasireiškimas neturėtų būti kriminalizuotas“. 3 ekspertas pasisakė, kad „tai šeimos reikalas. Tai daroma dėl vaiko elgesio, o ne pačiam vaikui. Pavyzdžiui, į rozetę kiša rankas, tai galima pliaukštelti per rankas. Čia nereguliuojami santykiai“.

Vaikų auklėjimas ir priežiūra dažnai reikalauja fizinių veiksmų ar įsikišimo, siekiant apsaugoti vaikus nuo pavojaus ar sužalojimo. Tačiau tai visiškai skiriasi nuo neteisėto, pavojingo ir žalingo fizinės jėgos panaudojimo, kuris sukelia stiprų fizinį skausmą. Pavyzdžiui, jeigu vaikas bėga į kelią degant raudonam šviesoforo signalui arba liečia kištuko lizdą ar karštą viryklę, tėvai turi imtis priemonių, kad sustabdytų jį – pastverti jį, pakelti, parodyti ir paaiškinti jam apie pavojų. Tėvai turi imtis priežiūros priemonių siekdami apsaugoti savo vaikus, tačiau tokia priemonė negali būti fizinis smurtas. Nuspręsti, ar konkretūs veiksmai yra fizinis smurtas, galima tik įvertinus visas aplinkybes. Štai ištrauka iš teismo nuosprendžio:

231 Grinevičiūtė, K. Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2014, 21(2): 599–614.

Kaltinamoji panaudojo prieš mažametį sūnų gana intensyvią fizinį smurtą – ant mažamečio kūno rastos 7 kraujosruvos. Fizinis smurtas kaip vaikų auklėjimo priemonė išsivysčiusioje šiuolaikinėje visuomenėje nėra priimtinas, tačiau iki šiol yra plačiai paplitęs Lietuvoje. Tai yra grėsmingas reiškinys, su kuriuo visuomenė privalo kovoti. Ši aplinkybė neleidžia teismui minėtus kaltinamosios veiksmus pripažinti mažareikšmiais. Teismas G. P. veiką kvalifikavo kaip nežymų sveikatos sutrikdymą mažamečiui (BK 140 str. 2 d.)²³².

Darytina išvada, kad fizinė bausmė yra fizinės jėgos panaudojimas siekiant koreguoti vaiko elgesį. Fizinė bausmė neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, kai nesiekia fizinio smurto intensyvumo bei jo sukeliama padarinių. Fizinė bausmė sutampa su fiziniu smurtu ta dalimi, kai sukeliamas fizinis skausmas. Baudžiamosios atsakomybės už fizinę bausmę taikymo kriterijai yra sukulto skausmo intensyvumas ir stiprumas, veikos keliamas pavojus vaiko sveikatai ar gyvybei.

2.3.2.2. Vyraujančios vaikų apsaugos nuo fizinių bausmių kryptys užsienio valstybių teisėje

Fizinės bausmės problema yra nevienareikšmė, priklausanti nuo įstatymų leidėjo valios, baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygų, konkrečios valstybės teisės tradicijų. Ji yra nesibaigiančių diskusijų objektas. Vis dėlto įvairios teisinės literatūros, užsienio valstybių teismų sprendimų analizė leidžia daryti išvadą, jog fizinių bausmių leistinumą pagrindimas priklauso nuo to, ar pirmenybė teikiama vaiko ir visuomenės interesams, ar šeimos autonomijai ir tėvų teisei auklėti vaikus. Pasaulyje egzistuoja dvi priešingos nuomonės dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto. Vienos jų šalininkų teigimu, šeimos privatus gyvenimas arba tėvų teisė auklėti vaikus yra svarbiau už vaiko interesus, todėl protingos, saikingos jėgos panaudojimas ugdymo tikslais yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Antrosios teorijos propaguotojų teigimu, tėvų teisė auklėti ir auginti vaikus nėra absoliuti. Tėvų veiksmų laisvė yra ribota dėl vaiko poreikių, interesų ir jo teisių, todėl draudžiama naudoti fizinės bausmės ar taikyti metodus, žeminančius vaiką.

Kaip minėta, šios teorijos pirmiausia skiriasi tuo, ar pirmenybė teikiama šeimos autonomijai bei privatumui ir tėvų teisei auklėti vaikus, ar ji teikiama vaiko ir visuomenės interesams. **Pirmojoje teorijoje** paprastai fizinės bausmės toleruojamos siekiant suderinti konkuruojančius interesus, kai manoma, kad šeimos privatus gyvenimas arba tėvų teisė auklėti vaikus yra svarbiau už vaiko interesus. Šeimos autonomijos šalininkai teigia, kad fizinių bausmių draudimas pažeidžia prigimtinių tėvų teisę ir pareigą auklėti savo vaikus. Mokslininkai palaiko viešo / privataus interesų skirtumą ir nesikišimą į šeimos privatumą. Valstybė negali nurodinėti tėvams, kaip auklėti vaikus, fizinių bausmių draudimas šeimas pavers kriminalinėmis²³³. Visų fizinių bausmių kriminalizavimas yra nepateisinama intervencija į šeimą. Dėl to tūkstančiai tėvų taps nusikaltėliais. Protingos bausmės pašalinimas

232 Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2007 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-512-536/2007).

233 Žr., pvz.: Noak, A. Zur Abschaffung des elterlichen Züchtigungsrechts aus strafrechtlicher Sicht. *Juristische Rundschau*. 2002, 10: 402–408; Roellecke, G. Keine Hiebe – und die Liebe? – Zur Gewalt als Erziehungsmittel. *NJW*. 1999, 5: 337–338.

iš gynybos priemonių įtrauks į baudžiamosios teisės sritį daug tėvų, atsitiktiniai panaudojusią fizines bausmes²³⁴. Tėvų teisė auklėti vaikus esą leidžia fizines bausmes, nes ne visi auklėjimo metodai yra fizinis smurtas, juo nėra protingos, saikingos bausmės. Pripažįstama, kad galima paskirti protingą, saikingą bausmę atsižvelgiant į aplinkybes ir priežastis, neužtraukiančias asmeniui baudžiamosios atsakomybės²³⁵.

Kai kurie Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinos atstovai (J. Wessels, W. Beulke, K. Kühl) taip pat laikosi pozicijos, kad tėvų teisė bausti gali būti vertinama kaip aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę. Saikingai bausti yra leistina ir pateisinama, tačiau fizinė bausmė kaip auklėjimo priemonė gali būti taikoma tik kaip *ultima ratio*. Teisiškai ji leistina, kai a) yra pakankama priežastis bausti, ir bausmė objektyviai rekomenduotina siekiant paauglėti; subjektyviai bausmę turi lemti mintis apie auklėjimą; b) bausmės pobūdis ir dydis yra proporcingas nusižengimui ir vaiko amžiui; ypač būtina atsižvelgti į vaiko fizinę ir dvasinę išsivystymą. Bet kokia kankinanti, sveikatai žalinga, nepagrįstai žeminanti bausmė yra neleistina ir priešinga teisei²³⁶.

Remiantis tokia pozicija, fizinės bausmės toleruojamos, tačiau tuo nėra paneigiama, kad vaiko teisė į kūno neliečiamybę, sveikatą ir kt. turi būti saugoma kitais atvejais (pvz., sveikatos sutrikdymo, žiauraus, nežmoniško elgesio atvejais ir kt.). Teismai dažnai svarsto klausimą, kokio lygio pavojus vaiko sveikatai yra svarbesnis už tėvų teisę naudoti protingas ir tinkamas auklėjimo priemones. „Protingumo, saikingumo“ koncepcija yra lanksti sistema, paliekanti erdvę vertinti konkrečias aplinkybes. Kita vertus, „protingumas, saikingumas“ yra tik orientyras. Dažnai „protingumo“ ribas nagrinėdami atitinkamas bylas savo sprendimais nustato teismai. Teismai nustatydami, ar veiksmai yra protingi, atsižvelgia į vaiko amžių, lytį brandą ir fizinę bei psichinę būklę, jautrumą, charakterį; vaiko poelgi, elgesio motyvus; pavyzdžio įtaką kitiems šios šeimos ar grupės vaikams; proporcingumą pažeidimui; taip pat vertinami subjektyvūs tėvų ir vaikų santykiai, aplinkybė, ar tėvai galėjo taikyti kitas koregavimo priemones, ar vaikui taikytos priemonės buvo būtinos ir pan. Nėra ir negali būti išsamaus tokių aplinkybių sąrašo.

Antrosios teorijos šalininkai daugiau akcentuoja vaiko interesus ir mano, kad vaikai turi būti saugojami nuo visų formų prievartos. Šią teoriją labai gerai atspindi 2000-01-25 Izraelio Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Plonit v. State*²³⁷, kuriuo buvo uždraustos visos vaikams tėvų taikomos kūno bausmės. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad fizinė bausmė, kaip auklėjimo metodas, ne tik nepasiekia savo tikslų, bet sukelia fizinę ir psichinę žalą, kuri gali palikti pėdsakus asmeniui subrendus. Teisė nustato valdžios institucijoms parei-

234 Žr., pvz.: Schuz, Rhona. „Three years on”: An analysis of the delegalization of psychical punishment of children by the Israeli courts. *The International Journal of Children's Rights*. 2003, 11: 235–256.

235 Žr., pvz.: Trish, H. Corporal Punishment and Rules of Reason. *The Journal of Contemporary Legal Issues*. 2007, 16: 111–114.

236 Žr., pvz.: Wessels, J.; Beulke, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Die Straftat und ihr Aufbau. 32., neubearbeitete Auflage. Verlag C.F. Müller, 2002, p. 122–123; Kühl, K. *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 5., neu bearb. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2005, p. 266–272.

237 Šioje byloje motina buvo nuteista už tai, kad įvairiais laiko tarpais 1994–1995 m. laikotarpiu savo vaikus mušė į sėdmenis ir suduodavo į veidus. Taip pat nenustatytu laiku sudavė dukrai dulkių siurbliu ir trenkė sūnui kumščiu į veidą ir nulaužė jam dantį. Sūnui buvo suduota į sėdmenis, galvą, kaklą su šlepete ir kartais į jį mesdavo batus. Motina buvo nuteista už prievartą ir sužalojimą (*abuse and assault*). Motina neigė savo kaltę motyvuodama, kad naudojo protingas auklėjimo priemones.

gą kištis į šeimą ir apsaugoti vaiką, įskaitant ir nuo tėvų, kai tai yra būtina. Valstybė turi pareigą apginti tuos, kurie negali apsiginti patys. Fizinės bausmės pažeidžia vaiko kūną, jausmus, orumą ir tinkamą raidą. Kai tėvai tinkamai nevykdo savo pareigų, piktnaudžiauja veiksmų laisve ar tėvų autoritetu, kai tai kelia grėsmę ar žaloja vaiką, valstybė turi įsikišti ir apginti vaiką. Tėvų veiksmų laisvė yra ribota dėl vaiko poreikių, interesų ir jo teisių. Teisėje negali likti galioti vertinamoji samprata „protinga“, kuri ir darytų kompromisą rizikuojant vaikų sveikata ir gerove. Negalima statyti fizinį ir psichinį vaiko vientisumą į pavojų dėl atitinkamos fizinės bausmės; lestinų priemonių rūšys turi būti aiškos ir nedviprasmiškos, fizinės bausmės yra neleistinos. Egzistuojančios baudžiamosios atsakomybės kliūtys leidžia išskirti jėgą, panaudotą „ugdymo tikslais“, kuri yra nepriimtina ir uždrausta, ir protingos jėgos panaudojimą siekiant užkirsti kelią vaiko ar kitų asmenų sužalojimams arba leisti stiprų kontaktą su vaiko kūnu siekiant palaikyti tvarką. Teismas pažymėjo, kad baudžiamojose teisėje yra pakankamai filtrų, kad smulkios, nereikšmingos bylos, nepakliūtų į jos reguliavimo ribas. Pirmiausia, kaltintojas turi diskreciją neiti į teismą dėl viešo intereso trūkumo. Be to, baudžiamoji teisė turi *de minimis* gynybos priemones, kurios gali būti naudojamos lengvos jėgos naudojimo atvejais. Teismas pabrėžė, kad tėvų ir vaikų santykiai apima nenutrūkstamą fizinį kontaktą, ir todėl ne kiekvienas fizinis poveikis bus pagrindas baudžiamajai atsakomybei²³⁸.

Pripažintina, kad nei vienos, nei kitos teorijos šalininkams nepakanka argumentų pateikti vienintelį teisingą atsakymą į šį kontroversišką klausimą. Pirmoji teorija kritikuotina, nes pernelyg suabsoliutina šeimos autonomiją, antroji – dėl to, kad iki galo neišsprendė klausimo dėl fizinio poveikio, kuris neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, ir *de minimis* ribų. Čia greičiausiai tiktų išvada, kad į prieštarigus klausimus visiškai teisingų atsakymų negali būti. Galima teigti, kad abi teorijos turi pagrindą egzistuoti. Autorės nuomone, vaikų auklėjimas, nors siejamas su šeimos privatumu, yra viešosios politikos sritis. Protingas ir saikingas fizinės bausmės teisinanti teorija remiasi argumentu, kad tėvų teisė taikyti vaikams fizinės bausmės kyla iš tėvų valdžios, tačiau tokios nuostatos *expressis verbis* neįtvirtina nė vienas teisės aktas. Priešingai, šeimos teisė nustato tėvų teisę ir pareigą auklėti savo vaikus taip, kaip to reikalauja vaiko ir visuomenės interesai. Įstatymai nereglamentuoja auklėjimo metodų ir priemonių, tačiau tėvai negali kenkti vaiko interesams. Autorė palaiko nuomonę, kad fizinis smurtas, sukeliantis didelį fizinį skausmą, nėra auklėjimo priemonė ir negali būti pateisinama tėvų teise auklėti vaikus.

2.3.2.3. Fizinį bausmių vertinimas Lietuvos teismų praktikoje

Analizuojant užsienio valstybių mokslinę literatūrą ir praktiką, matyti, kad egzistuoja dvi teorijos dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto. Kol kas Lietuvos negalima priskirti nė vienai minėtai teorijai, nes tinkamas fizinį bausmių interpretavimas paliekamas baudžiamojo įstatymo taikytojui. Baudžiamojo įstatymo tekstas šiuo atveju baudžiamosios atsakomybės taikymo klausimo neišsprendžia iki galo, nes kai kurios jame įtvirtintos sąvokos nepakankamai aiškos ir gali būti įvairiai interpretuojamos. Lietuvos

238 Israel Supreme Court, Criminal Appeal 4596/98, *Plonit v. State*, 54(1) P. D., p. 145. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-25]. <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/pdfs/Israel_Judgment.pdf>.

baudžiamajame įstatyme fizinės bausmės terminas nevartojamas, o įtvirtintas draudimas sunkiai, nesunkiai arba nežymiai sužaloti ar susargdinti žmogų arba sukelti fizinį skausmą (BK 135, 138, 140 straipsniai); fiziškai ar psichiškai gniuždyti ar panašiai žiauriai elgtis su vaiku (BK 163 straipsnis). Toks įstatymo leidėjo požiūris leidžia pakankamai lanksčiai pažvelgti į fizinės bausmės, todėl teismų praktika šiuo klausimu yra nevienoda ir, manytina, optimalus taikymo precedentas susiformuos tik po kurio laiko.

Įvairių šalių baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikiami skirtingi požiūriai atsispindi ir Lietuvos teismų praktikoje. Pirmasis požiūris atiduoda prioritetą vaiko teisėms ir vienareikšmiškai konstatuoja, kad fizinės bausmės yra nepateisinamos: *fizinės bausmės vaikui už netinkamą elgesį nesuderinamos su tėvų pareiga rūpinis vaiko fizine ir psichine sveikata, žemina nepilnamečio orumą, yra nepriimtinos tiek teisės, tiek moralės požiūriu ir absoliučiai negali būti toleruojamos civilizuotoje šeimoje*²³⁹; *smurto panaudojimas vaikams auklėti yra nepriimtinas ir netoleruotinas reiškinys*²⁴⁰; *iš nusikaltimo padarymo aplinkybių matyti, kad nusikaltimas buvo padarytas daugiau dėl dar plačiai paplitusio požiūrio, kad vaiko elgesys gali būti pataisytas taikant jam fizinę bausmę ir kad tokia bausmė gali turėti teigiamą poveikį. Tokiais veiksmais A. B. padarė nusikaltimą, numatytą BK 140 str. 1d.*²⁴¹; *veiksmų kvalifikacijai jokios reikšmės neturi priežastys, dėl ko ji atliko tokius veiksmus, t. y. negalima priežastimi laikyti mažamečio elgesio, nes bet koks jo elgesys jokiais atvejais nepateisina suaugusiojo neteisėtų veiksmų mažamečio asmens atžvilgiu*²⁴²; *vaikas yra sunkaus charakterio, konfliktiškas, už jo padarytus teisės pažeidimus motinai taikytos administracinio poveikio priemonės, tačiau tai jokių būdu nepateisina bet kokio smurto vartojimo prieš jį*²⁴³.

Tačiau kitoje baudžiamojoje byloje teisėjai vadovaujasi kita koncepcija:

Globėja A. R. augino D. R. ir J. Ž. nuo kūdikystės, abi jos turėjo elgesio problemų (bėgdavo iš namų, girtaudavo ir t. t.), kurios išryškėjo mergaičių paauglystėje, todėl A. R., kaip nustatyta ir nepaneigta teismo sprendimuose, kaip vieną iš „auklėjimo metodų“ nevengdavo naudoti fizinį smurtą, uždrausdavo joms kalbėti, taikė „sėdėjimą kėdute“. Tačiau teismai, atsižvelgdami į kitas byloje nustatytas aplinkybes, nusprendė, jog tai nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad A. R. veikė tiesiogine tyčia, kad ji padarė veiką, atitinkančią BK 163 straipsnyje numatytą nusikaltimo sudėtį. Byloje nustatyta, kad J. Ž. ir D. R. kartu su kitais globotiniais ir A. R. dirbdavo ūkio darbus, vasarą važiuodavo kelioms dienoms prie jūros, sekmadieniais lankė bažnyčią, per religines šventes bažnyčioje likdavo per naktį. Nustatyta, kad A. R. bendravo su vaikais, nukentėjusios ją vadino mama, su klasės auklėtoja, dalyvaudavo tėvų susirinkimuose, reaguodavo į pastabas, buvo patenkintos mergaičių mokymosi reikmės. Byloje taip pat nustatyta, kad A. R., turėdama problemų dėl vaikų elgesio, vežiojo

239 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 2A-805-340/2010).

240 Šakių rajono apylinkės teismo 2015 m. birželio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-48-443/2015).

241 Varėnos rajono apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-186-308/2011).

242 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-180-319/2014).

243 Žr., pvz.: Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugpjūčio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-287-354/2010).

*juos pas psichologus, o po paskutinio A. R. pabėgimo iš namų ir girtavimo atsisakė jos globos. J. Ž., būdama nepilnametė, pastojo ir, pagimdžiusi vaiką, liko gyventi pas A. R. Per kaltinime nurodytą ilgą – nuo 2003 iki 2008 metų – laikotarpį globos ir rūpybos institucija jokių faktų, dėl kurių galėjo būti sprendžiamas globos panaikinimas, nebuvo konstatavusi*²⁴⁴.

Nors teismas tiesiogiai neįvardino, tačiau akivaizdu, kad buvo pasiremta fizinės bausmės „protingumo“ ir „saikingumo“ koncepcija. Teismas ypatingai atidžiai vertino padarytos veikos pavojingumą pagal nustatytas bylos aplinkybes. Esminiai kriterijai, kurie lėmė išvadą, kad nėra pavojingos veikos, buvo tiek objektyvūs, tiek subjektyvūs požymiai: įvykio aplinkybės ir situacijos specifika, vaiko amžius, charakteris, vaiko elgesys ir jo motyvai, globėjos ir vaikų santykiai, jų elgesys po veikos, kaip vaikai suvokė globėjos veiksmus, kaltininkės tyčios kryptingumas. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad baudžiamoji atsakomybė nėra vienintelė teisinė priemonė, kuri gali būti taikoma nustačius globėjo (rūpintojo) pareigų pažeidimus, kad šiuo atveju valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ar prokuroras turi teisę kreiptis į teismą dėl globėjo (rūpintojo) nušalinimo, o byloje nėra duomenų, kad per kaltinime nurodytą penkerių metų laikotarpį globos panaikinimas būtų sprendžiamas.

Tokia kasacinės instancijos teismo praktika, pabrėžianti būtinumą nustatyti veikos pavojingumą, paaiškinama susirūpinimu dėl perteklinio baudžiamosios atsakomybės taikymo, pamirštant, kad baudžiamoji atsakomybė savo esme yra kraštutinė priemonė. Vienoje tokioje byloje teismas, pritardamas išteisinamajam nuosprendžiui, nurodė, kad *iškilusias problemas dėl netinkamo tėvo A. K. elgesio auklėjant vaikus buvo galima išspręsti kitomis priemonėmis, o ne iš karto pradedant baudžiamąjį persekiojimą ir siekiant jį nubausti. Teismas padarė išvadą, jog A. K. veiksmai yra labiau susiję su vaikų „auklėjimo metodais“, o ne su fiziniu ar psichiniu smurto prieš vaikus naudojimu. A. K. veiksmai – šaukimas, grasinimas, reikalavimas atlikti savo, kaip vaikų, pareigas nebuvo nukreipti į siekį vaikus fiziškai ar psichiškai sugniuždyti*²⁴⁵.

Ne mažiau aktuali aptariamoms problemoms aiškinimui yra ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277-788/2016, kurioje buvo nurodyta, kad *„tėvai neabejotinai turi teisę ir pareigą ugdyti ir auklėti savo vaikus, skatinti jų teigiamą elgesį, vienaip ar kitaip reaguoti į jų manymus, netinkamus vaiko poelgius, tačiau bet kuriuo atveju tėvai privalo susilaikyti nuo kraštutinių, žalą vaiko sveikatai ir vystymuisi darančių poveikio priemonių. Sprendžiant, ar tėvų taikytos priemonės yra leistinos, ar užtraukia jų teisinę atsakomybę, atsižvelgiama į vaiko elgesio specifiką, į jo koregavimo būtinumą, vaiko amžių, lytį, brandą, fizinę bei psichinę būklę, jautrumą, charakterį, specialius poreikius, pasirinktą auklėjimo priemonių proporcingumą ir pan. [...] Baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma tik tuo atveju, kai tėvų taikomos poveikio vaikui priemonės, viena vertus, negali būti pateisinamos tėvų teise ir pareiga auklėti vaikus, kita vertus, peržengia nusikalstamai veikai konstatuoti būtiną pavojingumo laipsnį“*. Šioje byloje taip pat atkreiptas

244 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-509/2006).

245 Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-26-64/2012).

dėmesys į tai, kad įstatymai tėvams ir kitiems vaiko atstovams už netinkamą teisių įgyvendinimą numato ne tik baudžiamąją, bet ir administracinę atsakomybę²⁴⁶.

Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamasis persekiojimas už taikomas auklėjimo priemones priklauso nuo padarytos veikos pavojingumo, taikomų poveikio priemonių proporcingumo. Pavyzdžiui, E. K. taikyti auklėjimo būdai – neadekvatūs, taikytos tik fizinės bausmės. Motinos elgesys psichologiškai traumuojantis, todėl skatino nuolatinį baimingumą, įtampą namuose. E. K. nuteista pagal BK 163 straipsnį²⁴⁷. Į taikomų auklėjimo (poveikio) priemonių proporcingumą bei nukentėjusiojo savybes atkreiptas dėmesys ir kitoje byloje: sutuoktinių pora (O. M. ir A. S.) buvo kaltinami pagal BK 163 straipsnį už taikytus auklėjimo metodus. Šakių rajono apylinkės teismo 2013 m. vasario 22 d. nuosprendžiu, priimtu baudžiamojoje byloje Nr. 1-5-876/2013, sutuoktiniai buvo pripažinti kaltais padarius šį nusikaltimą. Teismas nurodė, kad nustatant auklėjimo metodus būtina įvertinti vaiko amžių ir galimybes. Šiuo atveju vidutiniškai protingam žmogui akivaizdu, kad užduotų darbų pobūdis (tvarkyti kambarius, šluoti grindis, pakeisti prišlapintą patalynę – *aut. pastaba*) neatitinka nukentėjusiosios (tuo laikotarpiu vaikui buvo 2-3 metai – *aut. pastaba*) amžiaus ir galimybių, o neatlikus darbų taikomos bausmės – stovėti kampe su akmeniu rankoje, neatitinka visuomenėje priimtų vaikų auklėjimo normų. Teismas priėjo prie išvados, kad liepiami atlikti vaikui darbai pagal jo amžių yra per sunkūs, o taikomos bausmės yra neadekvačios ir daro vaikui žalą.

Lietuvos teismuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė leidžia spręsti, kad fizinė bausmė taip pat pripažįstama nusikaltimu, kai: 1) rezultatui pasiekti panaudojami įrankiai ir priemonės²⁴⁸; 2) smūgiai suduoti į gyvybiškai svarbius organus (pvz., galvą)²⁴⁹; 3) naudojamas intensyvus ir ilgalaikis smurtas²⁵⁰; 4) vaikas labai mažas²⁵¹; 5) yra keli nukentėjusieji²⁵²; 6) pakartotinis arba sistemingas smurtas prieš vaiką²⁵³; 7) smurtas be priežasties, iš pykčio ar kitais su auklėjimu nesusijusiais motyvais²⁵⁴; 8) nenormali atmosfera šeimoje²⁵⁵ ir kt.

246 Plačiau šio disertacinio tyrimo II dalies 4 skyriuje.

247 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-396-749/2009).

248 Žr., pvz.: Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2007 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-512-536/2007); Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 26 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-74-332/2009) ir kt.

249 Žr., pvz.: Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-319-493/2009) ir kt.

250 Žr., pvz.: Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-319-493/2009) ir kt.

251 Žr., pvz.: Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-74-332/2009) ir kt.

252 Žr., pvz.: Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-93-238/2014) ir kt.

253 Žr., pvz.: Kupiškio rajono apylinkės teismo 2011 m. birželio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-73-649/2011); Kauno apylinkės teismo 2014 m. birželio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-79-923/2014) ir kt.

254 Žr., pvz.: Šiaulių miesto apylinkės teismo 2011 m. balandžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-423-885/2011); Utenos rajono apylinkės teismo 2011 m. lapkričio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-245-373/2010) ir kt..

255 Žr., pvz.: Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugpjūčio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-287-354/2010) ir kt.

Absoliučiai visi tyrime dalyvavę ekspertai teigė, kad už fizinių bausmių naudojimą vaikams baudžiamąją atsakomybę galima taikyti tik esant tam tikroms sąlygoms. Ekspertai nurodė, kad turėtų būti paisoma baudžiamosios teisės kaip *ultima ratio* principo (2, 7, 9, 11 ekspertai); atsižvelgta į fizinės bausmės pobūdį, intensyvumą (1, 9 ekspertas); atsakomybę taikyti tiek, kiek fizinė bausmė atitinka fizinį smurtą (4 ekspertas) arba fizinį ar psichinį gniuždymą (2, 5 ekspertas); sukeltą žalą vaikui (11 ekspertas). 6 ekspertas teigė, kad „*baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma tik tada, kai bausmė yra neproporcinga auklėjimo tikslui. Neproporcingumas gali pasireikšti tiek per dažnu fizinių bausmių taikymu dėl menkaverčių priežasčių, tiek ir tais atvejais, kai padaromi rimti sveikatos sutrikdymai. [...] Bausmės, kurios nesukelia realaus fizinio skausmo, neturėtų būti teisinio reguliavimo dalyku. Tikslas mažinti tokių bausmių taikymą turėtų būti siekiamas per tėvų švietimą*“.

Bandant rasti galimus fizinių bausmių kvalifikavimo variantus reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad turi teisę egzistuoti abu požūriai. Auklėjimo poveikio priemonių taikymo vaikams aiškinimas dar tebeplėtojamas, tačiau teismų praktikoje pastebėti bandymai jas vertinti per veikos pavojingumą, *ultima ratio* ir kitus baudžiamosios teisės principus, taikomų poveikio priemonių proporcingumą, nukentėjusiojo savybes, jo elgesio specifiką. Be abejo, auklėjimo priemonių proporcingumo kriterijaus taikymas turėtų būti pagrįstas aplinkybių visumos analize. Skirtingas tėvų ar kitų vaiko atstovų taikytų poveikio priemonių traktavimas galimas remiantis įvykio aplinkybėmis (ar taip įprasta elgtis, ar toks elgesys yra pateisinamas, kaip jis gali būti paaiškintas atsižvelgiant į situacijos specifiką, ar naudotas smurtas prieš kitus asmenis ir pan.); įvertinus nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, vietą (ar kaltininkas turėjo kokių nors daiktų, skirtų kūnui sužaloti, ar fizinis poveikis buvo nukreiptas į gyvybei svarbius organus); veiksmų intensyvumą; kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo ir kt.; kaip nukentėjusysis suvokė kaltininko veiksmus ir kaip jis elgėsi; kaltininko tyčios kryptingumą, ko kaltininkas siekė tokiais veiksmais. Labai tikslios ribos tarp netinkamo auklėjimo ir nusikalstamo elgimosi su vaiku nubrėžti neįmanoma, todėl veiką vertinančio pareigūno diskrecija šiuo atveju yra labai plati. Tačiau kalbant apie valstybės reakciją į šį blogį, manytina, daugelis sutiks, kad nebūtų išmintinga prevenciniais tikslais visus asmenis, taikiusius fizinę bausmę vaikams, traukti baudžiamajon atsakomybėn. Baudžiamąją teisę negalima piktnaudžiauti.

2.4. Psichinio gniuždymo samprata

Kaip alternatyvus piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis būdas įstatyme yra nurodytas psichinis gniuždymas. Kaip minėta, teisinėje literatūroje iš esmės egzistuoja viena nuomonė, kad psichinis gniuždymas yra psichinė prievarta²⁵⁶.

Atlikto tyrimo metu 1 ekspertas kategoriškai teigė, kad „*psichinis gniuždymas yra psichinė prievarta, kuri charakterizuojama baimės sukėlimu, pavojingumu, tyčia. Jei psichinis gniuždymas atitinka psichinės prievartos sampratą, tai galima baudžiamoji atsakomybė už tai. Baudžiamoji teisė neturi kurti naujovių, naujų sąvokų, tokių kaip „psichinis gniuždy-*

256 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al., *supra* note 25, p. 223; Fedosiuk, O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai (BK 156–164 str.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12] <www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/.../Nusik_vaikui_seimai.ppt>; Šukytė, J.; Marcinauskaitė, R. *supra* note 29.

mas“. Reikėtų vadovautis žinomomis sąvokomis – kaip psichinė prievarta“. 4 ekspertas taip pat pritarė teigdamas, kad „baudžiamąją atsakomybę turi užtraukti psichinė prievarta, to- kia, kaip ji kriminalizuota kituose straipsniuose (terorizavimas, grasinimas ir pan.). Reikia vadovautis bendru supratimu, suformuotu baudžiamosios teisės“. 8 eksperto nuomone, „psi- chinis gniuždymas – psichinė prievarta“. Tik du ekspertai psichinį gniuždymą apibūdino kaip sistemingą poveikį vaiko psichikai (3 ir 7 ekspertas). 2 ekspertas papildomai teigė, kad „psichinis gniuždymas – abstrakti formulė, todėl reikia atidžiai vertinti situaciją per vaiko interesus, veikimo tikslą.[...] Psichinis vaiko auklėjimas, net ir stresinis, bauginant, yra kartais reikalingas. Pavojingiausias ir šurkščiausias priemonės prieš vaiką turi užtraukti baudžia- mąją atsakomybę“.

Sąvokos „psichinis gniuždymas“ įtraukimas į nusikalstamos veikos sudėtį sukelia nusi- kalstamos veikos aiškinimo keblumą. Autorės nuomone, psichinio gniuždymo neįmano- ma paaiškinti kitaip negu psichinė prievarta. Psichine prievarta pirmiausia yra kėsinamasi į asmens psichinį neliečiamumą, nes tai yra tyčinis pavojingas bei priešingas teisei poveikis kito asmens psichikai, kuris vykdomas prieš nukentėjusiojo valią informaciniu būdu ir ku- riuo yra siekiama apriboti jo valios susiformavimo arba valios įgyvendinimo laisvę. Todėl psichinė prievarta yra siejama su neigiamais nukentėjusiojo psichinės būsenos pokyčiais (baime, psichinėmis kančiomis ir kt.). Psichinė prievarta gali būti apibrėžiama kaip pavo- jingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsirastų tam tikros neigiamos pasekmės²⁵⁷.

Neigiamas informacinio pobūdžio pavojingas poveikis asmens psichikai įmanomas įvairiais būdais. Baudžiamosios teisės teoretikų darbuose rašoma, kad psichinės prievartos esmė yra grasinimas, todėl psichinės prievartos sąvoka apima įvairių rūšių ir būdų grasi- nimus. Psichinė prievarta prieš vaiką dažniausiai pasireiškia įvairaus turinio: panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar atimti turtą, palikti be pagalbos, atiduoti, perduoti vaiką bei ki- tokio turinio grasinimais. Grasinimai panaudoti fizinį smurtą gali būti išreiškiami žodžiais (pvz., teigiant, kad prieš jį bus panaudotas fizinis smurtas) arba kitokio pobūdžio veiksmais (pvz., į nukentėjusįjį nukreipiamas peilis, diržas ar kitas daiktas, kuriuo galima sužaloti kūną). Psichinės prievartos esmė yra bauginimas, t. y. baimės jausmo sukėlimas vaikui. Tai pavojingas tyčinis poveikis vaiko psichikai, sukeliantis baimės, nesaugumo jausmą. Psichinė prievarta – tai bauginimo procesas ir išoriškai jis gali pasireikšti labai įvairiai. Pavyzdžiui, Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 10 d. nuosprendyje buvo nustatyta, kad mergaitės, žinodamos, kad mama dirba vaistinėje, bijojo jos ruošiamo maisto, nes manė, jog į jį gali būti primaišyta nuodų. Motina, būdama girta, buvo užsiminusi apie tai. Be to, jos matydavo, kad motina į maistą deda kažkokių miltelių, nors galėjo būti ir taip, kad motina mergaitėms duodavo joms dėl jų psichinės sveikatos būsenos prirašytus vaistus²⁵⁸.

Psichinis gniuždymas nukreiptas į konkretų asmenį, siekiant jam sukelti psichinį dis- komfortą. Veiksnių, kuriuos nukentėjusysis sieja su neigiamu psichiniu poveikiu, visuma yra individualaus pobūdžio, todėl, vertinant grasinimo realumą, labai svarbu atsižvelgti į

257 Žr., pvz.: Fedosiuk, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, 21(13): 101–115.

258 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-396-749/2009).

tai, kaip jį suprato nukentėjusysis. Nėra būtina kiekvieno atveju įrodyti, kad kaltininkas ketina atlikti grasinimuose nurodomus veiksmus nukentėjusiojo atžvilgiu. Motina baugino nukentėjusiąsias ne tik išsakydama grasinimus, bet savo veiksmais sukūrė situaciją, kai vaikams negalėjo jaustis saugiai, jautė grėsmę.

Psichinei prievartai taip pat gali būti priskiriamas fizinis smurtas. Fizinis smurtas dažnai siejamas su neigiamu psichiniu poveikiu asmeniui, tačiau ne kiekviena tokio pobūdžio veikla gali būti laikoma psichine prievarta. Tais atvejais, kai baimė yra tik momentinė reakcija į smurtinius kaltininko veiksmus, smurto veiksmai negali būti vertinami kaip grasinimas. Tačiau galimi atvejai, kai smurtiniai veiksmai rodo, kas aukos laukia ateityje. Todėl kaltininko veiksmuose galima įžvelgti grasinimo elementą²⁵⁹. Fizinis smurtas traktuojamas kaip psichinė prievarta tik tais atvejais, kai asmuo smurtaudamas, be kita ko, siekia nukentėjusįjį įbauginti. Tai gerai iliustruoja literatūroje aprašytas atvejis, kai tėvas nepilnametę dukrą sistemingai mušdavo tik miegančią. *Jis užeidavo į kambarį, patikrindavo, ar ji miega, ir pradėdavo mušti. Dėl to mergaitė iš baimės negalėdavo miegoti*²⁶⁰.

Fizinis smurtas yra tik vienas iš grasinimo išraiškos būdų, pirmiausia siejamas su bauginamąjį paskirtimi. Kaltininkas fizinį smurtą naudojo dėl baimės jausmo sukėlimo. Vaikas jaučia baimę dėl savo kūno neliečiamybės ir / ar savojo psichologinio „aš“. Tačiau grasinama gali būti ne tik pačiam vaikui, bet ir jo artimiesiems, kitiems asmenims. Vaikai, matydami smurtą ir aukos bejėgiškumą, patys jaučiasi bejėgiai, iš dalies ir atsakingi už tai, kas vyksta. Vaikas jaučia baimę ne tik dėl galimų veikos padarinių, bet ir dėl paties proceso. Prieš kitus asmenis naudojami smurtiniai veiksmai yra baimę keliantys ir gali būti traktuojami kaip psichinė prievarta. Pavyzdžiui, *J. J. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad nepilnamečių vaikų akivaizdoje, neleisdamas vaikams išeiti iš kambario ir versdamas juos žiūrėti, naudojo fizinį smurtą prieš vaikų motiną E. J. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad dėl tokio tėvo elgesio vaikai jaučia nesaugumą, bejėgiškumą, baimę, nerimą, įtampą, jų emocijos labilesnės, jie labai jautrūs*²⁶¹.

Konfliktas vyko vaikams matant ir girdint (šiuo atveju vaikams neleista pasišalinti iš įvykio vietos), vaikai dėl to patyrė psichologinį diskomfortą. Panaudoti fiziniai smurtiniai veiksmai prieš kitą asmenį turi ir informacinį pobūdį, kurį nukentėjusysis suvokia kaip tolesnį galimą fizinės prievartos naudojimą. Šiuo atveju fizinis smurtas yra siejamas ir su psichiniu poveikiu, kuris pasireiškia kaip nukentėjusiojo suvokimas, kad kitu atveju numanomas jau ne grasinimas, bet realus smurtas prieš jį, jo sveikatos sutrikdymas. Tai neginčijamai įrodo, kad vaikai tokiu elgesiu buvo psichiškai gniuždomi.

Psichiniam gniuždymui priskiriamos įvairios prievartinio poveikio formos, pasižyminčios bauginamąjį paskirtimi. Psichinis gniuždymas gali pasireikšti ne tik grasinimais padaryti pavojingą veiką gyvybei, sveikatai, bet ir kitais baimę, nerimą ar nesaugumo jausmą keliančiais veiksmais (pvz., besikartojančiais įžeidinėjimais, grasinimais kaip nors paženkti, priekabiavimu, atviru sekimu, gąsdinančiais naktiniais skambučiais ir pan.). Tokios

259 Žr., pvz.: Bein, D. A Guide to Offences of Threats and Blackmail, or „How to See The Forest for the Trees“. *Israel Law Review*. 1982, 17: 62–95.

260 Žr., pvz.: Gadzhieva, A.; Shhakhshaeva, A. Sistematičnost nanesenija poboev ili inyhk nasilstvennykh dejstvij v sisteme priznakov istjazaniya. *Ugolovnoe pravo*. [Criminal Law]. 2008, 1.

261 Marijampolės rajono apylinkės teismo 2005 m. lapkričio 7 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-411-610/2005).

psichinės prievartos realumui konstatuoti nebūtina, kad nukentėjusysis turėtų pagrindą bijoti būtent dėl savo gyvybės ir sveikatos, bet pakanka išvados, jog jis sąmoningai buvo verčiamas nerimauti, nesaugiai jaustis. Kaltininkas suvokia, kad daro psichologinį poveikį, siekdamas sukelti vaikui stresą, baimę, nerimą. Pavyzdžiui, *V. B. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad girtas, keldamas triukšmą, dainuodamas, vartodamas vaikų atžvilgiu necenzūrinius žodžius, neleisdavo naktimis vaikams miegoti, nesirūpino vaikų išlaikymu ir auklėjimu – piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis psichiškai gniuždydamas savo vaikus M. B. ir M. B.*²⁶²

Minėtas požymis apima ir visus kitus grasinimus, kurie kelia neapibrėžtą baimę ar sukuria nerimą keliančią situaciją. Tokių požymių galima pastebėti byloje, kurioje *V. M. nuteistas pagal BK 163 straipsnį. Byloje nustatyta, kad kaltinamasis nuolat smurtauja ir vartoja necenzūrinius žodžius šeimos narių atžvilgiu, juos žemina, grasina jiems. Kaltinamajam esant namuose, visi kiti šeimos nariai užsidaro kambaryje ir bijo iš kambario išeiti. Vakaraus V. M. ateina į vaikų kambarį, ten rūko ir neleidžia vaikams miegoti. Dėl tokio elgesio vaikai nuolat jaučia įtampą*²⁶³.

Grasiniu gali būti pripažintas bet koks baimės jausmo sukėlimas arba jo palaikymo būdas. Psichinę prievartą galime įžvelgti šaukime ant vaiko, įtikinėjime, įžeidime, šmeižime, patyčiose, nuolatiniame kaltės priskyrimo, vaiko laikyme nelaisvėje ir pan. Pavyzdžiui, plaukų nukirpimas gali neturėti kontakto su kūnu, tačiau sukelti dvasines kančias, baimę. Šie veiksmai yra grasinamojo pobūdžio vaiko atžvilgiu. Žeminantys veiksmai, pavyzdžiui, alaus butelio išpylimas ant galvos, žeminantys teiginiai apie vaiko galvą, kūną, protinį išsivystymą, gali būti traktuojami kaip neteisėti ir pavojingi asmens psichikai būdai, jei jais siekiama įbauginti vaiką.

Teisinėje literatūroje yra išsakyta nuomonė, kad psichinė prievarta gali būti išreikšta ne tik įvairaus turinio grasinimais. BK 163 straipsnyje numatytas psichinio gniuždymo požymis turėtų būti siejamas ir su tokiais neteisėtais poveikio psichikai būdais, kaip įžeidimai, šmeižimas, patyčios, fizinė prievarta bei kitomis pavojingomis veikomis, galinčiomis sukelti nukentėjusiajam moralines kančias, emocinį stresą, žeminti jo garbę ir orumą. Svarbu tai, kad esant gniuždymo situacijai asmuo atsiduria psichologiškai beviltiškoje situacijoje²⁶⁴. Toks psichinės prievartos plečiamasis aiškinimas, kai jos formos siejamos ne tik su grasinimais, bet ir kitais poveikio psichikai būdais, nepagrįstai praplėstų šį nusikaltimo požymį. Psichinė prievarta pirmiausia siejama su bauginamąja paskirtimi. Kitoks poveikis asmens psichikai, pavyzdžiui, įtikinėjimas, įžeidimas, patyčios ir pan., jeigu nėra susieti su bauginamąja paskirtimi, gali būti vertinamas kaip savarankiškas požymis „panašus žiaurus elgesys“.

Reikėtų pažymėti, kad nustatant, ar nebuvo piktnaudžiaujama vienu iš įstatymo įtvirtintų būdų, nepakanka atsietai, neatsižvelgiant į konkrečios bylos nustatytą aplinkybių visumą, įvertinti tik atskirus grasinimus vaikui, t. y. atskirus baimės sukėlimo atvejus. Kaip mi-

262 Marijampolės rajono apylinkės teismo 2005 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-224-32/2005).

263 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-208-591/2007).

264 Žr., pvz.: Šukytė, J.; Marcinauskaitė, R. *supra* note 29.

nėta, psichinis gniuždymas sietinas ir su bauginančios (smurtinės) aplinkos sukūrimu, vaiko (-ų) nuolatinio baimės jausmo palaikymu. Pavyzdžiui, A. V. nuteistas pagal 163 straipsnį už tai, kad septynerių metų laikotarpiu kiekvieną kartą paaiškėjęs B. V. elgesiui, kuris jo netenkino, bausdavo naudodamas fizinį smurtą (tampė už plaukų, mušė, trankė galvą į sieną), taikė fizinės bausmės (uždarė į vonios kambarį ir laikė tamsoje ne mažiau kaip 10 valandų), siekdamas įskaudinti ir pažeminti ją dėl jos gebėjimų, sistemingai žemino, vadindamas debile, negebančia mokytis ir turėti draugų, vaikų akivaizdoje smurtaudavo prieš sutuoktinę, grasindavo užmušti ar sunkiai sutrikdyti tiek vaikų, tiek motinos sveikatą, baugino vaikus naudodamas psichinę ir fizinę prievartą²⁶⁵. Teismas tinkamai įvertino sukurtą grėsmingą, nuo tėvo priklausantią, gniuždančią atmosferą šeimoje. Šiuo atveju įžeidimai yra susieti su bendra grėsminga situacija, kuri veikia vaiko psichiką ir jų atskirai įvertinti nereikia.

Būtina atsižvelgti į tai, kad ne kiekvienas poveikis vaiko psichikai, vienaip ar kitaip darantis įtaką jo valios susiformavimui ar jos įgyvendinimo laisvei, gali būti pavojingas. Negalima vadinti psichine prievarta atvejų, kai grasinama uždrausti žiūrėti televizorių arba neduoti dienpinigių, jei vaikas nesutvarkys kambarių, grasinama parašyti dvejetą už nepaaukštas pamokas ir pan. Apie psichinę prievartą galima kalbėti tik tada, kai daroma išvada, jog vaikas turi būti apsaugotas nuo tokio poveikio. Grasinimai turi būti realūs (tikri), t. y. jais siekiama realiai įbauginti, palaužti vaiko valią. Grasinimo realumas vertinamas ne tik pagal vaiko suvokimą ir įsivaizdavimą. Teismų praktikoje grasinimo realumas susietas ir su jo egzistavimu objektyviai, kai kaltininko grasinimų realumas nekelia abejonių. Grasinama gali būti neigiamomis pasekmėmis tiek tuoj pat, tiek ir ateityje.

Pripažįstant tam tikrus asmens veiksmus psichine prievarta, būtina įvertinti įvykio kontekstą, bauginimo išraišką, turinį, pavojingumą. Ar yra veikoje psichinė prievarta, galima spręsti tik įvertinus visas aplinkybes. Pavyzdžiui, teismas nusprendė, kad L. B. dėl kaltinimo pagal BK 163 straipsnį išteisinta pagrįstai. Teismas vertino išteisintosios parodymus, jog po eilinės dukters vagystės kalbėjusi su A. pakeltu tonu ir sakiusi, kad atsisakys jos kaip dukters. Teismas sprendė, kad šie veiksmai buvo atlikti ne piktnaudžiaujant motinos teisėmis, o siekiant pakeisti netinkamą dukters elgesį. Tokioje situacijoje motina ne tyčiojosi ir žemino vaiką, bet auklėjo sunkiai sutramdomą dukrą²⁶⁶. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad baudžiamoji atsakomybė nėra vienintelė teisinė priemonė, kuri gali būti taikoma dėl netinkamo motinos elgesio auklėjant dukrą. Tiek CK, tiek ATPK numato atsakomybę už piktnaudžiavimą tėvų valdžia.

Empirinio tyrimo metu ekspertai į klausimą, kokios aplinkybės parodo ribą tarp psichinio gniuždymo (kaip pavojingos veikos) ir tiesiog netinkamo elgesio su vaiku, nurodė tokius kriterijus: veiksmų pobūdis, jų intensyvumas, stiprumas (2, 4, 5, 6, 7, 9 ekspertai); kilę padariniai ar jų kilimo grėsmė (2, 4, 9, 10, 11 ekspertai); sistemingumas, nuolatinumas, dažnumas (3, 4, 6, 7 ekspertai); tyčia, tyčios kryptingumas (1, 2, 5, 9 ekspertai); baimės jausmo sukėlimas (1, 3 ekspertai); pavojingumas (1 ekspertai); vaiko asmenybė (2 ekspertai). Kaip minėta, norint nustatyti psichinę prievartą reikia analizuoti veiksmų in-

265 Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-828-337/2012).

266 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-305-238/2013).

tensyvumą, nusikaltimo padarymo būdą, sukeltus padarinius, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, kaltininko tyčios kryptingumą ir kt. įvykio aplinkybes. Svarbus yra ir vaiko asmenybės įvertinimas. 3 ekspertas pabrėžė, kad „*psichinė prievarta vaikui skiriasi pagal amžių. Kuo didesnis vaikas, tuo psichinio poveikio priemonės gali būti intensyvesnės*“. 1 ekspertas papildomai nurodė, kad „*tie patys veiksmai skirtingo amžiaus vaikams gali būti skirtingai vertinami. Penkerių metų vaikui – prievarta, o septyniolikos – tik nepagarba, įžeidimas*“. 6 ekspertas nurodė, kad svarbu įvertinti naudotų poveikio priemonių proporcingumą vaiko elgesiui. 4 ekspertas manė, kad „*vaiko elgesys gali įtakoti situacijos vertinimą*“.

Įdomus ir nefizinių bausmių, kurios žemina ir menkina vaiko asmenybę, vertinimas, dėl kurio interviu metu išsakė nuomonę ekspertai. Absoliuti dauguma ekspertų teigė, kad nefizinės bausmės neturėtų būti baudžiamosios teisės reguliavimo dalyku, nes tai „*apima pernelyg didelį spektrą žmogiškųjų santykių*“ (1 ekspertas), tėvai turi ne tik teisę, bet ir pareigą auklėti vaikus (1, 2 ekspertas), „*yra ir kitos teisės rūšys*“ (2 ekspertas), „*dažniau taikomos administracinio poveikio priemonės*“ (10 ekspertas). Baudžiamoji atsakomybė už nefizines bausmes galima, jeigu atitinka konkretaus nusikaltimo požymius (1, 8 ekspertas), „*yra BK 163 straipsnio požymiai*“ (6, 9 ekspertas), „*taikyta griežta bausmė, kuri kenkia ir gniuždo vaiką*“ (2 ekspertas).

Analizuojant tėvų ar kitų vaiko atstovų taikytas auklėjimo poveikio priemones, pasireiškiančias psichine prievarta, iškyla BK 145 ir 163 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų santykio problema. BK 145 straipsnyje numatyta atsakomybė už pavojingiausias psichinės prievartos rūšis: grasinimą nužudyti arba sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 straipsnio 1 dalis), terorizavimą, pasireiškiantį atitinkamu būdu (BK 145 straipsnio 2 dalis). Analizuojant minėtus BK straipsnius matyti, kad BK 145 straipsnyje esantys nusikalstamos veikos požymiai yra bendresnio pobūdžio – nekonkretizuojama kas ir kam sukeliamas pavojus. Taigi akivaizdu, kad galimi atvejai, kai padarytos nusikalstamos veikos sudėties požymius numatys ne viena, o keletas baudžiamojo įstatymo normų. Toks nusikalstamų veikų vertinimo klausimas spęstas jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo²⁶⁷ byloje. Šioje byloje R. A. buvo kaltinamas ir nuteistas pagal BK 140 straipsnio 2 dalį (už fizinio skausmo sukėlimą savo šeimos nariui) ir 145 straipsnio 2 dalį (už sistemingą žmogaus bauginimą naudojant psichinę prievartą). Pagal teismų nustatytas faktines aplinkybes minėtos R. A. nusikalstamos veikos pasireiškė kaip tęstiniai pavojingi veiksmai netinkamai auklėjant savo nepilnametį sūnų ir agresyviai reaguojant į jo elgesį: mušant, bauginant ir įžeidinėjant jį dėl to, kad šis neatliko užduotų darbų, pasikvietė į namus draugus, neatsiuntė kompiuteriu atskaitų, laiku neatsikėlė iš lovos ir t. t. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad žmogaus terorizavimas (sistemingas bauginimas) traktuotinas kaip bendroji norma (lot. *lex generalis*), o piktnaudžiavimas psichiškai gniuždant vaiką – kaip specialioji (lot. *lex specialis*), nes ji skirta būtent vaiko tėvų ir kitų teisėtų atstovų tokiems veiksams prieš vaiką vertinti. Teisėjų kolegijos vertinimu, R. A. veiksmų prieš savo sūnų nusikalstamas pobūdis buvo nustatinėjamas ignoruojant specialią BK 163 straipsnyje numatytą normą, nors iš jam inkriminuotų veiksmų aprašymo matyti, kad jais buvo reaguojama į tėvo manymu, netinka-

267 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-277-788/2016).

mą sūnaus elgesį, siekiama daryti sūnui tam tikrą auklėjamąjį poveikį ir kad būtent taip šių veiksmų prasmę suvokė pats nuteistasis.

Su šiuo pateiktu išaiškinimu norėtųsi sutikti. Minėtų dviejų normų požymiai konkuruoja dėl tų pačių nusikalstamų veiksmų – psichinės prievartos. BK 163 straipsnyje minimi specifiniai, siauresni požymiai: vaikas; subjektas, turintis teisių ir pareigų vaiko atžvilgiu ir pan. Žmogaus terorizavimas (BK 145 straipsnio 2 dalis) – tai visai kitiems atvejams taikoma norma. Kai susiduriame su netinkamu vaiko auklėjimu, vaiko atstovų elgesys turi būti vertinamas per BK 163 straipsnyje numatytos veikos sudėties požymius. Įveikiant šią konkurencijos rūšį, pirmenybė teikiama specialiajai normai, kurios visiškai pakanka veikai kvalifikuoti. BK 145 straipsnio atitinkamos dalies ir BK 163 straipsnio taikymas iš sutapties galimas tik tuo atveju, kai šios dvi nusikalstamos veikos nėra tiesiogiai susijusios ir skiriasi savo faktinėmis aplinkybėmis.

Darytina išvada, kad piktnaudžiavimas teisėmis ir pareigomis psichiškai gniuždant (psichinė prievarta) yra tada, kai kaltininkas panaudoja veiksmus, kurie yra grasinamojo pobūdžio vaiko atžvilgiu. Psichinis gniuždymas siejamas tik su įvairaus turinio grasinimais, o visi kiti psichinio poveikio būdai gali įgauti „panašaus žiauraus elgesio“ formą. Psichinis gniuždymas sietinas ir su bauginančios (smurtinės) aplinkos sukūrimu, vaiko nuolatinio baimės jausmo palaikymu. Baudžiamoji atsakomybė už įvairaus turinio grasinimus numatyta ne tik BK 163 straipsnyje, bet ir BK 145 straipsnyje, todėl nustačius, kad tėvai ar kitas vaiko atstovas tokiomis priemonėmis netinkamai auklėjo vaiką, jo veikai kvalifikuoti taikytinos ne BK 145 straipsnyje numatytos normos, o specialioji, esanti BK 163 straipsnyje.

The CC Articles 163 and 145 determine criminal liability for the various types of threats, therefore, after determining that parents or other representative of a child used such measures as an inappropriate upbringing, a special norm provided in the CC Article 163 shall be applied to qualify the perpetrator's crime, rather than the norms in the CC Article 145.

2.5. Palikimas ilgą laiką be priežiūros

Palikimas ilgą laiką be priežiūros yra savarankiškas piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis sudėties požymis ir jis neturi būti siejamas su fiziniu ar psichiniu smurtu. Įstatymų leidėjas palikimą ilgą laiką be priežiūros apibrėžia atskirai nuo prievartos, tai galima aiškinti tuo, kad vaiko palikimas tam tikrais atvejais gali būti daug žalingesnis už fizinę ar psichinę prievartą. Vaikai, kurie paliekami vieni, be priežiūros, gali patirti skausmą tiek fiziškai, tiek psichiškai.

Kitas svarbus aspektas, šio požymio atribojimas nuo nepriežiūros, kaip vienos iš žiauraus elgesio su vaiku formų. Nepriežiūra yra ne tik vaiko palikimas ilgą laiką be priežiūros, bet ir pagrindinių vaiko poreikių nepatenkinimas²⁶⁸. Vaiko palikimas ilgą laiką be priežiūros yra tik dalis vaiko nepriežiūros. BK 163 straipsnio dispozicijoje atskirai įtvirtintus palikimo ilgą laiką be priežiūros ir kito žiauraus elgesio požymius, vaiko nepriežiūra, t. y. pagrindinių vaiko poreikių nepatenkinimas, priskiriamas prie kitokio žiauraus elgesio su vaiku. Taigi šis požymis suprantamas pakankamai siaurai ir inkriminuojamas tada, kai vaikas

²⁶⁸ Žr., pvz.: Grinevičiūtė, K. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 107–113.

ilgą laiką paliekamas be priežiūros vienas. Veika padaroma tiesiog nustojus rūpintis vaiku. Akivaizdu, kad kaip palikimą ilgą laiką be priežiūros reiktų vertinti atvejus, kai dėl komandiruotės arba svaigalais piktnaudžiaujantys tėvai palieka vienus vaikus namuose, be reikiamų maisto atsargų, nesaugiomis gyvenimo sąlygomis; kai tėvai išvaro iš namų vaikus; ir pan. Štai, pavyzdžiui, *N. Š. nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad užrakintame bute paliko dvi mažametes dukras, kurių vienai buvo 7 mėnesiai, kitai – 2 metai ir 11 mėnesių. Teismas nustatė, kad bute nebuvo baldų, išskyrus taburetę ir čiužinį, nebuvo kriauklės, jokių buitinės technikos daiktų (viryklės, šaldytuvo ir kt.), spintose nebuvo jokių drabužių vaikams, namuose iš maisto produktų rastas tik batonas, kuris buvo padėtas ant spintos ir mergaitė jo negalėjo pasiekti*²⁶⁹.

Elgesio trukmės, t. y. ilgo laiko, vertinimas priklauso nuo aplinkybių – vaiko amžiaus, jo fizinio, dvasinio išsivystymo bei sveikatos būklės, tokio elgesio fizinio ar emocinio poveikio. Šios aplinkybės turi reikšmės teisingam veikos teisėtumo klausimo išsprendimui.

*P. K. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad būdamas A. K. tėvas, piktnaudžiavo tėvo teisėmis – suvokdamas, kad A. K. kūdikis (mergaitėi tuo metu buvo penkiolika dienų – aut. pastaba) ir ilgą laiką negali būti nepamaitinta, neįleido jos motinos I. U. į kambarį, kuriame ji buvo, neleido jos pamaitinti, I. U. išėjus į lauką pagalbos, užrakino namo duris, neleido I. U. į vidų pamaitinti dukros, kol atvykę pareigūnai išlaužė namo duris ir perdavė A. K. motinai. Dėl tokių P. K. veiksmų A. K. ilgą laiką buvo be priežiūros ir nemaitinta patyrė išgastį. Nors P. K. teigė, kad dukra ilgą laiką be priežiūros palikta nebuvo, teismas konstatavo, kad visuotinai žinoma, kad tik gimusiam kūdikiui yra būtina motinos priežiūra, ypač maitinimas laiku, o kūdikio palikimas be atitinkamos priežiūros net trumpą laiko tarpą jam gali būti pavojingas. Ligoninės pažyma patvirtina, kad po įvykio mergaitė buvo gydyta ligoninėje, jai diagnozuotas funkcinis žarnų sutrikimas, neramumas, pienligė ir nurodyta, jog problema susijusi su socialine aplinka šeimoje. Šios pasekmės buvo sukeltos P. K. neteisėtais veiksmais – o būtent, kad jis neleido pamaitinti dukros ir ji ilgą laiką buvo palikta be priežiūros*²⁷⁰.

Ką tik gimusio arba sunkiai sergančio vaiko palikimas kad ir kelioms valandoms traktuojamas kaip palikimas ilgą laiką be priežiūros. Analogiškoje situacijoje dešimties metų sveiko vaiko palikimas visai dienai gali būti vertinamas kaip žalos nedarantis poelgis. Tai paaiškinama tuo, kad naujagimis ar trejų metų vaikas gali nesugebėti pasigaminti valgyti, apsirengti, susikalbėti, išsikviesti pagalbą ir t. t. Pavyzdžiui, *D. Š. nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad paliko 2 mėnesių sergantį vaiką apsvaigusiai nuo alkoholio B. K. Teismas konstatavo, kad D. Š. paliko vaiką ilgą laiką be priežiūros*²⁷¹. Panašią praktiką galima pastebėti ir kitoje byloje, kurioje *A. P. nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad palikusi penkis savo mažamečius vaikus trumpam kaimynės priežiūrai daugiau negrįžo ir nuo to laiko vaikų nelanko, jų neprižiūri. Kaimynė vaikus prižiūrėjo dvi savaites, o motinai negrįžus pranešė apie įvykį seniūnui*²⁷².

269 Vilniaus rajono apylinkės teismo 2010 m. liepos 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-281-298/2010).

270 Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-201-366/2011).

271 Kauno rajono apylinkės teismo 2007 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-108-358/2007).

272 Jurbarko rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-64-74/2008).

Autorės nuomone, veikos kvalifikavimui turi reikšmės, ar kilo pavojus vaiko gyvybei, sveikatai, kitoms teisėms, tai yra ir kriterijus, atibojantis baudžiamąją ir administracinę atsakomybę (apie tai plačiau bus kalbama kitame skyriuje). Atsiradusi žala sveikatai ar tokios žalos grėsmė patiprina teismo argumentus, sprendžiant veikos pavojingumo klausimą. Pavyzdžiui, V. K. nuteista pagal BK 163 straipsnį, nes ilgą laiką (daugiau kaip keturioms valandoms – aut. pastaba) nakties metu paliko šešerių metų savo sūnų be priežiūros, o tai, priklausomai nuo vaiko amžiaus ir individualių poreikių, sukėlė psichologinį nepatogumą, dėl to mažametis jautė stiprų nerimą, išgąstį, nesaugumo jausmą, baimę likti vienas, todėl, ieškodamas suaugusiųjų pagalbos, elgėsi pavojingai savo gyvybei: išsoko pro buto langą ir dėl to jam buvo sunkiai sutrikdyta sveikata²⁷³.

Kitoje byloje teismas taip pat įvertino vaiko amžių ir jo palikimo sąlygas bei atsiradusią žalą sveikatai, todėl K. B. buvo nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad keturioms valandoms paliko bute be priežiūros savo mažametę dukrą E. B. (jai tuo metu buvo vieneri metai ir du mėnesiai – aut. pastaba) kartu su šunimi. Tuo laikotarpiu šuo mergaitei nagais padarė abiejų šlaunų, blauzdų ir pėdų srityse daugybinius paviršinius įvairaus dydžio odos nubrozdinimus – įdrėskimus, o tai atitinka nežymų sveikatos sutrikdymą²⁷⁴.

Realios arba sukeliamos tokios žalos grėsmės (padarinių) kriterijaus panaudojimas neretai tampa būtinas, kad būtų tvirtiau argumentuojama viena ar kita pozicija. Padarinių, o geriau sakytina – žalos atsiradimo kriterijus yra labai svarbus. BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis formali, tačiau įstatymų leidėjas baudžiamąją atsakomybę už vaiko palikimą ilgą laiką be priežiūros nustatė ne tiek dėl pačios veikos pavojingumo, kiek dėl veikos padarymo galinčių atsirasti žalingų padarinių vaikui likus vienam. Kartu pažymėtina, kad padarinių kaip būtinojo požymio neįtvirtinimas nusikalstamos veikos sudėtyje nereiškia, jog veikos, BK aprašytos formaliosiomis sudėtimis, nesukelia pavojingų padarinių ir kad jų apskritai nereikia tirti bylose. Manytina, kad sprendžiant pavojingumo klausimą, atsižvelgtina į tai, ar buvo padaryta žala, padarytos žalos pobūdį ir dydį. Šio kriterijaus taikymas labai sustiprina teismo sprendimo argumentaciją.

2.6. Panašaus žiauraus elgesio su vaiku samprata

Analizuojant panašaus žiauraus elgesio su vaiku formuluotę, būtina ištirti žiauraus elgesio sampratą. Paminėtina, kad žiauraus elgesio terminas vartojamas įvairių mokslų ir teisės šakų, tačiau jo vertinimas dažnai apsiriboja atskirų žiauraus elgesio formų ir būdų nurodymu ir daliniu jų paaiškinimu. Galiojantis baudžiamasis įstatymas neįtvirtina žiauraus elgesio sąvokos. Lingvistiškai žiaurus – negailestingas²⁷⁵. Literatūroje pateikiama platesnė sąvoka: nemalonus, negailestingas arba nežmoniškas, nežinantis gailėsčio, apgailėstavimo, užuojautos, be galo griežtas, atšiaurus, sunkus arba kankinantis, nepakenčiamas, vargi-

273 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2012 m. kovo 26 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-434-218/2012).

274 Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2010 m. gegužės 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-175-549/2010).

275 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-08-05]. <<http://www.autoinfa.lt/webdic/>>.

nantis, neįveikiamai rūstus, nepermaldaujamas²⁷⁶. Pati baudžiamoji teisinė žiauraus elgesio sąvoka kildinama iš lingvistinio aiškinimo. Žiaurus elgesys apibrėžiamas kaip netoleruoti ni visuomenėje veiksmai, kuriais išreiškiamas nepateisinamas negailestingumas ir savivalė²⁷⁷.

Kituose šaltiniuose žiaurus elgesys apibūdinamas kaip veikimas ar neveikimas, sukeliantis nukentėjusiajam fizinį ar psichinį skausmą (sumušimą, kankinimą, tyčiojimasi, marinimą badu, daiktų, reikalingų egzistavimui, medicinos pagalbos nesuteikimą, laisvės apribojimą, vertimą atlikti sunkius ar žeminančius darbus, išvijimą iš namų, persekiojimą, privertimą tenkinti seksualinius poreikius ir kt.)²⁷⁸.

Žiauriu elgesiu pripažįstamas pareigos auklėti vaiką neatlikimas arba netinkamas atlikimas (tai yra ne visa apimtimi), pasireiškiantis tiek veikimu, tiek neveikimu, kuris savo pobūdžiu ir sukeliama padariniais yra žiaurus: maisto, avalynės, drabužių neparūpinimas, šiurkštus dienos režimo, reikalingo vaikui pagal psichofiziologinius amžiaus poreikius pažeidimas, neleidimas miegoti ir ilsėtis, nesirūpinimas elementariomis higienos normomis, gydytojo nurodymų ir rekomendacijų nevykdymas, vengimas ar atsisakymas vaikui būtinos medicinos pagalbos. Žiauriu elgesiu pripažįstami ir kiti aktyvūs veiksmai, pasireiškiantys fiziniu ar psichiniu smurtu, pasikėsiniu į seksualinę neliečiamybę, nepriimtinių auklėjimo būdų (priemonių) taikymas (šiurkštus, piktnaudžiaujantis, žeminantis žmogaus orumą elgesys su vaiku, įžeidimai ir vaikų išnaudojimas)²⁷⁹.

Pažymėtina ir pozicija, kurios autoriai elgesio, kuris laikomas žiauriu, nekonkretizuoja. Žiaurus elgesys apibūdinamas kaip kiekvienas blogas elgesys, kuriuo kūno neliečiamybė ir gera fizinė būklė pažeidžiama daugiau nei truputį. Pažeidimas daugiau nei truputį būtų, jei jis sukeltų, pavyzdžiui, miego sutrikimus, išsiblaškymą, dėmesio nesukaupimą, širdies veiklos sutrikimus, žaizdų padarymą, dantų pašalinimą, kūno audinių ar organų netekimą, kontūziją, defloraciją ir pan.²⁸⁰

Žiaurus elgesys yra apibrėžiamas per vertinamuosius požymius. Ir tai suprantama, nes vertinant veiksą ar neveikimą, kaip žiaurų elgesį, reikia vertinti ne tik objektyvias, bet ir subjektyvias aplinkybes. Žiauraus elgesio vertinimas priklauso nuo tokio elgesio trukmės, jo fizinio ar emocinio poveikio, aukos lyties, amžiaus bei sveikatos būklės. Nurodyti labai tiksliai žiauraus elgesio nustatymo taisyklę neįmanoma. Vertinamųjų požymių aiškinimas kelia tam tikrų sunkumų, tačiau visiškai jų atsisakyti negalima, nes kartais neįmanoma numatyti visų veikos padarymo būdų. Iš esmės bet kuri nusikalstama veika žmogui (vaikui), jo laisvei ir pan. tam tikromis sąlygomis gali įgauti žiaurumo pobūdį. Vengimas detalizuoti

276 Žr., pvz.: Dal, V. *Tolkovyj slovar*. [Explanatory dictionary]. Moskva, 1989, p. 536.

277 Žr., pvz.: Fedosiuk, O. *Nusikaltimai dorovei (BK XLIV skyrius)*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/...teises.../Nusik_dorovei.ppt>.

278 Žr., pvz.: *Uchebno - praktičeskij kommentarij k ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. [Training – Practical Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation]. Pod red. Zhalinskogo, A. Eh. Moskva: eksmo education, 2005, p. 330.

279 Žr., pvz.: Postanovlenija, N. 10 Plenuma Verkhovnogo Suda Rossijskoj Federacii ot 27 maja 1998 g. „O primenenii sudami zakonodatelstva pri razreshenii sporov, svjazannykh s vospitanie detej“. *Bjulleten Verkhovnogo Suda Rossijskoj Federacii*. [Bulletin of the Supreme Court of the Russian Federation]. 1998, 7: 11; Pristanskaja, O. V. *Primenenie ugolovno-pravovykh norm, napravlenykh protiv zhestokogo obrashhenija s nesovershennoletnimi. Zhurnal possijskogo prava*. [Journal of Russian Law]. 2001, 8.

280 Žr., pvz.: Schmidt, R.; Priebe, K. *Strafrecht - Besonderer Teil I. Straftaten gegen die Person und die Allgemeinheit*. 4. Auflage, 2005, p. 86.

žiaurų elgesį palieka laisvę teismui pripažinti ar nepripažinti elgesį žiauriu, kita vertus, galiojant tokiai normai, kiekvienas neįprastas ir gana pavojingas elgesys vaiko atžvilgiu gali būti tinkamai teisiskai įvertintas. Galima teigti, kad šiuo atveju išsamaus veikų sąrašo pateikti ne tik kad neįmanoma, bet ir dėl nurodytų priežasčių tą daryti netikslinga.

Kiekvienas netoleruotinas, pavojingas tyčinis elgesys, sukeliantis vaikui fizinį ar psichinį skausmą, fizinės ar dvasinės kančias, laisvės apribojimą, laikytinas žiauriu elgesiu. Žiaurus elgesys su vaiku siejamas ir su kitais neteisėtais poveikio psichikai būdais, kuriais gali būti žeminama vaiko garbė ir orumas²⁸¹.

Žiaurus elgesio samprata yra glaudžiai susijusi su žiaurus elgesio formomis. Galiojancioje piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis redakcijoje nurodomi piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis būdai (gniuždymas, palikimas ilgą laiką, panašus žiaurus elgesys) bendrąja prasme yra žiaurus elgesys su vaiku. Analizuojant teismų praktiką matyti, kad pasitaiko atvejų, kai žiaurus elgesys tapatinimas su fiziniu ar psichiniu smurtu. Pavyzdžiui, *I. Š. buvo kaltinama pagal BK 163 straipsnį dėl to, kad žiauriai elgdamasi su vaiku piktnaudžiavo motinos teisėmis. Žiaurus elgesys buvo konstatuotas dėl to, kad motina pavartojo ilgalaikį fizinį smurtą, tam naudodama įvairius įrankius (molinį šviestuvą, diržą), fizinis smurtas buvo lydimas grasinimų tuoj pat panaudoti fizinį smurtą („taip duosiu, kad nebeatsikelsi“; „perpjausiu gerklę“)*²⁸².

BK 163 straipsnio dispozicijoje nurodytos panašaus žiaurus elgesio abstrakčios ribos neleidžia aiškiai atriboti šių požymių nuo kitų alternatyvių veikos padarymo būdų, t. y. fizinio ar psichinio gniuždymo, palikimo ilgą laiką be priežiūros. Panašus žiaurus elgesys su vaiku yra savarankiškas analizuojamo nusikaltimo sudėties požymis ir jis neturėtų būti tiesiogiai siejamas su fizinio ar psichinio gniuždymo ar palikimo ilgą laiką be priežiūros požymiais. Panašus žiaurus elgesys yra tada, kai kaltininkas taiko būdus, kurių neapima terminai „fizinis gniuždymas“ ar „psichinis gniuždymas“, „palikimas ilgą laiką be priežiūros“, tačiau turi panašų vaiką žalojantį pobūdį. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad panašus žiaurus elgesys su vaiku – tai įvairios kitos galimos žiaurus elgesio su vaiku formos: tyčiojimasis, įžeidimai, laikymas namuose iš viso neleidžiant išeiti į lauką arba leidžiant išeiti labai retai, išvijimas iš namų, neaprupinimas drabužiais, medicinos pagalbos nesuteikimas, kai ji būtina, vertimas sunkiai dirbti, atlikti sekinančias religines apeigas²⁸³; vertimas dirbti žeminančius darbus, žiaurių bausmių taikymas²⁸⁴ ir pan.

Žiaurus elgesys apima platų įvairių draudžiamų veikų, kuriomis vaikui sukeliamos fizinės ir / ar psichinės kančios, spektrą. Pavyzdžiui, *L. S., privalėdama užtikrinti vaiko teises, sistemingai piktnaudžiavo savo teisėmis ir pareigomis, žiauriai elgdamasi, fiziškai ir psichiškai gniuždysdama G. S. Teismas nustatė, kad L. S. veiksmai tinkamai kvalifikuoti pagal BK 163 straipsnį. Kaltinamoji trejų metų laikotarpiu nevengė naudoti fizinio smurto, versdavo atlikti per sunkius ūkio darbus, keldama anksti rytę, neleidavo pakankamai išsimiegoti ir pailsėti,*

281 Grinevičiūtė, K. Žiaurus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 107–113.

282 Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-202-106/2012).

283 Žr., pvz.: Fedosiuk, O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai (BK 156-164 str.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/.../Nusik_vaikai_seimai.ppt>.

284 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al. *supra* note 25, p. 223.

užrakinavo visai dienos kambaryje, neleisdavo eiti pas draugus ar į kiemą žaisti, užrakinavo šaldytuvą neduodama valgyti ir ribodama maistą, neleisdavo naudotis tualetu ir dušu, esančiais gyvenamajame name, nuolat skaudindavo vadindama necenzūriniais ir žeminančiais žodžiais, dėl to G. S. du kartus bandė žudyti, jai diagnozuoti elgesio ir emocijų sutrikimai²⁸⁵.

Atskirai aptartina vaiko nepriežiūra kaip panašaus žiaurus elgesio su vaiku forma. Nepriežiūra, pirmiausia, tai nesirūpinimas vaiko poreikiais: fiziniais poreikiais (gyvenamąja vieta, tinkamomis sanitarinėmis, komunalinėmis sąlygomis, maistu, drabužiais); intelektualiniais poreikiais (mokymusi, švietimu); psichologiniais poreikiais (asmenybės raida, pasitikėjimu savimi, savigarba, brandumu); socialiniais poreikiais (buvimas grupės nariu, draugyste, bendravimo įgūdžiais, santykių užmezgimas ir palaikymas)²⁸⁶. Pavyzdžiui, motina (tėvas) gali gyventi kartu su vaiku, bet nesuteikti reikalingo maisto, neapsaugoti nuo šalčio ir pan. Tėvai, globėjai ar rūpintojai arba kiti teisėti vaiko atstovai privalo vaikui suteikti pakankamai maisto, drabužių, būsto, medicinos pagalbą ir t. t.

Pavyzdžiui, I. Š. ir A. P. buvo kaltinami pagal BK 163 straipsnį už tai, kad jų mažametei dukrai O. P. konstatuotas ryškus baltymų ir energetinių medžiagų trūkumas dėl nepakankamo maitinimo. Byloje teismas nustatė, kad I. Š. ir A. P. šeimoje, kurioje gimė O. P., gyveno 5 asmenys. Šeimos pajamas sudarė socialinės paramos išmokos vaikams: O. P. – 93,75 Lt (27,15 Eur – aut. pastaba), R. Š. – 50 Lt (14,48 Eur – aut. pastaba) ir pajamos, gautos iš I. Š. bei A. P. iš atsitiktinių darbų; bendros šeimos pajamos sudarė apie 400 Lt (115,85 Eur – aut. pastaba) per mėnesį. Išdėstyti duomenys rodo, kad vienam šeimos nariui per mėnesį teko pinigų suma, mažesnė negu 1 MGL, todėl kyla abejonių, ar turėdami tokias pajamas I. Š. ir A. P. galėjo realiai materialiai prisidėti, užtikrindami O. P. tinkamas sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, t. y. elgtis taip, kad jų elgesys atitiktų įstatymo reikalavimus. Įvertinus visas aplinkybes, I. Š. ir A. P. išteisinti nepadarius veikos, numatytos BK 163 straipsnyje²⁸⁷.

Vaiko nepriežiūros įvertinimas tam tikrais atvejais gali lemti net veikos teisėtumo klausimo išsprendimą. Nepriežiūra – tai neveikimas, pareigos nevykdymas. Baudžiamoji atsakomybė už nepriežiūrą sietina su tėvų, globėjų ar kitų teisėtų vaiko atstovų realių galimybių įgyvendinti savo pareigas turėjimu. Teisiškai yra reikalaujama tik to, ką tėvai, globėjai ar rūpintojai arba kiti teisėti vaiko atstovai fiziškai realiai gali padaryti. Vaiko nepriežiūrą galima konstatuoti tada, kai specialus subjektas turėdamas galimybes ir sąlygas vykdyti pareigas, to nedaro sąmoningai ir valingai. Vadinasi, jeigu vaikus tėvai pagal savo pajamas maitina netinkamu ar nepakankamu baltymų ar energetinių medžiagų maistu, tai negali būti laikoma žiauriu elgesiu su vaiku. Tačiau, jeigu tėvai leidžia savo mažam vaikui badauti, tokius veiksmus galima traktuoti kaip nepriežiūrą, t. y. panašų žiaurų elgesį su vaiku. Iš teismų praktikos matyti, kad teismai susiduria su šių aplinkybių vertinimo sunkumais. Pavyzdžiui, L. S. buvo nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad sistemingai piktnaudžiavo teisėmis ir pareigomis, žiauriai elgdamasi su neįgalumą turinčiais mažamečiais savo vaikais A. S.

285 Šakių rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-19-829/2012).

286 *Child maltreatment*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-12]. <<http://www.successunlimited.co.uk/related/abuse.htm>>.

287 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-509/2006).

(gim. 2001 m.) ir Ž. S. (gim. 2002 m.). Teismas nustatė, kad namuose vaikai patys galėjo pasiimti tik duonos, o visas kitas maistas buvo užrakintas, vaikai buvo subloge, sirgo pedukulioze, reguliariai negaudavo reikalingų vaistų ir t. t. Teismas konstatavo, kad esant materialiniam nepritekliui, sunku sudaryti sąlygas daugiavaikėje šeimoje augantiems vaikams visapusiškai ir harmoningai vystytis, tačiau pinigų stygiumi yra nepateisinamas žiaurus elgesys su vaikais – jų laikymas pusbadžiu iki išsekimo ir sąmoningas nesirūpinimas jų sveikatos būkle. Byloje nustatyta, jog šeimos pajamos sudarė daugiau nei du tūkstančius litų (579,24 Eur – aut. pastaba), o tai, net ir vertinant, kiek asmenų reikėjo išlaikyti, nėra tiek mažai, kad, esant būtinybei, nebūtų už ką nupirkti vaistų nuo parazitų, kuriais buvo užsikrėtę mažamečiai vaikai. L. S., neduodama vaikams pakankamai valgyti ir nespėdama jų sveikatos problemų, suvokė, kad kelia pavojų jų fizinei būklei. L. S. taip pat pripažinta kalta dėl nežymaus sveikatos sutrikdymo pagal BK 140 straipsnio 3 dalį už tai, kad vaikai yra išsekę dėl prastos mitybos²⁸⁸.

Atkreiptinas dėmesys, kad panašus žiaurus elgesys visada yra tyčinis veiksmas. Tyčinės kaltės įtvirtinimas, reikalauja nustatyti visų požymių suvokimą ir taip padeda išvengti nepagrįsto baudžiamosios atsakomybės taikymo už dėl neatsargumo padarytas tokio pobūdžio veikas. Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. kovo 14 d. nuosprendžiu baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-7-174/2013) I. R. buvo išteisinta pagal BK 163 straipsnį, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo požymių (veika padaryta dėl nusikalstamo nerūpestingumo). Apie kaltės nustatymo problemas plačiau bus kalbama vėliau.

Kita žiaurus elgesio forma gali būti ir vaiko auklėjimo metodai, kurie sukelia fizines ar dvasines kančias, yra žeminantys. Auklėjimo metodai, kurie gali būti pripažinti kaip žiaurus elgesys: labai skausmingas judėjimo apribojimas, maišo užmovimas ant galvos, ilgalaikis draudimas miegoti dėl to, kad reikia ruošti pamokas, vertimas stovėti prie sienos itin nepatogioje padėtyje, uždarymas tamsioje patalpoje ilgam laikui ir kt. Pavyzdžiui, D. B. pripažinta kalta pagal BK 163 straipsnį dėl to, kad būdama motina įvairiu laiku panaudodama prieš duką fizinį smurtą ir vieną kartą savo dukrai G. B. liepusi nusirengti ir klauptis namuose ant grindų bei klūpoti aukštyn iškėlus rankas, tokiu būdu fiziškai bei psichiškai gniuždyma G. B., žiauriai elgdamasi su ja, piktnaudžiavo motinos teisėmis ir pareigomis²⁸⁹.

Veika, kuri sukelia didelį nepatogumą, kaip šiuo atveju klūpojimas iškėlus rankas, nepalieka pėdsakų ant kūno, todėl nevertinama kaip fizinis smurtas. Tokio pobūdžio veiksmai sukelia psichinį poveikį, tačiau pagal nustatytas bylos aplinkybes negalima daryti išvados, kad tai sukėlė baimės jausmą. Akivaizdu, kad alinančios ir žeminančios bausmės taikymas vaikui atitinka kitokį žiaurų elgesį.

Visų panašaus žiaurus elgesio formų yra neįmanoma apibrėžti. Kaip nurodė interviu metu 5 ekspertas „[...] neįmanoma surašyti (net sugalvoti) visų galimų variantų. Būtina nustatyti tam tikrus bendrus bruožus, kurių nustatymas būtų pakankamas tokiame elgesiui konstatuoti ir inkriminuoti“. Baudžiamumo kriterijus už žiaurų elgesį, 2 eksperto nuomone, būtų „elgesys, susijęs su žala vaiko fiziniam ir psichiniam vystymuisi“, 10 ekspertas teigė, kad „žiaurus elgesys – tai veikos, kurias tėvai ar kiti įstatyminiai atstovai padaro piktybiškai ir / ar

288 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-778-493/2015).

289 Žr. pvz.: Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-725-319/2014).

tokio elgesio pasėkoje atsiranda žala vaikui“, 1 ekspertas nurodė, kad „*netolerancijos ribą parodo žodis „šiurkščiai“*“. Pastarasis argumentas baudžiamosios teisės moksle nėra naujas požiūris į žiaurų elgesį. Kaip buvo minėta disertacinio tyrimo II skyriuje, pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamajame kodekse operuojama šiurkštaus žiauraus elgesio samprata. Šiurkštus elgesys nustatomas pagal subjektyvius (pvz., nejautrumas, abejingumas vaiko kančioms ir pan.) ir objektyvius (pvz., veikos pobūdis, trukmė, sunkumas, dažnumas ir kt.) kriterijus. Nusikaltimu laikoma veika, kai susiduriama su visiškai nepriimtinu elgesiu. Pritartina ir kitų ekspertų išsakytai nuomonei, kad panašus žiaurus elgesys turi kelti pavojų fiziniam ir / ar psichiniam vaiko vystymuisi. Baudžiamoji atsakomybė už panašų žiaurų elgesį kiltų už įvairius sveikatos sutrikdymus, alkoholinių gėrimų, narkotinių, psichotropinių medžiagų davimą, ilgalaikę nepriežiūrą arba didelius sportinius krūvius, išnaudojimą sunkiuose ūkio darbuose ir t. t.

Darytina išvada, kad panašus žiaurus elgesys yra tada, kai kaltininkas taiko būdus, kurių neapima terminai „fizinis gniuždymas“ ar „psichinis gniuždymas“, „palikimas ilgą laiką be priežiūros“, tačiau turi panašų vaiką žalojantį pobūdį. Panašus žiaurus elgesys turi būti šiurkštus. Šiurkštumas yra objektyvusis-subjektyvusis kriterijus, kuris atskleidžia tiek kaltininko elgesį, tiek jo požiūrą. Taip pat elgesys turi kelti grėsmę fiziniam ir / ar psichiniam vaiko vystymuisi.

3. NUSIKALTIMO SUBJEKTO NUSTATYMO PROBLEMA

Nagrinėjant piktnaudžiavimo veikos požymį, darbe buvo atkreiptas dėmesys į subjekto klausimus. Čia svarbus specifinis subjekto santykis su vaiku. Kaip matyti iš BK 163 straipsnio dispozicijos, konstatuojant specifinį kaltininko santykį su vaiku, būtina nustatyti, kad asmuo turi tėvo, globėjo ar rūpintojo, arba kito teisėto vaiko atstovo teises ir pareigas. Tokių specialių teisių ir pareigų nustatymo būtinumas patvirtintas ir teismų praktikoje²⁹⁰.

Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje tokiu subjektu priimta laikyti asmenį, kuris turi teisiškai apibrėžtas teises ir pareigas. Paprastai nurodoma, kad tėvų teisės ir pareigos nurodytos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje, CK 3.155 ir kituose straipsniuose, globėjų ir rūpintojų detalizuotos CK 3.27 straipsnyje, o kiti teisėti vaiko atstovai apibrėžti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme²⁹¹. Mokslinėje literatūroje²⁹² pakankamai detaliai aprašyti tėvų, globėjų ar rūpintojų, kitų teisėtų vaiko atstovų sąveikos, teisių ir pareigų aspektai, todėl šiame skyriuje nuodugnesnei analizei pasirinkti tik iki šiol mažai nagrinėti probleminiai klausimai.

Analizuojant teismų praktiką, inkriminuojant BK 163 straipsnyje numatytą nusikaltimą, matyti, kad baudžiamoji atsakomybė dažniausiai taikoma tėvams ar globėjams, arba rūpintojams. Pasakytina, kad Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2013 m. gruodžio 31 d. be tėvų globos buvo likę 10 146 vaikai: šeimoje buvo globojami 5 906 vaikai, šeimynose – 419 vaikų, globa institucijoje buvo nustatyta 1 234 vaikams²⁹³. Teismų praktikoje dažniausiai aiškinama globėjo (rūpintojo) sąvokos problema, kuri kyla dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės.

Vaiko globėju (rūpintoju) gali būti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo. Tam tikrais atvejais vaiko globėju (rūpintoju) tampa šeimyna, nevyriausybiinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigta vaikų globos įstaiga, įregistruota Juridinių asmenų registre. Globos (rūpybos) institucijose turi būti užtikrintas tinkamas vaiko interesus atitinkantis globos (rūpybos) funkcijų vykdymas²⁹⁴.

Juridinio asmens atsakomybės BK 163 straipsnis tiesiogiai nenumato, atitinkamai juridinio asmens atsakomybė už nusikalstamos veikos padarymą negalima (BK 20 straipsnis). Juridinio asmens atsakomybės nenumatymas susiaurina šios nusikalstamos veikos apibrėžtį ir padeda išvengti baudžiamosios atsakomybės taikymo tais atvejais, kai vaiko globėju (rūpintoju) yra juridinis asmuo, pavyzdžiui, šeimyna, vaikų globos namai ir kt. Tokį požiūrį galima pastebėti analizuojant nors ir negausią teismų praktiką. Pavyzdžiui, *V. P. nuteistas pagal BK 163 straipsnio 1 dalį už tai, kad jis laikotarpiu nuo 2009-07-14 iki*

290 Žr., pvz.: Trakų rajono apylinkės teismo 2014 m. gruodžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-72-231/2014).

291 Abramavičius, A., *et al. supra* note 25, p. 224; Milinis, A., *et al. supra* note 26, p. 228–229.

292 Žr., pvz.: Grinevičiūtė, K. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis subjekto samprata. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 215–230; Mikelėnas, V. *Šeimos teisė, supra* note 31; Sagatys, G. *supra* note 33; Vitkauskas, K. Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*. 2010, 31:136–146 ir kt.

293 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Statistika*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/statistika-vta.html>>.

294 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 35-1275, 3 punktas.

2011-05-02, būdamas Viešosios įstaigos „(–)“ direktoriumi ir būdamas globėju bei turėdamas pareigą rūpintis globojamais nepilnamečiais vaikais, fiziškai ir psichiškai gniuždydamas globotinius M. U., E. U., R. S., S. D., M. K., V. R., V. N., neužtikrino vaikų fizinio ir psichinio saugumo – dažnai be priežiūros palikdavo vienus kieme, jiems pakliuvus į policijos įstaigą nakties metu jų nepasiimdavo, nepakankamai rūpinosi vaikų sveikata ir mokymusi, nes namuose dažnai nebudavo būtinų vaistų, medikamentų ir higienos priemonių, netinkamai auklėjo vaikus, leisdamas jiems iki vėlumos ar per naktį žiūrėti ne vaikams skirtas televizijos laidas, nesirūpino vaikų laisvalaikiu, neleisdavo vaikų į mokyklos organizuojamus renginius bei keliones, neap rūpindavo reikiama drabužiais, avalyne bei sportine apranga, nesilankydavo klasės susirinkimuose, nereagavo į vaikų poreikius, tuo darydamas žalą vaikų psichiniam ir socialiniam vystymuisi, tai yra piktnaudžiavo globėjo pareigomis.

Apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, jog pirmos instancijos teismas nepagrįstai juridinį asmenį sutapatino su fiziniu asmeniu. Pažymėjo, kad direktorius privalo organizuoti darbą taip, kad šis vyktų sklandžiai, į kilusias problemas operatyviai reaguoti, užtikrinti dirbančio personalo funkcijų tinkamą atlikimą ir pan., tačiau šiuo atveju jam vienam negalima perkelti viso juridinio asmens funkcijų bei atsakomybės. Teismas akcentavo, kad V. P. veiksmuose yra aplaidaus, nepakankamai atsakingo, piktnaudžiavimo pagrįsto elgesio bei jam, kaip direktoriui, priskirtų pareigų neatlikimo požymių, tačiau netinkamas direktoriaus pareigų atlikimas nėra laikytinas juridinio asmens funkcijų nevykdymu. Be to, nė vienas iš viešosios įstaigos globotinių nesiskundė konkrečiai V. P. elgesiu, fizinių bausmių jis netaikė, buvo išsakytas nepasitenkinimas tik kai kurių auklėtojų elgesiu, taip pat bendru tvarkos nepalaikymu. Buvo vėluojama pristatyti maisto produktus, vaistus, vaikai pripažino, kad juos vargino nuolatinė auklėtojų, kitų darbuotojų kaita. Tačiau blogas vadovavimas viešajai įstaigai nėra piktnaudžiavimas vaikų globėjo teisėmis ir pareigomis. Teismas padarė išvadą, kad V. P. veiksmuose nėra BK 163 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo sudėties požymių²⁹⁵.

Jeigu situktume, kad turi būti taikomos tokios pačios kvalifikavimo taisyklės globėjui (rūpintojui) tiek fiziniam, tiek juridiniam asmeniui, tuomet reiktų siūlyti tokią atsakomybę įdiegti Lietuvos praktinėje baudžiamojame politikoje. Kartu būtina atkreipti dėmesį, kad siūloma novela yra susijusi su tam tikrais pavojais, kuriuos lemia pastaruoju metu teismų praktikoje vis labiau įsitvirtinančios tendencijos bei BK 20 straipsnio 5 dalies nuostatos. Pastebima, kad bylose dėl juridinio asmens atsakomybės teismai adekvačiai interpretuoja juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindą, t. y. juridinio asmens kaltę. Sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, turi būti nustatyta ne tik tai, kad šios nusikalstamos veikos buvo padarytos juridinio asmens naudai ar interesais, bet ir fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu. Reikia nustatyti, ar juridinio asmens savininkas (steigėjas, akcininkas) žinojo apie tokią kaltininko – fizinio asmens daromą ar rengiamą nusikalstamą veiką, ją skatino ar sudarė sąlygas tokią nusikalstamą veiką padaryti, ar, priešingai, toks fizinio asmens nusikalstamas elgesys buvo savarankiškas ir savavališkas,

295 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 30 d. nuosprendis baudžiamojame byloje (bylos Nr. 1A-407-245-2014).

t. y. juridiniam asmeniui nežinomas²⁹⁶. Tokio ryšio nustatymas, kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje, turi padėti išvengti objektyvaus pakaltinimo, t. y. juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn nesant jo kaltės, atvejų.

Kai kuriais atvejais fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu gali būti akivaizdus. Pavyzdžiui, tokiais atvejais, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo buvo vienintelis bendrovės akcininkas ir bendrovės direktorius (ėjo vadovaujančias pareigas). Natūralu, kad tokio asmens veiksmai vertinami kaip pačios bendrovės atlikti veiksmai²⁹⁷. Tokiai išvadai pagrįsti galima sumodeliuoti situaciją: įsteigta šeimyna, kuri globoja šešis vaikus. Šeimynos steigėjas yra ir vienasmenis valdymo organas (šeimynos dalyvis). Subjektas ne tik už kiekvieną globojamą vaiką gauna lėšų iš biudžeto, bet ir vaikus išnaudoja sunkiems ūkio darbams atlikti, nes ūkininkauja ir iš to gauna pajamų ir t. t., kurias naudoja ne vaikų poreikiams patenkinti. Asmuo suvokia, jog jo nusikalstamos veikos rezultatas gali būti tiesioginė nauda (nesvarbu kokia) juridiniam asmeniui, ir juridinio asmens steigėjas bei šeimynos dalyvis žino apie veiką. Manytina, kad pavyzdys pagrindžia juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės galimybę už tokio pobūdžio veikas.

Lietuvoje vaikų globą (rūpybą) įgyvendina valstybiniai, savivaldybių, nevyriausybiniai vaikų globos namai, šeimynos. Lietuvoje yra apie 90 vaikų globos įstaigų, iš jų dalis yra biudžetinės įstaigos, valstybės ir / ar savivaldybės įstaigos²⁹⁸. 2014 m. gegužės 7 d. veikė 52 šeimynos, kuriose augo 409 vaikai²⁹⁹.

Antroji problema, susijusi BK 20 straipsnio 5 dalies nuostatomis, kurios riboja juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymą. Valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga pagal BK neatsako. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad BK 20 straipsnio 5 dalies numatytų juridinių asmenų, trauktinų baudžiamojon atsakomybėn, subjektų ratas ribojamas dėl to, kad valstybė, kaip ir savivaldybės bei valstybės ir savivaldybių institucijos ar jų įstaigos, yra specifiniai juridiniai asmenys, kurie garantuoja viešąjį interesą, turi veikti visos visuomenės labui (jie yra steigiami visuomenei svarbiems tikslams įgyvendinti), dažniausiai neužsiima ūkine veikla, o jų teisės ir pareigos negali prieštarauti valstybės tikslams ir uždaviniams³⁰⁰. Tokios dalinės išimties aiškinamos tuo, kad įmanoma situacija, kurioje baudžiamojo teismo intervencija būtų neadekvati reakcija arba trukdytų tinkamai atlikti būtiną administracinę procedūrą. Darytina išvada, kad net ir papildžius BK 163 straipsnį nuostata, kad už šią veiką atsako ir juridinis asmuo, baudžiamąją atsakomybę galėtume taikyti ne visiems juridiniams asmenims, paskirtiems vaiko globėju (rūpintoju). Tačiau juridinis asmuo tam tikrais atvejais (kai įsteigta šeimyna, nevalstybiniai vaikų

296 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-95/2012).

297 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-269/2010).

298 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Vaikų globos įstaigos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsaugos-istaigos/vaiku-globos-istaigos.html>>.

299 Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *Šeimynos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsaugos-istaigos/vaiku-globos-istai-gos/seimynos.html>>.

300 Drakšas, R. Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas? *Jurisprudencija*. 2011, 18(4): 1501–1517.

globos namai) gali atsakyti už piktnaudžiavimą globėjo ar rūpintojo teisėmis ir pareigomis, todėl BK 163 straipsnis turėtų būti papildytas nauja dalimi, numatančia juridinio asmens atsakomybę.

Minėtas Kauno apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-407-245-2014 aktualus ne tik tuo aspektu, kad pasisakyta dėl draudimo plečiamai aiškinti BK 163 straipsnį ir taikyti juridiniam asmeniui baudžiamąją atsakomybę, bet jame spręstas ir kaltės klausimas. Teismas nustatė, kad V. P. elgesys yra netinkamas, tačiau jis liudija apie nerūpestingumą, aplaidumą. Neįrodžius tyčinio padaryto pažeidimo pobūdžio, galėtų būti keliamas klausimas dėl baudžiamosios atsakomybės už netinkamą tarnybos pareigų atlikimą pagal BK 229 straipsnį, tačiau ši problematika nebus plačiau analizuojama.

Panašūs argumentai dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aprašomi ir kitoje byloje. Antai, *V. J. pareikštas kaltinimas pagal BK 140 straipsnio 3 dalį, BK 163 straipsnį, BK 228 straipsnį už tai, kad, būdamas pagrindinės mokyklos direktorius, konflikto metu su mažamečiu A. G., panaudodamas fizinę jėgą, A. G. ištempė iš matematikos kabineto ir ranka smaugė prirėmęs prie lango, po to, tęsdamas veiką, jėga A. G. nutempė į mokytojų tualetą, kur bandė skystu muilu išplauti vaiko burną dėl to, kad A. G. vartojo necenzūrinius žodžius, bei stipriai suėmęs vaiko kaklą ir spausdamas bandė jo galvą panardinti į klozetą, taip sukeldamas fizinį skausmą. Teismas šioje byloje padarė išvadą, kad nėra nusikaltimo, numatyto BK 163 straipsnyje, nes kaltinamasis neatitinka šio nusikaltimo subjektui keliamų reikalavimų. Kaip nurodė teismas, kaltinamasis yra pagrindinės mokyklos direktorius, tačiau nei jis, nei pagrindinė mokykla nėra mažamečio globėjas. Mažamečio globėjas yra vaikų globos namai. V. J. buvo pripažintas kaltu pagal BK 140 straipsnio 3 dalį ir BK 228 straipsnio 1 dalį³⁰¹. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje byloje kaltinimas buvo grindžiamas ne piktnaudžiavimu globėjo teisėmis, bet mokyklos direktoriaus pareigomis, kadangi konfliktas vyko pamokų metu, o jis tuo metu buvo atsakingas už mažametį mokinį. Svarstytina, kodėl teismas neatsižvelgė ir nevertino V. J. atitikties požymiui „kitas teisėtas vaiko atstovas“.*

Atskleidžiant šį požįūrį reikia išsamiau paanalizuoti kito teisėto vaiko atstovo požymį, įtvirtintą BK 163 straipsnio dispozicijoje. Pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą³⁰², teisėti vaiko atstovai yra tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti asmenys, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus. Įstatymo nuostatose sutampa subjekto požymiai (tėvai, globėjai (rūpintojai) yra teisėti vaiko atstovai – *aut. pastaba*), todėl kito teisėto vaiko atstovo požymiui turėtų būti suteikiamas savarankiškas turinys.

Pirmasis kito teisėto vaiko atstovo kriterijus, apibūdinantis specifinį kaltininko santykį su vaiku, yra pareiga rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, ginti ir jam atstovauti. Antrasis kriterijus yra susijęs su pareigos šaltiniu. Pagal minėto įstatymo nuostatas juridinę reikšmę turi tik teisinė pareiga, t. y. kylanti iš įstatymo ar kito teisės akto.

301 Trakų rajono apylinkės teismo 2014 m. gruodžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-72-231/2014). Pažymėtina, kad Vilniaus apygardos teismas 2015 m. balandžio 9 d. nuosprendžiu baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-240-497/2015) panaikino minėto teismo nuosprendžio dalį dėl V. J. nuteisimo pagal BK 140 straipsnio 3 dalį.

302 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.

Pagrindinė problema ta, kad vaiko vystymosi raidoje dalyvauja daug subjektų. Tėvai (globėjai, rūpintojai) suprasdami, kad pagrindinė jų pareiga yra vaikų auklėjimas, dalinasi šia atsakomybe su kitais, svarbiais auklėjant vaikus žmonėmis. Šiuolaikinėje visuomenėje vaiko socialinė, fizinė, kultūrinė ir kita raida sunkiai įmanoma be įvairių švietimo, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų pagalbos. Valstybė yra sukūrusi įvairias institucijas, turinčias vienaip ar kitaip prisidėti vaiko raidos užtikrinimo, taip tiesiogiai ar netiesiogiai padedant tėvams įgyvendinti tėvų valdžią. Vaikų labai teikdamos įvairias viešąsias, pavyzdžiui, mokymo ir auklėjimo, paslaugas, šios institucijos laikinai padeda vykdyti tėvams (globėjams, rūpintojams) priskirtinas pareigas auklėti ir prižiūrėti vaikus, jais rūpintis ir jiems atstovauti.

Pažymėtina, kad globos (rūpybos), mokymo, auklėjimo institucijų darbuotojams iš esmės keliami tokie pat reikalavimai, kaip ir bet kuriam kitam fiziniam asmeniui, paskirtam globėju (rūpintoju). Užtikrinti vaiko teises, jomis nepiktinaudžianti – tokia pareiga kyla institucijos administracijai (direktoriui, jo pavaduotojams) ir tiesiogiai su vaiku dirbantiems asmenims (pedagogams, mokytojams, socialiniams darbuotojams, psichologams, slaugytojoms ir kt.), nes jie tiesiogiai bendrauja su vaiku. Tokie asmenys, vykdydami savo darbinės ar tarnybinės pareigas, savo darbo vietoje ir pagal savo kompetenciją privalo užtikrinti vaiko teises. Tinkamas pareigų vykdymas negali būti užtikrintas neprisiimant atsakomybės už jų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Vaiką prižiūrinti institucija ir jos darbuotojai yra atsakingi už vaiką, kol vaikas yra ar turi būti jų žinioje. Svarbu tai, kad kaltininkas veikė kaip juridinio asmens darbuotojas, įgyvendino juridinio asmens funkcijas ir dėl einamų pareigų turi valdžią vaikui, gali jam daryti įtaką.

Kol kas teismų praktikoje vyrauja kitoks požiūris ir inkriminuojamos kitos veikos, pavyzdžiui, atitinkama BK 140 straipsnio dalis inkriminuota vaikų globos namų auklėtojui už smurto panaudojimą prieš auklėtinę³⁰³; taip pat mokytojui už fizinio smurto panaudojimą³⁰⁴ ir t. t.

Tikslumo dėlei reikėtų paminėti, kad teismų praktikoje vis dėlto galima pastebėti platesnių subjekto sampratos interpretavimo atvejų, kurie BK 163 straipsnio dispozicijoje įtvirtintam subjekto požymiui suteikia itin platų požiūrį. Tai pasireiškia tais atvejais, kai veikos vertinimui daro įtaką kaltininko faktinis santykis su vaiku.

L. S. būdama sudariusi santuoką su G. S. ir pradėjusi gyventi su G. S. bei kartu su G. S. trimis vaikais iš pirmosios santuokos, privalėdama užtikrinti vaiko teises, sistemingai piktnaudžiavo savo teisėmis ir pareigomis, žiauriai elgdamasi, fiziškai ir psichiškai gniuždydama savo podukrą. Teismas nustatė, kad L. S. veiksmai tinkamai kvalifikuoti pagal BK 163 straipsnį. Kaltinamoji trejų metų laikotarpiu, nevengė naudoti fizinio smurto, versdavo atlikti per sunkius ūkio darbus, keldama anksti ryte, neleisdavo pakankamai išsimiegoti ir pailsėti, užrakindavo visai dienas kambaryje, neleisdavo eiti pas draugus ar į kiemą žaisti, užrakindavo šaldytuvą neduodama valgyti ir ribodama maistą, neleisdavo naudotis tualetu ir dušu, esančiais gyvenamajame name, nuolat skaudindavo vadindama necenzūriniais ir žeminan-

303 Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-809-135/2012).

304 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-80/2007).

čiais žodžiais, dėl to podukra G. S. du kartus bandė žudyti, jai diagnozuoti elgesio ir emocijų sutrikimai³⁰⁵. Padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas papildomai kvalifikuotas pagal BK 138 straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktus. Apeliacinis skundas dėl veikos kvalifikavimo šioje baudžiamojoje byloje nebuvo paduotas.

Akivaizdu, kad biologinio tėvo sutuoktinė, gyvenanti su vaiku, gali daryti įtaką vaiko asmenybės formavimuisi, jo vystymuisi, taip pat ir pažeidinėti vaiko teises ir interesus. Vaikas gali būti priklausomas nuo šio asmens valios. Patėviams (pamotėms) teisės aktais nėra nustatyta teisių ir pareigų podukroms (posūniams), nors gyvenant šeimoje tarp jų susiklosto psichologiniai, emociniai ir kitokie ryšiai, svainystės santykiai. Manytina, kad teisėmis ir pareigomis gali būti piktnaudžiuojama dėl faktiškai susiklosčiusios ir juridiskai neapibrėžtos padėties. Pareigos auklėti ir rūpintis vaiku pagrindas gali būti ir paties asmens elgesys, sukuriantis jam tokią pareigą. Jeigu šiuo atveju BK 163 straipsnyje įtvirtintą subjekto sampratą aiškinsime ne iš teisinio statuso pozicijų, o faktiniais santykiais, tai galėtume kalbėti apie pamotės L. S. piktnaudžiavimą savo teisėmis ir pareigomis.

Panašią praktiką galima pastebėti ir kitoje byloje, kurioje I. N., būdama 2010-03-03 Varėnos rajono apylinkės teismo nutartimi paskirta S. M. ir 2010-01-06 Varėnos rajono apylinkės teismo sprendimu paskirta A. M. globėja, bei N. N., kuris Lazdijų rajono apylinkės teismo 2007-04-04 nutartimi paskirtas A. P. **globėju, sutuoktine, turėdama pareigą sudaryti vaikams tinkamas sąlygas augti, vystytis ir tinkamai juos prižiūrėti, piktnaudžiavo globėjos teise, fiziškai, psichiškai gniuždydama šeimoje globojamus vaikus, taikydama jiems fizinės bausmės, sukeldama fizinį skausmą ir dviem iš jų (Austėjai ir Andriui) padarydama nežymų sveikatos sutrikdymą. Teismas konstatavo, kad ištirtų įrodymų visuma patvirtino I. N. kaltę dėl nusikalstamos veikos pagal BK 163 straipsnį, kadangi ji, būdama globėja, auklėdama globojamus vaikus, netinkamai vykdė savo globėjos funkcijas, piktnaudžiavo savo teisėmis, dėl to buvo psichologiškai ir fiziškai gniuždomi globojamieji vaikai**³⁰⁶.

Tokia pozicija grindžiama realiai susiklosčiusiais tarpusavio ryšiais tarp vaiko ir kaltininko. Vaikas yra priklausomas nuo jį tiesiogiai supančios aplinkos, o toks padėties priklausomumas apsunkina jo galimybę priešintis (nepriklausomai nuo to, ar vaikas suvokia, kad jo teisės yra pažeidžiamos) net ir šiurkščiausiems vaiko interesų pažeidimams. Vaikas dėl savo specifškumo yra fiziškai, psichiškai, materialiai priklausomas nuo jį prižiūrinčių asmenų. Galima preziumuoti, kad vaikas visada laikytinas priklausomu nuo jį prižiūrinčio asmens. Asmens viršenybė vaiko atžvilgiu, vaiko pavaldumas, priklausomumas gali atsirasti ne tik teisės aktų pagrindu. Faktiniai santykiai gali virsti teisine pareiga. Teisinę pareigą asmuo gali laisvai prisiimti siekdamas prižiūrėti vaiką. Lemiamą reikšmę asmens, turinčio pareigą, padėčiai pagrįsti tokiais atvejais turi ne išpareigojimų galiojimas civiline teisine prasme, o tai, ar faktiškai prisiimamos atitinkamos pareigos.

Kaip jau buvo minėta šiame darbe, užsienio šalių baudžiamuosiuose kodeksuose vyrauja platesnis požiūris į subjektą, kuris žiauriai elgiasi su vaiku. Pavyzdžiui, subjektą apibūdina pareiga globoti, rūpintis ir / ar auklėti ir / arba prižiūrėti vaiką (Vokietijos BK 225

305 Šakių rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-19-829/2012).

306 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-93-238/2014).

straipsnio 1 dalis, Bulgarijos BK 187 straipsnis, Norvegijos BK 219 straipsnis, Rusijos BK 156 straipsnis ir kt.); vaiko priklausomumas, kuris gali būti tarnybinis ar darbinis arba priklausymas bendram namų ūkiui (Vokietijos BK 225 straipsnio 1 dalis), materialinis ar kitoks (Latvijos BK 174 straipsnio 1 dalis), bet koks (Lenkijos BK 207 straipsnio 1 dalis); vaiką su kaltininku gali sieti giminytė ir / ar šeima (Norvegijos BK 219 straipsnis). Lenkijos BK 207 straipsnio dispozicijoje, be paminėtų požymių, dar įtvirtintas ir „bet kurio asmens“ požymis, svarbiausia, kad veika būtų padaryta mažamečiui arba bejėgiškos būklės asmeniui. „Bet kurio asmens“ požymis įtvirtintas ir Vokietijos BK 225 straipsnyje, tačiau jis susietas su žalos vaikui padarymu. Darytina išvada, kad platesnė subjekto samprata kyla iš objektyvaus vaiko teisių apsaugos poreikio.

Apibendrinus galima teigti, kad juridinis asmuo gali atsakyti už piktnaudžiavimą globėjo ar rūpintojo teisėmis ir pareigomis, todėl BK 163 straipsnis turėtų būti papildytas nauja dalimi, numatančia, kad „už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo“.

Dėl painaus teisinio reguliavimo nėra paprasta apibrėžti sąvoką „kitas teisėtas vaiko atstovas“. Įstatymo kūrėjų idėja buvo įtraukti į subjektų ratą visus asmenis, kurie turi įgalinimus vaiko atžvilgiu, t. y. gali spręsti vaikui svarbius klausimus, vaikas yra priklausomas nuo tokio asmens valios ir pan. BK 163 straipsniu siekiama apsaugoti vaiką nuo neteisėto poveikio, pažeidžiančio jo interesus, todėl išvada apie subjektą turi būti daroma įvertinus ne tik formalų atitikimą BK 163 straipsnyje nurodytus požymius, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą vaiko interesams. Kitas teisėtas vaiko atstovas yra asmuo, nuo kurio priklauso vaiko gerovė. Baudžiamojo kodekso 163 straipsnyje reikėtų detalizuoti subjektą, vietoj „kitas teisėtas vaiko atstovas“ nurodant „kitą asmenį, kuris turi pareigą auklėti ar prižiūrėti vaiką, arba asmuo, nuo kurio vaikas materialiai ar kitaip priklausomas“.

4. TĖVŲ, GLOBĖJŲ AR RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ PIKTNAUDŽIAVIMO TEISĖMIS IR PAREIGOMIS KALTĖ

Baudžiamajai atsakomybei kilti nepakanka įstatyme numatytų objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių nustatymo. Baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra nusikaltimo sudėtis, kurią, be objektyviųjų, sudaro ir subjektyvieji nusikaltimo sudėties požymiai (pakaltinamumas, kaltė, įstatymo leidėjo įtvirtintais atvejais tikslas, motyvas). Kvalifikuodami veiką pagal BK 163 straipsnį susiduriame su kai kurių subjektyviųjų požymių aiškinimo problemomis. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėties konstrukcija yra sudėtinga, todėl yra labai svarbus klausimas, kokio turinio asmens psichinį santykį su objektyviais nusikalstamos veikos požymiais privalu nustatyti, norint kvalifikuoti veiką.

Aiškinant kaltės požymį atkreiptinas dėmesys į tai, kad piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimas yra tyčinis. Kadangi šios veikos sudėtis yra formali, tai pagal šiuo metu galiojančio BK 15 straipsnio nuostatas ji gali būti padaroma tik tiesiogine tyčia. Būtent tyčinės kaltės reikalavimas leidžia išvengti šios nusikalstamos veikos pernelyg plataus taikymo, tai kriterijus, atribojantis iš tiesų pavojingą veiką nuo tiesiog netinkamo elgesio su vaiku. Manytina, kad tyčinės kaltės įtraukimas į šio nusikaltimo sudėtį padeda išvengti pernelyg plataus šios veikos taikymo.

Neatsargios kaltės formos BK 163 straipsnis tiesiogiai nenumato, nors iš kai kurių įtvirtintų dispozicijoje požymių galima būtų tuo suabejoti. Istorškai požymis „palikimas be priežiūros“ traktuojamas kaip neatsargus nusikaltimas – tai pareigų nevykdymas arba netinkamas jų atlikimas, t. y. aplaidus, nekokybiškas, atmestinas, nepakankamai efektyvus ir pan. savo pareigų vykdymas, neužtikrinantis vaiko teisių³⁰⁷. Kaip matyti, įstatymų leidėjas už tokius atvejus, kai vaikas paliekamas be priežiūros dėl aplaidumo, nerūpestingumo, lengvabūdiškumo nusprendė taikyti civilinę, administracinę ar kitą atsakomybę. Pritartina tokiam žingsniui, iš esmės pats terminas „piktnaudžiavimas“ suponuoja sąmoningą veikimą. Neatsargaus nusikaltimo, kurio padariniai nekilo, pavojingumas yra pernelyg mažas, kad būtų tikslinga (pateisinama) už tokią veiką taikyti baudžiamąją atsakomybę. Teismų praktikoje galima rasti tokių atvejų:

I. R. buvo kaltinama tuo, kad piktnaudžiavo motinos teisėmis, tyčia neprižiūrėjo ir nesi-rūpino savo mažamečiu sūnumi L. R., t. y. vaiko nemaudė, dėl to jis buvo aptekęs utėlėmis ir jo kūno oda buvo su įvairaus senumo nusikasymais, nevedė vaiko pas gydytoją apžiūrai ir neužtikrino jo gydymo, palikdavo L. R. vieną namuose su kitais mažamečiais vaikais be priežiūros ir maisto, o pagaminusi valgį nemaitino L. R., kuriam dėl nepakankamos, nekokybiškos ir neracionalios mitybos išsivystė anemija bei dėl badavimo jis išseko ir 2008 m. balandžio 15 d. mirė nuo išsekimo.

Teismas nustatė, kad kaltinamosios gyvenimo sąlygos iš tiesų buvo sunkios. Ji gyveno su penkiais vaikais dviejų kambarių bute, sename name, kuriame nebuvo vonios, tualetų, žiemą užšaldavo vandentiekis. Vandenių tuomet tekdavo atsinešti iš kitur. Akivaizdu, jog ne dėl kaltinamosios kaltės nebuvo įmanoma laikytis aukštų higienos reikalavimų, tai yra dažnai

307 Žr., pvz.: Klimka, A.; Apanavičius, M.; Misiūnas, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė*. Vilnius: Mintis, 1974, p. 164–165.

maudyti vaikus, skalbti jų rūbelius ir patalynę. Teismas nustatė, kad kaltinamosios veikos padarytos dėl neatsargumo, nes iš tiesų kaltinamoji vaiko dažnai nemaitino, t. y. pagaminusi maistą neužtikrino, kad jis iš tiesų būtų pakankamai pavalgęs, nepasirūpino, kad laiku būtų nuvežtas pas gydytoją, nepasirūpino higiena. Tai ji padarė nusikalstamu neveikimu ir dėl nusikalstamo nerūpestingumo. Teismas išteisino pagal BK 163 straipsnį, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo požymių. Tačiau nusprendė pripažinti kalta padarius neatsargų gyvybės atėmimą (BK 132 straipsnio 1 dalis)³⁰⁸.

Kaip minėta, šio nusikaltimo sudėtis formali ir ji gali būti padaroma tik tiesiogine tyčia³⁰⁹, todėl konstatuojant ją turėtų būti nustatoma, kad kaltininkas suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį (intelektualinis momentas) ir nori taip veikti (valinis momentas).

Ypač sudėtingas yra įrodinėtinas intelektualinis piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis kaltės aspektas – kaltininkas turi suvokti teisių ir pareigų įgyvendinimo neteisėtumą ir jo prievartinį pobūdį.

Paprastai, kai kalbama apie intelektualinį tyčios momentą, nekeliami tokio reikalavimo, kad kaltininkas turi suvokti savo veikos neteisėtumą³¹⁰. Tačiau tam tikrais atvejais veikos požymio neteisėtumas gali būti įtvirtintas nusikalstamos veikos sudėtyje. Tokiais atvejais įrodinėjant kaltę būtina nustatyti ir veiksmų neteisėtumo suvokimą. Nors galiojančioje BK 163 straipsnio dispozicijoje neminimas žodis „neteisėtumas“, tačiau analizuojant patį piktnaudžiavimo, kaip veikos, požymį darbe buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad piktnaudžiavimas – tai neteisėtas teisių įgyvendinimas, neteisėtas vaiko padėties išnaudojimas ir pan. Darytina išvada, kad būtinu tyčios aspektu laikytinas teisių ir pareigų įgyvendinimo neteisėtumo suvokimas. Būtina nustatyti, kad kaltininkas suprato, jog jo veiksmai (neveikimas) neturi teisinio pagrindo ir / ar kad veikia priešingai vaiko interesams.

A. A. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, sistemingai baugino vaikus naudodamas psichinę prievartą ir pažeidė jų teisę į poilsį ir laisvalaikį, trukdė mokytis ir ilsėtis, sistemingai provokuodamas konfliktus ir vaikų aki-vaizdoje smurtaudamas prieš sutuoktinę R. A., demonstravo fizinį ir psichinį smurtą vaikams, smurtaudamas kėlė realią grėsmę vaikų sveikatai bei smurtaudamas dukros atžvilgiu padarė nežymų sveikatos sutrikdymą.

A. A. parodė, kad neturėjo tyčios skriausti savo vaikų, tik norėjo juos tinkamai auklėti. Neneigia, jog tarp jo ir žmonos kildavo konfliktų, kuriuos dukros matydavo. Įrodyta, jog A. A. veika padaryta tiesiogine tyčia, t. y. jis sąmoningai, žinodamas savo pareigą ir galėdamas tą pareigą tinkamai vykdyti, sistemingai piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis, nesudarė tinkamų sąlygų savo vaikams visapusiškai ir harmoningai vystytis bei fiziškai ir psichologiškai juos gniuždė, žiauriai elgdamasis su jais³¹¹.

308 Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-7-174/2013).

309 Mokslinėje literatūroje diskutuojama dėl netiesioginės tyčios galimumo tiek materialiomis, tiek formaliomis sudėtimis aprašytose nusikalstamosiose veikose, tačiau šis klausimas yra už šio tyrimo ribų ir darbe remiamasi įstatymų leidėjo įtvirtinta koncepcija. Žr., pvz.: Bikelis, S., *supra* note 37, p. 7, 75 ir kt.

310 Žr., pvz.: *Ibid.*, p. 7, 170.

311 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. kovo 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-245/2007).

Veikos vertinimas pagal BK 163 straipsnį logiškai susietas su asmens teisiniu statusu. Manytina, kad kaltininkas iš esmės gerai suvokia savo padėties specifiką – tai, kad iš kitų asmenų jis išsiskiria specialia padėtimi, teisėmis ir pareigomis, kurios leidžia jam atlikti reikšmingus veiksmus vaiko atžvilgiu. Asmuo jau iki nusikalstamos veikos padarymo turi psichinį santykį su savo padėtimi vaiko atžvilgiu. Asmens veikos teisėtumą nulemia ne tai, kad jis savo veikloje nepažeidė konkretaus draudimo, nurodyto teisės akte, čia kalbama apie piktnaudžiavimą vaiko padėtimi, t. y. apie savo teisių (pareigų) naudojimą pikta. Visų įmanomų piktnaudžiavimo formų tiesiog neįmanoma aprašyti teisės aktuose ir uždrausti. Todėl piktnaudžiavimu pripažintini ir tokie veiksmai, kurių joks teisės aktas nedraudžia, bet kurie priešingi vaiko interesams. Pavyzdžiui, kai asmuo taiko keistus ar neleistinus auklėjimo būdus (uždaro vaiką tamsioje tualetų patalpoje ir pan.), kai vaikui skirtą išlaikymą panaudoja ne vaiko interesams (iššvaisto, perleidžia kitiems asmenims, sunaudoja savo asmeniniais poreikiais ir pan.), demonstruoja fizinį ar psichinį smurtą vaiko akivaizdoje, išnaudoja vaiką priverstiniais, sunkiems namų ūkio darbams ir t. t.

Asmens abejingumas įstatymo reikalavimams, nesistengimas išsiaiškinti tikrosios jų prasmės, kaip pripažįstama baudžiamosios teisės teorijoje, taip pat leidžia pagrįstai smerkti nusikalstamą veiką padariusį asmenį³¹². Pavyzdžiui, panaudoję smurtą prieš vaikus tėvai ar kiti asmenys dažnai būna įsitikinę, kad tai nepavojinga veika, nes smurtas pavartotas auklėjimo, drausminimo ar kitais tikslais, t. y. dėl vaiko gerovės. Teisine prasme tokia klaida neturi reikšmės ir kaltininko tyčios nešalina.

Kiekvienu konkrečiu atveju konstatuojant tyčinę kaltę, įvairūs teisių (pareigų) aspektai turi būti vertinami nuosekliai, atsižvelgiant į objektyvias bylos aplinkybes. Iš esmės baudžiamajame įstatyme nurodyta, ko negali daryti kaltininkas (naudoti fizinio smurto, psichinės prievartos, žiauraus elgesio ir kt.). Teisių (pareigų) neleistinas panaudojimas apibrėžiamas per pavojingus veikimo būdus, kurie rodo teisių ir pareigų įgyvendinimo neteisėtumą.

Antruoju svarbiu tyčios intelektualiniu aspektu laikytinas veikos prievartinio pobūdžio suvokimas. Kaltininkas turi suvokti, kad vaikas fiziškai ar psichiškai gniuždomas, paliekamas ilgą laiką be priežiūros arba su vaiku kitaip žiauriai elgiamasi. Kaltininkas turi suvokti, jog naudodamasis savo teisėmis, jis viena ar kita forma veikia nukentėjusįjį, t. y. veikia jo kūną, psichiką, siekdamas sukelti baimę, pažeminti ar pan.

R. G. nuteistas pagal BK 163 straipsnį. Teismas konstatavo, jog R. G. sąmoningais, tiksliniais, tyčiniiais veiksmais, nuolat būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, nuolat stumdydamas nepilnamečių vaikų akivaizdoje jų motiną, tyčia kumščiuodamas dukrą, tuo sukeldamas jai skausmą, vaikų akivaizdoje keldamas šeimoje barnius ir mėtydamas namuose daiktus, keikdamas įvairiais necenzūriniais žodžiais vaikų akivaizdoje savo žmoną, įžeidžiamais žodžiais draugų akivaizdoje vadindamas savo dukrą, apstumdydamas ir įžeidinėdamas savo dukrą mažamečio sūnaus akivaizdoje, girtas namie triukšmaudamas ir prikeldamas vaikus iš miego, mažamečio sūnaus akivaizdoje mesdamas stiklinę į sieną ir taip išgąsdindamas sūnų D. G. – fiziškai bei psichiškai gniuždė savo vaikus, piktnaudžiavo savo kaip tėvo teisėmis ir pareigomis. Šie kaltinamojo veiksmai pasireiškė ir buvo padaryti tiesiogine tyčia, nors pats kaltinamasis tai ir neigė. Teismas mano, jog kaltinamasis suprato savo veiksmų esmę ir jų

312 Žr., pvz.: Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 344.

*pobūdį. Žinojo, kad turi pareigą tinkamai auklėti vaikus, tačiau sąmoningai jos nevykdė ilgą laiką ir sistemingai, o tai privedė iki to, jog nepilnametė dukra, neapsikentusi tokio tėvo elgesio, raštu kreipėsi į Vaiko teisių apsaugos skyrių, nurodydama, kad toliau negali gyventi šeimoje dėl nuolatinio tėvo naudojamo fizinio ir psichinio smurto*³¹³.

Šiuo atveju buvo nustatyta, kad objektyviai piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis procesas buvo intensyvus, sistemingas, truko ilgą laiką. Veikos pobūdis pasireiškė fiziniu ir psichiniu gniuždymu, todėl buvo konstatuota, jog kaltininkas norėjo būtent tokio piktnaudžiavimo būdo. Formaliose sudėtyse tiesioginės tyčios valinis momentas pasireiškia noru padaryti pavojingą veiką. Kaltininko norėjimą taip veikti įrodo besikartojantis jo analogiškas elgesys.

Tyčios intelektualinis momentas apsiriboja tik objektyviųjų požymių (išskyrus vertybę ir subjekto požymius) suvokimu. Šiuo atveju pakanka, kad kaltininkas suvokia nukentėjusiojo požymius (kad nukentėjusysis yra vaikas), veikos prievartinį pobūdį (kad vaikas fiziškai ar psichiškai gniuždomas, paliekamas ilgą laiką be priežiūros arba su vaiku kitaip žiauriai elgiamasi), specialaus subjekto požymius (kad egzistuoja specialūs kaltininko ir vaiko santykiai). Kaltininkas turi suvokti, jog naudodamasis savo teisėmis, jis viena ar kita forma veikia nukentėjusįjį, t. y. veikia jo kūną, psichiką ar pan. Antra, valinis tiesioginės tyčios momentas pabrėžia veikos siekimą – norėjimą taip veikti.

---

313 Marijampolės rajono apylinkės teismo 2010 m. gegužės 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-123-537/2010).

5. PIKTNAUDŽIAVIMO TĖVŲ, GLOBĖJO AR RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS ATSKYRIMAS NUO PANAŠIŲ ADMINISTRACINĖS TEISĖS PAŽEIDIMŲ

Vaiko teisių apsauga pirmiausia reglamentuojama už baudžiamųjų įstatymų ribų (Konstitucijoje, Civiliniame kodekse, Administracinių teisės pažeidimų kodekse ir pan.). Įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją įstatymuose nustatyti, kokios veikos yra priešingos teisei, kokia atsakomybė už jas turėtų būti taikoma³¹⁴. Tačiau pasirinktas įstatymo leidėjo reguliavimas numatyti tiek baudžiamąją, tiek administracinę atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus kelia minėtų atsakomybių takoskyros problemą. Konstitucinis Teismas pripažino, kad vertinant, ar teisinė atsakomybė priskirtina administracinei, ar baudžiamajai teisei, pabrėžtina, kad tarp administracinės ir baudžiamosios teisinės atsakomybės yra nemaža panašumų, bet yra ir esminių skirtumų. Administracinių teisės pažeidimų ir nusikalstamų veikų pavojingumas yra nevienodas, skiriasi ir patraukimo administracinėn arba baudžiamojon atsakomybėn padariniai³¹⁵.

Administracinių teisės pažeidimų kodeksas³¹⁶ numato administracinę atsakomybę tėvams, globėjams (rūpintojams) ir kitiems asmenims, kurių žinioje yra vaikas, už savo teisių ir pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą priešingai vaiko interesams (atitinkamai ATPK 181, 181⁽¹⁾, 181⁽³⁾ straipsniai)³¹⁷. Vaiko teisių ir pareigų pažeidimai tiek pagal savo pobūdį, tiek pagal keliamą pavojų gali labai skirtis. Įsigilinus į BK 163 straipsnio dispoziciją aiškėja, kad pagrindinis tokių veiksmų pripažinimo nusikalstamais kriterijus – tai veikos padarymo būdas, t. y. kaltininkas turi piktnaudžiauti savo teisėmis ir pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas, palikdamas ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgdamasis su vaiku. Pažymėtina ir tai, kad vien tik teisių ir pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas pats savaime dar nesuponuoja baudžiamosios atsakomybės. Piktnaudžiavimo riba apibrėžiama per pavojingus veikimo būdus, kurie rodo kriminalinį piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis pobūdį. Turint galvoje grynai pažodinę įstatymo prasmę, galima

314 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 17 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 33 straipsnio (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 383 „Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių 39 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija), 40 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 71/06-12/07). *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 108-4136.

315 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163-2 straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (bylos Nr. 01/04). *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 134-4819.

316 Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1 (su pakeitimais ir papildymais).

317 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (toliau – ANK), įsigaliosiantis 2017 m. sausio 1 d. taip pat numato administracinius nusižengimus, susijusius su vaiko teisių pažeidimais (72–74 straipsniai). *Teisės aktų registras*. 2015, Nr. 11216; *Teisės aktų registras*. 2016, Nr. 6425. Tiesa, šiek tiek detalizuotos administracinių nusižengimų sudėtyje taip pat neišsprendžia baudžiamosios ir administracinės atsakomybės takoskyros.

būtų pateikti tokią administracinės ir baudžiosios atsakomybės takoskyrą: panaudotas fizinis smurtas, psichinė prievarta, palikimas ilgą laiką be priežiūros ar kitoks žiaurus elgesys yra atribojamasis nusikaltimo požymis. Priešingu atveju taikytina administracinė atsakomybė pagal ATPK 181, 181⁽¹⁾, 181⁽³⁾ straipsnius ar kitą specialią šio kodekso normą. Toks aiškinimas kokiame nors kitame teisiniame kontekste galbūt nekeltų abejonių, tačiau nagrinėjamai normai jis nėra visiškai tinkamas.

Išanalizuotoje teismų praktikoje vaiko interesų pažeidimu, t. y. administraciniu teisės pažeidimu³¹⁸, buvo pripažinti tokie veiksmai:

1. fizinio smurto demonstravimas vaiko akivaizdoje, pavyzdžiui, sutuoktinės papurtymas nepilnametės dukros akivaizdoje³¹⁹; sutuoktinės tampymas už plaukų ir sudavimas jai į galvą³²⁰; sutuoktinės stumdymas ir barimasis³²¹ ir kt.
2. psichologinio smurto demonstravimas, kuris pasireiškia agresyviais ar grubiais konfliktais arba konfliktais, keliančiais vaikui baimę arba darančiais žalą vaiko psichikai³²², taip pat necenzūrinių žodžių, keliančių vaikui baimę, vartojimu, vaikų įžeidinėjimai, šaukimas ant jų³²³;
3. tėvų palikimas vaiko be priežiūros (nesugebėjimas juo tinkamai rūpintis ir auklėti)³²⁴.

Reikia paminėti, kad teismų praktikoje pabrėžiama, kad nors teisės aktais draudžiamas bet koks valdžios panaudojimas priešingai vaiko interesams, taip pat ir fizinio ar psichologinio smurto demonstravimas vaiko akivaizdoje, tačiau negalima bet kokius konfliktus ir neigiamų emocijų reiškimą vaiko akivaizdoje vertinti kaip administracinę teisės pažeidimą. Pažeidimas turi pasižymėti tam tikro pavojingumo lygiu, be to, turi būti aiškiai nustatytas subjektyvusis kaltės požymis asmens veiksmuose (pažeidėjo veiksmų kryptingumas vaiko atžvilgiu)³²⁵.

Fizinio smurto prieš vaiką panaudojimas pabrėžia pavojingesnį veikos pobūdį, tačiau ne visais atvejais turi būti vertinamas kaip nusikaltimo požymis. Kaip jau minėta diserta-

318 Susipažinus su teismų sprendimais, kuriuose asmenys baudžiami dėl administracinių nusizengimų, reglamentuotų ATPK 181, 181⁽¹⁾, 181⁽³⁾, galimi konstatuoti, kad dažniausiai asmenys nepanaudoja tėvų valdžios ir yra patraukiami administracinės atsakomybės už tai, jog vaikai nelanko mokyklos, vagiliauja ar kitaip pažeidžia teisės aktus, tačiau dėl amžiaus negali būti teisinės atsakomybės subjektais.

319 Žr., pvz.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 23 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N146-2283/2009).

320 Žr., pvz.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 11 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N444-1458/2009).

321 Žr., pvz.: Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. ATP-734-380/2014).

322 Žr., pvz.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N62-2227/2011); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 18 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N575-305/2012) ir kt.

323 Žr., pvz.: Kauno apygardos teismo 2013 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. ATP-412-327/2013); Jonavos rajono apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 8 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-856-813/2011).

324 Žr., pvz.: Kupiškio rajono apylinkės teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-445-100/2011); Kelmės rajono apylinkės teismo 2015 m. balandžio 20 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-293-496/2015).

325 Žr., pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2014 m. liepos 1 d. nutartis atnaujintoje administracinio teisės pažeidimo byloje (bylos Nr. 2AT-38/2014).

ciniam tyrimu, fizinio smurto panaudojimo faktas gali tik formaliai atitikti nusikaltimo požymius³²⁶.

Sunkumų, sprendžiant, kokio sunkumo pažeidimą padarė kaltininkas, kyla, kai padaroma veika, susijusi su psichine prievarta. Tiek fizinio, tiek psichologinio smurto demonstravimas savo esme gali būti laikomas psichine prievarta. Neigiamas informacinio pobūdžio poveikis asmens psichikai įmanomas įvairiais būdais. Baudžiamajoje teisėje psichinė prievarta siejama su įvairaus turinio grasinimais, keliančiais baimės jausmą³²⁷. Psichinė prievarta kaip baudžiamoji teisinė kategorija – tai pavojingas poveikis asmens psichikai. Šiuo atveju kaltininkas sąmoningai nukreipia neigiamą informacinio pobūdžio poveikį nukentėjusiajam, taip siekdamas sukelti nepageidaujamus psichinius pokyčius. Psichinei prievartai baudžiamąja teisine prasme būdingas siekis įbauginti nukentėjusį.

Kaip minėta, neigiamas informacinio pobūdžio poveikis asmens psichikai įmanomas įvairiais būdais, tačiau psichinė prievarta baudžiamąja teisine prasme siejama tik su įvairaus turinio grasinimais, o kitos psichinės prievartos išraiškos formos gali sukelti administracinę atsakomybę. Platesnės analizės reikalauja fizinio smurto naudojimas vaikų akivaizdoje, nes, kaip jau buvo minėta darbe, tokio pobūdžio veiksmai gali būti vertinami kaip pavojingesni ir užtraukiantys baudžiamąją atsakomybę. Pavyzdžiui, *R. B. laikotarpiu nuo 2008 m. rugpjūčio 5 d. iki 2012 m. rugsėjo mėn. 12 d. sistemingai baugino savo žmoną O. B., prieš ją nuolatos naudojo fizinį bei psichinį smurtą, grąsino ir tai darė savo mažamečių vaikų K. B. ir G. B. akivaizdoje, taip juos psichiškai gniuždydamas. Fizinė ir psichinė prievarta pasireiškė: mušimu, smaugimu, tąsytu už plaukų, stūmimu ir stumdymu, grasinimais papjauti ir išmesti per balkoną, užmušti ir pan. Tokius smurtinius veiksmus bei grąsinimus ne kartą kaltinamasis yra atlikęs savo mažamečių vaikų akivaizdoje, dėl to piktnaudžiavo savo teisėmis ir pareigomis, nes vaikai dėl tokių nusikalstamų tėvo veiksmų, jam esant neblaiviam, jautė nuolatinę baimę, išgąstį, buvo pažeidžiama jų teisė į poilsį. R. B. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą BK 163 straipsnyje*³²⁸.

Atsižvelgiant į teismų praktiką bylose dėl nusikalstamų veikų, kuriose psichinė prievarta nukentėjusiojo artimam asmeniui yra tokių veikų padarymo būdas, darytina išvada, kad psichine prievarta baudžiamąja teisine prasme laikytini pasikartojantys ar nuolatinio pobūdžio tyčiniai kaltininko veiksmai. Šiuo atveju svarbūs intensyvūs fiziniai smurtiniai veiksmai, sistemingas vaikų mamos bauginimas. Naudojamas smurtas prikeldavo mažamečius vaikus, jie verkdamo, kartais naktį tekdavo palikti namus. Tokiu atveju kaltininko veiksmuose galima įžvelgti grąsinimo elementą.

Ne kiekvienas fizinio smurto demonstravimas kaip psichinis poveikis asmens psichikai yra toks pavojingas, kad turėtų būti vertinamas iš baudžiamosios teisės pozicijų. Pavyzdžiui, *L. M. savo nepilnametės dukros akivaizdoje naudojo psichinį ir fizinį smurtą prieš vaiko mamą V. Š. Tokiais veiksmais baugino vaiką ir padarė pažeidimą, numatytą ATPK 181 straipsnio 1 dalyje*³²⁹.

326 Plačiau šio disertacinio tyrimo II dalies 2.1.2. poskyryje.

327 Fedosiuk, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamajoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, 21(13): 108.

328 Žr., pvz.: Marijampolės rajono apylinkės teismo 2013 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje (bylos Nr. 1-123-537/2013).

329 Akmenės rajono apylinkės teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-305-922/2013).

Šioje byloje nustatyta, kad vaiko motinai padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas (poodinės kraujosruvos veide ir odos nubrozdinimai kakle). Nenustatyta jokių faktų, kad kaltininkas smurtaudamas prieš V. Š. siekė įbauginti vaiką. Įvykio kontekstas (konfliktas įvyko spontaniškai, buvo trumpalaikis ir pan.) rodo, kad veiksmai, nors ir pripažintini netinkamais siekiant spręsti konfliktą, tačiau nėra tiek pavojingi, kad juos būtų galima laikyti psichine prievarta, užtraukiančia baudžiamąją atsakomybę.

Paprastai administracinę atsakomybę užtraukia įvairūs tėvų konfliktai, barniai, kurie skaudina vaikus. Tai yra nekorektiškas elgesys, nes įpykusios šalys dažnai pavartoja aštresnį ar piktesnį žodį. Konfliktinėje situacijoje šalies elgesys kyla ne iš racionalios logikos, o iš ne visada adekvačių emocijų. Tokių emocijų ar susikaupusio pykčio proveržį teismai vertina kaip netoleruotiną elgesį, neviršijantį administracinės teisės pažeidimo. Teismai kartais prevenciškai pamoko tėvus, kad *susidariusioje konfliktinėje situacijoje jie privalo rasti tokius žodžius, tokius paaiškinimus, kuriuos vaikai galėtų suprasti pagal savo amžių ir jaustųsi saugiai, tai yra tėvai privalo švelninti savo elgesio manieras, kalbėjimo toną, vengti vulgarumo, tėvai privalo vengti vaikų akyse vienas kito vertinimo, tą jie gali daryti tarpusavyje aiškindamiesi santykius, neįtraukdami į tuos ginčus vaikų*³³⁰.

Administracinę atsakomybę taip pat užtraukia vaiko niekinimas, pažeminimas, keiksojimas necenzūriniais žodžiais, šaukimas ant jo. Minimos kitokios psichinės prievartos priemonės nėra tokios intensyvios ir pavojingos, kad galima būtų kalbėti apie baudžiamąją atsakomybę. Pavyzdžiui, A. R. *nevykdė pareigos dorai auklėti ir prižiūrėti savo nepilnamečių vaikų, nes ant jų šaukė ir vaikus vadino įžeidžiančiais žodžiais „parazitais“, „žiurkėmis“, „debilais“*. A. R. *pripažinta kalta, padariusi administracinę teisės pažeidimą, numatytą ATPK 181 straipsnio 1 dalyje*³³¹.

Necenzūriniai žodžiai, keiksmai, patyčios ir panašaus pobūdžio veiksmai pagal savo turinį, išreiškiamos emocijos piktumo laipsnį, intensyvumą, kryptingumą, trukmę, įvykio kontekstą ir kt. gali įgauti bauginančią formą. Vertinant juos svarbus žodžių turinys, intensyvumas ir padarymo aplinkybės ir tai, ar žodžiai turėjo realų poveikį vaikams. Kadangi A. R. žodžių nelydėjo agresyvus elgesys, nebuvo jais išreikštas grasinimas, tai jis buvo įvertintas kaip administracinės teisės pažeidimas. Autorės nuomone, esant galimybei, vaiko garbės ir orumo gynimui turėtų būti išnaudotos švelnesnės, ne baudžiamojo poveikio priemonės.

Tyrime dalyvavę ekspertai nurodė skirtingus kriterijus, atribojančius administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už psichinės prievartos naudojimą prieš vaiką: veikos sisteminumas, pastovumas, dažnumas (3, 4, 6, 7, 10, 11 ekspertas); veikos intensyvumas (4, 6, 8, 9, 11 ekspertas); sukeliamą žalą (2, 3, 5, 8, 10 ekspertas); tyčia (2, 9 ekspertas); veikos pavojingumas (1 ekspertas). 11 ekspertas teigė, kad *„jeigu tai eilinis buitinis konfliktas, reikia bandyti dirbti kitomis priemonėmis“*.

Universalus nusikalstamos veikos požymis yra jos pavojingumas. Teismas kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečios veikos pavojingumą ir nustatyti, ar jis nėra formalaus pobū-

330 Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2010 m. gruodžio 2d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-1079-714/2010).

331 Jonavos rajono apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 8 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-856-813/2011).

džio. Jeigu pavojingumas nėra absoliutus, tokį elgesį galima įvertinti kaip administracinės teisės pažeidimą. Psichinio poveikio pavojingumas, intensyvumas, panaudotos prievartos priemonės, bauginamoji paskirtis bei keliamas pavojus konkretaus žmogaus sveikatai ar gyvybei, kaltininko tyčios kryptingumas yra baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijai. Vertindami atitinkamą psichinį poveikį kaip psichinę prievartą, kuri užtraukia baudžiamąją atsakomybę, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad baudžiamoji teisė yra krašutinė priemonė, taikoma tik už tikrai pavojingą ir žalingą elgesį. Pavojingais veiksmais laikytina ne tai, jog vaikas patiria tik diskomfortą, bet, pavyzdžiui, tai, kad kaltininko veiksmais sukuriamas bauginančio pobūdžio situacija. Vadinasi, nukentėjusysis turi ne tik išgirsti grasinimus, bet ir suprasti jų realų pavojingumą, didelę tikimybę, kad kaltininkas juos įgyvendins.

Kitas probleminis veikų atribojimo atvejis – tai **palikimas vaiko be priežiūros**. BK 163 straipsnyje įtvirtintas vaiko palikimas ilgą laiką be priežiūros turi būti įvertintas itin kruopščiai, nes palikimas vaikų be priežiūros, nesirūpinimas jais yra traktuotinas kaip tėvų valdžios nepanaudojimas, kuris užtraukia administracinę atsakomybę³³², o trumpas vaiko palikimas gali būti iš viso nepavojingas ir nebaudžiamas.

BK 163 straipsnio dispozicijoje pagrindinis tokių veiksmų pripažinimo nusikalstamais kriterijus yra ilgas laikas. Mokslinėje literatūroje ilgas laikas aiškinamas, kai vaikas be priežiūros paliekamas tokiam laikui, kuris, priklausomai nuo jo amžiaus ir poreikių, sukelia ilgalaikį fizinį ar psichologinį nepatogumą, diskomfortą, dėl kurio kyla grėsmė jo psichologinei būsenai, fizinių, psichinių ir socialinių poreikių patenkinimui³³³.

Kaip matyti iš analizuotos teismų praktikos baudžiamosiose bylose, ilgas laikas be priežiūros nėra siejamas vien su faktiniu laiko tarpu. Jis yra siejamas ir su kitomis konkrečios bylos aplinkybėmis. Pavyzdžiui, *D. M. nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad nesirūpino nepilnamete, sunkią negalią turinčia dukra A. M. (jai tuo metu buvo 16 metų – aut. pastaba), kuriai nustatytas specialus nuolatinės slaugos poreikis (nustatyti du nesirūpinimo epizodai) bei paliko vieną namuose, be suaugusiųjų priežiūros, be maisto (nustatyti du epizodai, iš kurių vienas truko tris dienas). Buvo nustatyta, kad mergaitė ypač apleista, gausūs ir gilūs iššutimai, pragulos, pati išsakyti nusiskundimų negali*³³⁴.

Darytina išvada, kad vaiko amžius, jo sveikata yra tiesiogiai proporcinga jo gebėjimui būti vienam be priežiūros atitinkamą laiko tarpą. Galimas vienoks veikos įvertinimas, kai paliekamas be priežiūros kūdikis ar ikimokyklinio amžiaus arba neįgalus vaikas, o visiškai kitoks paliekus be priežiūros vaiką, galintį pasirūpinti savimi. Minėtoje byloje teismas atsižvelgė į veiksmų sistemingumą, į vaiko specifiką bei žalą vaiko sveikatai.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BK 163 straipsnyje ir ATPK 181 ir 181(1) straipsnyje numatytų pažeidimų sudėtyje nenubrėžia aiškos ribos tarp baudžiamosios ir administracinės atsakomybės. Šiame kontekste svarbu tai, kad nusikaltimą nuo administracinės teisės pažeidimo padeda atriboti konkrečios veikos pavojingumas. Pavyzdžiui, *A. B. nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad piktnaudžiavo motinos teisėmis ir pareigomis dėl to, kad nuo*

332 Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2011 m. rugpjūčio 2 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-724-867/2011).

333 Žr., pvz.: Abramavičius, A., et al. *supra* note 25, p. 223.

334 Radviliškio rajono apylinkės teismo 2015 m. sausio 13 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-58-156/2015).

*2011 m. rugpjūčio 16 d. vakaro iki 2011 m. rugpjūčio 16 d. 23 val. autobusų stotelėje paliko du mažamečius vaikus be suaugusiųjų priežiūros, o pati išvyko į Vilnių*³³⁵.

Nors teismas šioje byloje konkrečiai nesprendė atsakomybių atribojimo klausimo, tačiau matyti, kad A. B. veika savo pavojingumo laipsniu viršija administracinės teisės pažeidimą. Teismas atsižvelgė į kaltininko veiksmus, jų intensyvumą, trukmę, nukentėjusiųjų skaičių, juos apibūdinančius duomenis, palikimo vietos specifiką ir kitas aplinkybes. Byloje nustatyta, kad A. B., būdama girta, vėlai vakare autobusų stotelėje, esančioje Kinelių kaime, paliko du mažamečius vaikus, gim. 2009 ir 2010 m., kol juos radęs žmogus iškvietė policiją. Palikimo vietos specifika (kaimo stotelė, kurioje tuo metu nebuvo žmonių), veiksmų atlikimo laikas (vėlyvas vakaras), veiksmų pobūdis (vaikai palikti be suaugusiųjų priežiūros) ir kitos aplinkybės rodo, kad veiksmai yra tokio pobūdžio ir intensyvumo, kad užtrauktų baudžiamąją atsakomybę.

Vaiko palikimas reiškia, kad vaikas lieka be suaugusiųjų priežiūros ir iškilus būtinybei tokia priežiūra nebūtų užtikrinta. Analizuojant teismų praktiką administracinės teisės pažeidimų bylose matyti, kad palikimas vaiko be priežiūros traktuotinas kaip tėvų valdžios nepanaudojimas (ATPK 181) arba vaiko globėjo (rūpintojo) pareigų nevykdymas arba vykdymas priešingai vaiko interesams (ATPK 181⁽¹⁾), kai palieka kitų neblaivių asmenų priežiūrai³³⁶, kai savavališkai, be išankstinio susitarimo, palieka kitų asmenų priežiūrai³³⁷, kai kaltininkai patys girtaudami nesirūpina vaiku³³⁸ ir pan.

Teismas, vertindamas vieną ar kitą elgesį, kai paliekamas vaikas, ir pripažindamas šį elgesį nusikalstamu, privalo įvertinti visą įvykio kontekstą. Vaiko palikimas be priežiūros užtraukia baudžiamąją atsakomybę, kai: kyla grėsmė sveikatai arba padaromas sveikatos sutrikdymas³³⁹; vaikas dėl amžiaus ar kitų ypatybių nesugeba savimi pasirūpinti³⁴⁰; vaikas paliekamas visam laikui³⁴¹; paliekamas pavojingomis sąlygomis³⁴² ir pan. Žinoma, labai svarbi ir tyčinė kaltė, kuriai nustatyti būtina, kad kaltas asmuo suprastų, jog paliko ilgą laiką vaiką be priežiūros, ir norėtų taip veikti. Tik visapusiškai įvertinus visas šias aplinkybes, įmanoma konstatuoti pakankamą baudžiamajai atsakomybei atsirasti padarytos veikos pavojingumą.

335 Vilniaus rajono apylinkės teismo 2012 m. rugsėjo 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-333-298/2012).

336 Alytaus rajono apylinkės teismo 2011 m. liepos 4 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-1037-319/2011).

337 Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. rugsėjo 16 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-10362-891/2014).

338 Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-1110-867/2013).

339 Žr., pvz.: Panevėžio miesto apylinkės teismo 2012 m. kovo 26 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-434-218/2012); Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2010 m. gegužės 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-175-549/2010) ir kt.

340 Kauno rajono apylinkės teismo 2007 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-108-358/2007).

341 Jurbarko rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-64-74/2008).

342 Vilniaus rajono apylinkės teismo 2010 m. liepos 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-281-298/2010).

Absoliučiai visi ekspertai interviu metu pabrėžė, kad už vaiko nepriežiūrą, pirmiausia, turi būti taikoma administracinė atsakomybė. Ekspertai kaip baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus išskyrė: *ultima ratio* principą (1, 4, 7, 9 ekspertas); sukeltus padarinius, padarytą žalą vaikui (2, 3, 5, 10, 11 ekspertas); sukeltą pavojų vaiko gyvybei ir sveikatai, grėsmę vaiko raidai (5, 6, 7 ekspertas); tiesioginę tyčią (2, 11 ekspertas); veikos pavojingumą (4 ekspertas); protingumo, proporcingumo principus (1 ekspertas). 1 ekspertas papildomai teigė, kad „*baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma tik už kraštutines formas, pavyzdžiui, vaiko negalinčio pasirūpinti savimi, palikimas be priežiūros, vaiko negydyimas, kai jam reikalinga pagalba, ir t. t.*“ 2 ir 3 ekspertai palikimą ilgą laiką be priežiūros siejo su žiauriu elgesiu, t. y. palikimas turi sukelti vaikui kančias. Pavyzdžiui, tai būtų atvejis, jei „*vaikas nevalgęs, negėręs paliekamas trims paroms*“.

Darytina išvada, kad įstatymai neišsprendžia atsakomybių takoskyros problemos. Tai perkeliama teismams, kurie spręsdami šį klausimą neišvengiamai turi vadovautis teisės principais, konstitucine jurisprudencija, sveiku protu. Baudžiamoji atsakomybė už palikimą ilgą laiką be priežiūros turi būti taikoma tas atvejais, kai akivaizdžiai sukeliamas pavojus vaiko gyvybei ir sveikatai.

III. BAUDŽIAMIEJI TEISINIAI PADARINIAI UŽ PIKTNAUDŽIAVIMĄ TĖVŲ, GLOBĖJO AR RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS

1. BAUSMĖS UŽ PIKTNAUDŽIAVIMĄ TĖVŲ, GLOBĖJO AR RŪPINTOJO ARBA KITŲ TEISĖTŲ VAIKO ATSTOVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama, kad „įtvirtintos bausmės neturi būti griežtesnės negu reikia, jog padaręs nusikaltimą asmuo pasitaisyty, t. y. ateityje nebeusikalstų“³⁴³; „už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai“³⁴⁴; „baudžiamajame įstatyme negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo (bausmių ar jų dydžių), kad teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir taikydamas baudžiamąjį įstatymą, negalėtų individualizuoti bausmės, skiriamos konkrečiam asmeniui už konkrečią nusikalstamą veiką“³⁴⁵.

Analizuojant BK 163 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos baudžiamumą, pažymėtina, kad BK 163 straipsnyje yra numatyta alternatyvi sankcija, kai už normos dispozicijoje aprašytos veikos padarymą kaltininkui gali būti skiriama arba *bauda*, arba *laisvės apribojimas*, arba *areštas*, arba *laisvės atėmimas iki penkerių metų*. Atsižvelgiant į šios dalies sankcijoje numatytą laisvės atėmimo bausmės maksimumą ir vadovaujantis BK 11 straipsnio 5 dalimi teigtina, kad BK 163 straipsnyje kriminalizuotas nusikaltimas yra priskiriamas apysunkių nusikaltimų kategorijai. Apysunkių tyčinių nusikaltimų grupę pasižymi tuo, kad už juos teismas gali taikyti daugumą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų (kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymą, laidavimą ir t. t.), bausmės vykdymo atidėjimą.

Iš pirmo žvilgsnio kyla abejonų dėl BK 163 straipsnio normos sankcijos švelnumo: kuo daugiau alternatyvių bausmių, tuo sankcija laikoma švelnesne. Interviu metu keli ekspertai minėjo, kad „sankcijoje bausmių ne per daug. Pagal pavojingumą veika gali labai skirtis. Dispozicija apima daug veikų, todėl tai teismui leidžia individualizuoti bausmę“ (2 ekspertas); „Aš už pasirinkimo galimybę. Veikos gali būti labai skirtingos.[...] Straipsnis labai platus, daug diskrecijos, todėl turi būti diskrecija ir skiriant bausmę“ (4 ekspertas); „Sankcija iš esmės yra gera“ (6 ekspertas).

343 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.

344 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009). *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 69-2798.

345 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 36/2009-20/2010-4/2011-9/2011). *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 64-3246.

Pažymėtina, kad ekspertai skirtingai vertina kriminalinę bausmę kaip efektyvią priemonę. Ekspertai minėjo, kad „*bausmė negali būti formali, reikėtų derinti su kitomis poveikio priemonėmis (civiline atsakomybe)*“ (4 ekspertas); „*efektyviausiai, ko gero, veiktų, teisės auginti vaikus atėmimas*“ (6 ekspertas); „*reikia suderinti civilines ir baudžiamojo poveikio priemones. Neturi būti automatizmo taikant sankcijas, turi būti žiūrima, kas realiai gali suveikti. Sankcijos nėra tikslas, o priemonės tikslui pasiekti*“ (7 ekspertas); „*nededu daug vilčių į kriminalines bausmes. Daug svarbiau vystyti pagalbos šeimoms sistemą, teikti pagalbos paslaugas tėvams, kurių tėvystės įgūdžiai yra prasti*“ (9 ekspertas). Buvo išsakyta nuomonė, kad prie kriminalinių bausmių turi būti „*teikiama tikslinė pagalba, tai yra dirba psichologai, kiti specialistai*“ (10 ekspertas), „*tėvams reikia suteikti pagalbą, juos integruoti, reikia siekti atstatyti ryšius su vaiku*“ (11 ekspertas). Dauguma ekspertų pasisako už būtinos pagalbos ir paramos tėvams teikimą, pozityvios tėvystės įgūdžių formavimą, psichologines ir socialines konsultacijas. Ekspertai suabejojo, ar problemas šeimos santykiuose galima išspręsti naudojant baudžiamosios teisės priemones. Patraukimas baudžiamajon atsakomybėn ir kriminalinės bausmės skyrimas turi būti paskutinė priemonė, kai tai vienintelė priemonė apsaugoti vaikus nuo žalos. Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad „*siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą [...] svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.*“³⁴⁶ Teismai daugiau dėmesio turėtų skirti taikomų sankcijų proporcingumui ir būtinumui. Teisinės priemonės, susijusios su asmens laisvės ribojimu, turėtų būti taikomos kaip kraštutinės.

Pažymėtina, kad bausmių skaičius sankcijoje nenulemia bausmės individualizavimo. Be abejonės, platus sankcijų variantų spektras sudaro prielaidas teismams parinkti tinkamą bausmę. Manytina, kad BK 163 straipsnyje įtvirtinta sankcija yra nei per švelni, nei per griežta, nes veika gali pasireikšti labai įvairiai, tačiau tokiai išvadai pagrįsti reikia išanalizuoti kiekvieną įstatyme numatytą alternatyvią bausmę ir įvertinti jos taikymo praktiką.

Bauda numatyta BK 163 straipsnio sankcijose kaip švelniausia iš alternatyvių bausmių. Vadovaujantis sankcijų konstravimo logika (sankcijoje bausmės vardijamos pradedant nuo švelniausios ir baigiant griežčiausia bausme), teismas pirmiausia turėtų apsvarstyti galimybę skirti švelnesnės bausmės ir tik įsitikinęs, kad tokios bausmės paskyrimas neleis pasiekti bausmės tikslo, skirti griežtesnę bausmę. Vis dėlto teismų praktikos analizė rodo, kad pagal BK 163 straipsnį yra skiriama retai. Šios bausmės skyrimo už piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimą galimybes riboja keletas priežasčių, kurias įvardija ekspertai: „*bauda ir pačiam vaikui bauda*“ (1 ekspertas); „*bauda yra švelniausia iš numatytų bausmių, tačiau ją paskyrus gali nukentėti materialiniai šeimos interesai*“ (2 ekspertas); „*bauda nepasiteisins, nes neturi pinigų*“ (3 ekspertas); „*dauguma tokių tėvų gali būti socialinės rizikos šeimos grupei priklaus-*

346 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163-2 straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 01/04). *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 134-4819.

santys asmenys, baudos skyrimo pasekmės gali būti dar viena nesumokėta bauda, valstybės skolininkas su iš to išplaukiančiomis teisinėmis pasekmėmis“ (10 ekspertas); „Baudos sumokėjimas probleminis, kai kalbame apie socialinės rizikos šeimas, kurie turi ribotas galimybes ją sumokėti. Bauda poveikio gali ir neduoti“ (11 ekspertas). Interviu metu kai kurie ekspertai išsakė nuomonę (1, 2, 3 ekspertas), kad baudos bausmės galima būtų atsisakyti.

Baudos bausmės skyrimo galimybę riboja kaltininko asmenybė, jo turtinė padėtis. Skiriant baudą turi būti atsižvelgiama į tai, ar asmuo ją galės sumokėti. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad, jei asmuo žinos, kad jam bus paskirta bauda, kurios jis vis tiek negalės sumokėti, tokia bausmė prevenciškai negali veikti. Didesnė bauda, nei asmens galimybė ją sumokėti, gali skatinti asmenį pakartotinai nusikalsti³⁴⁷. Išanalizuoti teismų sprendimai leidžia teigti, kad teismai vengia skirti baudą asmenims, kurie neturi darbo ir / ar pinigų ir / ar turto, pavyzdžiui, S. D. *pripažinta kalta pagal BK 163 straipsnį ir jai paskirta laisvės atėmimo keturiems (4) mėnesiams bausmė. Teismas nuosprendyje nurodė, kad baudą skirti netikslinga, nes nuolatinių pajamų, darbo neturi*³⁴⁸.

Kitoje byloje teismas taip pat įvertino, kad kaltinamasis nedirba, darbo biržoje neregistruotas, turtinė padėtis yra bloga, turto neturi, todėl skyrė maksimalią laisvės apribojimo bausmę su įpareigojimu pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje³⁴⁹. Pažymėtina, kad pastarojoje byloje bloga turtinė padėtis nebuvo kliūtis trims nukentėjusiems vaikams priteisti iš kaltinamojo po 500 Lt neturtinės žalos. Baudos bausmės trūkumu teisinėje literatūroje nurodoma tai, kad, paskyrus šios rūšies bausmę ir dėl to pablogėjus kaltininko turbinei padėčiai, kartu sumažėja ir nukentėjusių galimybės gauti žalos atlyginimą³⁵⁰. Tačiau tokie samprotavimai, regis, veda į niekur, nes panašiais argumentais galima remtis ir kritikuojant laisvės atėmimo bausmę³⁵¹. Žalos priteisimas tenkinant civilinę ieškinį negali panaikinti baudos bausmės galimybės. Manytina, kad bauda ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas baudžiamojoje byloje gali būti taikomi kartu.

Apžvelgti teismų sprendimai baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys nuteisti pagal BK 163 straipsnį, parodė, kad paskirti baudų dydžiai rodo aiškias baudų skyrimo tendencijas – skiriama bauda savo dydžiu artima minimaliai³⁵².

J. J. nuteistas pagal BK 163 straipsnį 8 MGL (vieno tūkstančio litų) bauda už tai, kad nepilnamečių vaikų M. J. ir G. J. akivaizdoje, neleisdamas vaikams išeiti iš kambario ir versdamas juos žiūrėti, naudojo fizinį smurtą prieš vaikų motiną E. J., t. y. sudavė jai keletą smū-

347 Šulija, G., *supra* note 40, p. 69–70.

348 Šilutės rajono apylinkės teismo 2010 m. birželio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-105-635/2010). Analogiški motyvai išdėstyti Jurbarko rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 16 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-64-74/2008).

349 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-208-591/2007).

350 Šulija, G., *supra* note 40, p. 73.

351 Paužaitė, R. Turto konfiskavimo ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo santykis. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 57–65.

352 Pastaba. BK 47 straipsnio 3 dalies 2 punktą nustato, kad minimali bauda yra 1 MGL dydžio. BK 47 straipsnio 3 dalies 3 punktą numato, jog už apysunkį nusikaltimą skiriama iki 1 000 MGL dydžio bauda. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2011 m. balandžio 21 d. įstatymu Nr. XI-1350 buvo pakeistas baudžiamojo kodekso 47 straipsnis, kuriuo buvo pakeista nuostata, jog už apysunkį nusikaltimą nustatoma iki 200 MGL dydžio bauda.

gių į įvairias kūno vietas, padarydamas nežymų sveikatos sutrikdymą, – tokiu savo elgesiu psichiškai gniuždė vaikus.

Procesas su nuteistojo sutikimu buvo užbaigtas teismo baudžiamuoju įsakymu. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad J. J. prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi, **dirba**, administracine tvarka metų laikotarpyje nebaustas, kaltinamojo atsakomybę sunkinančių aplinkybių nenustatyta, skyrė baudą artimą minimaliam šios bausmės dydžiui³⁵³.

Analizuojant teismų praktiką nustatyta, kad nedidelės baudos buvo skiriamos ir nedarbingiems asmenims. Pavyzdžiui, P. B. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis fiziškai ir psichiškai gniuždydamas vaiką, t. y. namuose konfliktavo su šeimos nariais (žmona ir dukterimis) nepilnametės dukters J. B. akivaizdoje bei tęsdamas savo veiksmus panaudojo prieš dukterį J. B. fizinį smurtą, rankšluosčiu smaugdamas kaklą, verždamas juosmens srityje, tuo padarydamas nežymų sveikatos sutrikdymą.

P. B. paskirta vieno tūkstančio septynių šimtų penkiasdešimties litų bauda (13,5 MGL – aut. pastaba). Teismas nurodė, kad kaltinamasis yra nuteistas, administracine tvarka nebaustas, **nedirbantis, invalidas**, todėl, siekiant bausmės tikslų, materialiai nenusikraudžiant pačių vaikų, kurių išlaikymo pareiga jam nėra panaikinta, nuteistinas bauda, artima minimaliai³⁵⁴.

Teismas, parinkdamas baudos dydį, atsižvelgė į kaltininko turtinę padėtį, neigalumą. Teismo argumentas, kad baudos bausmė darys poveikį ne tik kaltininkui, bet ir jo šeimos nariams, nurodomas teisinėje literatūroje³⁵⁵, teismų praktikoje³⁵⁶, šį požiūrį išsakė 1 ir 2 ekspertai interviu metu. Negalima nesutikti su argumentu, kad baudos paskyrimas reiškia, kad tam tikros pinigų sumos neteko ne tik nuteistasis, bet ir šeima, jos biudžetas. Tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad baudos bausmės paskyrimas labiau neigiamai veikia kaltininko šeimos narius nei kitos bausmės³⁵⁷. Paskyrus baudą, adekvačią kaltininko turtei padėčiai, atsižvelgus į šeimos poreikius, bausmės įtaka šeimai gali būti minimali. Tačiau parinkdami baudos dydį teismai negali sudaryti prielaidų kaltininkams, padariusiems BK 163 straipsnyje numatytą nusikaltimą, likti iš esmės nenubaustiems.

Darytina išvada, kad baudos kaip bausmės už šį nusikaltimą taikymas yra ribotas dėl to, kad ji prasminga skirti kaltininkui, kuris gali ją sumokėti. Tačiau tai, kad baudą netikslinga skirti asmenims, neturintiems pajamų ar turto, dar nereiškia, jog piniginė bauda nedrausmintų asmenų, kurie nejaučia nepritekliaus, ir kad valstybė jiems turi taikyti kitas griežtesnes bausmes. Mokslinėje literatūroje pagrįstai nurodoma, kad baudos bausmė yra veiksminga ir perspektyvi priemonė; leidžia išvengti žalingo laisvės atėmimo poveikio; nenutrūksta santykiai su šeima ir darbdaviais, nekyla resocializacijos ir stigmatizacijos problemų³⁵⁸. Autorės nuomone, bauda gali būti skiriama už nusikaltimą, numatytą BK 163 straipsnyje.

353 Šilutės rajono apylinkės teismo 2010 m. birželio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-105-635/2010).

354 Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-033-749/2006).

355 Pavilonis, V. Baudžiamosios politikos pagrindai (2). *Justitia*. 1996, 4.

356 Kauno apylinkės teismo 2014 m. birželio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-79-923/2014).

357 Šulija, G. Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos sąjungos valstybėse. *Teisė*. 2004, 52: 108–119.

358 *Ibid*.

Kalbant apie baudžiamumą už piktnaudžiavimą tėvų, globėjų (rūpintojų) ar kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis nusikaltimą labai svarbi **laisvės apribojimo** bausmė. Pagal išanalizuotą teismų praktiką galima daryti išvadą, kad laisvės apribojimas yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių už BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo padarymą. Laisvės apribojimas gali būti paskirtas nuo 3 mėnesių iki 2 metų. Pavyzdžiui, *V. M. pripažintas kaltu pagal BK 163 straipsnį ir paskirtas laisvės apribojimas dvejiems metams, uždraudžiant jam šiuo laikotarpiu lankytis bute (kur gyvena nukentėjusieji – aut. pastaba) ir įpareigojant iki 2007-04-01 pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje. Teismas paskyrė maksimalią laisvės apribojimo bausmę, atsižvelgdamas į tai, kad veika padaryta prieš savo vaikus, iš kurių du yra mažamečiai, veika truko ilgą laiką tarpą, ja buvo padaryta žalos tinkamam vaikų vystymuisi; kaltinamasis nedirba, darbo biržoje neregistruotas, charakterizuojamas patenkinamai, administracine tvarka baustas, veiką padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, savo padarytos veikos neigiamai nevertina*³⁵⁹.

Laisvės apribojimo bausmės esmė yra per tam tikrą laikotarpį asmeniui taikomų apribojimų ir draudimų sistema. Asmeniui taikomi apribojimai ir draudimai sudaro šios bausmės nubaudimo elementus. Teismas gali skirti ir įstatyme nenumatytus draudimus ir įpareigojimus, pavyzdžiui, draudimą vartoti alkoholį, nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau kaip 50 metrų ir t. t., jei tai darytų teigiamą įtaką asmeniui.

Kalbant apie draudimus ir įpareigojimus, pažymėtina, kad teismai, sprendami dėl vieno ar kelių galimų draudimų ar įpareigojimų skyrimo, atsižvelgia, ar tai yra tikslinga ir gali padėti pašalinti aplinkybes, lemiančias (ar palengvinančias) nusikalstamų veikų darymą. Pavyzdžiui, *D. Š. nuteista pagal BK 163 straipsnį už tai, kad paliko 2 mėnesių vaiką ilgą laiką be priežiūros. Nuteistajai paskirta aštuonių mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant nuo 23 val. iki 6 val. ryto būti gyvenamojoje vietoje, jei tai nesusiję su darbu ar mokymusi, bei uždrausti lankytis viešose vietose, kur prekiaujama alkoholiniais gėrimais. Skirdamas bausmę teismas atsižvelgė į tai, kad D. Š. nuosirdžiai gailisi, teisiama pirmą kartą, bausta administracine tvarka, nesigydė psichiatrijos ligoninėse, charakterizuojama neigiamai, ji įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą už netinkamą rūpinimąsi vaikais, veiką padarė būdama apsvaigusi nuo alkoholio*³⁶⁰.

Teismo nuosprendžio motyvai suponuoja, kad toks draudimas ir įpareigojimas pašalins aplinkybes, nulėmusias nusikalstamą elgesį, ir apribos galimybę padaryti naują nusikalstamą veiką.

Teisinėje literatūroje išsakoma abejonių dėl šios bausmės turinio, kuris būdingesnis baudžiamojo poveikio priemonėms nei bausmei, nes nustatydami laisvės apribojimo bausmės turinį teismai turi itin plačią diskreciją³⁶¹. Kaip rodo kai kurie teismų praktikos pavyzdžiai, ši diskrecija kartais panaudojama nuteistajam nustatant minimalius suvaržymus, ku-

359 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-208-591/2007).

360 Kauno rajono apylinkės teismo 2007 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-108-358/2007). Panašūs veiksmai įvertinti analogiškai Jurbarko rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-64-74/2008).

361 Žr., pvz.: Bikelis, S. *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybes*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <http://www.teise.org/docs/empty/Bikelis_2011.pdf>.

rie savo pobūdžiu anaip tol nesiekia kriminalinei bausmei būdingo griežtumo. Pavyzdžiui, Č. P. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad sistemingai užgauliodamas ir necenzūriniais žodžiais įžeidinėjo savo nepilnamečius vaikus J. P ir Č. P., žemino jų garbę ir orumą, rankomis ir diržu, be priežasties suduodamas smūgius savo šešioms vaikams, tuo sukeldamas fizinį skausmą, rakino metalinėje dėžėje maistą, kad vaikai negalėtų pasiimti valgyti, vertė vaikus pačius susirasti maisto, malkų būstui pasišildyti, tokiais veiksmais fiziškai ir psichiškai gniuždė savo vaikus bei žiauriai elgėsi su jais. Č. P. paskirta vienerių metų ir keturių mėnesių laisvės apribojimo bausmė, uždraudžiant lankytis kavinėse, baruose ir kitose įstaigose, kur prekiaujama pilstomu alkoholiu, bei laikyti ir gerti namuose alkoholinius gėrimus, įpareigojant būti namuose nuo 24 val. iki 6 val. Teismas skirdamas bausmę atsižvelgė į tai, kad Č. P. teisiamas antrą kartą, charakterizuojamas neigiamai, niekur nedirba, todėl skiriama griežtesnė iš straipsnio sankcijoje numatytų bausmių – laisvės apribojimas, paskiriant draudimus ir įpareigojimus, galinčius daryti teigiamą įtaką jo elgesiui³⁶².

Laisvės apribojimo bausmės taikymas turi besąlygiškai užtikrinti siekiamų tikslų įgyvendinimą, todėl teismo paskirti draudimai ir įpareigojimai bei paskirtas laisvės apribojimo bausmės terminas privalo būti realiai įgyvendinami ir daryti teigiamą poveikį nuteisitojo asmenybei. Paskirdami įpareigojimus ir draudimus teismai negali sudaryti prielaidų kaltininkams, padariusiems BK 163 straipsnyje numatytą nusikaltimą, likti iš esmės nenubaustiems. Teismų praktikoje nustatyta atvejų, kai, kaltininkams už BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo padarymą paskyrus laisvės apribojimo bausmę, nenustatyta jokių įpareigojimų ar draudimų. Pavyzdžiui, A. T. nuteistas pagal BK 163 straipsnį už tai, kad sistemingai provokuodamas konfliktus ir vaikų akivaizdoje smurtaudamas prieš sutuoktinę V. T., naudojo fizinį ir psichinį smurtą vaikų akivaizdoje; smurtaudamas prieš vaikus Ž. T. ir D. T. kėlė realią grėsmę vaikų sveikatai, žalojo D. T. – suduodamas ranka per veidą, tampydamas už ausį, šlepetėmis mušdamas per nugarą, kojas, rankas, sukeldamas fizinį skausmą. Nuteistajam paskirta vienerių metų laisvės apribojimo bausmė. Skirdamas bausmę teismas atsižvelgė į tai, kad A. T. nėra teistas, veikos padarymo metu administracine tvarka nebuvo baustas, charakterizuojamas patenkinamai, dirba. Teismas netenkino prokuroro prašymo įpareigoti A. T. neatlygintinai išdirbti 100 valandų sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliais, nusenusiųs ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis. Šis prašymas atmestinas atsižvelgiant į tai, kad A. T. yra dirbantis ir toks įpareigojimas būtų sunkiai suderinamas su jo darbine veikla³⁶³.

Draudimai ir įpareigojimai yra pagrindiniai laisvės apribojimo bausmės nubaudo elementai, teismas, vadovaudamasis bausmės esme, privalo kaltininkui paskirti vieną ar kelis įpareigojimus ir / ar draudimus, kurių laikymasis yra kontroliuojamas, ir dėl jų nuteistasis privalo atsiskaityti, kitaip ši bausmė praranda prasmę. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad BK 48 straipsnio 4, 5, 6 dalyse vartojamas žodis „gali skirti“ neatleidžia teismo nuo pareigos skiriant laisvės apribojimo bausmę nustatyti įpareigojimus ir / ar draudimus, kuriuos pagal BK 48 straipsnio 3 dalį kaltininkas privalo vykdyti.

362 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-623-218/08).

363 Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-414-337/2008).

Žodžiai „gali skirti“ reiškia galimybę teismui pasirinkti vieną iš alternatyvių įpareigojimų ir draudimų, numatytų BK 48 straipsnio 5, 6 dalyse, o ne alternatyvią teismo teisę juos skirti ar neskirti. Kitoks šių žodžių aiškinimas prieštarautų BK 48 straipsnio 3 daliai³⁶⁴. Teismas motyvuotai atmesdamas prokuroro siūlomą įpareigojimą privalėjo paskirti kitą įpareigojimą ar draudimą. Teismui nepaskyrus jokio įpareigojimo, ši bausmė netenka savo prasmės.

Apklaustų ekspertų nuomone, būtent laisvės apribojimo bausmė laikoma efektyviausia bausme. Pavyzdžiui, 2 ekspertas pasisako „už bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu. Reikia nepamiršti, kad elgsenos pokyčius lemia ne bausmės griežtumas, o jos neišvengiamumas“; 1 ekspertas nurodė, kad „žmogaus nuteisimas jau pakankamas poveikis. Laisvės apribojimo bausmės pakanka“; 11 ekspertas mano, kad „optimaliausias variantas – laisvės apribojimo bausmės skyrimas su įpareigojimu išklausyti kursų“, o 7 – kad „laisvės apribojimas, nes galima taikyti įpareigojimus ir draudimus, susijusius su vaiko auklėjimu (lankyti kursų, bendradarbiauti, keisti kažką bendraujant su vaiku). Jie gali būti efektyvūs“.

Mokslinėje literatūroje taip pat išsakyta nuomonė, kad tai viena pažangiausių kriminalinių bausmių, veikianti kaip savotiška nuteistųjų resocializacijos priemonė³⁶⁵. Laisvės apribojimo bausme siekiama kontroliuoti nuteistąjį ir suteikti pagalbą, tačiau baudžiamajame įstatyme nustatyti draudimai ir įpareigojimai visiškai neapriboja žmogaus laisvės, jo galimybės dirbti, mokytis, gyventi šeimoje ir kt.³⁶⁶ Pažymėtina, kad taikant laisvės apribojimo bausmę šią bausmę vykdančios institucijos pareigūnai ne tik tikrina, kaip nuteistasis laikosi teismo nustatytų draudimų ir vykdo paskirtus įpareigojimus, bet ir teikia socialinę paramą sprendžiant asmenines ir socialines nuteistojo problemas (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 47 straipsnio 2 dalis).

Darytina išvada, kad laisvės apribojimo bausmės pritaikymas padeda išvengti kriminalinės represijos ir yra efektyvus šalinant priežastis, paskatinusias padaryti šį nusikaltimą. Teismo nustatyti įpareigojimai ir draudimai leidžia kontroliuoti kaltininką bei suteikia galimybę teikti pagalbą. Šia bausme siekiama, kad kaltininkas pasitaisytų ir atkurtų socialinius įgūdžius. Tai ekonomiškai ir pakankamai efektyvi priemonė asmenims, atitinkamu būdu piktnaudžiavusiems teisėmis ir pareigomis vaiko atžvilgiu.

BK 163 straipsnio sankcijos konstrukcijoje numatyta ne tik terminuoto laisvės atėmimo bausmė, bet ir dar viena alternatyva, kuri taip pat susijusi su trumpalaikiu laisvės atėmimu – **areštas**. Areštas – tai vidutinio griežtumo bausmė. Arešto bausmę sudaro trumpalaikis nuteistojo izoliavimas nuo visuomenės, laikant jį specialiai tam tikslui skirtose areštinėse. Už nusikaltimą minimali arešto trukmė – 15 parų, o maksimali – 90 parų. Jei arešto bausmė paskirta iki 45 parų, teismas gali nustatyti ją atlikti poilsio dienomis. Tokia arešto vykdymo tvarka vertintina itin palankiai, ja sudaromos sąlygos siekti laisvės atėmimo tikslų nenutraukiant nuteistojo asmens socialinių ryšių (ypač – neprarasti darbo vietos). Svarbu tai, kad arešto bausmė neskiriama nėščioms moterims ir gali būti neskiriama asmenims, auginantiems vaiką iki trejų metų, atsižvelgiant į vaiko interesus.

364 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-445/2011).

365 Mackevičius, T.; Rakštelis, M. Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas. *Jurisprudencija*. 2010, 4(122): 261–277.

366 Drakšienė, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*. 2006, 61: 42–56.

Areštas už piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis taikomas gana retai – išanalizavus teismų praktiką nustatyta keletas šios bausmės skyrimo atvejų. Pavyzdžiui, V. B. nuteistas pagal BK 163 straipsnį šešiasdešimties parų areštu už tai, kad piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis psichiškai gniuždamas savo sūnų ir dukrą, t. y. girtas, keldamas triukšmą, dainuodamas, vartodamas vaikų atžvilgiu necenzūrinius žodžius neleisdavo naktimis vaikams miegoti, nesirūpino vaikų išlaikymu ir auklėjimu³⁶⁷.

Nepritartina tokiai teismų praktikai, kai nenurodomi arešto bausmės skyrimo motyvai. Teismo sprendimas turi būti aiškus ir suprantamas, o ne toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas. Toks pavyzdys, kai bausmės skyrimo motyvams teismo priimtuose sprendimuose skiriama itin mažai dėmesio, nėra vienintelis teismų praktikoje. Pavyzdžiui, K. B. pripažinti kalta pagal BK 163 straipsnį ir jai paskirta bausmė – penkiasdešimt septynios paros arešto. K. B., gavusi vaiko priežiūros atostogų ir turėdama juo rūpintis, paliko ilgą laiką vienerių metų ir dviejų mėnesių vaiką be priežiūros užrakintą, kartu su šunimi, ir, aptikusi sužalotą šuns vaiką, jį nupraususi bei apengusi, vėl paliko ilgą laiką vieną. Iš nuosprendžio matyti, kad kaltininkė pripažino padariusi šį nusikaltimą, gailisi. Teismas atsižvelgė į tai, kad nusikalstama veika priskiriama prie apysunkių nusikaltimų, į tai, kad kaltinamoji anksčiau neteista, bausta administracine tvarka, nėra kitų neigiamai ją charakterizuojančių aplinkybių³⁶⁸.

Manytina, kad šioje byloje pagrindinis motyvas paskirti arešto bausmę buvo taikytas kardomasis kalinimas (suėmimas). Šuo atveju kardomasis kalinimas buvo įskaitytas į paskirtą bausmę ir nuspręsta, jog K. B. bausmę yra atlikusi. Analogiškai bausmės skyrimo klausimas išspręstas Vilniaus rajono apylinkės teismo 2012 m. rugsėjo 20 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje Nr. 1-333-298/2012.

Arešto bausmės paskyrimas sukelia tam tikrų problemų. Kaip nurodo 11 ekspertas „areštas sukelia problemą dėl vaiko auklėjimo, nes reikia spręsti laikinos globos klausimą. Klausimas, ar uždarius į areštinę pasikeis požiūris į vaiko auklėjimą? Dažniausiai bausmės atlikimas areštinėje jokio rezultato neduoda“. 7 ekspertas pabrėžė, kad „areštas – apskritai absurdas kaip trumpalaikis įkalinimas. Jis nieko nepakeičia, tik stigmatizuoja ir atskiria žmones nuo visuomenės. Trumpam laikui ištraukia juos. Jeigu dirba – tai visi žino, kad jis areštinėje. [...] Grįžta iš areštinės ir kas pasikeičia? Perspektyva dar blogesnė“.

Arešto bausmė labai nevienareikšmiškai vertinama teisinėje literatūroje. Vieni teigia, kad tai ekonomiška ir pakankamai efektyvi poveikio priemonė³⁶⁹; trumpalaikė bausmė, sukelianti stiprų šoką³⁷⁰. Kiti, priešingai, kritikuoja, teigdami, kad trumpalaikis „šoko terapijos“ efektas, turintis atgrasinti nuteistąjį nuo pakartotinio nusikalstamo elgesio, dažniausiai virsta asmens desocializacijos ir stigmatizacijos priemone, traukančia socialinius ry-

367 Marijampolės rajono apylinkės teismo 2005 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-224-532/2005).

368 Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2010 m. gegužės 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-175-549/2010).

369 Abramavičius, A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 293.

370 Pradel, J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 522.

šius, darbinę veiklą, mokymosi procesą. Ji gali būti efektyvi tik daliai nuteistųjų, todėl šios bausmės taikymas turėtų būti individualizuotas, suvokiant neigiamų socialinių padarinių grėsmę³⁷¹. Mokslinėje literatūroje taip pat nurodoma, kad kai kuriose šalyse trumpalaikis įkalinimas yra ribojamas papildomomis nuostatomis, o tarptautiniai standartai rekomenduoja ją taikyti kiek įmanoma rečiau. Kita vertus, yra šalių, kuriose trumpalaikis įkalinimas sudaro didžiąją dalį visų paskirtų laisvės atėmimo bausmių (pavyzdžiui, Danijoje), o tais atvejais, kai laisvės atėmimo bausmė taikoma santykinai dažnai (kaip yra Lietuvoje), ši bausmė gali mažinti skiriamų laisvės atėmimo bausmių dalį³⁷².

Darytina išvada, kad esant pasirinkimui tarp alternatyvių bausmių (baudos ir laisvės apribojimo ir arešto (trumpalaikio įkalinimo) neabejotinai pirmenybė teiktina pirmosioms, tačiau areštas, atsižvelgus į kaltininko asmenybę, galėtų būti (dažniau) taikomas vietoj laisvės atėmimo, labiau išnaudojant ir arešto atlikimo poilsio dienomis galimybes.

Laisvės atėmimas yra griežčiausia iš BK 163 straipsnio sankcijose numatytų bausmių rūšių, todėl teismų praktikoje paprastai skiriama tais atvejais, pavyzdžiui, kai kaltininkas šiurkščiai, sistemingai, piktybiškai pažeidžia teises ir pareigas.

A. A. nuteistas pagal BK 163 straipsnį laisvės atėmimu dvejimms metams ir, pritaikius BK 75 straipsnį, bausmės vykdymas atidėtas dvejimms metams. A. A. nuteistas už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, sistemingai baugino vaikus naudodamas psichinę prievartą ir pažeidė jų teisę į poilsį ir laisvalaikį, trukdė mokytis ir ilsėtis, sistemingai provokuodamas konfliktus ir vaikų akivaizdoje smurtaudamas sutuoktinės R. A. atžvilgiu, naudojo fizinį ir psichinį smurtą prieš vaikus, smurtaudamas kėlė realią grėsmę vaikų sveikatai bei smurtaudamas dukros atžvilgiu padarė nežymų sveikatos sutrikdymą.

Teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgė į tai, kad padarytas tyčinis baigtas apysunkis nusi kaltimas, kuriuo pasikėsinta į šeimos ir vaikų gerovę, veiką kaltinamasis padarė prieš vaikus, kurie yra nepilnamečiai, veika truko ilgą laiko tarpą, ja buvo padaryta žalos tinkamam vaikų vystymuisi; taip pat atsižvelgta į kaltinamojo asmenybę: praeityje teistas keturis kartus, gyvenamosios vietos gyventojų apibūdinamas kaip girtaujantis ir trikdantis viešąją rimtį, iš darbo atleistas už girtavimą, savo padarytos nusikalstamos veikos neigiamai nevertina. Teismas nustatė, kad tikslinga kaltinamajam skirti griežčiausią įstatymo sankcijoje numatytą bausmę. Tačiau atsižvelgtina į tai, jog šiuo metu įsidarbino, dabartinės darbovietės charakterizuojamas gerai, pasižada padėti išlaikyti vaikus, todėl taikytinas BK 75 straipsnis³⁷³.

Iš teismų praktikos matyti, kad laisvės atėmimo bausmės paskyrimą lemia ir tokie atvejai, kai nustatomas didesnis padaryto nusikaltimo pavojingumas, kai sutrikdoma nukentėjusiojo sveikata, o tai sudaro prielaidas išvadai, kad paskyrus kitokios rūšies bausmę nebus pasiekti bausmės tikslai.

G. K. nuteistas pagal BK 163 straipsnį laisvės atėmimu vieneriems metams ir šešiems mėnesiams ir, pritaikius BK 75 straipsnį, bausmės vykdymas atidėtas vieneriems metams ir šešiems mėnesiams. G. K. nuteistas už tai, kad sistemingai, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio,

371 Čepas, A.; Sakalauskas, G. Ar prasminga arešto bausmė? *Teisės problemos*. 2009, 4 (66): 5–30.

372 Žr., pvz.: Sakalauskas, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*. 2014, 2: 96–137.

373 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. kovo 25d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-245/2007).

nepadoriu elgesiu, akivaizdžiai begėdiškais veiksmais, jausmus ir orumą žeidžiančiu elgesiu, pasireiškiančiu namų turto gadinimu, įrankių, galinčių sužaloti žmogų demonstravimu, priekabiavimu, įžeidinėjimu veiksmais ir necenzūriniais žodžiais, sistemingai emociškai trikdė savo vaikus ir pažeidė jų teisę į poilsį ir laisvalaikį, trukdė mokytis ir ilsėtis; sistemingai provokuodamas konfliktus ir vaikų akivaizdoje smurtaudamas prieš sutuoktinę, demonstravo fizinį ir psichinį smurtą vaikams; grasindamas padaryti veiką, pavojingą jam pačiam, sutuoktinei ir dukrai, terorizavo dukras A. K ir A. K.

Teismas skirdamas bausmę atsižvelgė į padarytų nusikalstamų veikų pobūdį – nusikalstamos veikos padarytos žmogaus sveikatai, vaikui ir šeimai, kuriais pasikėsinta į šeimos ir vaikų gerovę, veiką kaltinamasis padarė prieš savo vaikus, iš kurių vienas mažametis, veika truko ilgą laiko tarpą, ja buvo padaryta žalos tinkamam vaikų vystymuisi [...] savo padarytų nusikalstamų veikų neigiamai nevertina. Iš bylos medžiagos matyti, kad G. K. nebuvo teistas, yra neįgalus, šiuo metu gyvena naujoje šeimoje, kurioje auga 12 metų vaikas, buvusioje darbovietėje charakterizuojamas kaip darbštus ir sumanus. Liudytoja S. Z. tvirtino, kad G. K. susitvarkė, nepiktnaudžiauja alkoholiu. Šie teigiami socialiniai ryšiai yra pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus įgyvendinti atidedant bausmės vykdymą³⁷⁴.

BK 55 straipsnyje numatyta, kad asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes. O skirdamas laisvės atėmimo bausmę, teismas privalo motyvuoti savo sprendimą. Tuo tarpu teismų praktikoje nustatyta atvejų, kai, kaltininkams už BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo padarymą paskyrus griežtesnę BK 163 straipsnio sankcijoje numatytą terminuoto laisvės atėmimo, o ne švelnesnę – arešto bausmę, nuosprendyje nenurodomi motyvai.

S. D. pripažinta kalta pagal BK 163 straipsnį ir jai paskirta laisvės atėmimo keturiems (4) mėnesiams bausmė (S. D., be kitų nusikalstamų veikų, nuteista ir pagal BK 140 straipsnio dalį ir 286 straipsnį – aut. pastaba). Teismas nuosprendyje nurodė, kad nors S. D. neteista, tačiau du iš jos padarytų nusikaltimų prieš jos pačios nepilnametį sūnų, žala padaryta ir mažamečiams jos vaikams, todėl jai už šiuos nusikaltimus skirtina laisvės atėmimo bausmė. Atsižvelgiant į veiksmų vienkartinį pobūdį dėl pareikšto kaltinimo pagal BK 163 straipsnį, jai skirtinas bausmės dydis mažesnis nei sankcijoje numatytos bausmės vidurkis³⁷⁵.

Teismas padarė prieštaringą išvadą, nes, viena vertus, pirmą kartą teisiamai S. D. už du padarytus nusikaltimus, numatytus BK 163 straipsnyje ir 140 straipsnio 1 dalyje, paskyrė laisvės atėmimo bausmes nenurodydamas tokio sprendimo motyvų, o kita vertus, vado-vaudamasis BK 75 straipsniu, nusprendė atidėti jos vykdymą, nes, pasak teismo, S. D. anksčiau neteista, dėl padarytų nusikaltimų gailisi, vaikai jai atleido. Savo poziciją dėl to, kad teisiamam pirmą kartą už nusikaltimą, kurio sankcijoje, be laisvės atėmimo bausmės, numatytos ir kitos alternatyvios švelnesnių bausmių rūšys, teismas, skirdamas bausmę, visų pirma turi apsvarstyti galimybę skirti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę, yra išsakęs ir

374 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gegužės 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-128-768/2009).

375 Šilutės rajono apylinkės teismo 2010 m. birželio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-105-635/2010).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³⁷⁶. Teismas BK 75 straipsnį turi taikyti tais atvejais, kai BK specialiosios dalies straipsnio sankcija jam nesuteikia kitų alternatyvių bausmių rūšių pasirinkimo, o bylos aplinkybės ir kaltininko asmenybė duoda pakankamą pagrindą manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo³⁷⁷.

Apskritai tokia sunki priemonė kaip laisvės atėmimas ilgainiui turėtų likti *ultima ratio* ypač pavojingiems pažeidimams. Ekspertai interviu metu pakankamai gerai įvertino laisvės atėmimo bausmę, atidedant jos vykdymą, nes galima taikyti baudžiamojo poveikio priemones (7 ekspertas). 10 ekspertas pritarė, kad „laisvės atėmimo bausmė gali būti veiksminga, jeigu jos metu yra teikiama ir tikslinė pagalba, tai yra dirba psichologai, kiti specialistai“.

Išanalizuota teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad nuteistiesiems už nusikaltimo, numatyto pagal BK 163 straipsnį, padarymą paskyrus laisvės atėmimo bausmę jos vykdymas yra atidedamas paskiriant baudžiamojo poveikio priemones. Tokia teismų praktika leidžia konstatuoti, kad laisvės atėmimo vykdymo atidėjimas paskiriant tam tikrus įpareigojimus yra alternatyva laisvės atėmimo bausmei. Šiuo aspektu ji supanašėja su laisvės apribojimo bausme. Literatūroje pasisakoma, kad tokios poveikio priemonės kaip laisvės atėmimo vykdymo atidėjimas paskiriant tam tikrus įpareigojimus taikymas yra pakankamai efektyvus, kadangi teismai retai panaikina bausmės vykdymo atidėjimą³⁷⁸. Tai tampa vienu iš būdų, leidžiančių ne tik netaikyti realaus terminuoto laisvės atėmimo bausmės vykdymo, bet taip pat netiesiogiai leidžiantis išvengti ir trumpalaikio laisvės atėmimo (arešto) skyrimo. Laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas yra tarpinio griežtumo priemonė tarp realių alternatyvių bausmių ir realaus laisvės atėmimo. Darytina išvada, kad tokios priemonės pritaikymas leidžia išvengti kriminalinės represijos.

Manytina, kad konstruojant BK 163 straipsnio normos sankciją buvo įvertintas veikų, už kurių padarymą ji gali būti taikoma, skirtingas pavojingumas bei platus nusikalstamos veikos turinys (veika gali būti vienkartinė ar sisteminga, pasireikšti tiek smurtinio, tiek nesmurtinio pobūdžio veiksmais, gali būti padaryta mažamečiui arba dviem ir daugiau vaikų ir pan.). BK 163 straipsnio normos sankcija yra tinkama, nes joje numatytos bausmių rūšys yra proporcingos šiam nusikaltimui ir sudaro galimybes teismams individualizuoti kaltininkui skiriamą bausmę atsižvelgiant į jo asmenybę bei kitas byloje nustatytas aplinkybes. Išanalizuota teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad teismai, individualizuodami bausmę asmenims, kaltinamiems už piktnaudžiavimą tėvų, globėjų (rūpintojų) ar kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis, pirmiausia orientuojasi į su laisvės atėmimu (taip pat trumpalaikiu laisvės atėmimu) nesusijusias bausmių rūšis, prioritetą teikdami sankcijoje įtvirtintai laisvės apribojimo bausmei.

376 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-138/2011).

377 Piesliakas, V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113).

378 Švedas, G. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 23.

2. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TAIKymo ASPEKTAI

Viena iš galimų nusikalstamos veikos padarymo teisinių pasekmių yra asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės³⁷⁹. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas yra viena iš principo *ultima ratio* pasireiškimo priemonių: tam tikrais atvejais baudžiamąją atsakomybę taikyti yra netikslinga atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės tikslus bei konstitucinius baudžiamosios teisės principus. Kadangi BK 163 straipsnyje kriminalizuotas nusikaltimas yra priskiriamas apysunkių nusikaltimų kategorijai, tai teismas gali taikyti daugumą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų (kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymą, laidavimą ir t. t.), tačiau reikia konstatuoti, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės šiose bylose nėra populiarus. Autorės atliktos 2005–2015 m. teismų sprendimų paieškos duomenimis, esama vos keletas šiuo laikotarpiu priimtų sprendimų dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nagrinėjamos kategorijos bylose. Tai gali reikšti, kad teismas bylose vengia taikyti šį institutą dėl abejonės išspręsti šalių konfliktą, iš esmės nepasiekti įstatyme numatytų tikslų, dėl aukos priklausomumo, pažeidžiamumo ir nelygybės proceso metu, pakartotinės ar tęstinės viktimizacijos, žalos atlyginimo problemiškumo ir pan.³⁸⁰ Kartais yra išreiškiami vertinimai, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (susitaikius ar kitais pagrindais) yra „išsisukimas“ nuo atsakomybės ar baudžiamojo persekiojimo nesėkmė³⁸¹. Tačiau tokie vertinimai yra nepagrįsti, jei tik šiame procese nėra išorinės prievartos ir jis vyksta skaidriai. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės taip pat sudaro valstybės reakcijos į nusikalstamą elgesį turinį ir tam tikrais atvejais gali būti adekvatus ir pakankamas³⁸². Atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės nagrinėjamo pobūdžio bylose siekiama mažinti baudžiamąjį (represinį) poveikį tėvams, globėjams (rūpintojams) ar kitiems vaiko atstovams, tuo vengiant neigatyvių socialinių baudžiamosios atsakomybės padarinių. Taikant šį institutą patenkinamas kaltininko³⁸³ interesas nebūti izoliuotam nuo

379 Praktiškai visas šis institutas yra vertas atskiro tyrimo, todėl šioje darbo dalyje bus aptarti tik kai kurie taikymo probleminiai aspektai, susiję su disertacijos tema.

380 Žr., pvz: Zaksaitė, S. Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje. In Beliūnienė, L., et al. *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 55–69; Michailovič, I. Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai. *Teisė*. 2012, 82: 26–40.

381 Žr., pvz: Venckevičienė, J.; Čepas, A. Konfliktai ir smurtas artimoje aplinkoje. Ar įmanoma susitarti? Arba ką gali mediacija? *Bernardinai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-12-20-konfliktai-ir-smurtas-artimoje-aplinkoje-ar-imanoma-susitarti-arba-ka-gali-mediacija/111854>>; Krušinskaitė, R. Kai smurtautojas kaltę primeta aukai. *Lzinios*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://lzinios.lt/lzinios/lietuva/kai-smurtautojas-kalte-primeta-aukai/46016>>.

382 Žr., pvz: Sakalauskas, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*. 2014, 2: 96–137.

383 Šioje tyrimo dalyje kalbant apie kaltininką galvoje turimas ne asmens „pripažinimas kalto“ o tai, kad esama duomenų, kad šis asmuo padarė nusikalstamą veiką. Plačiau darbe neanalizuojamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto suderinamumas su nekaltumo prezumpcijos principu. Žr., pvz.: Fedosiuk, O. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisėjusius liksčius, esamą būklę ir tolesnę raidą*. In *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2014, p. 27–42; Baranskaitė, A. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 68 ir kt.

visuomenės ir neprarasti socialiai vertingų visuomeninių ryšių, tarp jų ir ryšio su šeima, taip pat neprarasti darbo ar užsiėmimo ir t. t.³⁸⁴. Sprendimai dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo žiauraus elgesio prieš vaikus atvejais turėtų būti priimami individualiai, nuodugniai ištyrus aplinkybes. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad daugeliu atvejų taikomos formalios bausmės iš esmės nieko nesprendžia³⁸⁵, tą patį efektą, tik daug mažesnėmis sąnaudomis, galima pasiekti kitomis priemonėmis: įpareigojant smurtautoją gyventi skyrium, nesiartinti prie vaiko, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo, įpareigojant dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose ir pan., t. y. paskyrus baudžiamojo poveikio priemones (kurių skyrimas yra galimas atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės). Autorės nuomone, baudžiamosios justicijos sistema turėtų plačiau ir dažniau naudotis baudžiamajame procese numatytais galimybėmis išspręsti bylą kaltininko nenubaudžiant kriminaline bausme (pvz., kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius ir pan.). Negausios teismų praktikos analizė parodė, kad dažniausiai bylos nutraukiamos, kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiuoju (BK 38 straipsnis)³⁸⁶ arba atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis)³⁸⁷.

Atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, turi būti nustatyta BK 38 straipsnio 1 dalies 1–4 punktuose nurodytų sąlygų visuma, be to, priimdamas tokį sprendimą, teismas turi argumentuoti išvadą, kodėl yra pagrindas manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų, bei nurodyti motyvus, kodėl nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Motyvuoti asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės teismas gali atsižvelgdamas į jo atsakomybę lengvinančias aplinkybes (atvyko ir prisipažino, nuoširdžiai gailisi, padėjo išaiškinti nusikaltimą ar kt.), atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimą, taip pat į kaltininko asmenybę, jo elgesį iki ir po nusikalstamos veikos padarymo, veikos padarymo metu (teistumo nebuvimas, teigiamas socialinis elgesys, kritinis požiūris vertinant padarytą nusikalstamą veiką bei pastangos sušvelninti ją sukeltus padarinius ir pan.) bei įvertindamas nusikaltimo pavojingumo laipsnį ir pobūdį, kaltės formą, padarinių sunkumą.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam paskirtis užtikrinti nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiojo asmens teises ir interesus. Sprendimo pagrindui turėtų būti vaiko interesai, tinkama jo asmenybės raida, ypač atsižvelgiant į poreikį

384 Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų (recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys)*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 54.

385 Žr., pvz.: Sakalauskas, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*. 2014, 2: 96–137.

386 Žr., pvz.: Marijampolės rajono apylinkės teismo 2011 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-141-610/2011); Šakių rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-63-876/2014) ir kt.

387 Žr., pvz.: Kauno apylinkės teismo 2013 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-309-923/2013); Kauno apylinkės teismo 2014 m. balandžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-82-923/2014).

vaiką apsaugoti nuo antrinės viktimizacijos³⁸⁸. Tokio pobūdžio bylose teismas turi būti itin atsargus: jis privalo įvertinti, ar susitaikymas yra tikras (realus), ar tai nepažeidžia vaiko interesų, ar asmuo pripažįsta padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, ar atlyginta žala arba susitarta dėl jos atlyginimo ir t. t.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai bylos aplinkybės sudaro prielaidas abejoti teismo išvados pagrįstumu. Pavyzdžiui, iš bylos duomenų matyti, kad ikiteisminio tyrimo metu A. T. nepripažino savo kaltės dėl jam inkriminuoto nusikaltimo, numatyto BK 163 straipsnyje, padarymo. Tik teisiamojo posėdžio metu A. T. kaltau pripažino ir parodė, kad buvo apsiėmęs su žmona, sūnaus D. T. specialiai nemušė, gal sudavė jam, kai jis buvo visas rašaluotas. Pirmosios instancijos teisme A. T. posėdžio metu teigė, kad galimai buvo per griežtas vaikams ir galėjo būti vaikams blogai, jei jie taip sako. Pastarieji A. T. parodymai neatskleidžia esminių jam inkriminuotos nusikalstamos veikos aplinkybių, todėl teisėjų kolegija konstatuoja, kad tokie A. T. parodymai negali būti vertintini kaip pripažinimas padarius nusikalstamą veiką. Šią išvadą patvirtina ir A. T. parodymai apeliacinės instancijos teisme, iš kurių matyti, kad jis neigia kaltinime nurodytus veiksmus bei teigia, kad tyčia psichologinio ir fizinio smurto prieš vaikus nenaudojo bei jie nebuvo traumuoti. Taigi, A. T. niekada nepripažino, kad naudojo fizinį ir psichologinį smurtą, piktnaudžiavo savo, kaip tėvo, valdžia. Be to, nukentėjusiųjų atstovė pagal įstatymą V. T. apeliacinės instancijos teismo posėdžio metu tvirtino, kad susitaikymas buvo netikras, nes dėl žalos atlyginimo tartasi nebuvo, A. T. vaikų neatsiprašė, o savo pažadų, dėl kurių ji ir sutikusi taikytis, visiškai nevykdė. Byloje nėra pagrindo taikyti BK 38 straipsnio nuostatas ir A. T. atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, todėl pirmosios instancijos teismo sprendimas panaikinamas³⁸⁹. Šioje byloje nepilnamečių atstovei pagal įstatymą (mamai) nesimant priemonių civiliniam ieškiniui pareikšti ir tokiu būdu ginti savo vaikų pažeistas teises dėl tėvo naudoto fizinio ir psichinio smurto, šią pareigą įvykdė prokuroras ir teismas nukentėjusiems vaikams priteisė po 3 000 Lt (aut. pastaba – 868, 86 Eur) neturtinės žalos.

Akivaizdu, kad šioje byloje nebuvo savanoriško ir nuoseklaus prisipažinimo padarius nusikalstamą veiką, savanoriško žalos atlyginimo bei realaus susitaikymo. Nebuvo visų būtinų sąlygų, kai teismas gali atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.

Atskirai turi būti aptartas susitaikymas su nukentėjusiu asmeniu, t. y. vaiku. Teorijoje ir praktikoje kyla neaiškumų dėl nukentėjusio asmens, su kuriuo galimas susitaikymas, sąvokos³⁹⁰. Viena vertus, kai žala padaroma vaikui, susitaikyti gali pats nukentėjęs vaikas,

388 Antrinė viktimizacija yra tuomet, kai individas be kaltininko jam padarytos žalos, dar kartą patiria žalą dėl (formalizuotos arba neformalizuotos) socialinės reakcijos į jo viktimizaciją. Pakartotinai patirti žalą auką gali dėl artimiausios aplinkos reakcijos gyvenamajame, darbo ar mokymosi vietoje. Aplinkinių smalsumas, pasipiktinimas ar pasmerkimas gali sukelti aukai stigmatizuojamąjį efektą ir apsunkinti jos sugrįžimą į pirminę iki nusikaltimo padarymo padėtį. Teisingumo vykdymo institucijos, priimdamos sprendimus, visuomenės informavimo priemonės, informuodamos apie įvykį arba vykstantį baudžiamąjį procesą taip pat gali pakartotinai nuskriausti auką. Žr., pvz.: Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 25.

389 Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-414-337/2008).

390 Plačiau žr., pvz.: Baranskaitė, A., *supra* note 41, p. 130–151; Girdenis, T. Paaiškinio, kodėl teisėjai tokie nuolankūs keliuose siautėjantiems girties žudikams. *Delfi*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/paaiskino-kodel-teisejai-tokie-nuolankus-keliuose-siautejantiems-girtiems-zudikams.d?id=67358046>>; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-464/2005); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-490/2011) ir kt.

nepriklausomai nuo amžiaus, veiksnio, sveikatos būklės ar kitų aplinkybių, nes tik jis gali priimti sprendimą taikyti su kaltininku ar ne. Į susitaikymo procesą žiūrima kaip į tam tikras derybas, kuriose tarpininkų būti negali. Kita vertus, nukentėjęs vaikas dėl nepilnametystės, neveiksnio ir pan. gali pats realiai būti nepajėgus teisingai suvokti situaciją, kurioje atsidūrė, tinkamai pasinaudoti savo, kaip nukentėjusio asmens, teisėmis. Autorė pritaria mokslinėje literatūroje išsakomai nuomonei, kad susitaikyti galima ne tik su pačiu nukentėjusiu asmeniu, bet ir su jo atstovu³⁹¹. Teisinėje literatūroje tokia pozicija argumentuojama tuo, kad *nepilnamečiai asmenys neturi tokios patirties, kuri leistų jiems savarankiškai ginti teisme nusikalstama veika pažeistus jų interesus, o jų dalyvavimas procese be atitinkamos įstatyminių atstovų ar prokuroro pagalbos būtų neefektyvus*³⁹²; *nepilnametis nukentėjusysis yra laikomas nevisiškai procesiškai veiksnis, todėl turi būti numatytos procesinės priemonės, užtikrinančios nepilnamečio nukentėjusiojo teisių ir pareigų įgyvendinimą [...]*³⁹³; *dalyvavimas baudžiamajame procese yra sudėtingas išbandymas vaikui, ypač nukentėjusiajam [...], vaiko tėvai (atstovai) turėtų būti pripažinti nukentėjusiojo atstovais ir padėti jam pasinaudoti savo teisėmis*³⁹⁴.

Nustačius, kad susitaikymo procese vietoj vaiko negali dalyvauti atstovas, būtų iškreipiama atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam instituto paskirtis ir esmė. Toks teisinis reguliavimas, kai nenumatoma galimybė su kaltininku susitaikyti nukentėjusiojo atstovui, pažeidžia teisėtą lūkesčių principą, lygias galimybes visiems kaltininkams susitaikyti su visais nukentėjusiais nepriklausomai nuo jų fiziologinių, psichologinių savybių ir kt.³⁹⁵

Nukentėjusio vaiko teisė į atstovavimą yra suponuota jo neveiksnio ar riboto veiksnio, todėl, kai baudžiamojoje byloje nukentėjęs asmuo yra vaikas (tiek mažametis, tiek nepilnametis), susitaikymo procese privalo dalyvauti atstovas pagal įstatymą, kuris turi padėti jam pasinaudoti savo teisėmis. Kitas svarbus momentas yra tinkamas atstovo paskyrimas. BPK įpareigoja atitinkamą pareigūną ar teisimą, nustatiusį, kad atstovo dalyvavimas prieštarautų nepilnamečio asmens interesams, užtikrinti, kad procese dalyvautų kitas atstovas pagal įstatymą (BPK 53 str. 3 d.). Visais atvejais tokio sprendimo pagrindas turėtų būti vaiko interesai. Atitinkamas pareigūnas ar teisimas turi įsitikinti, kad skiriamas atstovas gali tinkamai atstovauti vaikui ir neturi motyvų pirmenybę teikti savo paties ar įtariamąjo interesams³⁹⁶. Akivaizdu, kad nukentėjusiojo vaiko atstovu negali būti nusikalstamą veiką jo atžvilgiu padaręs asmuo arba asmuo, kuris dėl tam tikrų priežasčių negali visavertiškai

391 Baranskaitė, A., *supra* note 41, p. 147–151.

392 Matuizienė, E. *Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 106.

393 Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso, kuriame dalyvauja nepilnamečiai, teisinės ir faktinės diferenciacijos prielaidos ir iš jų kylantys reikalavimai. In Ancelis, P., et al. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrias, 2009, p. 76.

394 Ažubalytė, R. Nepilnamečio apklausa baudžiamajame procese. In Kurapka, V. E., et al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 161, 164.

395 Baranskaitė, A. *supra* note 41, p. 146–150.

396 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2015 m. kovo 3 d. aiškinamasis raštas dėl atstovų pagal įstatymą dalyvavimo baudžiamajame procese. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.prokuraturos.lt>>.

atstovauti vaiko pažeistų teisių ir tokiu savo neveikimu pažeidžia nukentėjusio vaiko teises, pavyzdžiui, formaliai susitaikydamas, neprašydamas atlyginti padarytos žalos ir pan.

BK 38 straipsnyje įtvirtinta kita svarbi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga – nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas (susitarimas ją atlyginti). Teisė dėl nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui gauti žalos atlyginimą įtvirtinta Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje, todėl teismai sprenddami klausimą dėl kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės turi ypąč į tai atsižvelgti. Išanalizuotuose teismų sprendimuose nebuvo tiriama buvo ar nebuvo padaryta žala, jos rūšis, dydis, atlyginta ji ar ne³⁹⁷. Pagal nustatytas bylų aplinkybes matyti, kad vaikams sukelta neturtinė žala, konkretizuotas jos dydis (fizinis skausmas ir / ar nežymus sveikatos sutrikdymas), tačiau kaltinamieji, nukentėjusieji bei jų atstovai teigia, kad žala nepadaryta arba teismo nuosprendyje iš viso apie žalą nekalbama. Žalos atlyginimo (pašalinimo) klausimas išsprendžiamas formaliai, neanalizuojant, nesigilinant į konkrečios bylos aplinkybes. Žinoma, susitaikymo procesas sietinas su tuo, kaip atitinkamą nusikalstamą veiką ar ją padarytą žalą vertina asmuo, kurio teisės buvo pažeistos (subjektyvus kriterijus), todėl gali būti situacijų, kad nukentėjęs asmuo laisvai ir racionaliai yra apsisprendęs pretenzijų dėl žalos kaltininkui nereikšti, ir tai bus pagrindas teismui asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau tokiose bylose, kur nukentėjęs yra vaikas, netinkamas vaiko padėties suvokimas gali lemti situaciją, kai bus paneigta vaiko teisė į žalos atlyginimą. Manytina, kad nukentėjusio vaiko arba jo atstovo nuomonė dėl žalos nekilimo ar neatlygintinumo tėra tik nuomonė, ir šis klausimo vertinimas yra išimtinai teismo kompetencija. Galimi atvejai, kai vaikas dėl neišmanymo ar kitų jo valią ribojančių priežasčių arba jo atstovas, veikdamas kaltinamojo interesais ir pan., apsisprendžia atsisakyti žalos atlyginimo. Tokiu atveju pirmenybė turėtų būti teiktina vaiko interesams, atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes. Žalos atlyginimo (susitarimo ją atlyginti), net jeigu nurodoma, kad žala nekilo, sąlyga turi būti vertinama kaip turinti sava-rankišką reikšmę, visada turi būti motyvuota ir išsamiai argumentuota. Autorės nuomone, šios sąlygos buvimas negali būti konstatuotas nustačius tik formaliąsias BK 38 straipsnio taikymo sąlygas.

BK 40 straipsnis numato galimybę asmenį, padariusį apysunkį tyčinį nusikaltimą, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, jeigu yra šio straipsnio 2 dalyje numatytų visų sąlygų visuma. Teisinėje literatūroje³⁹⁸ nurodoma, kad šio instituto, kaip ir kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo atveju, kyla sudėtinga baudžiamojo įstatymo taikymo problematika dėl plačios vertinimo pareigos, išreikštos žodžiais „teis-

397 Žr., pvz.: Marijampolės rajono apylinkės teismo 2011 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-141-610/2011); Šakių rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-63-876/2014); Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-149-586/2011), pastarasis teismo nuosprendis dalyje dėl baudžiamojo poveikio priemonės (turto konfiskavimo) skyrimo buvo skųstas Klaipėdos apygardos teismui (baudžiamoji byla Nr. 1A-202-106/2012).

398 Prapiestis, J.; Girdauskas, M. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų (recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys)*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 209.

mas gali“, „asmuo, kuris vertas teismo pasitikėjimo“ ir t. t. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje³⁹⁹ konstatuota, kad teismui apsisprendžiant dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą turi būti atsižvelgiama ne tik į visas formaliąsias teisinės tokio apsisprendimo sąlygas, bet ir į kitas sprendimui svarbias aplinkybes. Neturėtų būti apsiribojama vien tuo, kad yra pateiktas prašymas perduoti kaltininką jo atsakomybei pagal laidavimą. Turi būti įvertintas ir tokio prašymo turinys, laiduotojo požiūris į kaltininko padarytą veiką, į tai, kokią įtaką asmuo gali padaryti kaltininkui. Sprendžiant, ar kaltininkas visiškai prisipažino ir gailisi dėl padaryto nusikaltimo, turi būti vertinamas jo elgesys viso baudžiamojo proceso metu (net apeliaciniame skunde išdėstyta pozicija). Neturi būti apsiribojama formalia sąlyga, kad kvalifikavimo požiūriu kaltininkas padarė vieną nusikalstamą veiką. Turi būti atsižvelgiama į veikos ypatybes, ar ji tęstinė ir tęsiasi ilgą laiką, ar sisteminga, intensyvi, padaroma naudojant įrankius ar priemones ar pan. Pagrindas manyti, kad asmuo visiškai atlygins ar pašalins padarytą žalą, laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų, negali būti pagrįstas vien bendro pobūdžio nuoroda į tai, kad įvertintas veikos pavojingumas, padarymo būdas ir kaltininko asmenybė.

Kaip minėta, viena iš BK 40 straipsnyje įtvirtintų aplinkybių yra ta, kad laiduotoju gali būti paskirtas tik tas asmuo, kuris vertas teismo pasitikėjimo. Pažymėtina, kad aplinkybės, apibūdinančios laiduotoją, kaip vertą teismo pasitikėjimo, nėra siejamos tik su kaltininko ir laiduotojo giminystės ryšiais, nes laiduotoju, vadovaujantis BK 40 straipsnio 1 bei 3 dalimis, gali būti paskirtas bet kuris teismo pasitikėjimo vertas asmuo. Teismų nuosprendžių analizė parodė, kad teismai aprašomojoje nuosprendžių dalyje paprastai išsamiai atskleidžia galimo laiduotojo asmenines savybes, jo veiklos pobūdį, tačiau jo gebėjimas daryti teigiamą įtaką kaltininkui lieka įvertintas formaliai. Pavyzdžiui, *teismas perdavė L. A. laiduotojai R. M. pagal laidavimą be užstato, kadangi laiduotoja R. M. nuo 2006 m. gerai pažįsta L. A. šeimą, nes yra kaltinamosios sugyventinio sesuo, dažnai su ja bendrauja, lankosi jų namuose, gyvena tame pačiame mieste. R. M. neteista, administracine tvarka nebausta, dirba, darbdavio charakterizuojama teigiamai. R. M. nurodė savo elgesiu galėsianti daryti teigiamą įtaką L. A., ypač jos elgesiui su vaikais*⁴⁰⁰. Analogiški argumentai išdėstyti ir Kauno apylinkės teismo 2014 m. balandžio 14 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje Nr. 1-82-923/2014.

Pagal baudžiamąjį įstatymą laiduotoju gali būti tik toks asmuo, kurio galimybė daryti teigiamą įtaką kaltininkui yra akivaizdi. Tokią išvadą teismas gali padaryti įvertinęs laiduotoją apibūdinančių savybių visumą: jo asmenines savybes, veiklos pobūdį, ar nenustatyta ankstesnių laiduotojo nuteisimo ar patraukimo administracinėn atsakomybėn atvejų, taip pat realias laiduotojo galimybes daryti teigiamą įtaką nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Teismo nuosprendyje nėra jokių duomenų, kokių priemonių laiduotoja imsis, kad sūnaus elgesys keistųsi (nevalkatautų, nevogtų, nebėgtų iš namų), atsirastų tarpusavio sutarimas tarp kaltinamosios L. A. ir nukentėjusiojo, pasikeistų požiūris į vaiko auklėjimą smurtu. Laiduotojos formalus prašymas nepaaiškina, kaip ir kokią teigiamą įtaką gali daryti kaltinamajai L. A. Vien tik gera laiduotojos charakteristika yra nepakankamas pagrindas

399 Žr., pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-82/2010).

400 Kauno miesto apylinkės teismo 2013 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-309-923/2013).

konstatuojant laiduotojo tinkamumą. BK 40 straipsnio taikymo sąlygų buvimas turi būti pagrįstas reikšmingų visų bylos aplinkybių vertinimo rezultatu, o ne preziumuojamas ir nustatinėjamas formaliai.

Vadovaujantis įvairiais konstituciniais baudžiamosios teisės principais – teisingumo, humaniškumo, baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo ir kitais, baudžiamosios teisės funkcijos gali būti įgyvendinamos ne mažiau efektyviai ir be visų baudžiamosios atsakomybės turinį sudarančių elementų įvykdymo. Dėl to tėvams, globėjams (rūpintojams) ar kitiems vaiko atstovams už piktnaudžiavimą teisėmis ir pareigomis gali būti taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius bei pagal laidavimą. Šių institutų taikymas sietinas su baudžiamajame įstatyme numatytų sąlygų visuma, kurios negali būti nustatinėjamos formaliai. Atleidžiant kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės teismo sprendimo pagrindu turėtų būti vaiko interesai, tinkama jo asmenybės raida, ypač atsižvelgiant į poreikį vaiką apsaugoti nuo antrinės viktimizacijos. Tokio pobūdžio bylose teismas turi būti itin atsargus: jis privalo įvertinti, ar tai nepažeidžia vaiko interesų, ar asmuo pripažįsta padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, ar atlyginta / susitarta dėl žalos atlyginimo, ar nedarys naujų nusikalstamų veikų ir t. t.

IŠVADOS

Apibendrinant doktrines nuostatas, galiojančius teisės aktus ir teismų praktiką, galima daryti tokias išvadas:

1. Nacionalinio įstatymų leidėjo pozicija įtvirtinti piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimą atitinka šiuolaikinės tarptautinės baudžiamosios politikos ir užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų nuostatas skirti daugiau dėmesio vaiko teisių apsaugai.
2. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimas priskirtinas prie nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai. Rūšinė BK XXIII skyriaus saugoma vertybė yra vaiko teisės. Šeimos baudžiamoji teisinė apsauga yra išvestinė iš vaiko teisių, nes baudžiamasis įstatymas gina šeimą per žmogaus interesų prizmę, o ne kaip atskirą socialinį institutą. Visos nusikalstamos veikos BK XXIII skyriuje skirtos vaiko apsaugai, todėl šeimos sąvoka yra perteklinė ir jos galima būtų atsisakyti.
3. Piktnaudžiavimo požymis turi įvairias prasmes, todėl gali būti netinkamai interpretuojamas ir neteisingai taikomas. BK 163 straipsnyje piktnaudžiavimas teisėmis ar pareigomis įtvirtintas kaip *delicta sui generis*, tačiau ji susieta su būtinumu įrodyti jos panaudojimo būdą. Baudžiamajame įstatyme nurodyta, ko negali daryti subjektas (naudoti fizinio smurto, psichinės prievartos, palikti vaiką ilgą laiką be priežiūros, žiauriai elgtis). Įvairūs piktnaudžiavimo atvejai, nesusiję su šių būdų naudojimu, gali užtraukti civilinę ar administracinę atsakomybę. Piktnaudžiavimo kaip veikos būtų tikslinga iš viso atsisakyti, nes šis požymis nenusako veikos esmės ir turinio. Siūlytina šį požymį iš normos pašalinti, kaip baudžiamumo kriterijų paliekant tik žiauraus elgesio formas, kurios gerai nustato nusikalstamo elgesio ribas.
4. Gniuždymas yra daugialypė sąvoka, kurią galima interpretuoti įvairiai. Įstatymų leidėjas turėtų vengti sąvokų, kurių atskleidimas toks sudėtingas. Siūlytina šio požymio atsisakyti, vietoj fizinio ar psichinio gniuždymo vartoti tiesiog baudžiamosios teisės fizinio smurto ir psichinės prievartos sąvokas.
5. Baudžiamoji atsakomybė už fizinio smurto panaudojimą prieš vaiką numatyta ne tik BK 163 straipsnyje, bet tam tikra dalimi ir BK 129, 132, 135, 138, 140 ir kituose straipsniuose. BK 163 straipsnyje numatyta sudėtis formali, t. y. visiškai nenumato jokių padarinių, todėl visi šio elgesio padariniai turi būti kvalifikuojami atskirai, kaip nusikalstamų veikų sutaptis.
6. Fizinė bausmė yra fizinės jėgos panaudojimas siekiant koreguoti vaiko elgesį. Fizinė bausmė neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, kai nesiekia fizinio smurto intensyvumo bei jo sukeliama padarinių. Fizinė bausmė sutampa su fiziniu smurtu ta dalimi, kai sukeliamas fizinis skausmas. Baudžiamosios atsakomybės už fizinę bausmę taikymo kriterijai yra sukulto skausmo intensyvumas ir stiprumas, veikos keliamas pavojus vaiko sveikatai ar gyvybei.
7. Pasaulyje egzistuoja dvi priešingos nuomonės dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo prievartos. Vienos jų šalininkų teigimu, šeimos privatus gyvenimas arba tėvų teisė auklėti vaikus yra svarbiau už vaiko interesus, todėl protingos, saikingos jėgos

panaudojimas ugdymo tikslais yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Antrosios teorijos propaguotojų teigimu, tėvų teisė auklėti ir auginti vaikus nėra absoliuti. Tėvų veiksmų laisvė yra ribota dėl vaiko poreikių, interesų ir jo teisių, todėl draudžiama taikyti fizines bausmes ar metodus, žeminančius vaiką. Abi teorijos turi pagrindą egzistuoti, tačiau pripažintina, kad nei vienai teorijai nepakanka argumentų pateikti vienintelį teisingą atsakymą į šį kontroversišką klausimą. Pirmoji teorija kritikuotina, nes pernelyg suabsoliutina šeimos autonomiją, antroji – dėl to, kad iki galo neišsprendė klausimo dėl fizinio poveikio, kuris neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, ir de minimis ribų.

8. Labai tikslios ribos tarp netinkamo auklėjimo ir nusikalstamo elgimosi su vaiku nubrėžti neįmanoma, todėl veiką vertinančio pareigūno diskrecija šiuo atveju yra plati. Tokiais atvejais, kai tėvai ar kiti vaiko atstovai panaudoja netinkamas auklėjimo priemones, baudžiamosios atsakomybės taikymas turėtų būti pagrįstas kriterijais: veikos pavojingumu, *ultima ratio* ir kitais baudžiamosios teisės principais, taikomų poveikio priemonių proporcingumu, nukentėjusiojo savybėmis, jo elgesio specifiška ir pan. Skirtingas elgesio traktavimas galimas remiantis konkretaus įvykio aplinkybėmis (ar taip įprasta elgtis, ar toks elgesys yra pateisinamas, kaip jis gali būti paaiškintas atsižvelgiant į situacijos specifišką, ar naudotas smurtas prieš kitus asmenis ir pan.); įvertinus nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, vietą (ar kaltininkas turėjo kokių nors daiktų, skirtų kūnui sužaloti, ar fizinis poveikis buvo nukreiptas į gyvybei svarbius organus); veiksmų intensyvumą; kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo ir kt.; kaip nukentėjusysis suvokė kaltininko veiksmus ir kaip jis elgėsi; kaltininko tyčios kryptingumą, ko kaltininkas siekė tokiais veiksmais.
9. Lietuvos teismuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė leidžia spręsti, kad fizinė bausmė pripažįstama nusikaltimu, kai prieš vaiką panaudojami įrankiai ir priemonės; smūgiai suduodami į gyvybiškai svarbius organus (pavyzdžiui, galvą); naudojamas intensyvus ir ilgalaikis smurtas; vaikas labai mažas; yra keli nukentėjusieji; smurtaujama pakartotinai; be priežasties, iš pykčio ar kitais su auklėjimu nesusijusiais motyvais; ir kt.
10. Baudžiamoji atsakomybė už psichinį gniuždymą kyla, jei atitinka psichinės prievartos požymius. Psichinio gniuždymo sampratos reikėtų atsisakyti ir vadovautis baudžiamosios teisės suformuota bendra psichinės prievartos koncepcija. Psichinė prievarta charakterizuojama baimės sukėlimu, pavojingumu, tyčia. Psichinė prievarta siejama tik su įvairaus turinio grasinimais. Psichinio pobūdžio veiksmai skirtingo amžiaus vaikams gali būti vertinami skirtingai: kuo didesnis vaikas, tuo psichinio poveikio priemonės gali būti intensyvesnės. Tik pavojingiausios ir šurkščiausios psichinio vaiko auklėjimo priemonės gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę. Baudžiamoji atsakomybė už įvairaus turinio grasinimus numatyta ne tik BK 163 straipsnyje, bet ir BK 145 straipsnyje, todėl nustačius, kad tėvai ar kitas vaiko atstovas tokiomis priemonėmis netinkamai auklėjo vaiką, jo veikai kvalifikuoti taikytinos ne BK 145 straipsnyje numatytos normos, o specialioji, esanti BK 163 straipsnyje.

11. BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis formali, tačiau įstatymų leidėjas baudžiamąją atsakomybę už vaiko palikimą ilgą laiką be priežiūros nustatė ne tiek dėl pačios veikos pavojingumo, kiek dėl veikos padarymo galinčių atsirasti žalingų padarinių vaikui likus vienam. Baudžiamoji atsakomybė už vaiko palikimą ilgą laiką be priežiūros turėtų atsirasti tik tuo atveju, kai akivaizdžiai sukeliamas pavojus vaiko gyvybei ir sveikatai. Visais kitais atvejais galėtų būti taikoma administracinė atsakomybė.
12. Panašus žiaurus elgesys yra tada, kai kaltininkas taiko būdus, kurių neapima terminai „fizinis gniuždymas“ ar „psichinis gniuždymas“, „palikimas ilgą laiką be priežiūros“, tačiau turi panašų vaiką žalojantį pobūdį. Panašus žiaurus elgesys turi būti šiurkštus. Šiurkštumas yra objektyvusis-subjektyvusis kriterijus, kuris parodo tiek kaltininko elgesį (veikos pobūdis, trukmė, sunkumas, dažnumas ir kt.), tiek jo pažiūras (nejautrumas, abejingumas vaiko kančioms ir pan.). Taip pat elgesys turi kelti grėsmę fiziniam ir / ar psichiniam vaiko vystymuisi.
13. Vaiko globėju (rūpintoju) gali būti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo, todėl juridinis asmuo turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už piktnaudžiavimą globėjo ar rūpintojo teisėmis ir pareigomis pagal BK 163 straipsnį. Atsižvelgiant į tai BK 163 straipsnis turėtų būti papildytas nauja dalimi, numatančia, kad „už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo“.
14. Dėl painaus teisinio reguliavimo nėra paprasta apibrėžti kitą teisėtą vaiko atstovą. Įstatymo kūrėjų idėja buvo įtraukti į subjektų ratą visus asmenis, kurie turi įgalinimus vaiko atžvilgiu, t. y. asmuo dėl einamų pareigų ar atliekamų funkcijų gali spręsti vaikui svarbius klausimus, vaikas yra materialiai ar kitaip priklausomas nuo tokio asmens valios ir pan. BK 163 straipsniu siekiama apsaugoti vaiką nuo neteisėto poveikio, pažeidžiančio jo interesus, todėl išvada apie subjektą turi būti daroma įvertinus ne tik formalų atitikimą BK 163 straipsnyje nurodytus požymius, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą vaiko interesams. Baudžiamojo kodekso 163 straipsnyje reikėtų detalizuoti subjektą, vietoj „kitas teisėtas vaiko atstovas“ nurodant „kitą asmenį, kuris turi pareigą auklėti ar prižiūrėti vaiką, arba asmuo, nuo kurio vaikas materialiai ar kitaip priklausomas“.
15. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis kaltė pasireiškia tik tiesiogine tyčia, kuri suponuoja neteisėto teisių (pareigų) įgyvendinimo ir jo prievartinio pobūdžio suvokimą (intelektualinis momentas), taip pat norą taip veikti (valinis momentas).
16. Baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis gali būti taikoma tik tuo atveju, kai asmens elgesio neteisėtumas siekia būtiną baudžiamosios atsakomybės taikymui pavojingumo laipsnį. Sprendžiant BK 163 straipsnyje ir ATPK 181, 181⁽¹⁾, 181⁽³⁾ straipsnio 2 dalyje numatytų veikų atribojimo klausimą veika gali būti pripažįstama nusikalstama, jei dėl jos pobūdžio, intensyvumo, trukmės, keliamo pavojus, kaltininko tyčios kryptingumo ar kitų požymių (vietos, laiko, nukentėjusiųjų skaičiaus ir juos apibūdinančių duomenų ir pan.) laikytina pavojingesne nei administracinis teisės pažeidimas.

17. BK 163 straipsnio normos sankcija yra tinkama, nes joje numatytos bausmių rūšys yra proporcingos šiam nusikaltimui ir sudaro galimybes teismams individualizuoti kaltininkui skiriamą bausmę atsižvelgiant į jo asmenybę bei kitas byloje nustatytas aplinkybes. Teismai individualizuodami bausmę asmenims, kaltinamiems už piktnaudžiavimą tėvų, globėjų (rūpintojų) ar kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis, pirmiausia orientuojasi į su laisvės atėmimu (taip pat trumpalaikiu laisvės atėmimu) nesusijusias bausmių rūšis, prioritetą teikdami sankcijoje įtvirtintai laisvės apribojimo bausmei.
18. Lietuvos teismuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė leidžia spręsti, kad teismai taiko atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius bei pagal laidavimą, tačiau reikia konstatuoti, jog atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės šiose bylose nėra populiarus. Tokio pobūdžio bylose teismas turi būti itin atsargus ir įstatyme įtvirtintas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas vertinti ne formaliai, bet itin atidžiai: teismo sprendimo pagrindu turėtų būti vaiko interesai, tinkama jo asmenybės raida, ypač atsižvelgiant į poreikį vaiką apsaugoti nuo antrinės viktimizacijos, teismas privalo įvertinti, ar asmuo pripažįsta padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, ar atlygina / susitaria dėl žalos atlyginimo, ar nedarys naujų nusikalstamų veikų ir kitas baudžiamojo įstatymo reikalaujamas sąlygas.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į disertacijoje iškeltas problemas ir pateiktus galimus jų sprendimo variantus siūlytina naujai suformuluoti BK 163 straipsnį:

Pakeisti BK 163 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

163 straipsnis. ~~Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis~~

~~Tas, kas piktnaudžiavo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką, palikdamas jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgdamasis su vaiku, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.~~

163 straipsnis. Žiaurus elgesys su vaiku

1. Tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas asmuo, kuris turi pareigą auklėti ar prižiūrėti vaiką, arba asmuo, nuo kurio vaikas materialiai ar kitaip priklausomas, panaudojo fizinį smurtą ar psichinę prievartą prieš vaiką, paliko jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgėsi su vaiku, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.
2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

LITERATŪRA

I. LIETUVOS RESPUBLIKOS NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 36/2009-20/2010-4/2011-9/2011). *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 64-3246.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 21/2008). *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009). *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 69-2798.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 5 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 17 dalies (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija), 33 straipsnio (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 383 „Dėl Mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių ir Tabako gaminių pardavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų mažmeninės prekybos tabako gaminiais licencijavimo taisyklių 39 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija), 40 punkto (2006 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (bylos Nr. 71/06-12/07). *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 108-4136.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163-2 straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (bylos Nr. 01/04). *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 134-4819.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 23/98). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 49-1424.

8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.
9. Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1 (su pakeitimais ir papildymais).
10. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, įsigaliosiantis 2016 m. balandžio 1 d. *Teisės aktų registras*. 2015, Nr. 11216.
11. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymo Nr. XII-1869 2, 3, 4, 5, 6 ir 8 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2016, Nr. 6425.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89–2741 (su pakeitimais ir papildymais).
13. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262 (su pakeitimais ir papildymais).
14. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 35-1275
16. *Svod zakonov grazhdanskikh po sostojaniju na 1911 g.* [Civil Laws as of 1911]. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-24]. <<http://civil-law.narod.ru/wist/szg/szg111.html>> .

II. UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISĖS AKTAI

1. Criminal Code of the Kingdom of Belgium (French version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
2. Criminal Code of the Kingdom of Norway (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
3. Criminal Code of the Kingdom of Spain (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
4. Criminal code of the Kingdom of Sweden (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
5. Criminal Code of the Federal Republic of Germany (*German version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
6. Criminal Code of the French Republic (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
7. Criminal Code of Portugal (Portugeese version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://icpo-vad.tripod.com/crimen.html>>.
8. Criminal code of the Republic of Albania (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
9. Criminal Code of the Republic of Austria (German version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

10. Criminal code of the Republic of Finland (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
11. Criminal code of the Republic of Georgia (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
12. Criminal Law of the Republic of Latvia (*English version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
13. Criminal code of the Kingdom of Norway (English version). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
14. Criminal Code of the Republic Poland. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
15. Criminal Code of the Republic of Romania (*English version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
16. Criminal Code of the Swiss Confederation (*English version*). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
17. Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii. [Criminal Code of the Russian Federation]. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <http://base.garant.ru/10108000/21/#block_2020>.

III. TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI

1. Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://elibrary.lt/resursai/NPLC/istatymai/Europos%20konvencija.pdf>>.
2. Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 60-1404.
3. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>>.
4. Europos Tarybos pagrindų 2001 m. kovo 15 d. sprendimas Nr. 2001/220/TVR „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“. In *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2011, p. 126.
5. Europos Tarybos Ministrų Komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www3.lrs.lt/docs2/RCZKRWRE.PDF>>.
6. Geneva Declaration of the Rights of the Child. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>>.
7. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 101-2546.
8. Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havanos taisyklės). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20nepilnameciu.pdf>.
9. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. In *Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai*. Vilnius, 2000, p. 110, 111.
10. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.
11. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 108-4037.

12. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5734.
13. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 91(1)-4125.
14. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinamą jį, pildantis Jungtinių Tautų organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2166.
15. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR). In Abramavičius, A., et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centas, 2005, p. 341–348.
16. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR). In Abramavičius, A., et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centas, 2005, p. 327–336.
17. Tarybos pamatinis sprendimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32011L0036>>.
18. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo (Reglamentas „Briuselis II bis“). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=44241>.
19. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32009R0004>>.
20. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2161.

IV. LIETUVOS RESPUBLIKOS NORMINIŲ TEISĖS AKTŲ PROJEKTAI

1. Baudžiamojo kodekso papildymo įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-12]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=70265>.
2. Baudžiamojo kodekso papildymo 125¹ straipsniu įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-12]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=129858&p_query=baud%FEiamojo%20kodekso&p_tr2=2>.

IV. SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001.

2. Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. 2 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001.
3. Abramavičius, A., et al. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centas, 2005.
4. Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 293.
5. Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99–212 straipsniai). Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
6. Abramavičius, A.; Švedas, G. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*. 2008, 66 (1): 8–18.
7. Aliukonienė, R. *Sunkus sveikatos sutrikdymas: teorinės ir praktinės kvalifikavimo problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.
8. Ališauskienė, R.; Ušeckienė, L. *Skatinimo ir bausmių sampratos raida Lietuvos pedagogikoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-03]. <www.ceeol.com>.
9. American Academy of Pediatrics, Committee on Psychological Aspects of Child and Family Healths. *Guidance for Effective Discipline*. 1998. 10 Pediatrics.
10. Ancelis, P., et al. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009.
11. Arlauskas, S. Santuokos ir šeimos atskyrimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo šviesoje. Mokslinės konferencijos „Iššūkiai konstitucinėms vertybėms šiandien“ medžiaga, 2011. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www3.lrs.lt/docs2/CRLRJITC.PDF>>.
12. *Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.
13. Bakanas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
14. Bamberger; Roth; Veit. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 3, §§ 1297–2385, EGBGB. München: Verlag C.H. Beck. 2003. § 1631.
15. Baranskaitė, A. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113).
16. Baranskaitė, A. *Taikos sutartis baudžiamajoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
17. *Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.
18. Bein, D. A Guide to Offences of Threats and Blackmail, or „How to See The Forest for the Trees“. *Israel Law Review*. 1982, 17: 62–95.
19. Beliūnienė, L., et al. *Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.

20. Bertel, Ch.; Schwaighofer, K. *Österreichisches Strafrecht Besonderer Teil I (§§ 75 bis 168e StGB)*. Wien, NewYork: Springer. 2010.
21. Bertel, Ch.; Schwaighofer, K. *Österreichisches Strafrecht Besonderer Teil II (§§ 169 bis 321 StGB)*. Wien, NewYork: Springer. 2010.
22. Bielinis, A. Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*. 2007, 3(57): 62–85.
23. Bikelis, S. *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12] <http://www.teise.org/docs/empty/Bikelis_2011.pdf>.
24. Bikelis, S. *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
25. Bitensky, S. H. Spare the Rod, embrace human rights: International Law's Mandate Against All Corporal Punishment of children. *Whittier Law Review*. 1999, 21: 147–161.
26. Bryk, J. *Przestępstwo znęcania się: studium prawokarne i kryminologiczne*. Szcztytno, 2003.
27. Bussmann, K. D. Das Recht auf gewaltfreie Erziehung aus juristischer und empirischer Sicht. *FPR*. 2002, 7.
28. Čepas, A; Sakalauskas, G. Ar prasminga arešto bausmė? *Teisės problemos*. 2009, 4 (66): 5–30.
29. Carter, M. Corporal punishment and prosecutorial discretion in Canada. *The International Journal of Children's Rights*. 2004, 12: 41–70.
30. *Child maltreatment*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-12]. <<http://www.successunlimited.co.uk/related/abuse.htm>>.
31. Coester, M. Körperliche und seelische Gewalt gegen Kinder in familienrechtlicher Sicht. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <http://www.glueckliche-familie-ev.de/wp-content/uploads/2011/03/3-50a_2006_09_Coester.pdf>.
32. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-08-05]. <<http://www.autoinfo.lt/webdic/>>.
33. Dal, V. *Tolkovyj slovar*. [Explanatory dictionary]. Moskva, 1989.
34. Drakšas, R. Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas? *Jurisprudencija*. 2011, 18(4): 1501–1517.
35. Drakšienė, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*. 2006, 61: 42–56.
36. Drakšienė, A.; Drakšas, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
37. Edwards, L. P. Corporal Punishment and the Legal System. *Santa Clara Law Review*. 1996, 36: 983.
38. *European report on preventing child maltreatment (2013)*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf?ua=1>.
39. Ezer, T. Children's Rights in Israel: An End to Corporal Punishment? *Oregon Review of International Law*. 2003, 5: 139–214.

40. Fass, P. A Historical Context for the United Nations Convention on the Rights of the Child. *The ANNALS. The Child as Citizen*. 2011, 633: 17–29.
41. Fedosiuk, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, 21(13): 101–115.
42. Fedosiuk, O. *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai (BK 156–164 str.)*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12] <www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/.../Nusik_vaikui_seimai.ppt>.
43. Fedosiuk, O. *Nusikaltimai dorovei (BK XLIV skyrius)*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/...teises.../Nusik_dorovei.ppt>.
44. Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 86–97.
45. Fizinį bausmių vaikams taikymas Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. Vilnius, 2012. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://gelbvaik.lt/wp-content/uploads/2013/04/Fiziniu-bausmiu-vaikams-Lietuvoje-tyrimas-2012.pdf>>.
46. Gaižauskaitė, I.; Mikėnė, S. *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
47. Gadzhieva, A; Shhakhshaeva, A. Sistemachnost naneseniya poboev ili inyykh nasilstvennykh deystviy v sisteme priznakov istjazaniya. *Ugolovnoe pravo*. [Criminal Law], 2008. 1.
48. Geisler, Ch. *Die strafrechtliche Behandlung von Eltern minderjähriger Täter. Dissertation*. Göttingen, 2003.
49. Girdenis, T. *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
50. Girdenis, T. Paaiškino, kodėl teisėjai tokie nuolankūs keliuose siautėjantiems girtiems žudikams. *Delfi*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/paaiskino-kodel-teisejai-tokie-nuolankus-keliuose-siautejantiems-girtiems-zudikams.d?id=67358046>>.
51. Grinevičiūtė, K. Fizinės bausmės vaikams: baudžiamasis teisinis vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(2): 721–736.
52. Grinevičiūtė, K. Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2014, 21(2): 599–614.
53. Grinevičiūtė, K. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis subjekto samprata. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 215–230.
54. Grinevičiūtė, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98): 81–88.
55. Grinevičiūtė, K. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 107–113.
56. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2014.

57. Gul, N. V. *Ugolovnaya otvetstvennost za neispolnenie obyazannostej po vospitaniyu nesovershennoletnego. Zhurnal possijskogo prava.* [Journal of Russian Law]. 2005, 3: 159–163.
58. Hardtung, B. Die Körperverletzungsdelikte. *JuS.* 2008, 10: 864.
59. Hardtung, B. Die Körperverletzungsdelikte. *JuS.* 2008, 1060–1065.
60. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie nepilnamečius asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų ir nuo ko nukentėję (Forma VSDN-ITĮ) (5 psl.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201412_lt/f-iti-vsdn-201412.data.txt&ff=%3C%21--%7CITI-VSDN%7C5%7C--%3E&tt=Duomenys%20apie%20C4%AFtariamus%20%28kaltinamus%29%20ir%20nukent%C4%97jusius%20nepilname%C4%8Dius%20%28Forma_VSDN-IT%20C4%AE%29>>.
61. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie užregistruotus vaikų (iki 18m.), nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, kai vaikai nukentėjo nuo: tėvų, patėvių ar įtėvių, globėjų, artimų giminaičių, pedagogų, nepažįstamų. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201412_lt/f-50n-iti-201412.data.txt&ff=%3C%21--%7C50N-ITI%7C1%7C--%3E&tt=Duomenys%20apie%20ikiteisminio%20tyrimo%20C4%AFstaigose%20u%C5%BEregistruotus%20nukent%C4%97jusius%20vaikus%20%28iki%2018%20met%C5%B3%29%20%3C%2Fstrong%3E%28remiantis%20i%C5%A1ankstiniais%20duomenimis%29%20%3Cstrong%3E%28Forma_50N-IT%20C4%AE%29>>.
62. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie nepilnamečius asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų ir nuo ko nukentėję (Forma VSDN-ITĮ) (5 psl.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201412_lt/f-iti-vsdn-201412.data.txt&ff=%3C%21--%7CITI-VSDN%7C5%7C--%3E&tt=Duomenys%20apie%20C4%AFtariamus%20%28kaltinamus%29%20ir%20nukent%C4%97jusius%20nepilname%C4%8Dius%20%28Forma_VSDN-IT%20C4%AE%29>>.
63. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) (remiantis išankstiniais duomenimis) (Forma_50N-ITĮ) (1 psl.) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201512_lt/f-50n-iti-201512.data.txt&ff=%3C%21--%7C50N-ITI%7C1%7C--%3E&tt=Duomenys%20apie%20ikiteisminio%20tyrimo%20C4%AFstaigose%20u%C5%BEregistruotus%20nukent%C4%97jusius%20vaikus%20%28iki%2018%20met%C5%B3%29%20%3C%2Fstrong%3E%28remiantis%20i%C5%A1ankstiniais%20duomenimis%29%20%3Cstrong%3E%28Forma_50N-IT%20C4%AE%29>>.
64. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius (Forma_VSDN-ITĮ) (5 psl.)

- [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201512_lt/f-iti-vsdn-201512.data.txt&ff=%3C%21--%7CITI-VSDN%7C5%7C--%3E&tt=Duomenys%20apie%20%C4%AFtariamus%20%28kaltinamus%29%20ir%20nukent%C4%97jusius%20nepilname%C4%8Dius%20%28Forma_VSDN-IT%C4%AE%29>>.
65. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos duomenys apie nepilnamečius asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų pagal lytį ir nuo ko nukentėję. Iš jų: LR BK 129-131,135-136,138,140,149,150,153,178,180-182,187,259-264,281,284,285 str. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201512_lt/f-iti-vsdn-201512.data.txt&ff=%3C%21--%7CITI-VSDN%7C5%7C--%3E&tt=Duomenys%20apie%20%C4%AFtariamus%20%28kaltinamus%29%20ir%20nukent%C4%97jusius%20nepilname%C4%8Dius%20%28Forma_VSDN-IT%C4%AE%29>>.
  66. Jackson, E. Conception and the Irrelevance of the Welfare Principle. *The Modern Law Review*. 2002, 65 (2): 176–203.
  67. Jarašiūnas, E. *Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-10-04-egidijus-jarasiunas-seimos-koncepcijos-pagrindai-1992-m-lietuvos-respublikos-konstitucijoje/69895>>.
  68. Johnson, K. K. Crime or Punishment: The Parental Corporal Punishment Defense - Reasonable and Necessary, or Excused Abuse? *University of Illinois Law Review*. 1998, 2: 413–487.
  69. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Vaiko_teisiu_konvencijos_igyvendinimo_vadovas.pdf>.
  70. Jusienė, R. Fizinių bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys. *Socialinis darbas*. 2006. 5(1): 63–71.
  71. Justickaja, S., et al. *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2015.
  72. Juškevičius, J. Vaiko interesų pirmumas dirbtinio apvaisinimo kontekste. *Bažnytinė teisė ir bažnyčios socialinis mokymas*. 2007, 21(49): 105–119.
  73. Klimka, A.; Apanavičius, M.; Misiūnas, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė*. Vilnius: Mintis, 1974.
  74. *Kodeks Karny. Część szczególna*. Pod redakcją Zolla, A. Kraków, 1999.
  75. *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221. Pod redakcją A. Wąska, R. Zawłockiego. Wydawnictwo C.H. Beck, 2010.
  76. *Kommentarij k ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii c postatejnymi materialami i sudebnoj praktikoj*. [Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation with itemized materials and jurisprudence]. Pod. red. S. I. Nikulina. Moskva, 2001.
  77. Kowalska-Ehrlich, B. Ochrona dziecka w świetle Konwencji Praw Dziecka i w prawie polskim. *Prawa i wolności człowieka*, red. A. Rzepliński. Warszawa: CODN, 1993; ir kt.

78. Krušinskaitė, R. Kai smurtautojas kaltę primeta aukai. *Lzinios*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://lzinios.lt/lzinios/lietuva/kai-smurtautojas-kalte-primeta-aukai/46016>>.
79. Kuklianskis, S.; Gimelstein, R; Justickis, V. Psichologinė bausmės samprata. *Socialinis darbas*. 2005, 4(2): 50–59.
80. Kurapka, V. E., et al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
81. Köhl, K. *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 5., neu bearb. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2005.
82. Land, H. *Children, families, states, and changing citizenship*. Blackwell Publishing, 2004.
83. Lesinskienė, S.; Karalienė, V. *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. 2008.
84. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2011.
85. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų (recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys)*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011.
86. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2015 m. kovo 3 d. aiškinamasis raštas dėl atstovų pagal įstatymą dalyvavimo baudžiamajame procese. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.prokuraturos.lt>>.
87. *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Statistika*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/statistika-vta.html>>.
88. *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Šeimynos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsaugos-istaigos/vaiku-globos-istaigos/seimynos.html>>.
89. *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vaikų globos įstaigos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsaugos-istaigos/vaiku-globos-istaigos.html>>.
90. Mackevičius, T; Rakštelis, M. Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas. *Jurisprudencija*. 2010, 4 (122): 261–277.
91. Mackuvienė, E. Loginis metodas teisėje: sampratos problema. *Teisė*. 2010, 77: 126–145.
92. Majauskienė, D.; Paulauskienė, J. Suaugusiųjų požiūris į fizinės bausmės kaip į pedagoginę elgesio korekcijos priemonę. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01] <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2007~ISSN_1392-5644.N_4_67.PG_49-55/DS.002.0.01.ARTIC>.
93. Malko, A. V. Subjektinio pravo ir zakoninio intereso. *Pravovedenie*. [Jurisprudence]. 2000, 3.
94. Mancev, N. I.; Sharapov, R. D. Osnovy kvalifikacii slozhnykh nasilstvennykh prestuplenij po sovokupnosti ugolovno-pravovykh norm i pri ikh konkurencii. *Pravovedenie*. [Jurisprudence]. 2005, 4.

95. Matuizienė, E. *Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
96. Michailovič, I. Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai. *Teisė*. 2012, 82: 26–40.
97. Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
98. Mickevičius, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitiktis Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisės aspektai. *Teisė*. 2005, 54: 122–133.
99. Mikelėnas, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
100. Mikelėnas, V. Trečioji civilinio kodekso knyga „Šeimos teisė“. *Teisės problemos*. 1998, 2.
101. Milinis, A. *Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
102. Milinis, A., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2013.
103. Miller, A. *For Your Own Good: Hidden Cruelty in Child-Rearing and the Roots of Violence*. New York, 2002.
104. Mitsch, W. Die Untreue – Keine Angst vor StGB § 266! *JuS*. 2011, 97.
105. *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Vilnius: Petro ofsetas, 2011.
106. Neuheuser, S. Die Strafbarkeit von Eltern minderjähriger Mehrfachstraftäter wegen Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht (§ 171 StGB). *NStZ*. 2000, 4: 174–179.
107. Noak, A. Zur Abschaffung des elterlichen Züchtigungsrechts aus strafrechtlicher Sicht. *Juristische Rundschau*. 2002, 10: 402–408.
108. Pakštaitis, L. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo bei taikymo problemos. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98): 13–19.
109. Paužaitė, R. Turto konfiskavimo ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo santykis. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 57–65.
110. Pavilionis, V. Baudžiamosios politikos pagrindai (2). *Justitia*. 1996, 4.
111. Pavilionis, V. *Jei paauglys nusikalto*. Vilnius: Mintis. 1987.
112. Pavilionis, V.; Bieliūnas, E. *Nusikaltimų kvalifikavimas esant jų daugumai ir baudžiamosios teisės normų konkurencijai*. Vilnius, 1984.
113. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vilnius: Justitia, 2006.
114. Piesliakas, V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*. 2008, 11 (113).
115. Pollard, D. Banning Child Corporal Punishment. *Tulane Law Review*. 2003, 77: 575–657.
116. *Polnyj kurs ugolovno go pravo. Tom II*. [A full course of criminal law]. Pod red. Koro-beeva, A. I. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2008.
117. Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
118. Pristanskaja, O. V. Primenenie ugolovno-pravovykh norm, napravlennykh protiv zhestokogo obrashhenija s nesovershennoletnimi. *Zhurnal possijskogo prava*. [Journal of Russian Law]. 2001, 8: 112–122.

119. Pudovochkin, Ju. E. *Otvetstvennost za prestuplenija protiv nesovershennoletnik po Rossijskomu ugovnomu pravu*. [Responsibility for crimes against minors under Russian criminal law]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2002.
120. Rarog, A. *Kvalifikacija prestuplenij po subektivnym priznakam*. [Qualification of crimes on subjective characteristics]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2003.
121. Rasimavičius, R. *Tarybinė šeimos teisė*. Vilnius: Mintis, 1981.
122. Ratajczak, A. *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego (zagadnienia wybrane)*. Warszawa: Wydaw. Prawnicze PWN, 1980.
123. Riemer, M. Zur Auswirkung des Gewaltverbots in der Erziehung nach § 1631 Abs. 2 BGB auf das Strafrecht. *FPR*. 2006, 10.
124. Rinio, S. C. Strafrechtliche Konsequenzen und ordnungsrechtliche Maßnahmen gegen Eltern von Schulschwänzern. *FPR*. 2007, 12: 467–470.
125. Ryser, N. Grenzen der elterlichen Freiheit Zur Zulässigkeit der körperlichen Züchtigung zu Erziehungszwecken. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-01] <http://www.rwi.uzh.ch/lehreforschung/alphabetisch/wohlers/team/ryser/Ryser_Grenzen_der_elterlichen_Freiheit_APARIUZ_2008.pdf>.
126. Roellecke, G. Keine Hiebe – und die Liebe? – Zur Gewalt als Erziehungsmittel. *NJW*. 1999, 5: 337–338.
127. Roxin, C. Die strafrechtliche Beurteilung der elterlichen Züchtigung, *JuS*. 2004, 3: 177–180.
128. Sagatys, G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
129. Sakalauskas, G.; Ūselė, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2007, 2(56): 7–54.
130. Sakalauskas, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*. 2014, 2: 96–137.
131. Sitarz, O. *Ochrona praw dziecka w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka*. Katowice, 2004.
132. *Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://vaikoteises.lt/media/file/Statistika/smurto%20statistika2013%20.pdf>>.
133. *Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-06-29]. <<http://www.vaikoteises.lt/media/file/Statistika/smurtas2015%20-%20Copy%201.pdf>>.
134. Shaganova, O. M. *Ugolovnaya otvetstvennost za neispolnenie obyazannostej po vospitaniju nesovershennoletnego*. [Responsibility for Failure to Discharge the Duties of Bringing up a Minor]. Dissertacija. Barnaul, 2014.
135. Sharapov, R. D. *Fizicheskoe nasilie v ugovnom prave*. [Physical abuse in criminal law]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2001.
136. Shmueli, B. The Influence of the United Nations Convention on the Rights of the Child on Corporal Punishment – A Comparative Look. *Oregon Review of International Law*. 2008, 10: 189–242.

137. Shmueli, B. Who's Afraid of Banning Corporal Punishment? A Comparative View on Current and Desirable Models. *Penn State International Law Review*. 2007, 26: 57–137.
138. Straus, Murray A. *Beating the Devil out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children*, 2nd Editon. New Brunswick, 2000.
139. Stratenwerth, G. *Schweizerisches Strafrecht. Besonderer Teil II: Straftaten gegen Gemeininteressen*. 5 Aufl. Bern: Verlag Stämpfli, 2000.
140. Schmidt, R.; Priebe, K. *Strafrecht - Besonderer Teil I. Straftaten gegen die Person und die Allgemeinheit*. 4. Auflage, 2005.
141. Schuz, Rhona. „Three years on”: An analysis of the delegalization of psychical punishment of children by the Israeli courts. *The International Journal of Children's Rights*. 2003, 11: 235–256.
142. Spruogis, E. Dar kartą apie subjektines teises: subjektinių teisių sampratos, jų santykio su objektine teise bei prigimties problemos. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2): 561–574;
143. Spruogis, E. Socialinės asmens teisės ir jų konstitucionalizacija Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2004, 59(51): 5–15.
144. Šalaševičiūtė, R. Žmogaus teisių diena artėjant: vaiko teisės ir prietaisais pagrįstos baimės. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_d=142759&p_k=1>.
145. Šukytė, J.; Marcinauskaitė, R. Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(2): 685–695.
146. Šulija, G. *Baudos bausmės ir jos skyrimo problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.
147. Šulija, G. Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse. *Teisė*. 2004, 52: 108–119.
148. Švedas, G. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
149. *Teisinė vaiko apsauga nuo smurto: situacijos įvertinimas 2011-05-20*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. < http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/Teisin%C4%97%20vaiko%20apsauga%20nuo%20smurto_Ivertinimas_2011_05_31.pdf>.
150. Tobis, A. *Glowne przestępstwa przeciwko rodzinie*. Poznan, 1980.
151. Trish, H. Corporal Punishment and Rules of Reason. *The Journal of Contemporary Legal Issues*. 2007, 16: 111–114.
152. Tröndle, H.; Fischer T. *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 51. Aufl. München: C.H. Beck, 2003.
153. *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chast*. [Criminal Law. The special part]. Pod red. A. N., Ignatova; Ju. A. Krasikova. Moskva, 1998.
154. *Ugolovnoe pravo Rossii. Osobennaja chast*. [Criminal Law of Russia. The special part]. Pod red. L. L. Kruglikova. Moskva, 1999.
155. *Ugolovnoe ulozhenie 22 marta 1903 g. s motivami, izvlechennymi iz objasnitelnoj zapiski redakcionnoj komisi, predstavlenija ministerstva Justicii v Gosudarstvennyj Sovet i zhurnalov – osobogo soveshhanija*. [et al.] [Criminal Statute, 22nd day of March 1903: with the motives taken from an explanatory note of the editorial commission,

- representation of the Ministry of Justice in the State Advice and magazines – special meeting]. Po izdanijam N. S. Taganceva. Riga: Leta, 1922.
156. *Uchebno - praktičeskij kommentarij k ugovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii* [Training – Practical Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation]. Pod. red. Zhalinskogo, A. Eh. Moskva: Eksmo education, 2005.
  157. Uscila, R. *Viktimologijos pagrindai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2005.
  158. *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 m. veiklos ataskaita*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-27]. <http://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf>.
  159. Vaišvila, A. „Kitos šeimos formos“, arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atski- ro asmens subjektyvumo. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(3): 953–972.
  160. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.
  161. Venckevičienė, J.; Čepas, A. Konfliktai ir smurtas artimoje aplinkoje. Ar įmanoma susitarti? Arba ką gali mediacija? *Bernardinai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-05-01]. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-12-20-konfliktai-ir-smurtas-artimoje-aplinkoje-ar-imanoma-susitarti-arba-ka-gali-mediacija/111854>>.
  162. Vetrov, N. I. *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chast*. [Criminal Law. The special part]. Moskva: Zakon i pravo, 2002.
  163. Vitkauskas, K. Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*. 2010, 31: 136–146.
  164. Žekas, T. *Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universi- tetas, 2011.
  165. *Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai*. Vilnius, 2000.
  166. *Žodynas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-12]. <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/g/gniuhti>>.
  167. Wessels, J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vil- nius: Eugrimas, 2003.
  168. Wessels, J.; Beulke, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Die Straftat und ihr Aufbau. 32., neurbearbeitete Auflage. Verlag C.F. Müller, 2002.
  169. Wessels, J.; Hillenkamp, Th. *Strafrecht Besonderer Teil 1: Straftaten gegen Persönlich- keits- und Gemeinschaftswerte*. 32., neurbearbeitete Auflage. Verlag C.F. Müller, 2008.

V. LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA

1. Akmenės rajono apylinkės teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-305-922/2013).
2. Alytaus rajono apylinkės teismo 2011 m. liepos 4 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-1037-319/2011).
3. Jonavos rajono apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 8 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-856-813/2011).

4. Jurbarko rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-64-74/2008).
5. Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2006 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-033-749/2006).
6. Kaišiadorių rajono apylinkės teismo 2006 m. birželio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-094-643/2006).
7. Kauno apylinkės teismo 2013 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-309-923/2013).
8. Kauno apylinkės teismo 2014 m. balandžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-82-923/2014).
9. Kauno apylinkės teismo 2014 m. birželio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-79-923/2014).
10. Kauno rajono apylinkės teismo 2007 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-108-358/2007).
11. Kauno apygardos teismo 2009 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-89-290/2009).
12. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-319-493/2009).
13. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-305-238/2013).
14. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-93-238/2014).
15. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-180-319/2014).
16. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-725-319/2014).
17. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-407-245-2014).
18. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-778-493/2015).
19. Kauno apygardos teismo 2013 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. ATP-412-327/2013).
20. Kelmės rajono apylinkės teismo 2015 m. balandžio 20 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-293-496/2015).
21. Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. ATP-734-380/2014).
22. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-202-106/2012).
23. Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. kovo 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-7-174/2013).
24. Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-149-586/2011).

25. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2010 m. gegužės 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-175-549/2010).
26. Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2010 m. gruodžio 2d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-1079-714/2010).
27. Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2011 m. rugpjūčio 2 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-724-867/2011).
28. Klaipėdos rajono apylinkės teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-1110-867/2013).
29. Kupiškio rajono apylinkės teismo 2011 m. birželio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-73-649/2011).
30. Kupiškio rajono apylinkės teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-445-100/2011).
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-444/2014).
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2014 m. liepos 1 d. nutartis atnaujintoje administracinio teisės pažeidimo byloje (bylos Nr. 2AT-38/2014).
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-464/2005).
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-509/2006).
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-518/2006).
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-592/2007).
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-80/2007).
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-7-127/2008).
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-82/2010).
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-269/2010).
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-651/2010).
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-138/2011).
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-445/2011).
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-490/2011).

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-542/2011).
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-95/2012).
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-277-788/2016).
48. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-305/2010).
49. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 23 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N146-2283/2009).
50. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 11 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N444-1458/2009).
51. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N62-2227/2011).
52. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 18 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. N575-305/2012).
53. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2005 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-224-32/2005).
54. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2005 m. lapkričio 7 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-411-610/2005).
55. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2010 m. gegužės 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-123-537/2010).
56. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2011 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-141-610/2011).
57. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2013 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-123-537/2013).
58. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-414-337/2008).
59. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-201-366/2011).
60. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-828-337/2012).
61. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-208-591/2007).
62. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2007 m. kovo 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-245/2007).
63. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-623-218/08).
64. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gegužės 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-128-768/2009).
65. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-396-749/2009).

66. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2012 m. kovo 26 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-434-218/2012).
67. Radviliškio rajono apylinkės teismo 2015 m. sausio 13 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-58-156/2015).
68. Šakių rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-19-829/2012).
69. Šakių rajono apylinkės teismo 2013 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-5-876/2013).
70. Šakių rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-63-876/2014).
71. Šakių rajono apylinkės teismo 2015 m. birželio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-48-443/2015).
72. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 26 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-74-332/2009).
73. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugpjūčio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-287-354/2010).
74. Šiaulių miesto apylinkės teismo 2011 m. balandžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-423-885/2011).
75. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-26-64/2012).
76. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-809-135/2012).
77. Šilutės rajono apylinkės teismo 2010 m. birželio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-105-635/2010).
78. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apžvalga.
79. Trakų rajono apylinkės teismo 2014 m. gruodžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-72-231/2014).
80. Utenos rajono apylinkės teismo 2011 m. lapkričio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-245-373/2010).
81. Varėnos rajono apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-186-308/2011).
82. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. kovo 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-43/2006).
83. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-240-497/2015).
84. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 2A-805-340/2010).
85. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2007 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-512-536/2007).
86. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. rugsėjo 16 d. nutarimas administracinėje byloje (bylos Nr. A2.9.-10362-891/2014).

87. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-2740-655/2014).
88. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2010 m. liepos 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-281-298/2010).
89. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2012 m. rugsėjo 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-333-298/2012).

VI. UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISMŲ PRAKTIKA

1. Israel Supreme Court, Criminal Appeal 4596/98, *Plonit v. State*, 54(1) P. D. p. 145. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-25] .<http://www.endcorporalpunishment.org/pages/pdfs/Israel_Judgment.pdf>.
2. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 1976-06-09 sprendimas VI KZP 13/75, OSNKW 1976. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01] <http://www.boz.org.pl/wp/kalisz/wytyczne_sn_1976.pdf>.
3. Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 26 d. nutartis byloje Nr. 44-010-31. Šį sprendimą žr. interaktyviai: <<http://www.supcourt.ru/#>>.
4. Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 7 d. nutartis byloje Nr. 51-009-15. Sprendimą žr. interaktyviai: <<http://www.supcourt.ru/#>>.
5. Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 18 d. nutartis byloje Nr. 53-004-95. Šį sprendimą žr. interaktyviai: <<http://www.supcourt.ru/#>>.
6. Postanovlenija N. 10 Plenuma Verkhovnogo Suda Rossijskoj Federacii ot 27 maja 1998 g. „O primenenii sudami zakonodatelstva pri razreshenii sporov, svjazannykh s vospitaniem detej“. *Bulleten Verkhovnogo Suda Rossijskoj Federacii* [Bulletin of the Supreme Court of the Russian Federation]. 1998. Nr. 7.
7. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1952-04-30 sprendimas byloje 3 StR 1213/51 (LG Düsseldorf). Šio sprendimo analizę žr.: BGHSt, 8:348–351.
8. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1958-07-01 sprendimas byloje 1 StR 326/56. Šio sprendimo analizę žr.: Recht zur körperlichen Zuchtigung. *NJW*, 1958, 35.
9. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1982-04-20 sprendimas byloje 1 StR 50/82 (LG Passau). Šio sprendimo analizę žr.: NStZ , 1982, 328–329.
10. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1994-12-07 sprendimas byloje 2 StR 370/94 (LG Trier). Šio sprendimo analizę žr.: Verletzung der Fürsorge- und Erziehungspflicht. *NStZ*, 1995, 4.
11. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1995-06-12 sprendimas byloje 2 StR 465/95 (LG Köln). Šio sprendimo analizę žr.: Mißhandlung von Schutzbefohlenen durch Quälen. *NStZ-RR*, 1996, 197–198.
12. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1996-11-05 sprendimas byloje 4 StR 490/96 (LG Saarbrücken). Šio sprendimo analizę žr.: *NStZ*. 1997: 123–124.
13. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 2003-07-03 sprendimas byloje 4 StR 190/03. Šio sprendimo analizę žr.: Misshandlung eines Kleinkindes durch die Eltern. *NStZ*. 2004, 94.

14. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 2005-10-19 sprendimas byloje 2 StR 98/05 (LG Trier). Šio sprendimo analizę žr.: NStZ-RR, 2006, 42.
15. Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo (BGH) 2006-12-07 sprendimas byloje 2 StR 470/06 (LG Köln). Šio sprendimo analizę žr.: Verkürzt in BGH NStZ, 2007, p. 720.

PRIEDAS

INTERVIU EKSPERTAMS

Interviu bus naudojama tik moksliniams tikslams, kaip svarbios informacijos šaltinis disertaciniam darbui, kurio pavadinimas „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku“.

Disertaciniam tyrimui Jūsų atsakymai būtų labai vertingi ir viliuosi, kad rasite laiko atsakyti į klausimus.

Dėkoju už atsakymus.

Kristina Grinevičiūtė

Mykolo Romerio universitetas

Teisės fakultetas

Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

kristina.grineviciute@registrucentras.lt

Baudžiamojo kodekso 163 straipsnis. Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis

Tas, kas piktnaudžiavo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką, palikdamas jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgdamasis su vaiku,

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

1. Jūsų nuomone, ar už fizinių bausmių naudojimą vaikams reikia taikyti tėvams, globėjams (rūpintojams) ar kitiems asmenims baudžiamąją atsakomybę?
2. Jūsų nuomone, ar fizinių bausmių, kurios vadinamos „lengvomis“ ir „nežaliningomis“ („tekšnojimas“, „pliaukšėjimas“), draudimas reikštų tėvų elgesio kriminalizavimą? Kokiu būdu šią problemą spręstumėte?
3. Jūsų nuomone, kas skiria fizinę bausmę nuo fizinio smurto?
4. Jūsų nuomone, ar nefizinių bausmių formos, kurios žemina ir menkina vaiko asmenybę, užtraukia baudžiamąją atsakomybę?
5. Jūsų nuomone, kokios aplinkybės parodo ribą tarp psichinio gniuždymo (kaip pavojingos veikos) ir tiesiog netinkamo elgesio su vaiku.

6. **Jūsų nuomone, koks kriterijus, yra svarbiausias atibojant administracinę (atitinkamai ATPK 181, 181(1) str.) ir baudžiamąją (BK 163 str.) atsakomybę už psichinės prievartos naudojimą vaiko atžvilgiu?**
PASTABA. ATPK 181 straipsnis numato atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams; ATPK 181(1) numato atsakomybę už vaiko globėjui (rūpintojui) nustatytų pareigų nevykdymą arba vykdymą priešingai vaiko interesams.
7. **Jūsų nuomone, kokios žiauraus elgesio su vaiku formos turėtų būti kriminalizuotos?**
8. **Jūsų nuomone, kokios vaiko nepriežiūros formos turėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę? Kokios administracinę atsakomybę?**
9. **Jūsų nuomone, koks kriterijus yra svarbiausias atibojant administracinę (atitinkamai ATPK 181, 181(1) str.) ir baudžiamąją (BK 163 str.) atsakomybę už vaiko palikimą be priežiūros?**
PASTABA. ATPK 181 straipsnis numato atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams; ATPK 181(1) numato atsakomybę už vaiko globėjui (rūpintojui) nustatytų pareigų nevykdymą arba vykdymą priešingai vaiko interesams.
10. **Kaip Jūs vertinate sankciją, įtvirtintą BK 163 straipsnyje? Kuri bausmė, Jūsų nuomone, yra pati efektyviausia? Kokia sankcija turėtų būti reglamentuota už tokio pobūdžio veiką?**

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

KRISTINA GRINEVIČIŪTĖ

**TĖVŲ AR KITŲ VAIKO ATSTOVŲ BAUDŽIAMOJI
ATSAKOMYBĖ UŽ ŽIAURŲ ELGESĮ SU VAIKU**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

VILNIUS, 2016

Daktaro disertacija rengta 2004–2008, 2015–2016 metais Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Daktaro disertacija ginama eksterneu.

Mokslinis konsultantas:

prof. dr. Oleg Fedosiuk (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S)

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Rima Ažubalytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Nariai:

prof. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);

prof. dr. Alexander Belohlavek (Ostravos technikos universitetas, Čekijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);

prof. dr. Raimundas Jurka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);

prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01S).

Daktaro disertacija bus ginama viešame teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2016 m. rugsėjo 9 d. 10 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2016 m. rugpjūčio 9 d.

Daktaro disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius), Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, Vilnius) ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

TĖVŲ AR KITŲ VAIKO ATSTOVŲ BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ ŽIAURŲ ELGESĮ SU VAIKU

SANTRAUKA

Mes dar nežinome, koks galėtų būti pasaulis, jei vaikai augtų nepatirdami prievartos, smurto, pažeminimo, jeigu suaugusieji juos gerbtų ir elgtųsi su jais kaip su svarbiais žmonėmis.

Alice Miller

Tyrimo problematika ir aktualumas. „Žmonija privalo duoti vaikui viską, ką ji turi geriausia“. Ši Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos preambulės nuostata tapo tarsi kertiniu akmeniu, ant kurio jau XX a. imta statyti vaiko teisių apsaugos sistemą. Deklaracijoje yra įtvirtinta, kad įstatymu ir kitomis priemonėmis vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai jo fizinei, protinei, dorovinei, dvasinei ir socialinei raidai, sveikatai nekenksmingu ir įprastu būdu, laisvės ir orumo sąlygomis [...]. Vaikas turi būti apsaugotas nuo visų formų netinkamo elgesio su juo, žiaurumo ir išnaudojimo.

Žiaurus elgesys, kankinimai ir kitokie smurtiniai veiksmai yra uždrausti svarbiausiais žmogaus teisių apsaugai skirtais tarptautiniais dokumentais, tačiau žiaurus elgesys ir kitoks smurtas su vaikais išlieka aktuali socialinė problema. Europoje yra 118, 4 milijono vaikų iki penkiolikos metų. Kasmet Europoje dėl žiauraus elgesio su vaikais numiršta 580 iki penkiolikos metų vaikų. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, nuo seksualinės prievartos nukenčia 18 milijonų vaikų iki aštuoniolikos metų; nuo fizinės prievartos – 44 milijonai vaikų iki aštuoniolikos metų; nuo psichinės prievartos – 55 milijonai vaikų iki aštuoniolikos metų. Tačiau statistikos duomenys gali skirtis dėl šių duomenų fiksavimo ypatumų, be to, daugelis žiauraus elgesio atvejų nepatenka į vaiko teisių apsaugos institucijų akiratį. Pasaulinė sveikatos organizacija nurodo, kad žiaurus elgesys kenkia visuomenės sveikatai, sukelia socialinių problemų, kurioms spręsti išleidžiama milijardai eurų. Visose šalyse vis labiau suvokiami mastai to smurto, kurį vaikai patiria šeimose, institucijose ir bendruomenėse. Tik per pastaruosius keletą dešimtmečių buvo pripažinta, kaip plačiai paplitęs tėvų ir kitų globėjų sąmoningai vartojamas smurtas prieš vaikus.

Smurto prieš vaikus problema neaplenkė ir Lietuvos. Literatūroje nurodoma, kad smurtas prieš vaikus Lietuvoje plinta, nes didžioji dalis visuomenės pakanti smurtui; kaip rodo apklausos, nuo pusės iki dviejų trečdalių apklaustų tėvų smurtą – fizinį ar psichinį – laiko tinkama vaikų auklėjimo priemone; efektyvi vaiko apsauga nuo smurto Lietuvoje vis dar nesutvarkyta. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, apsvaustęs Lietuvos pateiktas ataskaitas, išreiškė susirūpinimą dėl padažnėjusių prievartos prieš vaikus atvejų, ypač socialinės rizikos šeimose ir globos įstaigose; atkreipė dėmesį į aukštą smurto prieš vaikus tolerancijos lygį visuomenėje bei tai, jog vaikai, ypač gyvenantys globos įstaigose, neturi galimybių pranešti apie jų atžvilgiu naudojamą smurtą. Komitetas rekomendavo visų formų smur-

to prieš vaikus panaikinimą paversti prioritetu, teisiškai uždraudžiant visų formų smurtą prieš vaikus visose aplinkose, paragina valstybę įtvirtinti fizinių bausmių draudimą.

Vaiko teisių apsaugos skyrių statistiniais duomenimis, 2013 m. 1 365 vaikai patyrė smurtą, o iš viso užfiksuoti 1 454 smurto atvejai prieš vaikus. 2014 m. užfiksuoti 1 238 atvejai, kurių metu iš viso nukentėjo 1 192 vaikai. 2015 m. užfiksuoti 1 669 atvejai, kurių metu iš viso nukentėjo 1 578 vaikai. Lyginant su 2014 metų duomenimis, smurto atvejų ir nukentėjusių vaikų skaičius per pastaruosius metus padidėjo. Skirtingas smurtą patyrusių vaikų (1 578) ir smurto atvejų prieš vaikus (1 669) skaičius rodo, kad yra atvejų, kai tie patys vaikai ne kartą arba periodiškai patiria smurtą. Per kelerius pastaruosius metus seksualinio smurto prieš vaikus atvejų skaičius padidėjo, fizinio smurto atvejų skaičius kasmet kinta (arba mažėja, arba didėja), o psichinio smurto atvejų gerokai padidėjo.

Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, kiekvienais metais daugiau kaip 2000 vaikų (2013 m. – 3041, 2014 m. – 2464, 2015 m. – 2165) nukenčia nuo įvairių nusikalstamų veikų, t. y. sveikatos sutrikdymų, seksualinės prievartos, vagysčių, plėšimų, transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimų ir t. t. Dažnai vaikai nukenčia nuo jiems artimų asmenų: nuo tėvų: 2013 m. – 855, 2014 m. – 628, 2015 m. – 496; nuo patėvių ar įtėvių: 2013 m. – 136, 2014 m. – 119, 2015 m. – 129; nuo globėjų (rūpintojų): 2013 m. – 20, 2014 m. – 7, 2015 m. – 7; nuo pedagogų: 2013 m. – 6, 2014 m. – 4, 2015 m. – 7. Pavyzdžiui, vaikų, nukentėjusių dėl fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo (BK 140 straipsnis), 2013 m. buvo 1003, 2014 m. – 823, 2015 m. – 779. Vaikams fizinį skausmą ar nežymų sveikatos sutrikdymą sukėlė: tėvai: 2013 m. – 469, 2014 m. – 414, 2015 m. – 364; patėviai: 2013 m. – 114, 2014 m. – 103, 2015 m. – 104; įtėviai: 2013 m. – 7, 2014 m. – 3, 2015 m. – 8; globėjai (rūpintojai): 2013 m. – 19, 2014 m. – 7, 2015 m. – 4.

Specialistai pastebi, kad Vaiko teisių apsaugos skyrių statistika skiriasi nuo Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenų, o tai galbūt rodo, jog Vaiko teisių apsaugos skyriai gavo informaciją ne apie visus smurtą patyrusius vaikus, nors šie atvejai buvo žinomi policijai.

Teisiniu požiūriu pateikti skaičiai yra tik sausa statistika. Jeigu kiekvienas netinkamas elgesys, prievarta prieš vaiką, vaiko išnaudojimas sulauktų reikiamo dėmesio, šie skaičiai būtų gerokai didesni. Vertinant pateiktą statistiką derėtų atkreipti dėmesį į šių nusikalstamų veikų latentiskumą, į specialistų nenorą kištis į privačius, asmeninius reikalus, nes vis dar gaji nuostata, kad vaikų auklėjimas yra tik šeimos reikalas. Be to, visuomenėje toli gražu ne visada pasikliaunama vaikų pranešimais apie patirtą prievartą, išnaudojimą, manoma, kad šie dažnai išsigalvoja, keršija ir pan. Teisinėje literatūroje pažymima, kad nėra empirinio tyrimo, kuris parodytų tikrąjį nukentėjusių vaikų skaičių, tačiau pavieniai tyrimai rodo, kad vaikai nukenčia šeimoje, mokykloje, kur turėtų jaustis saugiausiai, kur būtų užtikrintos palankios aplinkybės jų raidai, visavertei socializacijai. Statistikos duomenys rodo, kad vaikai itin pažeidžiami Lietuvoje, pasižymi padidėjusiu viktimiškumu. Akivaizdu, kad vaikai dažniausiai negali savarankiškai apsiginti, laiku imtis apsisaugojimo priemonių, neturi gyvenimiškos patirties, reikiamų įgūdžių, jų likimas yra suaugusiųjų (tėvų, globėjų ir kt.) rankose, o situacijos įvertinimas rodo, kad būtent jų artimieji tampa jų skriaudėjais.

Aptarti aspektai parodo, kad smurto problema tiesiogiai susijusi su vaiko teisių apsaugos klausimais. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus,

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) įtvirtino nepilnamečių vaikų ir šeimos apsaugos nuostatas. Konstitucijoje nustatyta, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (38 straipsnio 2 dalis), kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas (39 straipsnio 3 dalis). Iš šių konstitucinių nuostatų valstybei kyla pareiga imtis visų priemonių, kad būtų užtikrinta normali vaikų raida, sukurta veiksminga jų teisių gynimo ir apsaugos sistema. Atsakomybė už vaiko teisių pažeidimus numatyta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse bei Administracinių teisės pažeidimų kodekse.

Ekonominiai, politiniai, teisiniai, socialiniai ir kiti procesai turėjo įtakos ir Lietuvos baudžiamosios teisės pokyčiams. Į specifinius šeimos ir vaikų interesus bei galimybę juos apginti baudžiamosios teisės priemonėmis atsižvelgta ir patvirtinant įstatymu Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau ir BK). Baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje atsirado atskiras skyrius, numatantis baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus vaikui ir šeimai. Įstatymo leidėjas įtvirtino požiūrį, kad vaiko teisių pažeidimai yra aplinkybė, leidžianti kalbėti apie iš esmės naują nusikalstamų veikų rūšį. Minėtu įstatymu *inter alia* buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už naują nusikalstamą veiką, kuria kėsinamasi į vaiko neliečiamybę, sveiką vystymąsi ir kt., – tai piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis. Šiame kontekste susikerta vaiko ir tėvų bei juos atstojančių asmenų interesai: tėvų teisė auklėti, prižiūrėti vaikus, vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas ir pan. Įtvirtinta baudžiamoji vaiko teisių apsauga nuo tėvų, globėjų, rūpintojų arba kitų vaiko atstovų kelia daug klausimų, pavyzdžiui, ar BK 163 straipsnyje įtvirtintas reguliavimas yra pakankamas, ar tinkamai kriminalizuotas tėvų ar kitų vaiko atstovų žiaurus elgesys su vaiku, ar kriminalizuotos visos žiaurus elgesio su vaiku formos, ar tinkamai apibrėžtos ir teisės taikytojui aiškios normos taikymo ribos, ar nėra per kriminalizavimo pavojaus, ar teismų praktika taikant BK 163 straipsnį yra vienoda, ar atitinka įstatymų leidėjo poziciją ir kita. Šiuo tyrimu siekiama išsamiai įvertinti tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamąją atsakomybę už žiaurų elgesį su vaiku kaip nusikalstamą veiką, įtvirtintą BK 163 straipsnyje. Darbe atskirai nėra nagrinėjamos nusikalstamos veikos žmogaus gyvybei, sveikatai, seksualinei neliečiamybei ir kt., kurios kriminalizuotos rūpinantis ne tik suaugusiųjų, bet ir vaiko apsauga. Šie klausimai (ir Lietuvoje) teisės literatūroje yra dažnai nagrinėjami, yra atlikta ir didelės apimties tyrimų. Išsamesniam tyrimui autorė pasirinko tik baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis, kuri teisės literatūroje iki šiol praktiškai nenagrinėta.

Tiriant piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo problematiką neapsiribota vien jo sudėties požymių turinio analize ir jų aiškinimo pozicijų suformulavimu. Darbe ieškota tokio pobūdžio nusikaltimo ištakų Lietuvos teisėje bei galimo jo ryšio užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Naujų diskusinių klausimų sukėlė ir naujas teisinis reguliavimas, kai šalia tradicinių nusikalstamų veikų, kurios pagal savo pobūdį gali būti padaromos ir prieš vaiką, reglamentuota iš esmės nauja nusikalstamų veikų rūšis, ginanti pažeistus vaiko ir šeimos interesus. Tai lėmė būtinumą įvertinti nustatytą teisinį reguliavimą, išsamiai atsakant, kas yra laikoma vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo ginama vertybė. Darbe tiriama ypač opi socialinė ir teisinė problema – fizinį bausmių taikymas vaikams. Tyrinėti subjekto nustatymo

probleminiai aspektai, ypač akcentuojant, kas gali būti laikoma kitu teisėtu vaiko atstovu. Aptariama asmens kaltės nustatymo problematika. Darbe ieškota piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo atskyrimo nuo panašaus pobūdžio administracinės teisės pažeidimų takoskyros kriterijų, įvertinti baudžiamieji teisiniai padariniai už nusikaltimo padarymą.

Darbo naujumas ir tyrimų rezultatų reikšmė. Sąlygos analizuoti nusikalstamas veikas prieš vaiką ir šeimą nacionaliniu lygiu buvo sudarytos įsigaliojus 2000 m. BK, kuriame *inter alia* kriminalizuota nauja nusikalstama veika – piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis. Tokios nusikalstamos veikos kriminalizavimas sukėlė baudžiamojo įstatymo taikymo problemų, nes ši veika kriminalizuota *sui generis* ir nebelaikoma kitų veikų sudedamąja dalimi. Reikia pripažinti, kad praėjus daugiau kaip dešimčiai metų nuo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo nebuvo visapusiškesnių diskusijų apie teisinės problemas, susijusias su BK 163 straipsnio aiškinimu, teisinio reguliavimo veiksmingumo nustatymu, todėl toks tyrimas yra aktualus. Juo labiau, kad teismų praktika šios kategorijos bylose yra gana chaotiška, dažni atvejai, kai piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis atvejai neatpažįstami arba nusikaltimo sudėties požymiai inkriminuojami be tvirtesnio teorinio pagrindo. Be abejo, tokiai situacijai formuotis sąlygas sudaro ir nepakankama veikos analizė doktrinos lygmeniu, mokslinių diskusijų trūkumas.

Šio darbo mokslinis naujumas yra tai, kad pirmą kartą Lietuvoje disertacijos lygiu išsamiai išnagrinėtas piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimas. Darbe atskleisti dar nenagrinėti šios nusikalstamos veikos sudėties požymių aspektai, apžvelgtos veikos inkriminavimo problemos, suformuluoti atskyrimo nuo panašių administracinės teisės pažeidimų kriterijai, įvertintas nusikaltimo baudžiamumas. Tyrimas grindžiamas teismų praktika. Apibendrinus teismų praktiką, iškeltos konkrečios kvalifikavimo problemos ir pateikti galimi jų sprendimo variantai. Be to, darbe pateikiama užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų apžvalga, kuri iliustruojama įdomesne teismų praktika, padedančia atskleisti probleminius aspektus.

Disertacinis tyrimas padės formuoti bendrą tėvų, globėjų (rūpintojų) ar kitų vaiko atstovų baudžiamosios atsakomybės už žiaurų elgesį su vaiku koncepciją, atskleis nusikaltimo sudėties požymius, bus naudingas teismų praktikai bei padės įstatymų leidėjui tobulinti baudžiamąjį įstatymą. Tyrimo medžiaga taip pat pravers teisę studijuojantiems studentams, besigilinantiesiems į baudžiamosios teisės problemas. Šis darbas suteikia galimybę jo pagrindu tęsti mokslinius tyrimus vaiko teisių apsaugos tema.

Disertacijos tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas – tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku kaip nusikalstama veika, įtvirtinta BK 163 straipsnyje, šios nusikalstamos veikos sudėtis, požymiai ir baudžiamojo teisinio vertinimo problemos. Mokslinis tyrimas atliktas dviem kryptim. Pirmą, analizuoti šios nusikaltimo sudėties teoriniai pagrindai. Antra, vertintos Baudžiamojo kodekso nuostatos ir jų pagrindu besiklostanti teismų praktika, kurios analizė leido atskleisti ir suformuluoti kai kurias teorines nuostatas.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Disertacinio darbo tikslas – kompleksškai ir kritiškai išanalizuoti BK 163 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimo sudėtį, įvertinti jos taikymą teismų praktikoje, taip pat identifikuoti esamus teisinio reguliavimo ir praktinio teisės normų taikymo trūkumus, pasiūlyti jų šalinimo būdus.

Disertacinio darbo uždaviniai:

1. retrospektyviai pažvelgus į vaiko teisių apsaugos kryptis, išsiaiškinti, kaip atsirado tėvų, globėjo (rūpintojo) arba kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku;
2. apžvelgiant užsienio valstybių patirtį nagrinėjamo nusikaltimo kontekste, atskleisti esminius panašių nusikalstamų veikų sudėčių probleminius aspektus;
3. išanalizuoti pagrindinius piktnaudžiavimo tėvų, globėjo (rūpintojo) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis požymius, nustatyti teisinio reguliavimo ar sudėties požymio aiškinimo trūkumus, pateikti galimas tobulinimo ar šios veikos požymio aiškinimo kryptis;
4. atriboti piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimą nuo panašių administracinės teisės pažeidimų;
5. įvertinti BK 163 straipsnio sankcijoje numatytas bausmes bei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo aspektus;
6. suformuoti pasiūlymus įstatymų leidėjui dėl piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikalstamos veikos tobulinimo bei su juo susijusių problemų sprendimu.

Ginamieji disertacinio tyrimo teiginiai:

1. Tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų vaiko atstovų žiauraus elgesio su vaiku kaip nusikaltimo kriminalizavimas atitinka šiuolaikinės tarptautinės baudžiamosios politikos nuostatas skirti daugiau dėmesio vaiko teisių apsaugai.
2. Nusikalstamos veikos vaikui ir šeimai, numatytos BK XXIII skyriuje, kelia grėsmę vaiko teisėms ir yra susijusios su įvairiais vaiko teisių pažeidimais. Šeimos baudžiamoji teisinė apsauga yra išvestinė iš vaiko teisių.
3. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėties požymiai suformuluoti neinformatyviai, todėl reikalauja tam tikrų teisinių žingsnių sukonkretinant jos požymius:
  - 3.1. BK 163 straipsnyje numatytos veikos – piktnaudžiavimo turinys sunkiai paaiškinamas ir nerodo didesnio pavojingumo, būtino nusikalstamos veikos sudėčiai formuluoti. Siūlytina šį požymį panaikinti.
  - 3.2. Suformuluotas gniuždymo požymis yra abstraktus ir daugialypis, todėl reikėtų vadovautis baudžiamojoje teisėje žinoma fizinės ir psichinės prievartos koncepcija. Siūlytina šį požymį koreguoti.
  - 3.3. Nusikaltimo subjekto požymiai yra nepakankamai informatyvūs, siūlytina patikslinti, kad tai yra tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas asmuo, kuris turi pareigą auklėti ar prižiūrėti vaiką, arba asmuo, nuo kurio vaikas materialiai ar kitaip priklausomas.
  - 3.4. BK 163 straipsnį reikėtų papildyti nauja dalimi, numatančia juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę.
4. Baudžiamojo įstatymo tekstas baudžiamosios ir administracinės atsakomybių taikymo klausimo iki galo neišsprendžia, nes kai kurios jame įtvirtintos sąvokos nepakankamai aiškos ir gali būti įvairiai interpretuojamos.

5. Įstatymo leidėjo nustatytas baudžiamumas už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis teisingas ir proporcingas.
6. Tėvus, globėjus ar rūpintojus arba kitus vaiko atstovus galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiu vaiku bei pagal laidavimą.

Tyrimų apžvalga. Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku kaip nusikalstama veika, įtvirtinta BK 163 straipsnyje, Lietuvos baudžiamojoje teisėje disertaciniu lygiu dar nebuvo tirama. Apskritai specialiai šio nusikaltimo problematikai skirtų lietuviškų mokslinių darbų nėra, išskyrus autorės publikacijas. Glaustas teorinis šio nusikaltimo aiškinimas yra išdėstytas tik dviejuose lietuviškuose veikaluose: Baudžiamojo kodekso komentare bei 2013 m. išleistame baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovylyje. Tai paskatino šį tyrimą, išgryninant ir suformuluojant tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų vaiko atstovų atsakomybės už žiaurų elgesį koncepciją.

Pagrindinis tyrimo šaltinis yra 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymu patvirtintas ir 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *inter alia* kriminalizuojantis veiką –piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis (BK 163 straipsnis). Disertacinis tyrimas taip pat remiasi Konstitucijos, Civilinio kodekso, kitų įstatymų, taip pat kitų valstybių teisės aktų normų analize disertacinio tyrimo kontekste.

Teorinis šio darbo pagrindas yra ir Lietuvos bei kitų šalių mokslininkų baudžiamosios teisės, civilinės teisės, kriminologijos ir kitų mokslinių tyrimų metodologijos sričių darbai.

Galima konstatuoti, kad piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo (BK 163 straipsnis) klausimams Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje dėmesio skiriama nedaug. Tačiau kai kurie šioje disertacijoje nagrinėjami klausimai yra tyrinėti mūsų šalies ir užsienio mokslininkų darbuose: O. Fedosiuk, R. Marcinauskaitė nemažai dėmesio skyrė psichinės prievartos problemoms, paminėtinas G. Sakalauskas ir L. Ūselės straipsnis, kuriame iš dalies analizuojami fizinio bausmių vaikams taikymo teisiniai aspektai, V. Mikelėnas nagrinėjo šeimos kaip vertybės sampratą, tėvų valdžios turinį, A. Vaišvila, S. Arlauskas, E. Jarašiūnas ir kt. – šeimos sąvokos probleminius aspektus, G. Sagatys ir kt. – vaiko ir jo teisių sampratą, R. Uscila, S. Justickaja ir kt. – vaikus kaip nusikalstamų veikų aukas, R. Ažubalytė, A. Drakšienė, R. Drakšas, L. Pakštaitis ir kt. – nepilnamečio ir jo teisių apsaugą baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese, S. Zaksaitė, I. Michailovič – smurtą artimoje aplinkoje, S. Bikelis, V. Bielinis – tyčinės kaltės aspektus, V. Pavilonis, E. Bieliūnas, T. Girdenis – nusikalstamų veikų daugeto klausimus, D. Soloveičikas, R. Drakšas ir kt. – juridinių asmenų atsakomybės problematiką, V. Piesliakas, V. Pavilonis, G. Švedas, G. Šulija, T. Mackevičius, S. Bikelis, A. Drakšienė, G. Sakalauskas, A. Čepas ir kt. bausmių skyrimo, atskirų bausmių klausimus, A. Baranskaitė, R. Ažubalytė, I. Michailovič, O. Fedosiuk ir kt. – įvairius atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektus.

Kadangi galiojantis tiriamo nusikaltimo reglamentavimas Lietuvoje pasižymi didele specifika ir iš esmės yra unikalus, užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų darbai buvo skirti tik atskiriems disertacinio tyrimo elementams nagrinėti. Atskirai reikėtų paminėti fizinio bausmių kaip netinkamo vaiko elgesio korekcijos nagrinėjimo problemą. Fizinio

bausmių taikymo priežastys ir pasekmės yra aktuali mokslinių tyrimų tema tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Lietuvoje požiūrio į fizinės bausmės tyrimus yra atlikę R. Jusienė; D. Majauskienė ir J. Paulauskienė bei kt. Iš fizinės bausmės klausimais rašiusių užsienio autorių galima išskirti L. P. Edwards, M. A. Straus, B. Samueli, S. H. Bitensky, Sch. Rhona, H. Trish, A. Noak, G. Roellecke, J. Wessels, K. Kühl ir kitus.

Nemažą įtaką tyrimui turėjo šias problemas tyrinėjusių Vokietijos (H. Tröndle, T. Fisher, Th. Hillenkamp, K. Bussman, C. Roxin, M. Riemer, M. Coester, W. Mitch, S. Neuheuser, Ch. Geisler ir kt. atliktos analizės), anglų, amerikiečių, kanadiečių ir žydų (K. J. Johnson, D. A. Pollard, T. Ezer, M. Carter darbai), taip pat Šveicarijos (G. Statenwerth, N. Ryser) Lenkijos (A. Ratajczak, A. Tobis, J. Bryk, O. Sitarz, A. Marek, S. Waltos ir kt.) bei Rusijos (N. S. Tagancev, J. E. Pudovochkin, O. M. Shaganova, R. D. Sharapov, O. V. Pristanskaja, N. V Gul, A. V. Malko, N. I. Vetrov, A. Rarog ir kt.) baudžiamosios teisės mokslininkų darbai.

Darbo metodologija. Siekiant disertacinio tyrimo tikslų, taikyti sisteminės analizės, loginės analizės, lyginamasis, istorinis, lingvistinis, dokumentų analizės ir kiti moksliniai tyrimo metodai.

Vienas iš plačiausiai šiame darbe taikytų metodų – *sisteminės analizės metodas*, kuris leido tyrimo objektą nagrinėti kaip sistemos dalį. Šis metodas leido atskleisti piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis nusikaltimo vietą ir ryšį su kitomis nusikalstamomis veikomis. Sisteminės analizės metodu analizuoti nusikaltimo atribojimo nuo panašių administracinių teisės pažeidimų klausimai. Sisteminės analizės metodas sudarė galimybes analizuoti veikos sudėties požymių tarpusavio ryšį.

Darbe plačiai taikyti *istorinis ir lyginamasis metodai* suteikė autorei ypač daug galimybių identifikuojant pagrindines darbo problemas, ieškant jų sprendimų bei vertinant šių sprendimų įgyvendinimo galimybes praktinėje teisėsaugos institucijų veikloje. *Istorinio tyrimo metodo* taikymas padėjo nustatyti vaiko teisių apsaugos raidos momentus, suprasti vaiko teisių atsiradimą nulėmusias sąlygas, įvykius, kontekstus, įvertinti istorinio konteksto nulemtus vaiko teisių baudžiamosios teisinės apsaugos pokyčius. Šis metodas leido giliau pažvelgti į tiriamą problemą, padėjo suvokti teisinio reguliavimo evoliuciją ir įvertinti analizuojamos teisės normos reikalingumą. Taikant *lyginamąjį metodą* nagrinėjamos mokslininkų nuomonės, teisės aktai, teismų praktika. Lyginamasis metodas padėjo atskleisti skirtingose šalyse galiojančius požiūrius į vaiko teisių baudžiamąją teisinę apsaugą. Lyginimas, kaip panaši teisės norma suvokiama ir taikoma svetur, leido pateikti nacionalinės teisės taikymo rekomendacijų bei pateikti teisės aiškinimo sprendimo būdų.

Lingvistinis metodas padėjo atskleisti įvairių sąvokų reikšmes, jų turinį, tarpusavio ryšius. Įsitikinta, kad nemaža dalis baudžiamosios teisės sąvokų pasižymi specifiniu teisiniu turiniu, kuris menkai siejasi su kasdienės kalbos ar kitų mokslų vartojamų analogiškų sąvokų reikšmėmis. Lingvistiniu metodu perteikta piktnaudžiavimo, gniuždymo, žiauraus elgesio ir kitų sąvokų prasmė bei reikšmė.

Darbe pagrindinis dėmesys iš esmės skirtas *loginės analizės metodui*, kuris pasitelktas tiriant teisės aktus, specialiąją literatūrą, darant apibendrinimus ir išvadas. Šiuo metodu tiriami piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo sudėties požymiai, taikymo pagrindai ir teisiniai padariniai. Šis metodas taikytas ir analizuojant teismų praktiką.

Analogijos metodas taikytas siekiant suvokti atskirų nusikalstamos veikos požymių sampratą ir turinį. Šiuo metodu tirtas fizinės baudmės, fizinio gniuždymo skirtumas ir panašumas su fiziniu smurtu, taip pat psichinio gniuždymo atitiktis psichinei prievartai.

Pagrindinis tyrime taikytas empirinis duomenų rinkimo metodas yra *dokumentų analizė*. Dokumentų analizė buvo taikoma tiriant įvairius rašytinius duomenų šaltinius: Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktus bei tarptautinės teisės šaltinius, teismų praktiką, monografijas, straipsnius, vadovėlius ir kitus mokslo darbus. Pasakytina, kad tyrime nebuvo orientuojamasi į teismų praktikos analizės kiekybinius rodiklius (statistinė bylų analizė ir pan.). Siekta atlikti kokybinį teismų praktikos tyrimą, iš peržiūrėtų 2005–2016 metų bylų, vadovaujantis prisotinimo principu, atrenkant ir detalai analizuojant tas bylas, kurios geriausiai iliustruoja ir (ar) labiausiai susiję su mokslinio tyrimo problematika (kritinės imties sudarymo būdas), bei atrinkti pagal jose nagrinėjamų klausimų pobūdį (tikslinės imties sudarymo būdas) (atrinktos atitinkamai 89 bylos). Pagrindiniu šaltiniu tapo apeliacinės ir pirmosios instancijos teismų nutartys (nuosprendžiai) baudžiamosiose bylose, apibendrinant besiklostančią teismų praktiką, išryškinant kylančias nusikaltimo inkriminavimo problemas. Be to, darbe panaudota konstitucinė ir administracinė jurisprudencija. Tyrime analizuotos ne tik Lietuvos, bet ir pasirinktų užsienio valstybių (Vokietijos, Rusijos, Izraelio, Lenkijos) teismuose nagrinėtos bylos, leidusios iškelti kai kuriuos Lietuvoje dar nepasitaikiusius probleminius aspektus.

Nemažą reikšmę moksliniam tyrimui turėjo dar vienas empirinis (kokybinis) tyrimo metodas – *ekspertų interviu*. Tyrimo imtis nebuvo iš anksto nustatyta, todėl apklausiant ekspertus taikyta tikslinė ir sniego gniūžtės atranka, siekiant apklausti įvairius ekspertus pagal jų veiklą. Tyrimo metu apklausti keturi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjai – mokslininkai (mokslinio darbo stažas ne mažesnis kaip dvylika metų), penki socialinių mokslų (teisės krypties) daktarai, dirbantys mokslinį darbą (mokslinis stažas ne mažesnis kaip penkeri metai), paskelbę įvairių publikacijų baudžiamosios teisės, kriminologijos ar vaiko teisių aspektais, bei du vaiko teisių apsaugos specialistai – teisininkai, turintys gana didelę praktinio vaiko teisių pažeidimų, jų apsaugos darbo patirtį. Tyrimas buvo baigtas, kai nebebuvo gaunama naujų ar prieštaraujančių duomenų, tai yra buvo pasiektas teorinis prisotinimas. Pusiau struktūruoto interviu metu buvo pateikta dešimt atvirųjų klausimų (1 priedas), kai kuriais atvejais buvo paaiškinama klausimo esmė, paklausiama papildomai tyrėjui aktualiais aspektais, paliekama galimybė pačiam ekspertui papildyti interviu. Tyrimo metu buvo gautas visų ekspertų žodinis sutikimas dalyvauti interviu. Interviu yra anonimiškas, todėl ekspertai yra užkoduoti suteikiant atitinkamus skaičius, tačiau patys žodžių autoriai galėtų identifikuoti savo išsakytas mintis (ekspertų kalba yra netaisyta). Atsižvelgiant į tyrimo dalyvių valią, duomenys surinkti išsakytas mintis fiksuojant raštu (penki atvejai), darant interviu įrašą bei jį transkribuojant (du atvejai), kai kurie ekspertai į klausimus atsakė raštu (keturi atvejai). Ekspertų nuomonės ir mintys panaudoti visame darbe, atsižvelgiant į konkrečius nagrinėjamos problemos aspektus. Darbe nėra cituojami ištisiniai interviu, o naudojamos tik jų ištraukos arba pateikiama jų analizė. Visi interviu duomenys saugomi šio darbo autorės.

Darbo struktūra. Disertacinio tyrimo struktūrą sąlygojo tyrimo objektas, apibrėžtas tikslas ir iškelti uždaviniai. Disertacinį tyrimą sudaro įvadas, trys tiriamieji skyriai, išvados ir pasiūlymai, naudotos literatūros sąrašas, priedas ir santrauka anglų kalba.

Įvade pagrindžiamas temos aktualumas, atskleidžiant tiriamąją problemą, tyrimo naujumas ir reikšmė, apibrėžiamas tyrimo objektas, iškeliami tikslas ir uždaviniai, pristatomi ginamieji disertacijos teiginiai. Taip pat įvade pateikiama tyrimo metodologija. Tyrimų apžvalgoje nurodomi Lietuvoje ir užsienio šalyse atlikti moksliniai tyrimai, susiję su disertacinio tyrimo objektu.

Pirmajame disertacijos skyriuje analizuojama vaiko teisių apsaugos proceso pradžia ir raida. Pateikiama informacija, kada žmonija pradėjo rūpintis vaiko teisėmis, kaip tai virto tarptautinės teisės aktais. Daroma išvada, kad tarptautiniai įsipareigojimai dėl vaiko teisių apsaugos ir lėmė baudžiamosios teisės pokyčius. Įstatymų leidėjas naujam Baudžiamajame kodekse įtvirtino požiūrį, kad vaiko teisių pažeidimai yra aplinkybė leidžianti kalbėti apie iš esmės naują nusikalstamų veikų rūšį. Įstatyme įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už naują veiką, kuria kėsinamasi į vaiko neliečiamybę, sveiką vystymąsi ir kt., – tai piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis. Skyriuje atliktas galiojusio reglamentavimo tyrimas, analizuojant panašių nusikaltimų požymių (objekto, subjektų ir kitus) ypatumus. Šiame skyriuje pateikiami užsienio valstybių vaiko teisių pažeidimo kriminalizavimo pavyzdžiai. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad Lietuvoje galiojantis nusikaltimo reglamentavimas yra specifinis bei unikalus ir neturi tiesioginio analogo užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Pagal pasirinktą reguliavimą Europos valstybės sąlyginai suskirstytos į keturias grupes: nuo valstybių, kurios itin siaurai reglamentuoja vaiko teisių pažeidimus (iš esmės numato bendras sveikatos sutrikdymo sudėtis) iki valstybių, kurios labai plačiai reglamentuoja vaiko teisių pažeidimus. Platesnis požiūris į žalos padarymo vaikui galimas formas reglamentuotas Vokietijos, Šveicarijos, Austrijos, Lenkijos baudžiamuosiuose įstatymuose. Minėtose valstybėse be bendrų sveikatos sutrikdymo sudėčių yra sukonstruotos tiek vaiko nepriežiūros, tiek žiauraus elgesio nusikaltimų sudėty. Aptarti įvairūs šių nusikaltimo kvalifikavimo probleminiai aspektai. Šiame skyriuje taip pat prieita prie išvados, kad Lietuva kriminalizavusi piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis nusikaltimą nei kiek neiškrenta iš konteksto, o tik parodo didesnę vaiko teisių apsaugą. Skyriuje taip pat analizuojama rūšinė baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė.

Antrajame disertacijos skyriuje analizuojama piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis nusikalstama veika. Disertacijoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas nusikaltimo sudėtyje įtvirtino daug vertinamųjų požymių, kurių aiškinimas yra sudėtingas ir nevienareikšmis. Siūloma atsakyti „piktnaudžiavimo teisėmis ir pareigomis“ bei „gniuždymo“ sampratų kaip baudžiamumo kriterijų paliekant požymius „panaudojo fizinį smurtą, psichinę prievartą, paliko ilgą laiką be priežiūros bei kitaip žiauriai elgėsi“. Šiame disertacijos skyriuje atskirai ištirti įvairūs piktnaudžiavimo būdų aspektai tokie, kaip fizinio gniuždymo atskyrimo nuo panašių nusikalstamų veikų problema, fizinės bausmės vertinimo pozicijos, psichinio gniuždymo nustatymo problematika, palikimo ilgą laiką be priežiūros aspektai, atskleidžiama panašaus žiauraus elgesio samprata. Disertacijoje pastebėta, kad pasirinktas reglamentavimas kelia įvairių veikos padarymo būdų suderinamumo ir atskyrimo problemų, todėl pateiktos galimos požymių aiškinimo kryptys. Taip pat atskleista nusikaltimo subjekto nustatymo problematika. Analizuota juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pro-

bleminiai aspektai BK 163 ir BK 20 straipsnių prasme. Pateikti galimi kito teisėto vaiko atstovo požymio aiškinimo variantai. Daroma išvada, kad įstatymų leidėjas pakankamai lanksčiai reglamentavo subjekto požymius, todėl galimos įvairios kvalifikavimo variacijos pagal konkrečias bylos aplinkybes. Analizuojama, kokio turinio asmens psichinį santykį su objektyviaisiais nusikaltimo požymiais privalu nustatyti, norint kvalifikuoti veiką. Atkreiptas dėmesys, kad piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis nusikaltimas yra tyčinis. Būtent tyčinės kaltės reikalavimas leidžia išvengti šios nusikalstamos veikos pernelyg plataus taikymo, tai kriterijus atribojantis iš tiesų pavojingą veiką nuo tiesiog netinkamo elgesio su vaiku. Šiame skyriuje dėmesys skiriamas ribai tarp piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis nusikaltimo ir panašių administracinės teisės pažeidimų. Atkreiptas dėmesys, kad vaiko teisių pažeidimai tiek pagal savo pobūdį, tiek pagal keliamą pavojų gali labai skirtis. Daroma išvada, kad panaudotos prievartos priemonės, poveikio pavojingumas, intensyvumas, keliamas pavojus sveikatai ar gyvybei, kaltininko tyčios kryptingumas ir kitos konkrečios aplinkybės yra baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijai.

Trečiasis disertacijos skyrius skiriamas baudžiamųjų teisinių padarinių už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis analizei. Analizuojami nusikaltimo baudžiamumo klausimai: pateikiama sankcijos analizė, apžvelgiama teismų praktika skiriant bausmes. Manytina, kad konstruojant BK 163 straipsnio sankciją buvo įvertintas veikų, už kurių padarymą ji gali būti taikoma, skirtingas pavojingumas bei platus nusikalstamos veikos turinys (veika gali būti vienkartinė ar sisteminė, pasireikšti tiek smurtinio tiek nesmurtinio pobūdžio veiksmais, gali būti padaryta mažamečiui arba dviem ir daugiau vaikų ir pan.). Skyriuje taip pat analizuojami kai kurie atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo aspektai. Daroma išvada, kad atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės nagrinėjamo pobūdžio bylose siekiama mažinti baudžiamąjį (represinį) poveikį tėvams, globėjams (rūpintojams) ar kitiems vaiko atstovams, tuo vengiant neigiamų socialinių baudžiamosios atsakomybės padarinių. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės sudaro valstybės reakcijos į nusikalstamą elgesį turinį ir tam tikrais atvejais gali būti adekvatus ir pakankamas.

Darbo pabaigoje pateikiamos disertacinio tyrimo išvados, kurios pagrindžia ginamuosius teiginius bei reziumuoja pagrindinius mokslinio tyrimo rezultatus, taip pat formuluojami pasiūlymai įstatymų leidėjui dėl teisės normos tobulinimo.

IŠVADOS

Apibendrinant doktrines nuostatas, galiojančius teisės aktus ir teismų praktiką, galima daryti tokias išvadas:

1. Nacionalinio įstatymų leidėjo pozicija įtvirtinti piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimą atitinka šiuolaikinės tarptautinės baudžiamosios politikos ir užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų nuostatas skirti daugiau dėmesio vaiko teisių apsaugai.
2. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimas priskirtinas prie nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai.

Rūšinė BK XXIII skyriaus saugoma vertybė yra vaiko teisės. Šeimos baudžiamoji teisinė apsauga yra išvestinė iš vaiko teisių, nes baudžiamasis įstatymas gina šeimą per žmogaus interesų prizmę, o ne kaip atskirą socialinį institutą. Visos nusikaltamos veikos BK XXIII skyriuje skirtos vaiko apsaugai, todėl šeimos sąvoka yra perteklinė ir jos galima būtų atsisakyti.

3. Piktnaudžiavimo požymis turi įvairias prasmes, todėl gali būti netinkamai interpretuojamas ir neteisingai taikomas. BK 163 straipsnyje piktnaudžiavimas teisėmis ar pareigomis įtvirtintas kaip *delicta sui generis*, tačiau ji susieta su būtinumu įrodyti jos panaudojimo būdą. Baudžiamajame įstatyme nurodyta, ko negali daryti subjektas (naudoti fizinio smurto, psichinės prievartos, palikti vaiką ilgą laiką be priežiūros, žiauriai elgtis). Įvairūs piktnaudžiavimo atvejai, nesusiję su šių būdų naudojimu, gali užtraukti civilinę ar administracinę atsakomybę. Piktnaudžiavimo kaip veikos būtų tikslinga iš viso atsisakyti, nes šis požymis nenusako veikos esmės ir turinio. Siūlytina šį požymį iš normos pašalinti, kaip baudžiamumo kriterijų paliekant tik žiauraus elgesio formas, kurios gerai nustato nusikalstamo elgesio ribas.
4. Gniuždymas yra daugialypė sąvoka, kurią galima interpretuoti įvairiai. Įstatymų leidėjas turėtų vengti sąvokų, kurių atskleidimas toks sudėtingas. Siūlytina šio požymio atsisakyti, vietoj fizinio ar psichinio gniuždymo vartoti tiesiog baudžiamosios teisės fizinio smurto ir psichinės prievartos sąvokas.
5. Baudžiamoji atsakomybė už fizinio smurto panaudojimą prieš vaiką numatyta ne tik BK 163 straipsnyje, bet tam tikra dalimi ir BK 129, 132, 135, 138, 140 ir kituose straipsniuose. BK 163 straipsnyje numatyta sudėtis formali, t. y. visiškai nenumato jokių padarinių, todėl visi šio elgesio padariniai turi būti kvalifikuojami atskirai, kaip nusikalstamų veikų sutaptis.
6. Fizinė bausmė yra fizinės jėgos panaudojimas siekiant koreguoti vaiko elgesį. Fizinė bausmė neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, kai nesiekia fizinio smurto intensyvumo bei jo sukeliama padarinių. Fizinė bausmė sutampa su fiziniu smurtu ta dalimi, kai sukeliamas fizinis skausmas. Baudžiamosios atsakomybės už fizinę bausmę taikymo kriterijai yra sukkelto skausmo intensyvumas ir stiprumas, veikos keliamas pavojus vaiko sveikatai ar gyvybei.
7. Pasaulyje egzistuoja dvi priešingos nuomonės dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo prievartos. Vienos jų šalininkų teigimu, šeimos privatus gyvenimas arba tėvų teisė auklėti vaikus yra svarbiau už vaiko interesus, todėl protingos, saikingos jėgos panaudojimas ugdymo tikslais yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Antrosios teorijos propaguotojų teigimu, tėvų teisė auklėti ir auginti vaikus nėra absoliuti. Tėvų veiksmų laisvė yra ribota dėl vaiko poreikių, interesų ir jo teisių, todėl draudžiama taikyti fizines bausmes ar metodus, žeminančius vaiką. Abi teorijos turi pagrindą egzistuoti, tačiau pripažintina, kad nei vienai teorijai nepakanka argumentų pateikti vienintelį teisingą atsakymą į šį kontroversišką klausimą. Pirmoji teorija kritikuotina, nes pernelyg suabsoliutina šeimos autonomiją, antroji – dėl to, kad iki galo neišsprendė klausimo dėl fizinio poveikio, kuris neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, ir de minimis ribų.

8. Labai tikslios ribos tarp netinkamo auklėjimo ir nusikalstamo elgimosi su vaiku nubrėžti neįmanoma, todėl veiką vertinančio pareigūno diskrecija šiuo atveju yra plati. Tokiais atvejais, kai tėvai ar kiti vaiko atstovai panaudoja netinkamas auklėjimo priemones, baudžiamosios atsakomybės taikymas turėtų būti pagrįstas kriterijais: veikos pavojingumu, *ultima ratio* ir kitais baudžiamosios teisės principais, taikomų poveikio priemonių proporcingumu, nukentėjusiojo savybėmis, jo elgesio specifika ir pan. Skirtingas elgesio traktavimas galimas remiantis konkretaus įvykio aplinkybėmis (ar taip įprasta elgtis, ar toks elgesys yra pateisinamas, kaip jis gali būti paaiškintas atsižvelgiant į situacijos specifiką, ar naudotas smurtas prieš kitus asmenis ir pan.); įvertinus nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, vietą (ar kaltininkas turėjo kokių nors daiktų, skirtų kūnui sužaloti, ar fizinis poveikis buvo nukreiptas į gyvybei svarbius organus); veiksmų intensyvumą; kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo ir kt.; kaip nukentėjusysis suvokė kaltininko veiksmus ir kaip jis elgėsi; kaltininko tyčios kryptingumą, ko kaltininkas siekė tokiais veiksmais.
9. Lietuvos teismuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė leidžia spręsti, kad fizinė bausmė pripažįstama nusikaltimu, kai prieš vaiką panaudojami įrankiai ir priemonės; smūgiai suduodami į gyvybiškai svarbius organus (pavyzdžiui, galvą); naudojamas intensyvus ir ilgalaikis smurtas; vaikas labai mažas; yra keli nukentėjusieji; smurtaujama pakartotinai; be priežasties, iš pykčio ar kitais su auklėjimu nesusijusiais motyvais; ir kt.
10. Baudžiamoji atsakomybė už psichinį gniuždymą kyla, jei atitinka psichinės prievartos požymius. Psichinio gniuždymo sampratos reikėtų atsisakyti ir vadovautis baudžiamosios teisės suformuota bendra psichinės prievartos koncepcija. Psichinė prievarta charakterizuojama baimės sukėlimu, pavojingumu, tyčia. Psichinė prievarta siejama tik su įvairaus turinio grasinimais. Psichinio pobūdžio veiksmai skirtingo amžiaus vaikams gali būti vertinami skirtingai: kuo didesnis vaikas, tuo psichinio poveikio priemonės gali būti intensyvesnės. Tik pavojingiausios ir šurkščiausios psichinio vaiko auklėjimo priemonės gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę. Baudžiamoji atsakomybė už įvairaus turinio grasinimus numatyta ne tik BK 163 straipsnyje, bet ir BK 145 straipsnyje, todėl nustačius, kad tėvai ar kitas vaiko atstovas tokiomis priemonėmis netinkamai auklėjo vaiką, jo veikai kvalifikuoti taikytinos ne BK 145 straipsnyje numatytos normos, o specialioji, esanti BK 163 straipsnyje.
11. BK 163 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis formali, tačiau įstatymų leidėjas baudžiamąją atsakomybę už vaiko palikimą ilgą laiką be priežiūros nustatė ne tiek dėl pačios veikos pavojingumo, kiek dėl veikos padarymo galinčių atsirasti žalingų padarinių vaikui likus vienam. Baudžiamoji atsakomybė už vaiko palikimą ilgą laiką be priežiūros turėtų atsirasti tik tuo atveju, kai akivaizdžiai sukeliamas pavojus vaiko gyvybei ir sveikatai. Visais kitais atvejais galėtų būti taikoma administracinė atsakomybė.
12. Panašus žiaurus elgesys yra tada, kai kaltininkas taiko būdus, kurių neapima terminai „fizinis gniuždymas“ ar „psichinis gniuždymas“, „palikimas ilgą laiką be priežiūros“, tačiau turi panašų vaiką žalojantį pobūdį. Panašus žiaurus elgesys turi

- būti šiurkštus. Šiurkštumas yra objektyvusis-subjektyvusis kriterijus, kuris parodo tiek kaltininko elgesį (veikos pobūdis, trukmė, sunkumas, dažnumas ir kt.), tiek jo pažiūras (nejautrumas, abejingumas vaiko kančioms ir pan.). Taip pat elgesys turi kelti grėsmę fiziniam ir / ar psichiniam vaiko vystymuisi.
13. Vaiko globėju (rūpintoju) gali būti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo, todėl juridinis asmuo turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už piktnaudžiavimą globėjo ar rūpintojo teisėmis ir pareigomis pagal BK 163 straipsnį. Atsižvelgiant į tai BK 163 straipsnis turėtų būti papildytas nauja dalimi, numatančia, kad „už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo“.
  14. Dėl painaus teisinio reguliavimo nėra paprasta apibrėžti kitą teisėtą vaiko atstovą. Įstatymo kūrėjų idėja buvo įtraukti į subjektų ratą visus asmenis, kurie turi įgalinimus vaiko atžvilgiu, t. y. asmuo dėl einamų pareigų ar atliekamų funkcijų gali spręsti vaikui svarbius klausimus, vaikas yra materialiai ar kitaip priklausomas nuo tokio asmens valios ir pan. BK 163 straipsniu siekiama apsaugoti vaiką nuo neteisėto poveikio, pažeidžiančio jo interesus, todėl išvada apie subjektą turi būti daroma įvertinus ne tik formalų atitikimą BK 163 straipsnyje nurodytus požymius, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą vaiko interesams. Baudžiamojo kodekso 163 straipsnyje reikėtų detalizuoti subjektą, vietoj „kitas teisėtas vaiko atstovas“ nurodant „kitą asmenį, kuris turi pareigą auklėti ar prižiūrėti vaiką, arba asmuo, nuo kurio vaikas materialiai ar kitaip priklausomas“.
  15. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis kaltę pasireiškia tik tiesiogine tyčia, kuri suponuoja neteisėto teisių (pareigų) įgyvendinimo ir jo prievartinio pobūdžio suvokimą (intelektualinis momentas), taip pat norą taip veikti (valinis momentas).
  16. Baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis gali būti taikoma tik tuo atveju, kai asmens elgesio neteisėtumas siekia būtiną baudžiamosios atsakomybės taikymui pavojingumo laipsnį. Sprendžiant BK 163 straipsnyje ir ATPK 181, 181⁽¹⁾, 181⁽³⁾ straipsnio 2 dalyje numatytų veikų atribojimo klausimą veika gali būti pripažįstama nusikalstama, jei dėl jos pobūdžio, intensyvumo, trukmės, keliamo pavojus, kaltininko tyčios kryptingumo ar kitų požymių (vietos, laiko, nukentėjusiųjų skaičiaus ir juos apibūdinančių duomenų ir pan.) laikytina pavojingesne nei administracinis teisės pažeidimas.
  17. BK 163 straipsnio normos sankcija yra tinkama, nes joje numatytos bausmių rūšys yra proporcingos šiam nusikaltimui ir sudaro galimybes teismams individualizuoti kaltininkui skiriamą bausmę atsižvelgiant į jo asmenybę bei kitas byloje nustatytas aplinkybes. Teismai individualizuodami bausmę asmenims, kaltinamiems už piktnaudžiavimą tėvų, globėjų (rūpintojų) ar kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis, pirmiausia orientuojasi į su laisvės atėmimu (taip pat trumpalaikiu laisvės atėmimu) nesusijusias bausmių rūšis, prioritetą teikdami sankcijoje įtvirtintai laisvės apribojimo bausmei.
  18. Lietuvos teismuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė leidžia spręsti, kad teismai taiko atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius bei pagal laidavimą, tačiau reikia konstatuoti, jog atleidimas nuo

baudžiamosios atsakomybės šiose bylose nėra populiarus. Tokio pobūdžio bylose teismas turi būti itin atsargus ir įstatyme įtvirtintas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas vertinti ne formaliai, bet itin atidžiai: teismo sprendimo pagrindu turėtų būti vaiko interesai, tinkama jo asmenybės raida, ypač atsižvelgiant į poreikį vaiką apsaugoti nuo antrinės viktimizacijos, teismas privalo įvertinti, ar asmuo pripažįsta padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, ar atlygina / susitaria dėl žalos atlyginimo, ar nedarys naujų nusikalstamų veikų ir kitas baudžiamojo įstatymo reikalaujamas sąlygas.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į disertacijoje iškeltas problemas ir pateiktus galimus jų sprendimo variantus siūlytina naujai suformuluoti BK 163 straipsnį:

Pakeisti BK 163 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

163 straipsnis. Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis

Tas, kas piktnaudžiavo tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždydamas vaiką, palikdamas jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgdamasis su vaiku, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

163 straipsnis. Žiaurus elgesys su vaiku

1. Tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas asmuo, kuris turi pareigą auklėti ar prižiūrėti vaiką, arba asmuo, nuo kurio vaikas materialiai ar kitaip priklausomas, panaudojo fizinį smurtą ar psichinę prievartą prieš vaiką, paliko jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgėsi su vaiku, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.
2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas

1. Grinevičiūtė, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98): 81–88.
2. Grinevičiūtė, K. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 107–113.
3. Grinevičiūtė, K. Piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis subjekto samprata. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4(4): 215–230.
4. Grinevičiūtė, K. Fizinės bausmės vaikams: baudžiamasis teisinis vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, Nr. 3(2): 721–736.
5. Grinevičiūtė K., Vitkutė Zvezdiniene I. Legal regulation of corporal punishment of children. *International scientific practical seminar „Family and social security law”*. Material of the seminar December 5th of 2012.

Kitų mokslinių publikacijų sąrašas

1. Grinevičiūtė, K. Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2014, 21(2):599–614.
2. Grinevičiūtė, K. Vengimo išlaikyti vaiką baudžiamojo teisinio vertinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*. 2014, 6(2): 403–420.
3. Aksamitauskas, V. C.; Grinevičiūtė, K. Selected legal issues of land cadastral surveying in Lithuania. *Geodesy and Cartography*, 2015, 41(2):74–80.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Gimimo data: 1979 m. spalio 21 d.

Kontaktinė informacija: kristina.grineviciute@registrucentras.lt

Aukštasis išsilavinimas

2004–2008, 2015–2016 Teisės (01 S) doktorantūra, Mykolo Romerio universitetas

1997–2002 Teisės magistras, Vilniaus universitetas

Pedagoginio darbo patirtis

2005– iki dabar Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto lektorė

Darbo patirtis

2006 – iki dabar valstybės įmonės Registrų centro Juridinio skyriaus vyriausioji juriskonsultė

2002–2006 valstybės įmonės Registrų centro Marijampolės filialo Nekilnojamojo turto registro skyriaus vedėjos pavaduotoja – juriskonsultė

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

KRISTINA GRINEVIČIŪTĖ

CRIMINAL LIABILITY OF PARENTS OR OTHER
REPRESENTATIVES OF A CHILD FOR CHILD
MALTREATMENT

Summary of Doctoral Thesis
Social Sciences, Law (01 S)

VILNIUS, 2016

The Doctoral Thesis was prepared during the period of 2004–2008, 2015–2016 at Mykolas Romeris University under the right to organize doctoral studies granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the order of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania No. V-1019 dated on June 8, 2011.

The Doctoral Thesis will be defended externally.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Oleg Fedosiuk (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S)

The Doctoral Thesis will be defended at the Legal Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman:

Prof. Dr. Rima Ažubalytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S)

Members:

Prof. Dr. Armanas Abramavičius (Vilnius University, Social Sciences, Law, 01 S);

Prof. Dr. Alexander Belohlavek (Ostrava University, Czech Republic, Social Sciences, Law, 01 S);

Prof. Dr. Raimundas Jurka (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S);

Prof. Dr. Vidmantas Egidijus Kurapka (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S).

The public defence of the Doctoral Thesis will take place at the Legal Research Council at Mykolas Romeris University on the 9th of September, 2016, 10 AM in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414).

Address: Ateities str. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

The summary of the Doctoral Thesis was sent out on the 9th of August, 2016.

The Doctoral Thesis is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius,) and the Libraries of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20, Vilnius) and Vytautas Magnus University (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

CRIMINAL LIABILITY OF PARENTS OR OTHER REPRESENTATIVES OF A CHILD FOR CHILD MALTREATMENT

We do not know yet how the world would look like, if children grew without suffering from violence, abuse and humiliation, if adults respected and treated them as important human beings.

Alice Miller

Research problem and relevance of the thesis. “Mankind owes to the Child the best that it has to give.” This provision of the Declaration of the Rights of the Child has become as if a cornerstone on which the development of protection system of the child’s rights in the 20th century has been started. It is enshrined in the declaration that, by law and other measures, special child protection, opportunities and conditions for his physical, mental, moral, spiritual and social development must be guaranteed, in a familiar way that would be harmless to his health, on the conditions of freedom and dignity [...]. A child must be protected from all forms of inappropriate behaviour, violence and exploitation.

Maltreatment, torture and other violent acts are prohibited by the most essential international documentation for the protection of human rights, however, maltreatment and other forms of child abuse still remain a relevant social problem. In Europe, there are 118, 4 million children under the age of 15. Cruel behaviour against children is a reason why every year in Europe 580 children under the age of 15 pass away. According to the World Health Organisation, 18 million children under the age of 18 are affected by sexual abuse, 44 million children under the age of 18 – by physical violence, and 55 million children under the age of 18 – by mental violence. However, the statistics may differ due to the features of data recording. Moreover, the majority of cruel behaviour cases do not fall within the scope of human rights institutions. The World Health Organisation indicates that maltreatment causes harm to society’s health, leads to social problems for which billions of euros are spent. In all countries, the understanding of violence scale from which children suffer in families, institutions and communities is increasing. During the last few decades, it was admitted how widely child abuse is consciously used by parents or guardians.

In Lithuania, the problem of violence against children is also observed. In literature it is noted that violence against children is spreading because many citizens tolerate it; as reported by surveys, from half to two-thirds of questioned parents consider physical or mental violence as an appropriate measure of children’s upbringing. Effective protection against child abuse has still not been resolved. After considering the reports submitted by Lithuania, the United Nations Committee on the Rights of the Child expressed their concern about the increase in child abuse cases, especially in social risk families and foster homes; drew their attention to the high level of tolerance of child abuse in the society and the fact that children, especially those who live in foster homes, have no possibilities to notify of the violence used in their respect. The Committee recommended turning the abolition of

all forms of child abuse into a priority, lawfully prohibiting all forms of child abuse in all environments, invited the government to establish prohibition of corporal punishment.

According to the Department of Children's Rights Protection, in the year of 2013, 1365 children experienced violence, and 1454 violence cases were recorded in total. In 2014, 1238 cases were recorded during which 1192 children became victims of violence. In 2015, 1669 cases were recorded during which 1578 children became victims of violence. Comparing the data from 2014 with 2015, it is seen that the number of violence cases and child victims have increased during the last years. The difference between the number of child victims (1578) and child abuse cases (1669) demonstrates that there are cases when the same children more than once or periodically experience violence. It is seen that during several years the number of sexual abuse cases have increased, physical violence cases changes every year (*increase* or *fall*) and mental abuse cases have increased significantly.

According to the Information Technology and Communications Department under the Ministry of the Interior, every year about 2000 children (2013 – 3041, 2014 – 2464, 2015 – 2165) are affected by various criminal acts, e.g., health impairments, sexual abuse, thefts, robberies, violations of regulations governing traffic safety, etc. Children are often affected by close people: by parents: in 2013 – 855, in 2014 – 628, in 2015 – 496; by adoptive parents: in 2013 – 136, in 2014 – 119, in 2015 – 129; by guardians (custodians): in 2013 – 20, in 2014 – 7, in 2015 – 7; by educators: in 2013 – 6, in 2014 – 4, in 2015 – 7. For instance, the number of children who suffered from physical pain or negligible health impairments (Article 140 CC) in 2013 contained 1003, in 2014 – 823, in 2015 – 779. Physical pain or negligible health impairment were caused to children by parents: in 2013 – 469, in 2014 – 414, in 2015 – 364; stepparents: in 2013 – 114, in 2014 – 103, in 2015 – 104; adoptive parents: in 2013 – 7, in 2014 – 3, in 2015 – 8; guardians (custodians): in 2013 – 19, in 2014 – 7, in 2015 – 4.

Professionals note that the data of Department of Children's Rights Protection differ from the data of the Information Technology and Communications Department under the Ministry of the Interior, and it possibly shows that the Departments of Children's Rights Protection did not receive information about all the children who suffered from violence even though these cases had been already known to the police authorities.

The figures reported from a legal point of view are only dry statistics. If every inappropriate act, violence against the child, exploitation of children received a fair amount of attention, these figures would be much higher. During the process of evaluating submitted data, the attention should be paid to the latency of these criminal acts, to the professionals' unwillingness to interfere with private and personal affairs because it is still quite common to think that the upbringing of children is only family's affair.

Furthermore, children's reports about experienced violence, exploitation are not always relied on, because it is thought that they make up situations, revenge, etc. In legal literature it is noted that there is no empirical research that would show the real number of child victims, however, individual researches have shown that children are affected by violence in family, at school – in places where they should feel the safest and where favorable conditions to their development and full-fledged socialisation should be ensured. The statistics show that children in Lithuania are particularly vulnerable and characterised by the increase in victimisation. It is clear that in most cases children cannot protect themselves

independently, are unable to take precautionary measures on time, do not have life experience and needed skills, besides, children's destiny is usually at the hands of adults (parents, guardians, etc.) and the situation's evaluation demonstrates that in particular their relatives become their offenders.

Discussed aspects show that the problem of violence is directly related to child protection. Taking into account the international Lithuania's commitments, the legislature in the Constitution of the Republic of Lithuania enshrined provisions towards the protection of minors and family. In the Constitution (hereinafter – the Constitution) it is laid down that the state protects and provides support for the family, motherhood, fatherhood and childhood (Article 38 (2)), that minors are protected by the law (Article 39(3)). In regard to these constitutional provisions, the state is obliged to take actions so that normal development of children would be ensured and the system of their rights' defence and protection would be established. Liability for the children's rights' violations is defined in the Civil Code of the Republic of Lithuania and in the Code of Administrative Offences.

Economic, political, legal, social and other processes have had an impact on the changes of Lithuania's Criminal Law. Specific interests of a family and children and the possibility to protect them using criminal law measures are aspects that were taken into account also by approving the Criminal Code by the law (hereinafter – the Criminal Code or CC). In a Specific Part of the Criminal Code appeared a separate chapter which provides for a criminal liability for crimes and misdemeanours against family and children. The legislature enshrined the attitude which claims that the violations of child rights are a circumstance that allows to talk about a fundamentally new type of criminal acts. By the mentioned law, *inter alia*, criminal liability for the new criminal act—which aims to encroach upon the child's immunity, healthy development and other factors—that is, the abuse of the rights and responsibilities of parents, guardians, a custodian or other legal representatives of a child, was established. In this context, the interests of a child and the interests of parents and their representatives intersect—parents' right to educate their children, a child's right of access to appropriate living conditions, etc. The established criminal protection of child's rights from parents, guardians, custodians and other representatives of a child raises a lot of questions, for example, whether the regulation found in CC Article 163 is sufficient enough, whether child abuse used by parents or other representatives of a child is criminalized properly, whether all forms of child maltreatment are criminalized, whether the limits of rate adjustment are properly defined and well understood to the users of the law, whether the risk of overcriminalization is absent, whether the court practice while applying CC Article 163 is uniform and meets the position of legislature, etc. The purpose of this research was to accurately evaluate the criminal liability of parents and other representatives of a child for child maltreatment as a criminal act established in CC Article 163. In the research, the criminal acts to human life, health, sexual immunity, etc.—which are intended not only for adult, but also for child protection—are not separately analysed. These questions are frequently analysed in legal literature, including Lithuania. In addition, some large-scale investigations have been also carried out. For an in-depth research, the author chose solely criminal liability for abuse of the rights or responsibilities of parents, a guardian, custodian

or other legal representatives of a child which in legal literature since now has not been practically analysed.

In examining the complexity of the crime of abuse of the rights or responsibilities of parents, a guardian, custodian or other legal representatives of a child, it was not being restricted to its compositional analysis of content's indicators and the interpretation of their positional formulation. In the research, it was focused on the origins of this kind of crime in the legislation of Lithuania and its possible relation in the international criminal laws. New controversial questions were raised by the new legal regulation while, in parallel with traditional criminal acts, which, according to their nature, can be used against a child, was regulated a practically new type of criminal acts protecting the violated interests of a child and family. It resulted in the necessity to evaluate the fixed legal regulation, comprehensively defining the concept of the family and the child as values protected by the Criminal Law. In the research, a particularly serious social-legal problem—the imposition of corporal punishments to children—was analysed. Problematic aspects of the subject's determination were investigated emphasising who could be considered a legal representative of a child. The topics covering the guilt of a crime were discussed. It has been searched throughout the research for the criteria of distinction between similar nature criminal and administrative liability of abuse of the rights or responsibilities of parents, a guardian, custodian or other legal representatives of a child, the legal criminal consequences for crimes were evaluated.

Novelty of the thesis and significance of research results. Conditions for analysing criminal offences against a child and family at the national level were created in 2000 after adopting CC, when new crime was criminalized, that is, the abuse of the rights and duties of parents, a guardian, custodian or other legal representatives of a child. The criminalization of such criminal act caused the problems of criminal law application because this act is criminalized *sui generis* and no longer considered as integral part of other crimes. It should be acknowledged that after a decade of Criminal Code's entry into force there were no further studies regarding problems related to the explanation of CC Article 163, the determination of legal regulation's effectiveness, accordingly, this kind of research is of great relevance. Especially, when court practice, regarding criminal cases of this category, is quite chaotic, and there are several cases of abuse of the rights and duties, when crimes remains unacknowledged, constituent elements of such crime are incriminated without sufficient theoretical justification. There is no doubt that insufficient analysis of this crime at the level of doctrine, the lack of discussions creates conditions for formation of such situation.

Scholarly novelty of this research manifest in the fact that for the first time in Lithuania, a dissertation analyses abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child in details. The research reveals new aspects of constituent elements of such crime, explains incrimination problems, formulates criteria to separate crime from similar administrative offences, estimates punishment for crime. The research is based on the court practice. Specific qualification problems were formulated after summarizing the court practice, and recommendations are provided. Also, the dissertation includes the review of foreign criminal laws illustrated with more interesting court practice which, undoubtedly, helps disclose problematic aspects.

The dissertation research will help in formulating a general conception of criminal liability of parents, guardians (custodians) or other representatives of a child for child maltreatment, allow to disclose constituent features of the body of criminal act, serve for court practice and help the legislature improve the Criminal Law. The research's material is also useful for the law students who are highly interested in the problems of criminal law. On its basis, this work provides an opportunity to continue scientific researches regarding child protection.

Object of the dissertation. The object of this research is abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child as criminal act provided in the Article 163 of the CC, the composition of the latter criminal act, the features, and issues of their criminal legal assessment. The research was conducted in two directions. Firstly, the theoretical foundations of this criminal act's composition were analysed. Secondly, it has evaluated both the norms of the Criminal Code and the resultant court practice, the analysis of which has determined some of the theoretical conclusions.

The aim and objectives of the research. The aim of the dissertation is to analyse in a complex and critical way the constituent element of the crime (CC Article 163), evaluate its application in court practice, also identify problems of their criminal legal assessment and practical application of legal norms, make suggestions towards their elimination.

Objectives of the research:

1. Retrospectively looking at the policy of protection of child's rights, to find out how criminal liability of parents or other representatives of a child for child maltreatment has arisen;
2. Reviewing the experience of foreign countries in the context of examined crime, to disclose substantial problematic aspects of similar compositions of criminal acts;
3. To analyse the indications of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child, determine the disadvantages of legal regulation or the interpretation of compositional indication, provide with possible directions of improving or interpreting the feature of this act;
4. To dissociate the crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child from similar administrative offences;
5. To estimate the imposition of sentence laid down in the sanction of CC Article 163 and the aspects of the application of exemption from criminal liability;
6. To formulate suggestions to the legislature regarding abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child, on the basis of criminal act improvement and solution of its related problems.

Defended statements of the dissertation:

1. The criminalization of child maltreatment of parents, a guardian or custodian or other representatives of a child corresponds to the provisions of modern international criminal policy concerning paying more attention to the protection of child rights.
2. Criminal acts against a child and a family provided in CC Chapter XXIII pose a threat to child rights and are related to various child rights' violations. Criminal-legal protection of family has derived from child rights.

3. The constituent features of the crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child are formulated in a way that is not informative enough, therefore, requires certain legal steps specifying its features:
  - 3.1. The crime-abuse composition established in the CC Article 163 is hardly explicable and does not show a higher level of dangerousness which is necessary for the formulation of criminal act composition. The repeal of this feature is proposed.
  - 3.2. The formulated feature of harassment is abstract and multiple, therefore, it would be appropriate to follow the conception of physical and mental violence which is known in the Criminal Law. The adjustment of this feature is proposed.
  - 3.3. The features of crime subject are not informative enough, it is proposed specifying the definition in the following way: a father, mother, guardian, custodian or other individual who is responsible for educating and taking care of a child, or a person on which the child is materially or in any other way dependent.
  - 3.4. CC Article 163 should be complemented with a new paragraph which provides for the criminal liability of a legal entity.
4. The text of the Criminal Law does not fully resolve the question of the distinction between criminal and administrative liability because some of the established notions are not explicit enough and can be variously interpreted.
5. The punishability determined by the legislature for abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child is righteous and proportional.
6. Parents, guardians, custodians or other representatives of a child can be exempted from criminal liability upon reconciliation between the offender and the victim or on bail.

Review of the researches. Criminal liability of parents or other representatives of a child for child maltreatment as a criminal act which is laid down in the CC Article 163 in Lithuania's criminal law has never been analysed at dissertation level. Overall, there are no Lithuanian scientific works relating the complexity in particular of this crime, except for the author's publications. The summarised theoretical explanation of this crime is interpreted only in two Lithuanian works: "The Comment of the Criminal Code" and in the textbook published in a Specific Part of Criminal Law. It resulted in distinguishing the most important aspects and formulating the conception of criminal liability of parents, guardians (custodians) or other representatives of a child for child maltreatment.

The main source of the research is the Lithuanian Criminal Code which entered into force on 1 March 2003 being confirmed by the approval and the entry into force of the Lithuanian Criminal Code (26 September 2000). It criminalized the criminal act, *inter alia*: abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child (CC Article 163). The dissertation research is also based on the Constitution, the Civil Code, other laws, also on the analysis of international legislation norms in the research's context.

The theoretical basis of the research is also the works of national and international scientists from the criminal law, civil law, criminology and other areas of the methodology of scientific researches.

It can be stated that the issues of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child (CC Article 163) are not receiving a sufficient amount of attention in the doctrine of Lithuanian Criminal Law. However, some of the questions analysed in this dissertation had been analysed before in the works of national and international scientists. O. Fedosiuk, R. Marcinauskaitė paid much attention to the mental violence problems, the article of G. Sakalauskas and L. Ūselė was mentioned, in which the aspects of corporal punishment to children were partly analysed, V. Mikelėnas analysed the conception of a family as a value, the composition of parental authority, A. Vaišila, S. Arlauskas, E. Jarašiūnas, etc. – the problematic aspect of the family concept, G. Sagatys, etc. – the concept of a child and his rights, R. Uscila, S. Justickaja, etc. – children as victims of criminal acts, R. Ažubalytė, A. Drakšienė, R. Drakšas. L. Pakšaitis, etc. – the protection of minors and their rights in the Criminal Law and criminal proceeding, S. Zaksaitė, I. Michailovič – about violence in close environment, S. Bikelis, V. Bielinis – the aspects of intentional fault, V. Paviolis, E. Bieliūnas, T. Girdenis – the questions of multiple offenses, D. Soloveičik, R. Drakšas, etc. – the complexity of the liability of legal entities, V. Piesliakas, V. Paviolis, G. Švedas, G. Šulija, T. Mackevičius, S. Bikelis, A. Drakšienė, G. Sakalauskas, A. Čepas, etc. – the questions of the imposition of penalties and individual sentences, A. Baranskaitė, R. Ažubalytė, I. Michailovič, O. Fedosiuk, etc. – various aspects of exemption from criminal liability.

Since the valid crime regulation in Lithuania has a high specificity and is particularly unique, the works of foreign scientists regarding criminal law were intended for the examination of the separate elements of the dissertation research. The problem of analysing corporal punishments as an improper correction of child's behaviour should be mentioned separately. The reasons and consequences of corporal punishment's application are a relevant topic of scientific researches both in Lithuania and abroad. The researches on the attitude towards corporal punishments have been carried out by: R. Jusienė, D. Majauskienė, J. Paulauskienė, etc. Some foreign authors who covered the issue of corporal punishment can be distinguished: L. P. Edwards, M. A. Straus, B. Samueli, S. H. Bitensky, Sch. Rhona, H. Trish, A. Noak, G. Roellecke, J. Wessels, K. Kühl, etc.

The works of German scientists have had considerable influence on the research. The analyses carried out by H. Tröndle, T. Fisher, Th. Hillenkamp, K. Bussman, C. Roxin, M. Riemer, M. Coester, W. Mitch, S. Neuheuser, Ch. Geisler were mentioned. The works of other scientists (the English, Americans, Canadians, Jewish) have also contributed and could be distinguished the following: K. J. Johnson, D. A. Pollard, T. Ezer, M. Carter. The scientists from Switzerland (G. Statenwerth, N. Ryser) and Poland (A. Ratajczak, A. Tobias, J. Bryk, O. Sitarz, A. Marek, S. Waltos, etc.) were indicated. The Russian scientists of criminal law were also mentioned: N. S. Tagancev, J. E. Pudovochkin, O. M. Shaganova, R. D. Sharapov, O. V. Pristanskaja, N. V. Gul, A. V. Malko, N. I. Vetrov, A. Rarog, etc.

Research methodology. In order to achieve the aim and to accomplish the objectives, theoretical methods of systematic analysis, historical, linguistic, comparative, empirical

methods of document analysis and other methods of scientific research have been employed.

One of the most widely used methods in the research—*systematic analysis*—enabled to analyse the research's object as part of the system. This method allowed disclose the venue of the crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives and its relation with other criminal acts. The systematic analysis method was applied while analysing the questions of crime restriction from other similar administrative offences. The method of systemic analysis allowed to analyse the correlation between constituent elements of crime.

In the research, the *historical* and the *comparative* methods were widely used providing many possibilities in identifying the problems of the research, searching for the solutions to them and also evaluating the possibilities of their implementation in the practice of law enforcement institutions. The application of historical method allowed to determine the moments of child right's protection development, understand the conditions for the emergence of child rights, events, contexts, evaluate the changes of child rights in criminal legal protection determined by the historical context. This method allowed to get a deeper insight into the examined problem, helped perceive the evolution of legal control and evaluate the necessity of analysed legal norm. Using the comparative method academic opinions, doctrines and legislation regulating were analysed. The comparative method allowed to disclose different countries' approaches towards the criminal law children's rights protection. Comparison, as a similar legal norm perceived and used abroad, allowed to provide the recommendations of national law application and solutions to the interpretation of the law.

The *linguistic method* was used to reveal the content of different notions, their composition, interrelations. It was found that a fair number of notions in criminal law have a specific content which significantly differs from the meaning of the same notions in the every day language and the meanings of the same notions in other studies. The linguistic method was applied in order to reveal the meaning of the notions of *abuse*, *harassment*, *maltreatment*, etc. and their significance.

In the research, it was mainly focused on the *logical analysis method* which was being applied while examining legal acts, specialized literature, summarising and making conclusions. On the basis of this method, constituent features of the body of a crime, the application bases and legal consequences of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child were analysed. This method was also applied while analysing case law.

The *analogy* method was applied in order to perceive the conception and the composition of separate features of a criminal act. With the help of this method, the difference and similarity of corporal punishment and physical harassment with physical violence; and mental harassment's compliance with mental violence were analysed.

The *document analysis* is the main empirical method of data collection applied in the research. The method of document analysis was applied while analysing written data sources, such as, national and international legal acts and the sources of law of nations, case law, monographs, articles, textbooks and other scientific works. It should be pointed out that

in the research it was not focused on the quantitative indicators of case law (statistical legal analysis, etc.). It was aimed at carrying out quantitative research of the case law based on revised 2005-2016 cases, selected by the principle of saturation, which best reflect and (or) are mostly related to the problematic issues of the research (critical sampling method) and depending on the nature of issues dealt with (targeted sampling method) (respectively selected 89 cases). While summarising the developing case law and highlighting arising problems of crime incrimination, the rulings (verdicts) of the Appeal Court and the court of first instance became the main source in criminal cases. Additionally, the constitutional and administrative jurisprudence was used in the research. Not only in the courts of Lithuania, but also in the courts of chosen foreign countries (Germany, Russia, Israel, Poland) investigated cases, which allowed to disclose some problematic aspects, that have not already occurred in Lithuania, were analysed.

One more empirical (qualitative) method—*expert interviews*—was applied. The sample of the research had not been set in advance, therefore, in the process of questioning experts, the target and snow-ball selection was applied to question various experts in accordance with their activities. The research surveyed four of the Lithuanian Supreme Court's Criminal Division judges-scientists (scientific work experience not less than 12 years), five doctors of Social Sciences (Law) who specialize in the scientific field (scientific work experience not less than 5 years) and who have been publishing various publications concerning criminal law, criminology or the aspects of child rights, and two professionals of the protection of child rights – the lawyers with a wide range of experience in practical work concerning the child rights' violations, their protection. Since there was no supply of new or contradictory data, that is, when the theoretical saturation was reached, the research was finished. During the semi-structured interview, ten open questions were given. (Appendix No. 1), in some cases the point of the question was explained, the additional aspects relevant to the investigator were asked, an opportunity to supply the interview with additional material by the same expert was provided. During the research, all the experts orally gave the consent to participate in the interview. The interview is anonymous, for this reason, the experts were encoded by providing corresponding numbers, however, the authors of the words could easily identify the thoughts they had expressed (the experts' speech is unedited). Taking the participants' will into consideration, the data of expressed thoughts were collected by: recording in writing (5 cases), recording and transcribing the record of the interview (2 cases), some experts answered the questions in a written form (4 cases). Experts' opinions and thoughts are referred to throughout the whole dissertation depending on particular aspects of the problem under research. Instead of quoting the entire interviews, only their extracts or analysis are presented. All the interview data are kept by the author of this work.

The structure of the research. The structure of this dissertation research was determined by the object of the research, the defined purpose and the raised tasks. The dissertation research is composed of the introduction, three exploratory sections, conclusions and proposals, the reference list, appendix, and the English summary.

In the introduction, the relevance of the theme is substantiated by revealing the analysed problem, the novelty and importance of the research, the research's object is defined,

the purpose and the tasks are raised, the defensive dissertation statements are introduced. The methodology of the research is presented as well. In the review of the research, Lithuanian and foreign scientific researches, related to the object of dissertation, are pointed out.

The first section analyses the beginning and development of the process of child rights' protection. There is brief information about the time when mankind first started to pay attention to the child rights and how it turned into international legal acts. It can be concluded that international commitments regarding the protection of child rights were the factor which influenced the changes in criminal law. The legislature in the new Criminal Code established the attitude that the child rights' violations is a circumstance that allows to talk about a fundamentally new type of criminal acts. Criminal liability for the new criminal act, which is used to encroach upon the child's immunity, healthy development, etc., that is, abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child, is laid down in law. The research of the valid regulation was carried out by analysing the peculiarities of similar crime features (object, subjects, etc.) This section provides with examples of international criminalization of child rights. The attention is drawn to the fact that the Lithuanian crime regulation is specific and unique and does not have a direct analogue in the foreign criminal laws. According to the chosen regulation, European countries were relatively divided into four groups: from the countries which regulate violations of child rights very narrowly (essentially foresee the common compositions of health impairment) to the countries which extensively regulate infringements of child rights. A broader approach towards the possible forms of child maltreatment is regulated in the German, Swiss, Austrian and Polish criminal law. In the previously mentioned countries, apart from the common compositions of health impairment, the compositions both of child neglect and child maltreatment were constructed. The problematic aspects of the crime classification were discussed. In this section, it can also be concluded that Lithuania, after criminalizing the crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child, does not fall out of the context, but rather shows a higher level of concern towards the protection of child rights. The section also analyses a legal value protected by criminal law.

In the second section, the criminal act of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child is analysed. It is observed in the dissertation that the legislature in the crime composition established many evaluative features which have a complicated and polysemous interpretation. It is proposed to renounce the notions of *abuse of the rights and duties* and *harassment*, as criminal criteria leaving the following features: *by physically or mentally harassing a child, leaving him for long periods without care, or by maltreating him in a similar cruel manner*. This section of dissertation separately examines the aspects of various ways of abuse, such as, the separation of physical harassment from similar criminal acts, the positions of corporal punishment's evaluation, the determination of physical harassment, the aspects of leaving a child without care for a long period of time, the conception of maltreatment is disclosed. It was noted in the dissertation that selected regulation causes the problems of compatibility and separation of the mentioned crimes, therefore, the possible directions of interpreting the features were provided. Apart from that, the complexity of crime subject's identification

was disclosed. The problematic aspects of criminal liability of legal entity in the sense of CC Articles 163, 20 were analysed. The possible variants of the feature interpretation of other legal representative of a child were given. It is concluded that the legislature regulated the subject's features in a quite flexible manner, therefore, different variations of classification, according to the specific circumstances of the case, are available. It is analysed what kind of mental relation of a person with the objective crime features should be determined in order to qualify the offence. It is highlighted that the crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child is intentional. A demand of criminal intention allows to avoid overextension in the application of this criminal act, it is the criteria dissociating child maltreatment from the criminal acts which cause actual danger. In this section, the attention is drawn to the boundary between the crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child and other similar administrative offences. It is noted that the violations of child rights can greatly vary both according to their nature and the level of danger they might cause. It is concluded that the measures of violence, the dangerousness of the impact, intensity, danger to life and health, the purposefulness of the offender's intention and other concrete circumstances are the criteria of the application of criminal liability.

The third section focuses on the analysis of criminal legal consequences. The following questions of punishability are analysed: the sanction's analysis is presented, the court practice in the process of imposing sentences is reviewed. It is assumed that in the process of constructing the sanction of CC Article 163, the varying dangerousness and the extensive content of criminal offenses, for which it can be applied, were evaluated (the crime can be committed only once or regularly, occur in both violent and nonviolent actions, made to a minor or two or more children, etc.) Additionally, in the section, some aspects of the application of exemption from criminal liability are analysed. It is concluded that by exempting from criminal liability in the cases under research, it is aimed to reduce the criminal (repressive) impact on parents, guardians (custodians) or other representatives of a child, in this way avoiding the negative consequences of social criminal liability. Exemption from criminal liability forms the composition of state reaction to criminal behaviour which, in some cases, can be adequate and sufficient.

At the end of the research, the conclusions of the dissertation which support the defensive statements and summarise the main results of scientific research were presented, and the proposals for the legislature, in regard to the improvement of legal norm, were formulated.

CONCLUSIONS

After summarising doctrinal provisions, valid legal acts and court practice, the following conclusions can be drawn:

1. The position of the national legislature to establish the crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child corresponds to the modern international criminal policy and foreign criminal law provisions to pay more attention to the protection of child rights.
2. The crime of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child is assigned to the criminal acts for the child and family. Children's rights are a specific value protected by Chapter XXIII CC. Criminal legal family protection has derived from the child rights because the criminal law protects family through the prism of human interests and not like a separate social institute. All the criminal acts laid down in Chapter 23 CC are intended for the child protection, therefore, the family notion is surplus and it would be advisable to renounce it.
3. The element of *abuse* as a constituent part of crime has various meanings, therefore, it could be inappropriately interpreted and falsely applied. The abuse of the rights and duties is enshrined in CC Article 163 as *delicta sui generis*, however, it is related to necessity to prove the way of its application. In the Criminal Law it is noted what the subject is unable to do (to use physical and mental violence, leave a child without care for long periods of time, act violently). Various abuse cases (unrelated to the use of previous acts) can result in civil or administrative liability. It would be appropriate to renounce it because this feature does not describe the meaning and the content of a criminal act. It is proposed to exclude this constituent element from the norm, as the criteria of punishability leaving violent forms of behaviour which properly define the limits of the crime.
4. Harassment is a multiple notion which could be interpreted in various ways. The legislature should avoid notions which are difficult to disclose. It is proposed that this feature would no longer exist, instead of *physical or mental harassment* use simply the notions from criminal law for describing mental and physical violence.
5. Criminal liability for child maltreatment is established not only in CC Article 163 but, to some extent, in CC Articles 129, 135, 138, 140, as well as in other related articles. The composition provided in CC Article 163 is formal, that is, does not anticipate any consequences, therefore, all the behavioural consequences must be classified separately as a real coincidence of criminal acts.
6. Corporal punishment is the use of physical force in order to make corrections in a child's behaviour. It does not lead to criminal liability until it reaches the intensity of physical violence and its consequences. Criminal liability corresponds to the physical violence only when the physical pain is caused. The criteria of the application of criminal liability for corporal punishment are the intensity and potency of the caused pain, the danger to health and life of a child.

7. In the world, there are two contrary opinions regarding the child right to be protected from violence. According to the supporters of one of those opinions, the autonomy of a family or the right of parents to bring up their children is more important than the interests of a child, for this reason, a reasonable and moderate use of force for the educational purposes is a circumstance eliminating criminal liability. According to the second theory's promoters, the right of parents to bring up their children is not absolute. Parental discretion is restricted due to the needs, interests and rights of a child, accordingly, it is prohibited to use corporal punishments or humiliating methods against a child. Both theories have a reason to exist, but admittedly, *both* of them have not enough arguments to present a one correct answer to this controversial question. The first theory can be criticized because made an absolute the right for family autonomy, the second - because didn't solved the question which physical measures will not constitute a basis for criminal liability, and the limits of *de minimis*.
8. It is impossible to draw an accurate distinction between the inappropriate upbringing and the criminal behaviour against a child, therefore, the discretion of assessing officer in this case is extensive. In these cases, when parents and other representatives of a child apply inappropriate discipline measures, the application of criminal liability should be based on criteria: the dangerousness of the act, *ultima ratio* and other principles of criminal law, the proportionality of measures, the victim's characteristics, the nature of the behavior and etc. Different behavioural treatment is possible on the basis of the specific circumstances of the event (is it usual to act like that, is such behaviour justifiable, how could it be explained taking into account the situations' particularity, was the violence applied in respect of other people, etc.); after evaluating the instruments, manner, place of a crime (whether the offender had anything with him for the purposes of body injury, whether the physical impact was directed to the vital organs); the intensity of actions; the relation between the offender and the victim, the behaviour throughout the event and before and after the crime, etc.; how the offender's actions were perceived by the victim and how the latter was acting like; the purposefulness of the offender's intention, what was the reason for using such actions.
9. The analysis of court practice in Lithuanian allows to draw a conclusion that corporal punishment is treated as a crime when the instruments and measures are used against a child; the vital organs, e.g., head, are punched; intense and long-lasting violence is applied; a child is young; several victims; the violence is used repeatedly; without a reason; out of anger and other unrelated to upbringing motives, etc.
10. Criminal liability for mental harassment arises if it meets the features of mental violence. The notion of mental harassment should be abandoned and the common concept of mental violence, formulated by the criminal law, should be followed. Mental violence is characterised by infliction of fear, dangerousness, intention. Various types of threats as the only way of mental violence. Mental actions for children of different ages can be assessed differently: the elder the child is, the more intense the measures of mental impact can be. Only the most dangerous and the

harshest measures of mental upbringing of a child can result in criminal liability. The CC Articles 163 and 145 determine criminal liability for the various types of threats, therefore, after determining that parents or other representative of a child used such measures as an inappropriate upbringing, a special norm provided in the CC Article 163 shall be applied to qualify the perpetrator's crime, rather than the norms in the CC Article 145.

11. The crime foreseen in CC Article 163 is characterised by *formal corpus delicti*, however, the criminal liability for leaving a child without care for long periods of time was set by the legislature not because of its dangerousness, but because of the consequences that might be caused to the child who is left alone. Criminal liability for leaving a child without care for long periods of time should only arise if there is clear a danger to the health and life of a child. In all other cases administrative liability could be applied.
12. Similar maltreatment is when the offender uses the methods which are not included in these terms: physical harassment or mental harassment, leaving without care for long periods of time, but has a similar detrimental nature. Similar maltreatment has to be harsh. Harshness is objective-subjective criteria which show both the perpetrator's behaviour (the nature of a crime, duration, gravity, frequency, etc.) and his views (insensibility, indifference to a child's suffering, etc.). The behaviour also has to endanger physical and (or) mental child's development.
13. Not only a natural person, but also a legal entity can be a guardian (custodian) of a child, therefore, legal entity must be held liable for the abuse of the rights or duties of a guardian or custodian in accordance with CC Article 163. Considering that CC Article 163 should be supplemented with a new paragraph stipulating that "*a legal entity shall also be held liable for the acts provided for in this Article.*"
14. Due to the complicated legal regulation, it is not easy to define another legal representative of a child. The idea of legislatures was to supplement the circle of subjects with all the individuals who have the empowerment in respect of a child, that is, a person, in regard to their duties or functions, is able to deal with the issues which are of great importance for a child, a child is materially or otherwise dependent on such person's will, etc. CC Article 163 aims at protecting children against illicit impact violating his interests, therefore, the conclusion about entity should be made not only after assessing the formal compliance for the features foreseen in CC Article 163, but also its importance to the interests of a child. In CC Article 163 should be specified the following: instead of "*other legal representative of a child*" specifying "*another person whose duty is to nurture and take care of a child, or the person on which a child is financially or otherwise dependent.*"
15. The guilt of abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child manifests through *direct intent (dolus directus)* which presupposes the perception of unlawfulness implementation of the rights (duties) and its forced nature (intellectual part), also desire to engage therein (volitional part).

16. Criminal liability for abuse of the rights or duties of parents, a guardian or custodian or other legal representatives of a child can be only applied when the wrongfulness of a person's behaviour reaches a level of dangerousness which is necessary for applying criminal liability. While dealing with the delimitation question of the offences laid down in CC Article 163 and Articles 181, 181(1), and in the second part of 181(3) in the Code of Administrative Offences, an offence can be recognized as being criminal if due its nature, intensity, duration, danger that might be caused, the purposefulness of the offender's intention or other features (place, time, the number of victims and their characteristic data, etc.) is considered to be more dangerous than administrative offence.
17. The sanction provided for CC Article 163 is appropriate because the types of sentences laid down in it are proportional to this crime and creates possibilities for the courts to individualise sentence imposed on the offender considering his personality and the other circumstances established in the case. While individualising sentence for the individuals which are accused of abusing the rights and duties of parents, guardians (custodians) or other legal representatives of a child, initially focus on the types of sentences which are not related to deprivation of liberty (short-term deprivation of liberty as well) giving priority to the sentence of liberty restriction which is enshrined in the sanction.
18. The analysis of the court practice in the Lithuanian allows to conclude that the exemption from criminal liability is applied upon reconciliation between the offender and the victim and on bail, however, is it necessary to state that the exemption from criminal liability in this kind of cases is not popular. In such cases, the court must be of the highest level of prudence and assess the conditions of exemption from criminal liability established in law not in a formal, but rather accurate way: a child's interests should follow the court's decision, an appropriate development of his personality, particularly considering the need to protect him against secondary victimization, the court must determine whether the person admits the circumstances of the committed criminal act, or repairs / agrees on the damage reparation, whether he will not commit new criminal acts, and other conditions required by the criminal law.

PROPOSALS

Considering the issues described in the dissertation and after providing potential recommendations, it is proposed to make the following changes of the CC Article 163:

To change the CC Article 163 and arrange it as follows:

Article 163. ~~Abuse of the Rights or Duties of Parents, a Guardian or Custodian or Other Legal Representatives of a Child~~

~~A person who abuses the rights of a father, mother, guardian or custodian or other legal representatives of a child by physically or mentally harassing a child, leaving him for long periods without care or by maltreating him in a similar cruel manner~~

shall be punished by a fine or by restriction of liberty or by arrest or by a custodial sentence for a term of up to five years.

Article 163. Child Maltreatment

1. A father, mother, guardian, custodian or other person who is responsible for nurturing or taking care of a child, or a person on which a child is financially or otherwise dependent, who used physical or mental violence, left a child without care for long periods of time or maltreated him in a similar cruel manner, shall be punished by a fine or by restriction of liberty or by arrest or by a custodial sentence for a term of up to five years.
2. A legal entity shall also be held liable for the acts provided for in this Article.

LIST OF ACADEMIC PUBLICATIONS

Academic publications related to the dissertation:

1. Grineviciute, K. Child and family as values protected by law. *Jurisprudence*. 2007, 8(98): 81–88.
2. Grineviciute, K. The notion of child maltreatment in Criminal law. *Jurisprudence*. 2008, 11(113): 107–113.
3. Grineviciute, K. The notion of the subject of abuse of the rights or duties of a parent, a guardian or a custodian, or other authorized representatives of a child. *Societal studies*. 2009, 4(4): 215–230.
4. Grineviciute, K. Corporal punishment of children: a criminal analysis. *Societal studies*. 2011, Nr. 3(2): 721–736.
5. Grineviciute, K., Vitkute Zvezdiniene, I. Legal regulation of corporal punishment of children. *International scientific practical seminar „Family and social security law”*. Material of the seminar December 5th of 2012.

Other academic publications:

1. Grineviciute, K. Problematic aspects of the statement of causing of physical pain and recognition of minority of crime provided in Article 140 of the CC. *Jurisprudence*. 2014, 21(2):599–614
2. Grineviciute, K. Evasion of child's maintenance and the problems of its criminal legal evaluation. *Societal studies*. 2014, 6(2): 403–420.
3. Aksamitauskas, V. C.; Grineviciute, K. Selected legal issues of land cadastral surveying in Lithuania. *Geodesy and Cartography*, 2015, 41(2):74–80.

CURRICULUM VITAE

Personal information

Date of birth: The 21th of October 1979

Contacts: kristina.grineviciute@registrucentras.lt

Higher Education

2004–2008, 2015–2016 Law PhD, Mykolas Romeris university

1997–2002 Master of Law, Vilnius university

Lecturing Experience

2005– till now Lecturer at the Institute of Criminal law and Procedure, Faculty of Law, Mykolas Romeris university

Work Experience

2006 – till now Senior Lawyer at the Legal Division,
State Enterprise Centre of Registers

2002–2006 Deputy Head–Lawyer of the Real Property Register
Division, Marijampole Branch Office of the State
Enterprise Centre of Registers

Šiuo tyrimu įvertinta tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku, įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 163 straipsnyje. Mokslinio tyrimo tikslas – kompleksškai ir kritiškai išanalizuoti BK 163 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimo sudėtį, įvertinti jos taikymą teismų praktikoje, taip pat identifikuoti esamus teisinio reguliavimo ir praktinio teisės normų taikymo trūkumus, pasiūlyti jų šalinimo būdus. Darbe ieškota tokio pobūdžio nusikaltimo įtakų Lietuvos teisėje bei galimo jo ryšio užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Disertacijoje aptartas baudžiamojo įstatymo saugomo gėrio turinys. Darbe tiriama ypač opi socialinė ir teisinė problema – fizinį bausmių taikymas vaikams. Tyrinėti subjekto nustatymo probleminiai aspektai, ypač akcentuojant, kas gali būti laikoma kitu teisėtu vaiko atstovu. Aptariama asmens kaltės nustatymo problematika. Tyrime taip pat aptarti piktnaudžiavimo tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis nusikaltimo atskyrimo nuo panašaus pobūdžio administracinės teisės pažeidimų takoskyros kriterijai, įvertinti baudžiamieji teisiniai padariniai už nusikaltimo padarymą.

The purpose of this research was to evaluate the criminal liability of parents and other representatives of a child for child maltreatment as a criminal act established in Article 163 of the Criminal Code of Republic of Lithuania. The aim of the research is to analyse in a complex and critical way the constituent element of the crime (CC Article 163), evaluate its application in court practice, also identify problems of their criminal legal assessment and practical application of legal norms, make suggestions towards their elimination. In the research, it was focused on the origins of this kind of crime in the legislation of Lithuania and its possible relation in the international criminal laws. The dissertation discussed the content of the main value protected by the criminal law. In the research, a particularly serious social-legal problem—the imposition of corporal punishments to children—was analysed. Problematic aspects of the subject's determination were investigated emphasising who could be considered a legal representative of a child. The topics covering the guilt of a crime were discussed. In the research author also discussed criteria of distinction between similar nature criminal and administrative liability of abuse of the rights or responsibilities of parents, a guardian, custodian or other legal representatives of a child, the legal criminal consequences for crimes were evaluated.

Kristina Grinevičiūtė
**TĖVŲ AR KITŲ VAIKO ATSTOVŲ BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ
UŽ ŽIAURŲ ELGESĮ SU VAIKU**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

ISBN 978-9955-19-809-3 (internete)
ISBN 978-9955-19-808-6 (spausdintas)

2016 07 29
UAB „Baltic Printing House“
Svajonės g. 40, LT-94101, Klaipėda
www.balticprinting.com
Maketavo Marius Vaidaugas
Tiražas 20 egz. Užsakymo Nr. 08629

ISBN 978-9955-19-809-3

